

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Diplomová práce

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Historický ústav

**Každodenní život v období normalizace
v královéhradeckém regionu ve výuce dějepisu**

Diplomová práce

Autor: Bc. Michal Pajer
Studijní program: N0114A300053 Učitelství pro střední školy
Studijní obor: Dějepis
Základy společenských věd
Vedoucí práce: Mgr. Irena Kapustová, Ph.D.
Oponent práce: Mgr. Michal Strobach, Ph.D.

Zadání diplomové práce

Autor: Bc. Michal Pajer

Studium: P21P0687

Studijní program: N0114A300053 Učitelství pro střední školy

Studijní obor: Dějepis, Základy společenských věd

Název diplomové práce: Každodenní život v období normalizace v královéhradeckém regionu ve výuce dějepisu

Název diplomové práce AJ: Everyday life in the period of normalization in Hradec Králové region in history teaching

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Předmětem zkoumání diplomové práce je každodenní život v královéhradeckém regionu v 70. a 80. letech 20. století z pohledu řadových občanů. Práce se dělí na dvě hlavní části, teoretickou a praktickou, přičemž teoretická část představuje odborné východisko pro část praktickou. Teoretická část je založena na práci s odbornou literaturou a analýze a interpretaci pramenů z královéhradeckého regionu (např. dobová periodika, úřední dokumenty národních výborů nebo archivní prameny zájmových organizací). Bádání se taktéž zaměřuje na realizování a následnou analýzu a interpretaci orálně-historických rozhovorů s pamětníky, kteří ve vymezeném období pobývali a pracovali v daném regionu. Získané výsledky bádání se aplikují v praktické části při tvorbě didaktických materiálů pro výuku dějepisu na středních školách. Cílem práce není komplexní popis každodenního života v období normalizace.

Klíčová slova: normalizace; každodennost; královéhradecký region; metoda orální historie; dějepisné vyučování

Prameny:

Archiv České televize.

Kronika města Hradec Králové.

Novobydžovský zpravodaj 1974–1989.

Pamětní kniha obce Lužec.

Pochodeň 1970–1989.

Státní okresní archiv v Hradci Králové, f. Archiv obce Nepolisy, inv. č. 1152.

Výpovědi pamětníků z královéhradeckého regionu.

Odborná literatura:

HAVLŮJOVÁ, Hana – NAJBERT, Jaroslav a kol., *Paměť a projektové vyučování v dějepise*, Praha 2014.

LABISCHOVÁ, Denisa – GRACOVÁ, Blažena, *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*, Ostrava 2009.

SCHINDLER-WISTEN, Petra, *O chalupách a lidech*, Praha 2017.

ŠUSTOVÁ, Magdaléna, *Dějiny ve škole – Škola v dějinách*, Praha 2010.

VANĚK, Miroslav (ed.), *Obyčejní lidé...?! Pohled do života tzv. mlčící většiny. Životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence*, Praha 2009.

VANĚK, Miroslav – KRÁTKÁ, Lenka (eds.), *Příběhy (ne)obyčejných profesí. Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace*, Praha 2014.

VANĚK, Miroslav – MÜCKE, Pavel, *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie*, Praha 2015.

VANĚK, Miroslav – MÜCKE, Pavel – PELIKÁNOVÁ, Hana, *Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie*, Praha 2007.

Zadávací pracoviště: Historický ústav,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: PhDr. Irena Kapustová, Ph.D.

Oponent: Mgr. Michal Strobach, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 4.3.2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval pod vedením Mgr. Ireny Kapustové, Ph.D. samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Chlumu nad Cidlinou dne

.....

Bc. Michal Pajer

Poděkování

Rád bych poděkoval vedoucí práce Mgr. Ireně Kapustové, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady, trpělivost, vstřícnost a za možnost zpracovat vybrané téma. Zároveň bych chtěl poděkovat všem pamětníkům, se kterými jsem vedl rozhovory.

Anotace

PAJER, Michal, *Každodenní život v období normalizace v královéhradeckém regionu ve výuce dějepisu*, Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2023, s.188, Diplomová práce.

Diplomová práce se zaměřuje na zkoumání oblastí každodenního života v období tzv. normalizace v Chlumci nad Cidlinou a Lovčicích a na aplikaci získaných poznatků v české školní historické edukaci. Aplikace je provedena prostřednictvím vytvořených pracovních listů, jež se věnují oblastem normalizační každodennosti v regionálním měřítku a zakládají se na principech badatelsky orientované výuky. Pramennou základnu pro historický výzkum tvoří archivní dokumenty uložené ve Státním okresním archivu Hradec Králové, podnikových archivech a v soukromých archivech pamětníků. Dále se pracuje s výpověďmi pamětníků a dobovými periodiky *Pochodeň*, *Nové Hradecko*, *Lovčický hlasatel/zpravodaj* a *Chlumecký zpravodaj*. Odborný základ pro tvorbu pracovních listů poskytují odborné didaktické publikace zabývající se badatelsky orientovanou výukou.

Klíčová slova: Chlumec nad Cidlinou, Lovčice, každodennost, každodenní život, badatelsky orientovaná výuka, dějepisné vyučování, pracovní listy

Annotations

PAJER, Michal, Everyday life in the Hradec Králové region during the period of normalization in history education, Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2023, p. 188, Thesis.

The thesis focuses on the investigation of the areas of everyday life in the period of the so-called normalization in Chlumec nad Cidlinou and Lovčice and on the application of the obtained findings in the Czech school history education. The implementation is carried out by means of the created worksheets, which focus on areas of everyday life during normalization on a regional scale and are based on the principles of research-oriented teaching. The source base for historical research consists of archival documents stored in the State District Archive in Hradec Králové archives and in private archives of witnesses. Furthermore, the thesis works with the testimonies of witnesses and periodicals Pochodeň, Nové Hradecko, Lovčický hlasatel/zpravodaj and Chlumecký zpravodaj. The expert basis for the creation of the worksheets is provided by specialist didactic publications dealing with inquiry-based instruction.

Key words: Chlumec nad Cidlinou, Lovčice, everyday life, inquiry-based instruction, history teaching, worksheets

Obsah

Úvod	11
1 Každodennost v období tzv. normalizace.....	17
1.1 Československo ve druhé polovině 20. století.....	21
1.2 Rozvoj obcí pod vedením komunistické strany	29
1.2.1 Historický vývoj Chlumce nad Cidlinou po druhé světové válce	30
1.2.2 Historický vývoj Lovčic po druhé světové válce	38
1.3 Oblasti každodennosti v regionu v době tzv. normalizace	47
1.3.1 Politika a její vliv na běžný život občanů.....	51
1.3.2 Pracovní život.....	58
1.3.3 Výstavba a investice do územního rozvoje obcí	73
1.3.4 Občanská vybavenost obcí	86
1.3.5 Volnočasové vyžití	91
2 Aplikace dějin každodennosti ve školní výuce.....	97
2.1 Badatelsky orientovaná výuka	103
2.2 Pracovní listy	106
2.2.1 Občané a volby v období normalizace	109
2.2.2 Politické prověrky	109
2.2.3 Škola v době normalizace.....	110
2.2.4 Pracovní morálka v normalizaci	111
2.2.5 Socializace vesnice	112
2.2.6 Byt, či dům? Výstavba v době normalizace	113
2.2.7 Nakupování v době nedostatku	114
2.2.8 Komunisté a památková péče	114
2.2.9 Normalizační oslavy a rituály.....	115
2.2.10 „Svobodná“ kultura v době normalizace	116
2.3 Pilotáž pracovních listů.....	117
Závěr.....	119
Seznam pramenů a literatury	121
Přílohy	129
Příloha č. 1: otázky k orálně-historickým rozhovorům	I
Příloha č. 2: Občané a volby v období normalizace	III
Příloha č. 3: Politické prověrky	VII
Příloha č. 4: Škola v době normalizace	X
Příloha č. 5: Pracovní morálka v normalizaci.....	XIII

Příloha č. 6: Socializace vesnice.....	XVII
Příloha č. 7: Byt, či dům? Výstavba v době normalizace.....	XXII
Příloha č. 8: Nakupování v době nedostatku	XXVIII
Příloha č. 9: Komunisté a památková péče.....	XXXII
Příloha č. 10: Normalizační oslavy a rituály	XXXVII
Příloha č. 11: „Svobodná“ kultura v době normalizace.....	XLIII
Příloha č. 12: vybraná autorské řešení pracovních listů	XLVI
Příloha č. 13: vybrané metodické listy k pracovním listům	LIV

Seznam zkratek

BOV	badatelsky orientovaná výuka
BSP	Brigáda socialistické práce
ČSSR	Československá socialistická republika
DTJ	Dělnická tělovýchovná jednota
FKSP	Fond kulturních a sociálních služeb
JZD	jednotné zemědělské družstvo
KNV	krajský národní výbor
KSČ	Komunistická strana Československa
LPG	Landwirtschaftliche Produktionsgenossenschaft
MDŽ	Mezinárodní den žen
MěNV	městský národní výbor
MNV	místní národní výbor
MO	místní organizace
n.p.	národní podnik
NV	národní výbor
ONV	okresní národní výbor
RNV	revoluční národní výbor
ROH	Revoluční odborové hnutí
SNB	Sbor národní bezpečnosti
SOkA	státní okresní archiv
SSM	Socialistický svaz mládeže
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
TJ	tělovýchovná jednota
ÚV KSČ	Ústřední výbor Komunistické strany Československa
VO	vesnická organizace
VÚ	vojenský útvar
ZDŠ	základní devítiletá škola
ZO	závodní organizace
LŠU	lidová škola umění

Úvod

Téma *Každodenní život v období normalizace v královéhradeckém regionu ve výuce dějepisu* jsem si zvolil z několika důvodů. V rámci své učitelské praxe narážím na častý problém, jak žákům přiblížit dějinný vývoj, aby mu dokázali adekvátně porozumět a zároveň interpretovat vliv dřívějších událostí na současný svět a dění. Ještě větší obtíží je pak zprostředkování regionálních dějin, pro něž mnohdy neexistují kvalitní odborné zdroje, které by mohly být využity při vytváření výukových materiálů do výuky dějepisu. Se zmíněnou problematikou jsem se setkal již při psaní své bakalářské práce, v níž jsem se zaměřil na možnosti využití metody Oral History ve výuce regionálních dějin. Možné využití orální historie bylo demonstrováno na příkladu sametové revoluce v Hradci Králové.¹ Právě při zkoumání královéhradeckých revolučních událostí se potvrdilo, že dosud nebyla vypracována odborná práce, která by dění a specifika sametové revoluce v Hradci Králové uceleně reflektovala. Stejným nedostatkem, tedy absencí odborných publikací a zdrojů, trpí i téma dějin každodennosti v královéhradeckém regionu, což vyučujícím výrazně komplikuje tvorbu didaktických materiálů. V celorepublikovém měřítku je situace lepší, protože se dějinám každodennosti² v komunistickém období aktivně věnuje Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd ČR často využívající metodu orální historie. Dále se tematikou zabývá Ústav pro studium totalitních režimů, který bádání přímo přizpůsobuje následnému využití v dějepisném vyučování – například projekt *Dějepis+*³, do něhož jsem zapojen v roli učitele.

Zaměření na místní historii prohlubuje úctu ke kulturnímu dědictví, rozvíjí hodnotovou orientaci a nabízí historické poznání blízké životním zkušenostem žáků. Regionální dějiny navíc studentům napomáhají k utváření vztahu k místu bydliště. Zprostředkování každodenního života prostřednictvím regionálních specifik ve výuce poskytuje komplexnější porozumění životu v době tzv. normalizace a zároveň přibližuje, jak je současná podoba měst a obcí tímto obdobím poznamenána. K lepšímu porozumění zkoumané problematiky může napomoci i fakt, že většina žáků má ve svých rodinných

¹ Michal PAJER, *Využití metody Oral History ve výuce dějepisu na příkladu revoluce 1989 v Hradci Králové*, Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2021, s. 116, Bakalářská práce.

² V české historiografii se doposud neustálilo užívání pouze jednoho pojmu pro zkoumání dějin každodennosti. Většina českých historiků vychází z německého termínu „Alltag“, který se do češtiny překládá různě. V diplomové práci jsou užívány varianty „každodennost“, „každodenní život“ nebo „všední den“, aby se omezilo časté opakování jednoho tvaru.

³ Národní pedagogický institut, *Projekt Dějepis+*, dostupné online (<https://dejepisplus.npi.cz/>), [citováno k 12. 1. 2023].

kruzích pamětníka, který v dané době žil. Propojení školní výuky a rodinného prostředí žákům pomáhá snáze pochopit způsob života běžného občana v době socialismu. Zmíněné spojení může některé studenty přivést k hlubšímu zájmu o dějiny, případně ke zmapování rodinné historie.

Časové ukotvení do období tzv. normalizace je vybráno z důvodu, že přímých pamětníků, kteří ve vymezené době studovali nebo pracovali, je v královéhradeckém regionu stále dostatečné množství. Díky žijícím pamětníkům se nabízí použití metody orální historie, jež nabízí možnost zachytit autentické názory na běžný život. Právě pohledy aktérů mohou zaplnit mezery, které nelze pouze z archivních pramenů, mnohdy ideologicky zabarvených, získat. Pomocí heuristiky a analýzy pramenů a následnou komparací s výpověďmi respondentů se utvoří ucelenější obraz tehdejšího každodenního života ve vybraném regionu. Sedmdesátá a osmdesátá léta navíc bývají v poslední době v různých sdělovacích prostředcích prezentována jako období tvrdé totality, která ovlivňovala i nejintimnější zákoutí soukromého života obyvatel. Zmíněnou tezi však někteří historici odmítají a na konkrétních argumentech ji vyvracejí – například historik Karel Hrubý v pojednání *O všedním životě v „socialismu“: Jaká byla komunistická diktatura?*⁴. Černobílé vnímání běžného života společnosti brání detailnějšímu pochopení dobové situace a jejích specifik. Regionální mikrosonda nastíní, jak komunistická ideologie a moc zasahovaly do života řadových občanů. Dalším argumentem pro vybrané časové rozmezí je fakt, že mnohé tehdejší návyky a způsoby se vžily do té míry, že překonaly transformaci státu v demokracii a ovlivňují tak i dnešní život.

Z královéhradeckého okresu jsem si pro zkoumání každodenního života vybral obec Lovčice a město Chlumec nad Cidlinou, jež se nacházejí na jihozápadním okraji Královéhradeckého kraje. Lovčice byly jednou z prvních vesnic pozdějšího Východočeského kraje, kde proběhla kolektivizace a došlo k založení jednotného zemědělského družstva. Ačkoliv měla obec vlastní samosprávný orgán, tedy místní národní výbor, ovlivňovalo politický a společenský život primárně JZD. Navíc jednotné družstvo a jeho přidružené výroby zaměstnávaly výrazný počet obyvatel produktivního věku žijících v Lovčicích. Ve zvolené obci se zároveň projevovalo výsadní postavení venkova v rámci ideologie Komunistické strany Československa, což se ve sledovaných dvaceti letech projevilo hlavně na výrazném vzrůstu občanské vybavenosti obce.⁵

⁴ Karel HRUBÝ, *O všedním životě v „socialismu“: Jaká byla komunistická diktatura?*, Dějiny – teorie – kritika 11 (2), 2014 s. 269–292.

⁵ *Pamětní kniha obce Lovčice II. díl.*

Chlumeck nad Cidlinou, který je vzdálený od Lovčic zhruba pět kilometrů, byl naopak typickým městem, v němž se spojil tzv. maloměšťanský způsob života se socialistickým. Nacházely se zde menší a středně velké průmyslové podniky s vývozem do celé československé republiky, obchody a služby, školy nebo zdravotnická zařízení. Podobu města a život lidí ovlivňovala i přítomnost vojáků Československé lidové armády. Konkrétně šlo o vojenský útvar v tzv. Americe, který byl vedený jako ústřední sklad pohonných hmot, a radiotechnickou rotu, jež sídlila u hlavní silnice mezi Chlumcem nad Cidlinou a Nepochisy. Díky geografické blízkosti spolu Lovčice a Chlumeck nad Cidlinou v různých ohledech úzce spolupracovaly a v řadě oblastí se vzájemně doplňovaly. Zvolené samosprávné celky nabízejí možnost zhodnotit snahy východočeských komunistů o setření rozdílů v životní úrovni na vesnici a ve městě.

Hlavním cílem diplomové práce je vytvoření výukových materiálů zaměřených na každodenní život v období tzv. normalizace na příkladech z královéhradeckého regionu. Primárně jde o vypracování příslušných pracovních listů založených na principech badatelsky orientované výuky a doprovodných odborných textů, což u žáků může vyvolat zvýšený zájem o sledované časové rozmezí a umožní detailnější pochopení tehdejších politických a společenských poměrů v Československu. Doprovodným efektem vytvořených listů může být i uvědomění žáků, že je možné ke studiu dějin přistupovat interdisciplinárně a v historii uplatňovat aspekty dalších vědních disciplín. Sekundárním cílem je zmapování a přiblížení konkrétních oblastí každodennosti v Lovčicích a Chlumci nad Cidlinou, čímž vznikne odborný základ pro možný další výzkum každodenního života v období 70. a 80. let. Rozhodně není snahou ani cílem autora vytvořit komplexní popis každodennosti v reflektovaném časoprostoru.

Odbornou literaturu využitou v této práci je možné dělit na tři oddíly. Do prvního patří publikace pojednávající o teoretických aspektech zkoumání problematiky každodennosti nebo přímo prezentující výsledky výzkumů zaměřených na podobu prožívání každodenního života u konkrétních společenských skupin. Literatura slouží k detailnějšímu vhledu do zkoumané problematiky a k bližšímu seznámení s postupy bádání. Poznatky realizovaných výzkumů v oblasti všedního dne naopak přinášejí možnost pro porovnání celorepublikových specifíků sledovaného období s regionálními. Do skupiny se řadí například sborníky, které vznikly v editoriale Jaroslava Pažouta⁶ a Miroslava Vaňka⁷, a kolektivní monografie, na nichž se s Miroslavem Vaňkem podíleli

⁶ Jaroslav PAŽOUT (ed.), *Každodenní život v Československu 1945/48–1989*, Liberec 2015.

⁷ Miroslav VANĚK (ed.), *Obyčejní lidé...?! Pohled do života tzv. mlčící většiny*, Praha 2009.

Přemysl Houda⁸ nebo Lenka Krátká⁹. Značně podnětná je publikace diskuzního charakteru *Podoby československé normalizace: Dějiny v diskuzi*¹⁰, která se zabývá rozličnými náhledy na dobu tzv. normalizace a přináší další možné způsoby zkoumání daného období.

Druhá skupina literatury se vztahuje k politickému a společenskému vývoji Československa a královéhradeckého regionu po druhé světové válce. Tato díla se využívají při vytváření společensko-historického kontextu, jenž slouží jako základ pro sondu do regionálního každodenního života. Do skupiny se zařídí monografie Karla Richtera¹¹ či studie Miroslava Vaňka¹², která pracuje s výsledky dobových sociologických průzkumů veřejného mínění o socialismu.

Třetí oddíl tvoří publikace týkající se didaktiky dějepisu a dějepisného vyučování. Knihy poskytují metodologický základ pro tvorbu pracovních listů a didaktických materiálů. Současně přinášejí návrhy možného využití jednotlivých témat ve výuce dějepisu. Do skupiny jsou zařazeny: příručka ke studiu didaktiky od Denisy Labischové a Blaženy Gracové¹³, kolektivní titul o projektovém dějepisném vyučování od Hany Havlůjové a Jaroslava Najbrta¹⁴ nebo práce od Jaroslava Pinkase¹⁵ vztahující se k obrazům normalizační doby v kinematografii. Monografie *Badatelsky orientovaná výuka*¹⁶ poskytuje, jako jedno z mála děl, podstatu a východiska badatelsky orientované výuky pro užití v českém prostředí. Benefitem zmíněné literatury jsou v nich obsažené výsledky pilotních testování na vybraných školách.

Pramennou základnu pro diplomovou práci tvoří mimo jiné prameny ze soukromých archivů pamětníků – například deníky pamětníků, fotografie, pracovní smlouvy nebo úřední zápisy. Část archiválií se nachází v podnikových a družstevních archivech, které však za posledních více než třicet let prošly různými proměnami, při

⁸ Miroslav VANĚK – Přemysl HOUDA (edd.), *Každodenní život české společnosti v období normalizace a transformace z pohledu orální historie*, Praha 2016.

⁹ Lenka KRÁTKÁ – Miroslav VANĚK (edd.), *Příběhy (ne)obyčejných profesí: česká společnost v období tzv. normalizace a transformace*, Praha 2014.

¹⁰ Kamil ČINÁTL – Jan MERVART – Jaroslav NAJBERT (edd.), *Podoby československé normalizace: Dějiny v diskuzi*, Praha 2017.

¹¹ Karel RICHTER, *Chlumec nad Cidlinou a Chlumecko v proměnách dějin: po stopách prošlého času*, Praha 2010.

¹² Miroslav VANĚK, *Veřejné mínění o socialismu před 17. listopadem 1989*, Praha 1994.

¹³ Denisa LABISCHOVÁ – Blažena GRACOVÁ, *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*, Ostrava 2009.

¹⁴ Hana HAVLŮJOVÁ – Jaroslav NAJBERT a kol., *Paměť a projektové vyučování v dějepise*, Praha 2014.

¹⁵ Jaroslav PINKAS, *Jak vzpomínáme na normalizaci. Obrazy normalizační minulosti ve filmu.*, Praha 2020.

¹⁶ Jirí DOSTÁL, *Badatelsky orientovaná výuka. Kompetence učitelů k její realizaci v technických a přírodovědných předmětech na ZŠ*, Olomouc 2015.

nichž byla většina pramenů z doby tzv. normalizace skartována.¹⁷ I přesto se dochovalo dostatečné množství materiálů reflektujících podoby a způsoby prožívání všedního dne v 70. a 80. letech minulého století. Pro komplexnější vyobrazení tehdejších poměrů a života v regionu slouží i archivní fond *Městský národní výbor Chlumec nad Cidlinou*¹⁸, který je uložen ve Státním okresním archivu Hradec Králové¹⁹. Dále se pracuje například se zápisy z městských komisí a rad MěNV, územními plány rozvoje, záznamy podnikových ROH, zprávami představenstev, socialistickými závazky podniků a družstva, nařízeními z krajského a okresního národního výboru, směrnicemi Svazu družstevních rolníků nebo se soukromou korespondencí vedoucích pracovníků. Většina vybraných archivních dokumentů nebyla dosud publikována ani využita pro historický výzkum. Konkrétní výběr jednotlivých archiválií se odvíjí i od současné platné legislativy²⁰, jež definuje pravidla pro nahlížení do pramenů – např. z hlediska GDPR.

K sekundárním pramenům prezentujícím mediální postoje Komunistické strany Československa patří dobové deníky *Pochodeň* a *Nové Hradecko* spravované přímo komunistickou stranou a regionální *Lovčický hlasatel* a *Chlumecký zpravodaj* podléhající místnímu národnímu výboru, resp. městskému národnímu výboru. Výhodou uvedených tiskovin je i jejich dochování a dostupnost. Díky tiskovinám je možné se seznámit s ideologií i stranickými názory. Opomenuty nezůstávají ani orálně-historické prameny – konkrétně rozhovory s různými skupinami pamětníků žijících v Lovčicích nebo Chlumci nad Cidlinou. Komparace výpovědí s archivními prameny dotvářejí ucelený obraz o každodenním životě v regionu a také přibližují, jak občané dobu vnímali.

Z hlediska metodologie výzkumu jsou zásadními metodami získávání informací heuristika, analýza a následná syntetická interpretace archivních pramenů, doplněné o komparaci s odbornou literaturou a výpověďmi pamětníků. V praktické části, tj. při vytváření výukových materiálů, se primárně využívá syntéza didaktických publikací a didaktická analýza získaných poznatků z historického bádání.

Diplomová práce je strukturována na dvě kapitoly. První kapitola se věnuje každodennosti v období tzv. normalizace. Vedle stručného popisu celostátního vývoje se věnuje i vývoji Chlumce nad Cidlinou a Lovčic po druhé světové válce a samotné metodologii zkoumání každodennosti. Detailního popisu se dostalo pěti oblastem

¹⁷ Podnikový archiv Lovčické zemědělské, a.s.

¹⁸ Státní okresní archiv Hradec Králové, fond Městský národní výbor Chlumec nad Cidlinou.

¹⁹ Snahou autora bylo probádat i fond *MNV Lovčice*. Fond však nebyl doposud archivně zpracován, proto do něj není možné nahlížet.

²⁰ Např. *Zákon č. 499/2004 Sb. Zákon o archivnictví a spisové službě*.

normalizačního každodenního života v obou obcích. Konkrétně jde o tyto oblasti: *Politika a její vliv na běžný život občanů, Pracovní život, Výstavba a investice do územního rozvoje obcí, Občanská vybavenost a Volnočasové vyžití*. Druhá kapitola stručně pojednává o principech badatelsky orientované výuky. Zároveň se zaměřuje na popis a vysvětlení metodiky jednotlivých pracovních listů. V samotném závěru kapitoly se nachází zhodnocení realizované pilotáže. Pracovní listy a část autorských řešení a metodických listů²¹ jsou vloženy do příloh. Zbylé doprovodné materiály se nalézají na webovém uložišti dat *Google Disk*²².

²¹ Jde o materiály k lekcím *Občané a volby v období normalizace, Pracovní morálka v normalizaci* a „Svobodná“ kultura v době normalizace.

²² Odkaz na webové uložišť:

https://drive.google.com/drive/u/0/folders/1In9SN0c2iycBjP3z86hD7eYfyIwOm_K.

1 Každodennost v období tzv. normalizace

Základní časové vymezení doby tzv. normalizace v Československé socialistické republice se zdá být celkem jednoznačné, hlavně v otázce jejího konce, který historici zasazují do listopadových dní roku 1989, kdy propukly události sametové revoluce. Určitá neshoda však panuje u mezníku, který by stanovil přesný začátek zkoumaného období. Část historické obce, stejně jako tvůrci dějepisných učebnic, definuje počátek nové etapy již do srpnové okupace vojsky Varšavské smlouvy a navazujícího *Protokolu o jednání delegace ČSSR a SSSR* (tzv. Moskevský protokol). Další část historiků považuje za začátek až nástup Gustava Husáka do funkce generálního tajemníka nebo vydání *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ*. Diplomová práce si stanovuje za oficiální počáteční mezník normalizace jaro 1969, konkrétně 17. duben. V prvních měsících roku 1969 dochází ke konsolidaci politických poměrů, výraznému oslabování vlivu proreformních komunistů, kteří zastávali tzv. socialismus s lidskou tváří²³, a rušení jejich reform. Současně započaly důkladné prověrky a čistky v Komunistické straně Československa. Za hlavního tvůrce a tvář změny politického diskurzu v zemi je považován Gustav Husák, jenž byl zvolen do funkce prvního tajemníka/generálního tajemníka KSČ právě 17. dubna 1969. Stejně časové vymezení zastávají i historici Matěj Spurný, Marie Černá, Tomáš Vilímek nebo Vítězslav Sommer.²⁴ Stejnou dataci využívá Oddělení vzdělávání Ústavu pro studium totalitních režimů ve svých projektech *Dějepis v 21. století*²⁵ a *Dějepis+*²⁶ posilující výuku soudobých dějin na základních a středních školách.

Celé období však nebylo monolitické. Vnitřní periodizace normalizace na dílčí etapy je už značně komplikovanější, neboť na období můžeme nahlížet z různých perspektiv – např. z hlediska politického vývoje, opozice, ekonomiky, sociální politiky, kultury nebo represivních složek státu. Každá tak může mít své specifické dějinné zvraty, které určovaly další vývoj v dané oblasti. Může jít například o konkrétní stranický sjezd,

²³ Jde o vžitý slogan odkazující na politicko-hospodářský program KSČ, jenž byl přijat Ústředním výborem v dubnu 1968 a navazoval na programový dokument *Akční program KSČ*. První tajemník Alexandr Dubček, jakožto tvář programu, se snažil o částečnou demokratizaci socialistického zřízení a ekonomickou modernizaci země. Nikdy nebylo záměrem zrušit vedoucí úlohu strany nebo zavést tržní kapitalismus.

²⁴ Kamil ČINÁTL – Jan MERVART – Jaroslav NAJBERT (edd.), *Podoby československé normalizace: Dějiny v diskuzi*, Praha 2017, s. 15–18.

²⁵ Ústav pro studium totalitních režimů, *Dějepis v 21. století*, dostupné online (<https://normalizace.dejepis21.cz/index.html>), [citováno k 10. 3. 2023].

²⁶ Národní pedagogický institut, *Dějepis+*, dostupné online (<https://www.npi.cz/projekty/4588-dejepis-plus>), [citováno k 10. 3. 2023].

volby, krach pětiletého plánu, tzv. ropný šok, vznik *Charty 77* nebo změnu politiky Sovětského svazu po nástupu Michaila Gorbačova. Zkoumání každodenního života občanů je však tak rozsáhlé, že by další členění na menší časové bloky bylo spíše kontraproduktivní a nepřehledné. Pro zkoumanou oblast postačí základní časové ukotvení, tedy období od jara 1969 do listopadu 1989.

Pro popisovanou dobu dvaceti let se vžilo pojmenování „normalizace“, jež se aktivně používá jak v české²⁷, tak i zahraniční historiografii²⁸. Termín vychází z *Protokolu o jednání delegace ČSSR a SSSR*, který reflektoval československo-sovětská jednání z 23. až 26. srpna 1968 přímo reagující na vpád vojsk Varšavské smlouvy. V komuniké i samotném *Moskevském protokolu* se zmiňuje: „Bylo dosaženo dohody o opatřeních, jejichž cílem je co nejrychlejší normalizace situace v ČSSR. (...) Československá delegace prohlásila, že mimořádný XIV. sjezd KSC bude svolán po normalizaci situace ve straně a zemi.“²⁹ Pojem „normalizace“ se pak znovu objevuje v navazujícím dokumentu *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSC* schváleném 10. prosince 1970. V *Poučení*, které bylo rezolucí a programem komunistické strany pro následujících dvacet let, je uvedeno: „Českoslovenští představitelé v tomto dokumentu [Moskevském protokolu, pozn. aut.] vyjádřili své odhodlání dosáhnout normalizace poměrů v naší zemi na základě marxismu-leninismu, obnovit vedoucí úlohu strany a autoritu státní moci dělnické třídy. (...) Zásadové vystoupení soudruhů G. Husáka a L. Svobody na plénu přispělo rozhodující měrou k tomu, že Ústřední výbor schválil moskevský protokol a postavil se za program normalizace života v zemi.“³⁰ Jak je patrné z obou dokumentů, na počátku 70. let mělo dojít k normalizaci poměrů ve federaci pod taktovkou obrozené Komunistické strany Československa. Zavedená opatření však přetrvávala až do konce 80. let, i proto se označení používá pro celé období dvaceti let. S pojmem „normalizace“ se v dobových komunistických sdělovacích prostředcích pracovalo velmi málo a spíše jen ve spojitosti s politickým vývojem v dalších socialistických zemích, například zpráva v *Rudém právu* z 10. listopadu 1980 pojednávající o stávkách a aktivitách Solidarity v Polsku³¹. Již

²⁷ Např. Lenka KRÁTKÁ – Miroslav VANĚK, *Příběhy (ne)obyčejných profesí. Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace*, Praha 2014.

²⁸ Např. Kevin MCDERMOTT – Matthew STIBBE (edd.), *Czechoslovakia and Eastern Europe in the Era of Normalisation, 1969–1989*, London 2022.

²⁹ *Protokol o jednání delegace ČSSR a SSSR (tzv. Moskevský protokol)*.

³⁰ *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSC*.

³¹ *Rudé právo*, roč. 61, 1980, č. 266, s. 6.

v polovině 90. let se v české historiografii hojně využívá termín „normalizace“ pro období 70. a 80. let 20. století.

Zmíněné dokumenty by mohly utvářet dojem, že se vedoucí představitelé komunistické strany snažili o navrácení poměrů panujících v 50. letech nebo v první polovině 60. let. Ačkoliv se v *Poučení z krizového vývoje*³² několikrát zmiňuje potřeba normalizovat život v zemi, nemělo jít o návrat k tvrdé totalitě a budování kultu osobnosti jako v 50. letech nebo k neobratné politice Antonína Novotného, která podnítila zavádění politicko-hospodářských reforem. Komunističtí funkcionáři v čele s generálním tajemníkem Husákem utvořili specifický systém založený na důrazu na stabilitu socialistického režimu. V 50. letech se KSČ snažilo, aby si českoslovenští občané mysleli to, co jim nadiktuje Ústřední výbor strany. V 70. letech Husák mění strategii a po občanech chce spíše veřejnou podporu socialistického zřízení a komunistické strany, což se nejvíce projevovalo na manifestačních akcích a oslavách vybraných svátků. Na oplátku získávali občané různé ekonomické a sociální pobídky, které měly zajistit konzumní požadavky společnosti. Právě kombinace strategie materiální pacifikace, přímé represe a ustálení politického diskurzu a vrcholných funkcionářů napomohla udržet socialistické zřízení – i přes ekonomické krize, nedostatky surovin a zdražování – tak dlouho při životě. Pro zmíněné politicko-sociálně-ekonomické období se v současné historiografii a politologii používá termín státní socialismus.³³ Zároveň se socialistická éra považuje spíše za autoritářskou diktaturu s totalitními prvky než za tvrdý totalitní režim.^{34 35}

Krátce po okupaci vojsk Varšavské smlouvy dochází k zásadním změnám politického směřování ČSSR, avšak podoba každodenního života řadového občana se oproti 60. letům v mnohém nezměnila. Výrazná změna je vidět v oblasti politických aktivit a míře svobody projevu, nicméně ve zbylých oblastech se pokračuje podobně jako dříve, neboť došlo ke zevšednění běžných úkonů.³⁶ Značná část oficiálních nařízení tak na realitě všedního dne mnoho neproměnila.

Samotný termín „každodennost“ se využívá ve vícero disciplínách humanitních věd, např. politologii, etnologii, sociologii nebo historiografii. Každá z disciplín, mnohdy

³² *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ.*

³³ Dieter SEGERT, *Státní socialismus nebyl jen politický mocenský vztah. Poznámky k teoretickému deficitu konceptu totalitarismu.*, *Soudobé dějiny* 16 (4), 2009. s. 709–718.

³⁴ Michal FEJTL, *Česká společnost na počátku normalizace*, Praha: Univerzita Karlova, 2011, s. 52, *Bakalářská práce*, s. 10–13.

³⁵ Karel HRUBÝ, *O všedním životě v „socialismu“: Jaká byla komunistická diktatura?*, *Dějiny – teorie – kritika* 11 (2), 2014 s. 275–285.

³⁶ Zdeněk MLYNÁŘ, *Československý pokus o reformu 1968: analýza jeho teorie a praxe*, Köln 1975, s. 65–73.

i odborníci v dané vědní oblasti, pracuje s problematikou a definicí všedního dne značně otevřeně a nemá pro zkoumání jeden konkrétní metodologický návod. Například Sociologický ústav Akademie věd ČR definuje pojem jako „úhrn všedních, pravidelně se opakujících (tzv. repetitivních), a proto předvídatelných lidských činností, které jsou základem sociální reprodukce individua, malé skupiny a takto zprostředkovaně celé společnosti.“³⁷ V rámci dějepisectví se zmíněná definice dále rozvíjí: „každodenní myšlení a jednání sleduje logická a racionální pravidla, dále koncept intersubjektivní konstrukce reality a význam společenské praxe jako tvůrce společenských struktur.“³⁸ Nejasné stanovení metodologie práce se často týká i historické vědy, na což v pojednání *Každodennost jako předmět a koncept dějepisného poznání*³⁹ upozorňuje Petr Sedlák. Rozdílné pojetí každodennosti jako předmětu bádání může mít na svědomí i samotný vývoj historiografie.

První náznaky zájmu evropských historiků o dějiny všedního dne je možné nalézt na konci 19. století, čehož využívá ve 20. letech 20. století francouzská škola Annales. Zásadní boom však nastává až v druhé polovině 20. století, kdy se věnuje pozornost právě dějinám každodennosti, mentalit a idejí. Významná je tzv. třetí generace školy Annales, konkrétně Jacques Le Goff a Emmanuel Le Roy Ladurie, která ustanovuje v historiografii kulturní antropologii. Společně se zkoumáním sociálních změn se ke každodennosti dostává v 70. letech i britské marxistické dějepisectví. Socialističtí historici se ve svém časopise *History Workshop* zabývali každodenním životem dělnictva i nejširších společenských vrstev. Ve stejné době se všední den jako oblast bádání prosazuje v italské a německé mikrohistorii. Italský historik Carlo Ginburg deklaroval, že hlavním cílem mikrohistorie je navrátit dějinám lidskou tvář, i proto došlo k propojení každodennosti s mikrohistorií.⁴⁰ Jelikož se jednotlivé způsoby nahlížení na dějiny a vnímání sociální a kulturní společnosti liší, je značně komplikované jasně vymezit jednu správnou metodu historické práce. Zmíněné směry mají jedno společné, povětšinou se věnují lidem, již byli v historii opomíjeni, tedy nepatřili k elitám, a jejich způsobům života.

V současné české historické vědě se nejčastěji vychází z německého dějepisectví, které bádání o člověku v každodenním životě začleňuje do historické antropologie

³⁷ Sociologický ústav AV ČR, *Sociologická encyklopedie*, dostupné online (<https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Ka%C5%BEdodennost>), [citováno k 10. 3. 2023].

³⁸ Jana NOSKOVÁ, *Brněnský dissent a jeho každodennost*, in: Mocní? A bezmocní? Politické elity a dissent v období tzv. normalizace, ed. M. Vaněk, Praha 2006, s. 106.

³⁹ Petr SEDLÁK, *Každodennost jako předmět a koncept dějepisného poznání*, *Soudobé dějiny* 20 (1–2), 2013, s. 120–157.

⁴⁰ Georg G. IGGERS, *Dějepisectví ve 20. století*, Praha 2002, s. 21–26, 96–102.

a poskytuje rozsáhlou terminologii, např. Alltagswelt, Alltagskultur nebo Alltagsgeschichte⁴¹. Výzkum diplomové práce z metod německého dějepiscetví taktéž vychází, hlavně ze dvou možností, jak každodennost vymežit. Konkrétně se pracuje s definicemi: „*všední den jako to, co se opakuje, jako rutinní konání v protikladu k jedinečnému, tomu, co se stává pouze výjimečně, všední život je v tomto pojetí proto často chápán jako život mas, jako protiklad života prominentních osobností*“⁴² a „*všední den jako místo zkušenosti, které je ovlivněno specifickými formami vnímání, spontánním, nereflektovaným prožíváním, a zná specifické, ke zkušenosti vztažené a ritualizované vzory interpretací a chování.*“⁴³ Společenský kontext a každodennost není možné pochopit bez začlenění politických dějin formujících jak celostátní politiku, tak i životy běžných občanů.⁴⁴ Proto se v předkládaném výzkumu dávají jednotlivé činy a oblasti všedního dne obyvatel do kontextu s událostmi a vývojem v celé zemi.

Jak již bylo výše zmíněno, téma každodennosti v období tzv. normalizace je velmi rozsáhlé a zahrnuje mnoho oblastí, kterým se lze věnovat. Poněvadž není snahou diplomové práce vytvořit komplexní popis každodenního života, zaměří se výzkum pouze na vybrané oblasti všedního života občanů královéhradeckého regionu. Konkrétně jde o vliv komunistické politiky a propagandy na veřejný a soukromý život v obcích; rozsáhlost občanské vybavenosti a výstavby v obcích; podobu pracovního života a možnosti trávení volného času.

1.1 Československo ve druhé polovině 20. století

Pro vývoj Československa ve druhé polovině 20. století bylo zásadním mezníkem jednání československých exilových politických představitelů během druhé světové války. Nastínění obrysů budoucího směřování země poskytl podpis *Smlouvy o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci mezi Československem a SSSR* předkládající zásady poválečné spolupráce mezi těmito dvěma státy. Dalším ukazatelem nadcházející politické orientace se jeví osvobozování československého území, jehož většinu osvobodily jednotky Rudé armády, čímž se v československé společnosti utvořil obraz „hrdiných sovětských vojáků ochraňujících Československo“. Právě i na takových

⁴¹ Kvalitním odborným základem pro orientaci ve vědním oboru je německý časopis *Historische Anthropologie: Kultur – Gesellschaft – Alltag*.

⁴² Carola LIPP, *Alltagskulturforschung im Grenzbereich von Volkskunde, Soziologie und Geschichte: Aufstieg und Niedergang eines interdisziplinären Forschungskonzepts*, in: *Zeitschrift für Volkskunde* 89 (1), 1993, s. 2–3.

⁴³ *Tamtéž*.

⁴⁴ Robert KVAČEK, *Slovo na úvod*, in: *Každodenní život v Československu 1945/48–1989*, ed. J. Pažout, Liberec 2015, s. 14–15.

obrazech stavěla Komunistická strana Československa po roce 1945 svou politickou moc. Vliv sovětského osvobození se potvrdil již při volbách do Ústavodárného Národního shromáždění republiky Československé v roce 1946, v nichž výrazným rozdílem zvítězila právě KSČ a post předsedy vlády obsadil Klement Gottwald. S podporou zbylých vládních stran začali komunisté postupně prosazovat své stranické priority jako např. tzv. milionářskou daň, „lex Schwarzenberg“⁴⁵ nebo zavedení dvouletého hospodářského plánu (1947–1948). Vedle legislativních snah se komunističtí politici činili i v personálních otázkách stěžejních státních institucí, ve kterých na páteřní posty⁴⁶ dosazovali prokomunistické osoby, jež získávaly potřebné interní informace využitelné při blížícím se politickém převratu. Současně ve spolupráci se sovětskou tajnou službou KGB uměle vytvářeli nejrůznější aféry, které měly mediálně i odborně zdiskreditovat demokratické politiky a vojáky, např. „mostecká špionážní aféra“ nebo „krčmářská krabičková aféra“.⁴⁷ Popsanými snahami se KSČ snažila vládu rozložit a vyvolat předčasné volby.

Komunisté si pro své plány vytvořili vhodné podmínky již prostřednictvím některých dekretů prezidenta republiky – znárodnění některých průmyslových podniků a bank nebo zavedení závodních a podnikových rad⁴⁸ – a programového dokumentu *Košický vládní program* z dubna 1945, jenž přibližoval zásady budoucího fungování Československa. Na základě programu došlo ke zjednodušení politického systému, který byl nově založen na Národní frontě Čechů a Slováků, v níž se sdružovaly všechny povolené politické strany a později i jednotlivé společenské organizace. Oproti stranickému fungování v době tzv. první republiky navíc Národní fronta zajišťovala, že všechny kandidující subjekty byly zastoupeny ve vládě, resp. že nemohla existovat opozice.⁴⁹ Kromě „polodemokratického limitovaného pluralitního systému“ přinášel program i změnu komunálních, okresních a zemských samospráv, které se proměnily v národní výbory⁵⁰, což ještě více centralizovalo státní správu.

Na začátku roku 1948 rozehráli komunisté v čele s Klementem Gottwaldem, Rudolfem Slánským a Antonínem Zápotockým vrcholnou politickou hru, jejímž

⁴⁵ V československých právních dějinách jde o ojedinělý případ, kdy parlament přijal zákon zaměřený proti jednomu konkrétnímu občanovi, příp. proti jedné rodině/šlechtické větvi. V praxi šlo o převedení nemovitého majetku (zámky, budovy, pole, lesy, továrny atd.) hluboké větve Schwarzenbergů na ČSR.

⁴⁶ Jednotlivá ministerstva, části Sboru národní bezpečnosti, vojenská zpravodajská služba a další.

⁴⁷ Karel KAPLAN, *Československo 1945–1948*, Praha 1990, s. 50–55, 67–71.

⁴⁸ *Dekret prezidenta republiky č. 100/1945 Sb. až 104/1945 Sb.*

⁴⁹ *Košický vládní program.*

⁵⁰ *Narřízení vlády č. 4/1945 Sb. Vládní nařízení o volbě a pravomoci národních výborů.*

vyvrcholením se stal únorový mocenský převrat, pro nějž se v komunistické historiografii vžil název „Vítězný únor“. Díky tomuto historickému momentu mohla KSČ začít naplno prosazovat své zájmy a vidění světa. V první řadě šlo o zakotvení marxisticko-leninistické ideologie a geopolitické orientace na Sovětský svaz. V praxi se jednalo o masivní rušení soukromého podnikání a živností, zavedení plánovaného hospodářství (tzv. pětiletok), zničení politické konkurence prostřednictvím proměny systému Národní fronty⁵¹, tvrdé cenzury mediálního a veřejného prostoru a stíhání přímých i domnělých odpůrců „socialistického zřízení“. Politika Komunistické strany Československa pronikala do všech sfér života občanů. Ideologie se promítla do školství, zájmových spolků, občanských organizací, na pracovištích i do úkonů a předmětů denní potřeby. Výraznou roli v každodenním životě lidí hrál tzv. kádrový posudek⁵² určující, jakého postavení, důvěry a výdobytků může občan dosáhnout.⁵³

Vedle zakládání národních a státních podniků se komunisté zaměřili i na zemědělskou politiku, jejímž vzorem byly sovětské kolchozy. *Zákon o jednotných zemědělských družstvech*⁵⁴ ministra zemědělství Júlia Ďuriše schválil parlament již na začátku roku 1949, díky čemuž se otevřela legální cesta pro „socialistické zemědělské družstevnictví“. Kromě společného obdělávání zemědělské půdy, chovu zemědělské zvěře a mechanizace práce mělo JZD pečovat o zvyšování kulturní a sociální úrovně venkova. Až na drobné výjimky mohlo být v obci pouze jedno družstvo. Zájemci o vstup do JZD převáděli kromě zemědělské půdy i hospodářská zvířata, zemědělské stroje a stavby (sýpky, stodoly kravíny atd.). V prvních měsících se mohli vlastníci zemědělské půdy přidávat dobrovolně, což však mezi zemědělci nevyvolalo výrazné nadšení. Na konci 40. a v průběhu 50. let proto KSČ přistoupila k silnému nátlaku a represím, které donutily soukromé rolníky ke vstupu do JZD. Na začátku 60. let zůstalo v Československu zanedbatelné procento soukromých zemědělců.⁵⁵ Struktura družstev se dle ministerských nařízení postupně vyvíjela, a proto vznikla charakteristika čtyř typů

⁵¹ Již od voleb do Národního shromáždění v roce 1948 byl systém NF založen pouze na jednotné kandidátce, tedy že kandidáti ze všech stran byly pouze na jedné kandidátce. V praxi to znamenalo, že většinu míst v parlamentu obsadili nominanti KSČ.

⁵² Šlo o obsáhlý osobní spis, který obsahoval veškeré zásadní informace o daném člověku, např. třídní původ, školní výsledky, politickou organizaci a angažovanost, členství v organizacích, pracovní výsledky, politické postoje před lednem 1968 a po, názor na invazi Varšavské smlouvy nebo výpis z trestního rejstříku. Vytváření mělo na starost kádrové oddělení, které bylo na všech pracovištích a institucích.

⁵³ Robert KVAČEK – Jana ČECHUROVÁ a kol., *Doba moderní*, in: *Kronika Českých zemí*, Praha 1999, s. 744–769.

⁵⁴ *Zákon č. 69/1949 Sb. Zákon o jednotných zemědělských družstvech*.

⁵⁵ Ústav pro studium totalitních režimů, *Typy JZD*, dostupné online (<https://www.ustrcr.cz/data/pdf/citanka-kolektivizace/typy-jzd.pdf>), [citováno k 15. 4. 2023].

JZD. Družstvo prvního typu bylo založeno pouze na společném osevu, sklizni a užívání strojů, naopak družstvo druhého typu zavádělo již společnou rostlinnou výrobu, tedy scelování polí a rozorávání mezí. Ve zbylých dvou typech byla zavedena společná živočišná výroba a odlišné odměňování za práci. V období 70. a 80. let byla nejrozšířenější JZD typu III. a IV.⁵⁶ S vývojem kolektivizace a potřeb státu formulovala vláda nové zákony⁵⁷, které detailněji rozvíjely fungování, pravomoci a meze podnikání JZD.

Současně s vydáváním zákonů bylo nutné změnit i československou ústavu, prvně v roce 1948 a podruhé v roce 1960. Druhá zmíněná, přezdívaná jako „socialistická ústava“, zakotvovala společenské „status quo“ a taktéž přinášela několik novinek: proměnila název státu na Československou socialistickou republiku, provolala vítězství socialismu a zvýšila centralizaci. Zároveň devastovala základní dělení moci, neboť článek 4 přímo definoval, že „vedoucí silou ve společnosti i ve státě je předvoj dělnické třídy, Komunistická strana Československa.“⁵⁸

Šedesátá léta na jedné straně přinášela legislativní upevňování politiky a postavení KSČ, na straně druhé však umožnila rozvolnění společenské situace. Po vzoru Chruščovovy politiky v Sovětském svazu docházelo v tzv. východním bloku k destalinizaci a ničení kultu osobností, což se podepsalo i na situaci v ČSSR. Dalším důvodem k určitým proměnám ve státě byl krach třetího pětiletého plánu (1961–1965) i ekonomická krize, což se snažil vyřešit první tajemník KSČ a prezident Antonín Novotný pomocí progresivní ekonomické reformy, jejíž hlavní tváří se stal reformní komunist Ota Šik. Z důvodu velmi pomalé realizace v praxi a následného úplného zablokování však reforma nepřinesla kýžené výsledky. Důležitým faktorem politické proměny se stala v 60. letech nastupující mladá generace vedoucích pracovníků a specialistů – tzv. důvěryhodná inteligence nahrazující dělnické kádry – která vystudovala již pod dozorem komunistů. K podpoře prreformních myšlenek a snah napomohlo i omezování cenzurních zásahů v kultuře, v níž se opustilo od monopolu socialistického realismu.⁵⁹

Nastíněný společenský vývoj přinesl i výměnu čelních komunistických představitelů, z nichž nejzásadnější bylo odsunutí Antonína Novotného do politického

⁵⁶ Vlastimil HOLAS, *Kolektivizace zemědělství na Chrudimsku*, Brno: Filosofická fakulta Masarykovy univerzity, 2011, s. 77, Diplomová práce, s. 29–30.

⁵⁷ Např. *Zákon č. 49/1959 Sb.*, *Zákon č. 122/1975 Sb.* nebo *Zákon č. 90/1988 Sb.*

⁵⁸ *Ústavní zákon č. 100/1960 Sb. ze dne 11. července 1960.*

⁵⁹ R. KVAČEK – J. ČECHUROVÁ, *Doba...*, in: *Kronika Českých zemí*, Praha 1999, s. 771–796.

ústraní. V lednu 1968 byl Novotný přinucen tlakem ze SSSR přenechat post prvního tajemníka Alexandru Dubčekovi a o dva měsíce později musel Novotný opustit i prezidentský úřad, ve kterém ho vystřídal generál Ludvík Svoboda. Noví proreformní komunisté organizovaní okolo Dubčeka předložili československým občanům návrh politického programu s názvem *Akční program KSČ* přibližující plánované společensko-hospodářské změny – např. proměna Národní fronty a reforma volebního systému, umožnění zakládání nezávislých organizací (KAN, K 231) nebo omezení cenzury.⁶⁰ Občané přijali reformní snažení povětšinou kladně a mnozí se začali aktivně zapojovat do veřejného dění. Pro zmíněné směřování se vžilo pojmenování „socialismus s lidskou tváří“.

Československý politický a společenský vývoj ovšem nevyhovoval vedoucím činitelům Varšavské smlouvy, hlavně Leonidu Brežněvovi. Tehdejší jazyk komunistické propagandy označoval směřování ČSSR za kontrarevoluci, tedy za snahy o návrat tržního hospodářství a prozápadní orientaci. Neutuchající intervence ze strany Sovětského svazu, který podporoval konzervativně laděné komunisty, vyústily v sepsání tzv. zvacího dopisu, jenž posloužil velení Varšavské smlouvy jako zákonné opodstatnění pro invazi vojsk Varšavské smlouvy. Neočekávaný vojenský vpád z 21. srpna 1968 zastavil veškeré snahy o proměnu společensko-hospodářské situace v zemi a v mnohých občanech zanechal negativní zkušenosti, zmar a odpor vůči SSSR a KSČ, což se v budoucnu podepsalo na tom, že lidé nevěřili v možnost reformovat komunistickou politiku.⁶¹

Definitivní tečku za etapou tzv. pražského jara přinesla výměna na postu prvního tajemníka KSČ v dubnu 1969 – Dubčeka nahradil silně konzervativní Gustav Husák, který od roku 1975 reprezentoval i prezidentský post. Detailní výklad událostí před rokem 1969 předložila Komunistická strana Československa v dokumentu *Poučení z krizového vývoje*, jenž se stal pro následných dvacet let hlavním programovým prohlášením strany i státu.⁶² Vedle důrazu na „normalizaci života v zemi“ se také občanům sdělovalo, jak mají události definovat a interpretovat při prověřkových komisích ve straně a na pracovištích. Zmíněné komise měly na začátku 70. let v rámci akce s názvem „výměna stranických legitimací“ odhalit strůjce či podporovatele kontrarevoluce a reformem.

⁶⁰ Pavel BĚLINA – Tomáš GRULICH a kol., *Léta 1970–1993*, in: *Dějiny zemí Koruny české II.*, Praha 1993, s. 294–295.

⁶¹ Martin GROMAN, *Kriegel: voják a lékař komunismu*, Praha 2023, s. 247–262.

⁶² *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ.*

Prověřkové komise měly na starosti jednotlivé základní organizace, resp. výbory, Komunistické strany Československa. Pokud lidé – jak prověřovaní, tak i jiní členové strany – s výsledkem řízení nesouhlasili, mohli se odvolat a dožadovat se prošetření u Ústřední kontrolní a revizní komise KSČ vedené Milošem Jakešem. Vedle Husáka a Jakeše patřili mezi čelní osobnosti „normalizované“ KSČ a ČSSR dlouholetý federální premiér Lubomír Štrougal a místopředseda české vlády Ladislav Adamec. Finální dotvoření československého politicko-společensko-hospodářského směřování přinesl XIV. sjezd KSČ odehrávající se ve dnech 25. až 29. května 1971, jenž stvrdil diskurz nastolený *Poučením z krizového vývoje* a neoficiálně nastolil vládu komunistické gerontokracie po dobu následujících dvaceti let. Československá politika se tímto krokem zacyklila, neboť upozadováním mladých a odborně-nadaných lidí před ověřenými „kádry“ přicházela země o možný nový pohled na problémy a vývoj. Důvodem odmítavého stranického postoje k prosazování mladých lidí a nových postupů byla právě i obava z opakování snah z roku 1968. V nastoleném stavu se odrážel vliv sovětského generálního tajemníka Leonida I. Brežněva a jeho doktríny, která vyhrazovala SSSR právo intervence do jakékoliv země tzv. Východního bloku, pokud v daném státě hrozil odvrát od linie socialismu. K úpadku doktríny dochází v polovině 80. let, kdy ji postupně střídají snahy a reformy generálního tajemníka Michaila Gorbačova známé pod pojmy „glastnost“ a „perestrojka“.

Historik Jiří Suk specializující se na moderní československé dějiny přišel ve své publikaci *Labyrintem revoluce* s tezí, že po událostech konce 60. let „na společnost dopadla únava z dějin, z velké politiky, z protichůdných změn a převratů. Všeobecně sdílené zklamání vedlo k úniku do soukromí (...) a okupační režim vyšel této tendenci vstříc.“⁶³ Se zmíněnou úvahou a nastavením normalizačního Československa souhlasí i řada pamětníků. Například ekonom a polistopadový politik Valtr Komárek popsal atmosféru ve společnosti takto: „Byla taková nepsaná dohoda – nechte nás, komunistické šéfy, v klidu, jednou dvakrát do roka budete chodit na demonstrace a my vás necháme být. Jinak si dělejte, co chcete. (...) Všichni stavěli chaty a žili si ve svých mikroklimátech.“⁶⁴ Režim vládnoucí v období tzv. normalizace byl sice silně rigidní, omezující a monotónní, avšak občanům nabízel značně štědrou sociální politiku a životní

⁶³ Jiří SUK, *Labyrintem revoluce. Aktéři, zápletky a křižovatky jedné politické krize (od listopadu 1989 do června 1990)*, Praha 2020, s. 21.

⁶⁴ Dušan SPÁČIL – Karel SÝS a kol., *Viděno deseti. Rozhodující události mocenského zvratu v roce 1989 očima klíčových osobností z obou stran politického spektra.*, Praha 2009, s. 44.

jistoty, čímž se snažil většinovou společnost, v rozporu se svou oficiální propagandou, pacifikovat a odpolitizovat. Zmíněný přístup se KSČ vyplatil, neboť strach ze ztráty materiálních a životních jistot vydržel u lidí až do druhé poloviny 80. let, kdy ochota většiny obyvatel aktivně podpořit tehdejší režim byla prakticky nulová.

Vlajkovou lodí komunistického programu se tak v 70. a 80. letech stala sociální politika, která měla zajistit paralyzaci případných odpůrců režimu a zároveň utvrdit občany v přesvědčení, že socialistické zřízení státu je jediné správné. Efektivita dopadu státní péče na lidi a jejich myšlení se dala částečně vyčíst z výsledků výzkumů veřejného mínění, jež prováděl Institut pro výzkum veřejného mínění navázaný na jednotlivá oddělení ÚV KSČ. Výsledky problematizovala samotná terminologie, neboť každý občan si mohl pod výrazy „socialismus/socialistická cesta“ nebo „kapitalismus“ představovat odlišné věci⁶⁵. I přesto bylo z průzkumů veřejného mínění patrné, že Ústřední výbor nejvíce zajímaly názory obyvatel na sociální témata, která ve výzkumech převládala. Z dostupných šetření vyplynulo, že v 70. letech a do poloviny 80. let byla většina populace z větší či menší části spokojena se sociálními jistotami nabízenými socialistickým Československem. Ke zvratu došlo po roce 1987, kdy se spokojenost snížila zhruba na 50 %.⁶⁶

Výsledky výzkumů korespondovaly s reálnou mírou občanského blahobytu v ČSSR, který víceméně odpovídal blahobytu v Německé demokratické republice. Vysoká úroveň sociálně-politických opatření první poloviny 70. let se zakládala, ač oficiálně to režim nepřiznával, na vizích reformního programu šedesátých let zajišťující stabilitu a modernitu. Základním stavebním kamenem programové linie KSČ se stala plná zaměstnanost zajišťující sociální stabilitu společnosti, což se v období tzv. normalizace prakticky podařilo. Zároveň bylo velmi ojedinělé, že by byl člověk z práce propuštěn, neboť každý občan měl legislativně garantované právo na zaměstnání. Současně s tím stát centrálně určoval tarifní platy za danou pozici.⁶⁷ Na rozdíl od nezaměstnanosti trpělo Československo nízkým rozvojem technologické vyspělosti průmyslu způsobovaným právě plnou zaměstnaností, která zabraňovala přirozenému stimulu zavádět moderní technologie do výroby, což by mělo za následek propuštění nadbytečných pracovníků.⁶⁸

⁶⁵ Proto je důležité brát výsledky výzkumů s určitým odstupem.

⁶⁶ Miroslav VANĚK, *Veřejné mínění o socialismu před 17. listopadem 1989*, Praha 1994, s. 13, 39, 55.

⁶⁷ Jan RYCHLÍK, *Každodennost v Československu v období tzv. normalizace*, in: *Každodenní život v Československu 1945/48–1989*, ed. J. Pažout, Liberec 2015, s. 40.

⁶⁸ Lenka KALINOVÁ, *K sociálním dějinám Československa 1969–1989*, Praha 1999, s. 19.

Na jistotu zaměstnání navazovaly další body sociálního programu, jež měly materiálně pacifikovat široké vrstvy obyvatelstva. Na konci 60. let došlo k zavedení volných sobot a prodloužení mateřské dovolené na dvacet šest týdnů⁶⁹, k čemuž bylo na začátku 70. let připojeno vyplácení mateřského příspěvku⁷⁰, který se v následujících letech zvyšoval. Stimulujícím krokem k zakládání rodin byly i výhodné novomanželské půjčky se státním příspěvkem a nízkým úrokem⁷¹. Výrazná státní podpora mladých rodin měla za následek, hlavně v 70. letech, vysokou natalitu. Pro popsanou generaci se vžilo označení „Husákovy děti“. Vedle podpory zakládání rodin komunisté zaváděli širokou paletu dalších dávek v rámci sociálního zabezpečení, např. navýšení starobních a minimálních důchodů⁷². Rozšiřování tzv. sociálního státu logicky přinášelo zvyšování životní úrovně občanů a poptávky po vybavení domácnosti. Zvyšující se kupní síla obyvatelstva ve sledovaném období podnítila nárůst počtu registrovaných osobních automobilů, telefonních přípojení, televizorů, elektrických praček nebo domácích chladniček.⁷³

Ve srovnání s 50. lety netrpělo Československo v období tzv. normalizace nedostatkem potravin a základního spotřebního zboží⁷⁴, občané tak měli dostatečně saturovány základní potřeby. Problém nastal v oblasti úzkoprofilového či luxusního zboží, které bylo vyráběno v nedostatečné míře nebo dováženo ze zahraničí. Šlo například o stavební materiál, kachličky, drogerii, náhradní autodíly nebo módní oblečení. Specifickou oblastí byly služby řemeslníků, o něž byl na trhu služeb velký zájem.⁷⁵ Zvyšování poptávky prakticky po jakémkoliv zboží či službě mělo svůj původ i ve faktoru peněžním. Lidé sice vlastnili nemalé finanční částky, avšak neměli je za co utratit.⁷⁶

Podobně jako sociální opatření i hospodářský růst těžil z reform 60. let, na jejichž vize částečně navazoval. Díky uvedené skutečnosti mohlo být hospodářství 70. let stabilní a vcelku i moderní. Svých limitů však dosáhlo na konci sedmého desetiletí, kdy se naplno

⁶⁹ Zákon č. 88/1968 Sb. *Zákon o prodloužení mateřské dovolené, o dávkách v mateřství a o přídavecích na děti z nemocenského pojištění.*

⁷⁰ Zákon č. 154/1969 Sb. a Zákon č. 107/1971 Sb., zákony o mateřském příspěvku.

⁷¹ Opatření č. 14/1973 Sb. *Zákonné opatření předsednictva FS o poskytování půjček se státním příspěvkem mladým manželům.*

⁷² Zákon č. 106/1971 Sb. *Zákon o zvýšení důchodů starodůchodců a některých nízkých důchodů v sociálním zabezpečení.*

⁷³ *Statistické ročenky Československé socialistické republiky 1970–1989.*

⁷⁴ V určitých obdobích sice nějaký konkrétní artikl na trhu chyběl, např. nedostatek toaletního papíru nebo jogurtů, avšak nešlo o dlouhodobý výpadek.

⁷⁵ J. RYCHLÍK, *Každodennost ...*, in: *Každodenní život v Československu 1945/48–1989*, ed. J. Pažout, Liberec 2015, s. 39–41, 45.

⁷⁶ K. ČINÁTL – J. MERVART – J. NAJBERT (edd.), *Podoby...*, Praha 2017, s. 23–25.

projevily nedostatky zdrojů a dopady druhého ropného šoku. Pokles výkonosti ekonomiky se promítal do znatelného zdražování většiny výrobků, v některých případech došlo ke zdražení až o padesát procent. Navíc nešlo o jednorázový jev, postupná inflace a nárůst cen trvaly zhruba do roku 1984, kdy došlo ke zpomalení.⁷⁷ Komunisté se snažili krizi zastavit pomocí tzv. Lérových reformy⁷⁸, avšak z obav o rozpad systému se jednalo spíše o kosmetické změny. Výrazný propad socialistického hospodářství nastal po roce 1986 a režim byl nucen na situaci aktivně reagovat, proto v letech 1987 a 1988 vytvořil plán přestavby hospodářského mechanismu ČSSR⁷⁹, který však ztroskotal na velmi pomalé aplikaci do praxe. Veškeré snahy o přestavbu státního socialismu se zastavily listopadovými událostmi roku 1989.

1.2 Rozvoj obcí pod vedením komunistické strany

V rámci našeho výzkumu každodenního života v období tzv. normalizace v královéhradeckém regionu jsme se detailně zaměřili na město Chlumeck nad Cidlinou a obec Lovčice. Samosprávy se nacházejí na jihozápadním okraji současného Královéhradeckého, dříve Východočeského, kraje a leží od sebe zhruba pět kilometrů. Důvodů pro výběr zmíněných obcí bylo několik: ve sledované době měly vlastní národní výbory a aktivní podniky (družstva) ovlivňující politicko-společenský vývoj; formující faktor tzv. maloměšťanského způsobu života, resp. socialistického života na vesnici; malá rozloha obou sídel; blízká vzdálenost a s tím spojená propojenost státní správy i občanské vybavenosti; přítomnost vojenských útvarů; v neposlední řadě také autorova znalost prostředí a společenských poměrů. Přes Chlumeck nad Cidlinou a Lovčice navíc vedla státní silnice I. třídy Praha – Hradec Králové, která sloužila jako hlavní tranzitní tepna, neboť v dané době nebyla realizována výstavba dálnice D11. Chlumecko se rovněž řadí mezi zemědělsky úrodné oblasti, proto je zde historicky významná zemědělská výroba. Z hospodářského hlediska byly samosprávy odlišné, Chlumeck nad Cidlinou se primárně zaměřoval na specializovanou průmyslovou výrobu, naopak Lovčice se zabývaly výhradně zemědělskou produkcí. Jako určité pozitivum obou samosprávných celků se nabízí fakt, že nebyly zasaženy masivní „polistopadovou“ výstavbou a přeměnou veřejného prostoru.

⁷⁷ *Tamtéž*, s. 19.

⁷⁸ Reforma upravovala pětiletý plán na jednotlivé jednoleté plány a zároveň se snažila převést odpovědnost za kvalitu výroby na podniky.

⁷⁹ *Zásady č. 31/1988 Sb. Zásady a postup přestavby.*

Z hlediska počtu obyvatel byl u samospráv patrný stejný jev, a sice výrazný nárůst mezi lety 1900 a 1945, kdy Chlumec nad Cidlinou přesáhl počet usedlých pět tisíc a Lovčice tisíc obyvatel⁸⁰. Naopak po druhé světové válce došlo ke značnému propadu počtu obyvatel způsobeným stěhováním lidí do vysídleného pohraničí, Chlumec nad Cidlinou hranice pěti tisíc obyvatel dosáhl znovu až v roce 1980. Opačná situace nastala u Lovčic, ve kterých se počty usedlíků snižovaly i v následujících desetiletích, až se nakonec ustálily na sedmi stech občanech.⁸¹ Odliv lidí zapříčinila pokročilá mechanizace v zemědělství, zpřetrhání historických vazeb k půdě i stěhování za prací či městským způsobem života.

1.2.1 Historický vývoj Chlumce nad Cidlinou po druhé světové válce

Na konci dubna a začátkem května roku 1945 se začal v Chlumci nad Cidlinou a blízkém okolí formovat sedmnáctičlenný Revoluční národní výbor, v němž měli zastoupení členové dvou odbojových organizací působících ve městě, předválečný důstojník dělostřelectva, velitel chlumecké četnické stanice nebo zaměstnanci Československých státních drah. Dle politické příslušnosti měly největší zastoupení (po čtyřech zástupcích) národní socialisté a sociální demokraté, naopak komunisty zastupoval pouze jeden člověk. Příslušníkům Revolučního národního výboru se i přes různé komplikace podařilo vlastními silami osvobodit město i odzbrojit a zajmout přítomné německé jednotky. První tanky Rudé armády dorazily do v podstatě již svobodného města 9. května v sedm hodin ráno a byly přivítány upřímnou radostí a vděkem občanů. Sovětští vojáci zůstali v Chlumci nad Cidlinou a jeho okolí až do 17. června, kdy se hromadně vypravily na cestu do vlasti.

Jak mohlo napovídat stranické složení Revolučního národního výboru, Komunistická strana Československa neměla v Chlumci nad Cidlinou v období tzv. první republiky výraznější členskou základnu, právě naopak. Výsledky prvorepublikových voleb do Národního shromáždění, okresního nebo městského zastupitelstva ukazovaly, že komunisté ve městě nedisponovali dokonce ani výraznější voličskou podporou⁸². Po druhé světové válce tak musela komunistická strana zapracovat na osvětě občanů i na vlastní propagaci před důležitými volbami do Ústavodárného Národního shromáždění.

⁸⁰ Vliv na navýšení počtu obyvatel mělo zabránění československého pohraničí v roce 1938, kdy se českoslovenští občané stěhovali do vnitrozemí.

⁸¹ Karel KUČA, *Chlumecko, Novobydžovsko: historie a architektonické památky Pociidliní 2*, Hradec Králové 1995, s. 512–513.

⁸² Do městského zastupitelstva se dostával jeden, maximálně dva kandidáti. V parlamentních a okresních volbách KSČ pravidelně obsazovala poslední příčky.

Spustila masivní náborovou kampaň, v níž cílila primárně na pracovníky v dělnických pozicích a na nižší a nižší střední třídu z hlediska kapitálu. Komunisté při své agitaci využívali fakt osvobození Československa Sovětskými vojsky, která již v druhé polovině 40. let vyobrazovali jako hrdinné osvoboditele bojující za „bezchybný socialistický svět“. Všudypřítomná propagace a kvalitně složený politický program zajistily KSČ vítězství v parlamentních volbách v roce 1946. Na základě místních výsledků se obměnilo stranické složení Místního národního výboru Chlumeck nad Cidlinou⁸³, v němž komunisté nově obsadili deset křesel, stejně jako socialisté, a postu předsedy MNV se ujal komunist Rudolf Chyrchel. Vedle vítězných voleb se místní organizaci KSČ podařilo nabrat výrazné množství nových členů (počty se pohybovaly v řádu stovek) a tajně si přiklonit na svou stranu zástupce jiných stran, kteří po únorovém převratu postupně přešli do komunistické strany.

Čtvrtého dubna 1947 vyhlásil ministr zemědělství Július Ďuriš na schůzi okresní organizace Jednotného svazu českých zemědělců v Hradci Králové programový dokument *Zemědělská politika Komunistické strany Československa*⁸⁴ lidově i mediálně nazývaný „Hradecký program“. Fakticky šlo o návrh zákona o nové pozemkové reformě, jejíž podstatou bylo znárodnění veškeré půdy nad padesát hektarů⁸⁵ a následné přerozdělení drobným rolníkům. Současně návrh zaváděl jednotné zemědělské daně, podporu družstevnictví a mechanizace. K většímu úspěchu programu, podobně jako v ostatních oblastech, napomáhala heslo „Půda patří těm, kdo na ní pracují!“⁸⁶. Komunistická strana se zmíněnými kroky snažila vrazit pomyslný klín mezi drobné rolníky, sedláky a velkostatkáře. Výrazné odezvy se návrh zákona dočkal právě u malých zemědělců, kteří sepisovali souhlasné rezoluce a pořádali shromáždění lidu. Na demonstraci pořádané 11. července 1947 na stadionu pod chlumeckou Sokolovnou přijali přítomní usnesení: „*My, zemědělci a občané Chlumecka, shromáždění na manifestačním táboru lidu (...) žádáme Ústavodárné Národní shromáždění a vládu, aby byly uzákoněny zemědělské zákony v původním znění, jak je navrhovalo ministerstvo zemědělství, kterému plně důvěřujeme, neboť je vede ministr Ďuriš, ochránce zájmů*

⁸³ Nařízení vlády č. 120/1946 Sb. *Vládní nařízení o obnovení národních výborů na podkladě výsledků voleb do Ústavodárného Národního shromáždění.*

⁸⁴ *Rudé právo*, roč. 27, 1947, č. 81, s. 3.

⁸⁵ Zároveň měla být znárodněna i půda pod 50 ha, pokud na ní nepracoval vlastník dané půdy.

⁸⁶ *Rudé právo*, roč. 27, 1947, č. 81, s. 3.

malého a středního rolníka.“⁸⁷ Mimo jiné se v rezoluci silně vymezili vůči velkostatkářům, které obviňovali z protistátních pokusů.⁸⁸

Ministr zemědělství Ďuriš a zemědělci z Chlumecka spolupracovali i v dalších měsících. Osmnáctého března 1948 vzniklo z popudu komunistických představitelů tzv. Chlumecko-nitranské hnutí, na jehož zakládání se podíleli hlavně rolníci z obce Kosičky a okolí. Podstatou se zmíněné hnutí podobalo dobovým dělnickým manifestačním organizacím, hlavní úlohou byla veřejná podpora politicko-hospodářského vývoje Československa. Zapojení zemědělci si v rámci dvouletého plánu deklarativně zvýšili plánované úkoly a zavázali se vytyčený plán splnit dříve než za dva roky.⁸⁹ Dosažené úspěchy všech rolníků zapojených do Chlumecko-nitranského hnutí⁹⁰ se v následujících měsících oslavně objevovaly na stránkách stranického a zemědělského tisku⁹¹. Komunisté se manifestacemi, veřejnými rezolucemi a dalšími podobnými akcemi snažili manipulovat myšlení občanů a nasměrovat tak společnost na cestu socialismu.

Přípravy na přelomový politický převrat neprobíhaly pouze v hlavních centrech moci, tedy v Praze a krajských městech, ale také v malých městech a obcích. Chlumeck nad Cidlinou nemohl zůstat v pozadí. Již na začátku roku 1948 spouštějí místní komunističtí činitelé stupňující se očerňující kampaň proti demokratickým poslancům místního národního výboru, majitelům průmyslových závodů a týdeníku *Chlumecko*. V návaznosti na vládní krizi došlo 24. února k založení lidových milic v jednotlivých továrnách a místního akčního výboru, do něhož byly nominováni příslušníci místních organizací politických, pracovníci jednotlivých závodů, členové masových organizací či překvapivě zástupci Československé obce legionářské. Výbor při svých veřejných prohlášeních v týdeníku *Chlumecko* a na lidových shromážděních vysvětloval svou úlohu a deklaroval budoucí politicko-hospodářský vývoj: „*Akční výbor nepřipustí výroky proti vládě a hanobení slovenských spojenců a bdí nad očistou veřejného života od nepřátel pracujícího lidu. Osoby veřejného života, národních výborů a korporací, kteří projeví nesouhlas s vládou, budou odvolány. Závodní akční výbory v kapitalistických podnicích s více jak 50 zaměstnanci převezmou ihned kontrolu hospodářství.*“⁹² Jak vyplývá z uvedené citace z městské kroniky, na konci února a v průběhu března roku 1948 se

⁸⁷ Karel RICHTER, *Chlumeck nad Cidlinou a Chlumecko v proměnách dějin: po stopách prošlého času*, Praha 2010, s. 186.

⁸⁸ *Tamtéž*.

⁸⁹ Jiří CIHLÁŘ, *Vesnice severovýchodních Čech v období kolektivizace 1948–1960*, Praha 2016, s. 21–24.

⁹⁰ Hnutí záhy po svém založení přeměnilo svůj charakter z regionálního na celorepublikový.

⁹¹ Např. *Rudé právo*, roč. 28, 1948, č. 178, s. 1.

⁹² *Paměti města Chlumeck nad Cidlinou*, s. 264–266.

proměnilo personální složení MNV jak v rámci zaměstnanců, tak i volených zástupců pléna, rady a komisí. Na uvolněná místa byli dosazeni buď přímo členové KSČ, nebo podporovatelé komunistů z dalších stran či bezpartijní. Současně byly dosazeny prozatímní národní správy⁹³ do jednotlivých závodů, což fakticky znamenalo znárodnění podniků. Ve městě se dosazení národní správy týkalo prakticky skoro všech závodů od Likérky Josefa Anděla, přes Malvu, Továrnu na pletené zboží Stutz a spol., Velkoobchodu bratří Kozáků, Tiskárny Vítězslava Klemense⁹⁴, Městskou spořitelnu, Hospodářské družstvo, až po chlumeckou okresní nemocnici.⁹⁵

Po únorovém převratu se „očistěná“ rada Místního národního výboru Chlumec nad Cidlinou zaměřila na plnění nastaveného lidově demokratického diskurzu přinášejícího razantní restrukturalizaci hospodářství. V první řadě byl znárodněn prosperující a moderní velkostatek hraběte Zdenka Radslava Kinského, který spravoval lesní revíry, rybníční soustavu, parní pilu a další podniky. Znárodněný nemovitý majetek převzalo nově zřízené Ředitelství státních lesů v Chlumci nad Cidlinou (lesy, rybníky, parní pila) a Správa státních statků (zemědělská půda a stavby, bývalá Dregerova šlechtitelská stanice). Zdenkovi Kinskému zůstala z původního majetku nepatrná část zahrnující pár desítek hektarů zemědělské půdy, zámek Karlova koruna a Obora. Avšak i tento majetek byl chlumecké větvi Kinských v polovině roku 1948 zkonfiskován^{96,97}.

Vedle znárodnění půdy velkostatkářů a šlechtického majetku pokračoval proces převodu soukromého majetku podnikatelů do státního vlastnictví, od druhé poloviny roku 1948 se zestátnění týkalo i podniků s méně než padesáti zaměstnanci. Na konci 40. let se ve spojitosti s přechodem na socialistický společenský řád a socialistické hospodářství chlumečtí komunisté zaměřili na drobné živnostenské závody, nově sdružované v komunálních podnicích⁹⁸, a na soukromé obchody, nově zařazené do řetězce státních obchodů⁹⁹. Část živnostníků a obchodníků chápala bezvýchodnost situace a do komunálních podniků, resp. do státních obchodů vstupovala technicky vzato dobrovolně. Ve městě se však objevil i nemalý počet soukromníků odmítající se vzdát soukromého

⁹³ V pětičlenné národní správě byli zastoupeni pracovníci daného závodu a odborník pro kontrolu finančního hospodářství. Prakticky tento institut předznamenával lidovou správu fungování podniků.

⁹⁴ V návaznosti na tvrdou cenzuru a centralizaci médií bylo vydávání týdeníku *Chlumecko* zastaveno.

⁹⁵ *Paměti města Chlumec nad Cidlinou*, s. 265–266.

⁹⁶ Záminkou pro konfiskaci byla emigrace hraběte Zdenka Radslava Kinského a jeho choti do Itálie.

⁹⁷ Events and Production, *Setkali se v ateliéru: Francesco hrabě Kinský dal Borgo*, dostupné online (https://www.youtube.com/watch?v=xvq_gfdpe3A&t=1674s), [citováno k 14. 5. 2023].

⁹⁸ Např. Lidová jídelna města CnC, Pohřební ústav města CnC, Stavební kombinát města CnC.

⁹⁹ Např. Masna, n. p.; Pramen, n. p.; Narpa, n. p; Elektra, n. p.

obchodování. Proti této skupině byly proto použity nejrůznější mechanismy¹⁰⁰ vedoucí ke zrušení živnostenského oprávnění či jiného povolení. Pokud nebylo možné použít zákonné cesty vedoucí ke ztrátě oprávnění, uchýloval se vládnoucí režim k zinscenovaným zákrokům Sboru národní bezpečnosti, během nichž bylo odhaleno ukrývané zboží a také byla prokázána snaha o sabotáž národního hospodářství. Popsaný postup zásahu represivních složek byl v Chlumci namířen proti manželům Houserovým vlastním galanterii. Manželům kromě odebrání živnostenského povolení, zabavení obchodu a neprodaného zboží úřady zabavily i automobil, veškeré vkladní a spořicí knížky, dlužní úpisy a hotovost uschovanou v domácnosti. V dalších týdnech případ posloužil při štvavé kampani proti nepoctivým soukromým obchodníkům.¹⁰¹ Rovněž byly zestátněny obytné domy, které přešly do městského bytového fondu.

Centralizace a slučování se netýkaly pouze politiky a hospodářství, ale také volnočasových a společenských organizací, jejichž historie mnohdy sahala až do 20. let. Naprosto všechny tělovýchovné kluby – např. fotbalový klub, tenisový klub, hokejový klub nebo jezdecký oddíl – byly nuceny se v květnu 1948 sjednotit pod jednu zastřešující organizaci, konkrétně pod tělovýchovné sdružení Sokol. Zavedení jediné sportovní organizace sice zjednodušilo administrativu a členství, zároveň ale zapříčinilo rušení některých druhů sportu. Například chlumecký hokejový oddíl neměl po sloučení dlouhého trvání, neboť s ohledem na finanční náročnost a preference MNV nedokázal hokej konkurovat.¹⁰² V rozvolněné době druhé poloviny 60. let se několik sportovních oddělení od Sokola oddělilo a znovu založilo vlastní organizaci, např. vznikl fotbalový klub TJ Spartak Chlumeck nad Cidlinou. S nástupem tzv. normalizace byly však odloučené oddíly opět přiřčeny k Sokolu.¹⁰³

Podobný osud čekal i další uskupení ve městě – skautská organizace Junák se včlenila do Československého svazu mládeže a Pěvecko-ochotnická jednota Klicpera se včlenila do závodního klubu Revolučního odborového hnutí národního podniku Mira. Mnohé drobné spolky ukončily na začátku 50. let svou činnost a aktivita členů přešla do jednotlivých komisí při národním výboru.¹⁰⁴ Přísná centralizace zájmových aktivit

¹⁰⁰ Důvodů pro zrušení živnostenského oprávnění bylo mnoho, např. zrušení pro nadbytečnost v dané oblasti nebo neobnovení povolení pro nepotřebnost.

¹⁰¹ Státní okresní archiv Hradec Králové (dále SOKA HK), fond (dále f.) Městský národní výbor Chlumeck nad Cidlinou (dále MěNV CnC), inventární číslo (dále inv. č.) 336, karton (dále kart.) 89.

¹⁰² *Paměti města Chlumeck nad Cidlinou*, s. 276, 302.

¹⁰³ SOKA HK, f. MěNV CnC, inv. č. 151, kart. 30.

¹⁰⁴ K. RICHTER, *Chlumeck...*, Praha 2010, s. 192.

a komunistická ideologizace občanů zapříčinily znatelný úpadek kultury a sportu ve městě, který se podařilo překonat až v polovině 60. let.

Po tzv. Vítězném únoru Komunistická strana Československa naplno spustila intenzivní indoktrinaci obyvatelstva. Záměrem vedoucích činitelů bylo přimět občany, aby komunistické ideologii bezmezně a naplno věřili, podporovali socialistický způsob hospodaření a veřejně projevovali souhlas s vládou komunistů. Politika a ideologie marxismu-leninismu se objevovaly ve všech oblastech lidského života, včetně soukromého života. Žáci se s nimi každý den setkávali ve škole, zaměstnanci na pracovištích, ve sdělovacích prostředcích se prezentovaly úspěchy a výdobytky československého lidu, filmy zobrazovaly ideální socialistickou společnost, v městských ulicích na lidi působily nástěnky a štíty s komunistickými hesly a závazky pro probíhající „pětiletku“. Současně komunisté na občany tlačili, aby vstupovali do strany či straně podřízených organizací, což odůvodňovali nejrůznějšími občanskými výhodami, které by mohl člověk po vstupu získat. Ačkoliv se KSČ zaštiťovala lidově demokratickým zřízením, tedy tvrzením, že veškerá moc patřila lidu a strana lid „pouze“ zastupovala, neumožnila obyvatelům do poloviny 50. let využít práva volit. Respektive až do roku 1954 neproběhly na území Československé republiky řádně vyhlášené volby do všech stupňů národních výborů¹⁰⁵. Do zmíněného roku byli, hlavně mezi lety 1948 až 1952, poslanci Místního národního výboru Chlumeck nad Cidlinou voleni na uvolněná místa pomocí aklamace na lidovém shromáždění.¹⁰⁶ *Zákon o volbách do národních výborů*¹⁰⁷ z roku 1954 navíc zaváděl rozdělení města na tzv. volební obvody, v nichž byl volen jeden člen MNV a hlasovali pro něj pouze občané žijící v daném obvodu¹⁰⁸. Rok po zmíněných volbách se z důvodu nárůstu členů rozhodla místní organizace KSČ rozdělit město do obvodů¹⁰⁹ spravovaných tzv. uličními organizacemi KSČ.¹¹⁰ Tyto organizace měly za úkol – vedle běžných stranických aktivit (členské schůze atd.) – vést kádrové spisy členů či vytvářet hodnocení straníků pro jednotlivé státní organizace, pracoviště nebo školy.

Vliv marxismu-leninismu se projevoval i zásahy do veřejného prostoru a paměti místa. Nebylo překvapivé, že mnoho chlumeckých ulic neslo názvy přímo ovlivněné

¹⁰⁵ Poslední komunální volby proběhly v roce 1938.

¹⁰⁶ *Paměti města Chlumeck nad Cidlinou*, s. 264–322.

¹⁰⁷ *Zákon č. 14/1954 Sb. Zákon o volbách do národních výborů*.

¹⁰⁸ Počet obvodů se odvíjel od počtu poslanců příslušného NV. Obvody však musely mít přibližně stejný počet usedlých.

¹⁰⁹ Obvody navazovaly na historické členění na Pražské, Kolínské a Hradecké předměstí. Dnes jde o čtvrti.

¹¹⁰ *Paměti města Chlumeck nad Cidlinou*, s. 351.

jazykem komunistické ideologie. Občané Chlumce tak mohli po válce žít např. v ulici Rudé armády¹¹¹, 9. května, Švermově či na Třídě maršála Stalina. Po únorovém převratu některé názvy neodpovídaly politickým doktrínám, proto došlo ke změnám – například ulice Jana Masaryka se přejmenovala na Zámosteckou a Churchillovo nábřeží na Fučíkovo náměstí.¹¹² Změna názvu se v návaznosti na ničení kultu osobnosti Josifa Stalina v druhé polovině 50. let dotkla i Třídy maršála Stalina, která získala dnešní název Klicperova ulice.¹¹³ Zajímavým úkazem se stala Rooseveltova ulice, jež přežila čtyřicetiletý komunistický režim beze změny.

Změna politického diskurzu se ve veřejném prostoru nepromítala pouze do změn názvů, ale také do celkové výzdoby města. Ve městě visely pěticípé rudé hvězdy a nejrůznější hesla propagující blahobytnost socialismu. Během květnových oslav roku 1953 bylo na veřejném zasedání MNV horlivě rozhodnuto, že pomník Tomáše Garrigua Masaryka¹¹⁴ postavený v parčíku mezi Sokolovnou a Státní spořitelnou musí být odstraněn.¹¹⁵ Během jedné květnové noci byla socha Masaryka neznámými občany sejmuta a uschována neznámo kde. Během období tzv. pražského jara po soše pátrala městská kulturní komise, avšak neúspěšně¹¹⁶. Na vyprázdněném betonovém „pódium“ dlouhé roky scházela dominanta, až koncem dubna 1959 rozhodl MNV o přemístění sochy Rudoarmějce z parčíku u hradeckého mostu¹¹⁷ na piedestal po soše T. G. Masaryka. Současně zde byla instalována pamětní deska se jmény obyvatel Chlumce umučených během druhé světové války.¹¹⁸ Socha Rudoarmějce se stala během srpnových dní po invazi vojsk Varšavské smlouvy hromosvodem nesouhlasu a naštvání občanů nesouhlasících s okupací Československa. Během jedné z nocí byla socha shozena z podstavce a znatelně poničena. Opravený Rudoarmějce se dočkal opětovného odhalení během pompézních oslav 9. května 1970.¹¹⁹ Obnovený památník potvrzoval nástup tuhého normalizačního režimu.

¹¹¹ Ulice Rudé armády se dnes nazývá Pražská.

¹¹² *Paměti města Chlumec nad Cidlinou*, s. 240, 271.

¹¹³ SOKA HK, f. MěNV CnC, inv. č. 195, kart. 51.

¹¹⁴ Pomník byl odhalen 28. října 1931. Během druhé světové války občané Masarykovu sochu schovali a znovu vztyčili v roce 1945.

¹¹⁵ K. RICHTER, *Chlumec...*, Praha 2010, s. 195.

¹¹⁶ Sochu se do dnešních dní nepodařilo nalézt. Jisté je, že nebyla roztavena či jinak zničena.

¹¹⁷ Památník Rudoarmějce byl v parku u hradeckého mostu odhalen při květnových oslavách roku 1947. Na uvolněné místo byla umístěna historická socha sv. Václava.

¹¹⁸ *Paměti města Chlumec nad Cidlinou*, s. 430.

¹¹⁹ *Kronika města Chlumec nad Cidlinou II. díl*, s. 119, 178.

S postupným růstem počtu obyvatel¹²⁰ a zvyšováním politicko-hospodářské důležitosti města v regionu se proměnilo i postavení chlumecké samosprávy, tedy národního výboru. Na základě rozhodnutí Východočeského krajského národního výboru byl dne 27. září 1960 chlumecký národní výbor „povýšen“ na městský národní výbor.¹²¹ Ve stejné době navíc administrativní reforma zrušila Novobydžovský okres a oblast Chlumecka se připojila k okresu Hradec Králové ve Východočeském kraji. Význam města v širším okolí se ještě více umocnil během reformního roku 1968, kdy se Městský národní výbor Chlumeck nad Cidlinou stal „střediskovým národním výborem“, pod nějž nově spadalo devatenáct okolních obcí – např. Káranice, Kosice, Lišice, Lovčice, Převýšov nebo Zadražany.¹²² Novelou *Zákona o národních výborech*¹²³ v průběhu času měnily pravomoci a povinnosti tzv. střediskových obcí, nicméně optikou dnešní státní správy se tyto národní výbory podobaly současným „obcím s rozšířenou působností“.

Dobové kroniky města uvádějí, že v období od roku 1948 do konce 60. let probíhal čilý stavební ruch, avšak architekt Karel Kuča označil stavební vývoj v daném období spíše za stagnující.¹²⁴ Na jedné straně sice byla modernizovaná část městského bytového fondu, avšak na straně druhé se většina nových bytových a rodinných domů, kterých nebylo mnoho, postavila na základě tzv. svépomoci¹²⁵. Z plánovaných projektů občanské vybavenosti se realizovalo mizivé procento staveb. Společným jmenovatelem byla dlouhá čekací doba na započetí stavby. Výstavba nového městského koupaliště se plánovala na konec 40. let, po dlouhých peripetiích s výběrem vhodného místa započala stavba až v roce 1965 a skončila v létě 1968. V případě přístavby Mateřské školy Pod Loretou se čekalo prakticky celá 60. léta z toho důvodu, že národní podnik Pozemní stavby Hradec Králové neměl kapacity na vyhotovení zakázky.¹²⁶ Dlouhodobé oddalování projektů mělo za následek znatelné zdražení a zastaralost výsledného díla. I přes nevelkou produktivitu vznikly mezi 40. a 60. lety hodnotné a veřejně prospěšné počiny, např. dřevěná tribuna s kabinami na fotbalovém hřišti, přestavění bývalé synagogy na požární zbrojnici, zřízení jeslí, částečná modernizace chlumecké okresní nemocnice, širokoúhlé kino Panorama, nový most přes Cidlinu v Zapči nebo modernizace nádraží.¹²⁷

¹²⁰ K městu bylo v průběhu komunistické vlády připojeno několik menších okolních obcí, díky čemuž výrazněji narůstal počet obyvatel. Například Kladruba, Lučice nebo Pamětník.

¹²¹ *Paměti města Chlumeck nad Cidlinou*, s. 437.

¹²² *Kronika města Chlumeck nad Cidlinou II. díl*, s. 108.

¹²³ Např. *Zákon č. 69/1967 Sb.* nebo *Zákon č. 49/1982 Sb.*

¹²⁴ K. KUČA, *Chlumecko...*, Hradec Králové 1995, s. 484–486.

¹²⁵ Dům postavili budoucí majitelé či nájemníci.

¹²⁶ SOKA HK, f. MěNV CnC, inv. č. 432, kart. 100.

¹²⁷ SOKA HK, f. MěNV CnC, inv. č. 390–395, kart. 97.

Do podoby a života města zasahovali i vojáci z přilehlých vojenských útvarů. První na vojenskou historii města navázal v roce 1952 čtyřiapadesátý radiotechnický prapor, který směrem na obec Nepolisy vybudoval vojenský útvar 7494/A.¹²⁸ Druhým armádním objektem se stal v průběhu 60. let Ústřední sklad pohonných hmot a mazadel VÚ 1550 situovaný do lesů v oblasti tzv. Ameriky.¹²⁹ Pro příslušníky československé armády bylo nutné zajistit potřebné ubytování, adekvátní občanskou vybavenost a společenské vyžití. Někteří z důstojníků v době reálného socialismu působili jako poslanci MěNV či členové městských komisí. Vojáci plnící si zde povinnou vojenskou službu v některých případech vypomáhali na stavbách, např. při stavbě školní přístavby na začátku 70. let. Důstojníci lidově demokratické armády se současně podíleli na politicko-ideologickém vzdělávání občanů Chlumce nad Cidlinou a jeho širšího okolí. Běžně šlo o přednášky o úloze armády a paktu Varšavské smlouvy, ochraně socialismu a světového míru nebo slavných vítězstvích Sovětského svazu během druhé světové války. Vedle vzdělávacích akcí pořádali důstojníci pro školy náborová setkání do armády.¹³⁰

1.2.2 Historický vývoj Lovčice po druhé světové válce

Rekonstrukce historického vývoje obce Lovčice po druhé světové válce bylo významnou měrou zkomplikováno nezpracovaným archivním fondem „Místní národní výbor Lovčice“, k nemalému procentu případně přínosných historických pramenů se tak nebylo možné dostat. Při bádání se proto pracovalo s dokumenty ze soukromých archivů a vzpomínkami pamětníků. Významné postavení ve výzkumu zastávala obecní kronika reflektující celkový vývoj obce a společnosti v rozmezí 1926–1971.¹³¹ Na rozdíl od pamětní knihy města Chlumeck nad Cidlinou zaznamenával období od roku 1945 ve zmíněné lovčické kronice laik bez zkušeností a odborných znalostí historické vědy¹³². Zápisy dějinných mezníků z období komunistické vlády byly v některých případech znatelně ovlivněny osobními postoji pisatele – například do procesu kolektivizace a socializace vesnice zapojoval osobní názor a příběhy vlastní rodiny. V porovnání s chlumeckými kronikami, případně s meziválečnými záznamy v lovčické pamětní knize,

¹²⁸ Stanislav VYSTAVĚL, *54. radiotechnický prapor [1961–1991]*, dostupné online (<https://www.valka.cz/54-radiotechnicky-prapor-1961-1991-t47889>), [citováno k 15. 5. 2023].

¹²⁹ Pavel MINAŘÍK, *Vojenský útvar v Chlumci nad Cidlinou*, dostupné online (<https://armada.vojenstvi.cz/vase-dotazy/129.htm>), [citováno k 15. 5. 2023].

¹³⁰ Rozhovor s panem Vladimírem M. vedl Michal Pajer, březen 2023.

¹³¹ *Pamětní kniha obce Lovčice I. díl.*

¹³² V kronice se nachází autocharakteristika pisatelky. Díky záznamu víme, že šlo u ženu středního věku s dosaženým základním vzděláním.

byla kronika Lovčic nižší kvality, zaostávala hlavně v oblasti hodnotově-obsahové a věcné. V záznamech událostí druhé poloviny 40. a celých 50. let se přehnaně projevovala dobová propaganda a strojový výklad komunistické historiografie, což ubíralo na autentičnosti. Taktéž byl na samotné vazbě a stránkách patrný nejspíše cenzorský zásah, neboť v knize zůstaly mezery a zbytky odtržených listů papírů¹³³. Z výše popsanych důvodů se v roce 1981 rozhodl Místní národní výbor Lovčice jmenovat novou kronikářku, která měla za úkol navázat na dějiny po roce 1971 a současně kvalitněji reflektovat události od tzv. první republiky.¹³⁴ Pro časové rozmezí 1926 až 1971 byly tedy dostupné dvě kroniky obce Lovčice popisující některé dějinné zvraty částečně odlišně.¹³⁵

Na konci druhé světové války nebyly v Lovčicích umístěny německé vojenské jednotky, přes obec však během prvních květnových dní roku 1945 projížděly německé transporty mířící do Prahy a dále do západních Čech. Několik zdejších občanů pracujících v Chlumci nad Cidlinou se podílelo na odzbrojování a internaci tamějších Němců, a právě z Chlumce přišla direktiva zvolit v Lovčicích revoluční národní výbor, což se uskutečnilo 9. května po příjezdu prvních sovětských vojáků. Předsedou RNV se stal František Mrňák, jeden ze zakládajících členů Místní organizace KSČ Lovčice¹³⁶. Oficiální ustanovující schůze MO KSČ proběhla 28. května. V meziválečném období neměli komunisté v obci výraznější voličskou podporu ani zde neexistovala stranická organizace. Již na konci roku 1945 však bylo v Lovčicích registrováno okolo sta členů KSČ, komunisté tak tvořili zhruba jednu devítinu všech lovčických obyvatel. V průběhu května se ustanovily další tři povolené české politické subjekty: Československá strana národně socialistická, Československá strana sociálně demokratická a Československá strana lidová. Dne 27. května byl v obci zrušen RNV a současně slavnostně ustanoven osmnáctičlenný místní národní výbor složený ze všech místních stran. Post předsedy MNV obsadil komunista František Mrňák.¹³⁷

Jak již bylo zmíněno výše, komunistická strana nemohla navázat na zdejší meziválečnou tradici, proto musela vrhnout veškeré síly do masivní agitace a propagace. Vedle hrdinných obrazů „přátel ze Sovětského svazu“ sázela na osvětovou činnost

¹³³ Nejspíše šlo o vyličení událostí druhé poloviny 40. let, které provedl kronikář zaznamenávající dobu tzv. první republiky.

¹³⁴ *Pamětní kniha obce Lovčice II. díl.*

¹³⁵ Druhý díl obecní kroniky poskytoval objektivnější obraz historie, první díl pak nabízel dobový, ideově zabarvený výklad dějin. Pro pochopení tehdejší společnosti byly přínosné oba díly.

¹³⁶ Na konci 40. let přejmenována na Vesnická organizace KSČ Lovčice.

¹³⁷ *Pamětní kniha obce Lovčice II. díl*, s. 32–35.

pomocí přednášek a veřejných shromáždění, na nichž seznamovala venkovský lid s vlastním programem a ideologií. Autorka prvního dílu kroniky poznamenala: „KSC učila lidi i na venkově znát učení Leninovo, které do té doby, až na několik soudruhů tady málokdo znal! Učila nás, že každý ušlápnutý deputátník mohl se narovnat a svobodně vydechnout. Náš lidově demokratický stát dá každému občanu právo na práci. Poctivá práce je nejvíce ceněna!“¹³⁸ Nemalou část z aktivit místní organizace tvořilo informování občanů o politickém a legislativním vývoji, neboť vysoké procento obyvatel Lovčic nevlastnilo do 50. let radiopřijímač. S vytvářením iluze věrného přátelství ze strany SSSR napomáhal i Svaz československo-sovětského přátelství, jenž přibližoval sovětské kulturní, společenské a vědecké výdobytky lovčickým občanům. V období čtyřicetileté komunistické vlády se organizace podílela prostřednictvím různých besed, kurzů ruštiny a zájezdů do Sovětského svazu na vzdělávání a ideologizaci Lovčic.¹³⁹

Po volbách do Ústavodárného Národního shromáždění se složení MNV, na rozdíl od situace v Chlumci nad Cidlinou, neměnilo. Výsledky voleb v roce 1946 v Lovčicích však prokázaly, že energie věnovaná náboru členů a masivní kampani se Komunistické straně Československa vyplatila. Ve stejném roce se začaly objevovat snahy komunistů o unifikaci a centralizaci společenských a tělovýchovných organizací. Velká pozornost byla věnovaná působení na mladé lidi, kteří by se v budoucnu mohli stát „správnými komunisty a úderníky“. Ze zmíněného důvodu vznikl z popudu MNV v polovině roku 1946 Svaz české mládeže, který měl „nepoliticky“ sdružovat a vychovávat místní mládež. Dle vzpomínek pamětníků však byly aktivity a chod svazu výrazně poznamenány požadavky a programem KSC, která se neoficiálně pokoušela členům podsouvat ideu marxismu-leninismu. Svaz české mládeže se v polovině roku 1949 přetransformoval v Československý svaz mládeže, který již veřejně fungoval na komunistických výchovných principech.¹⁴⁰ Místní národní výbor se snažil v roce 1946 iniciovat také sjednocení Dělnické tělovýchovné jednoty Lovčice¹⁴¹, podporované sociálními demokraty, a Sokolu Lovčice, nicméně neúspěšně. Zvrat přišel krátce po únorovém převratu, kdy bylo DTJ násilně včleněno do Tělocvičné jednoty Sokol. Několik dní před samotným spojením zahájilo vedení Vesnické organizace KSC Lovčice dehonestující kampaň, v níž DTJ obviňovalo z pravicového vlivu a protisocialistického smýšlení.

¹³⁸ *Pamětní kniha obce Lovčice I. díl*, s. 55.

¹³⁹ Rozhovor s Josefem H. vedl Michal Pajer, březen 2023.

¹⁴⁰ Rozhovor s Jiřím V. vedl Michal Pajer, duben 2023. Rozhovor s Josefem H. vedl Michal Pajer, březen 2023. Rozhovor Zdeněk M. vedl Michal Pajer, duben 2023.

¹⁴¹ DTJ nezajišťovalo pouze tělovýchovné aktivity, součástí jednoty byl divadelní spolek.

V návaznosti na sloučení došlo k „očistě“ členské základny Sokola, která spočívala ve vyloučení některých členů nesouhlasících s politikou komunistické strany.¹⁴²

Transformace československé politiky v průběhu únorových dní roku 1948 se zpočátku dotýkala Lovčic minimálně. Na rozdíl od většiny obcí v republice vznikl lovčický Akční výbor Národní fronty až 18. března. Ve stejný den proběhla i „očista“ národního výboru, z něhož byli vyloučeni protikomunisticky smýšlející pracovníci a poslanci. Současně proběhlo zasedání doplněného MNV a potvrzení nových složení jednotlivých obecních komisí. V prvním dílu lovčické kroniky se dochoval lístek se vzpomínkou tehdejšího zástupce komunistické strany, který se vrací ke zmíněným politickým změnám: *„Jenže pro štěstí nás dělnické třídy byl předsedou vlády náš nezapomenutelný soudruh Klement Gottwald. V únoru 1948 na Staroměstské náměstí v Praze, kam svolal lid, řekl své a zmařil tak připravovaný puč. Bývalí statkáři, fabrikanti a všechna ta sebranka, která čekala převrat a situaci jak za první republiky, pokud mohla, utekla za hranice. Dělníci dokázali, že dovedou lépe hospodařit a vládnout sami bez statkářů a uhlobaronů. Tak tomu bylo i u nás.“*¹⁴³ V následujících letech došlo k několika dalším personálním obměnám na národním výboru, které se podobaly celostátnímu politickému vývoji, tedy hledání nepřátel uvnitř KSČ. Na konci roku 1949 se navíc snížil počet členů MNV z osmnácti na patnáct.¹⁴⁴ Počty se měnily i v rámci členské základny VO KSČ, která na začátku 50. let vykazovala přes dvě stě straníků¹⁴⁵.

S politickými proměnami přicházely změny i v oblasti hospodářské, v Lovčicích orientované primárně na otázku zemědělství. Mnozí drobní zemědělci se, pod vlivem komunistické ideologie a tlaku, připojili k „Hradeckému programu“ a následně i k tzv. Chlumecko-nitranskému hnutí¹⁴⁶. Obě iniciativy měly na vesnici připravit vhodné podmínky pro budoucí zásadní zlom v cestě za socialistickým hospodářstvím. Obsah „Hradeckého programu“ se vztahoval především k otázce parcelace velkostatku hraběte Kinského, jenž v katastru obce vlastnil významné procento polností a další hospodářské půdy, včetně budov.¹⁴⁷ Na jaře 1948, kdy byl velkostatek zrušen a rozparcelován, se zestátněná půda dle *Zákona o nové pozemkové reformě*¹⁴⁸ rozdělila mezi malé rolníky,

¹⁴² *Pamětní kniha obce Lovčice II. díl, s. 42.*

¹⁴³ *Pamětní kniha obce Lovčice I. díl, s. 56.*

¹⁴⁴ *Pamětní kniha obce Lovčice II. díl, s. 42, 45.*

¹⁴⁵ V porovnání s počtem obyvatel šlo zhruba o jednu čtvrtinu celkové populace. Statistiky neuvádění, kolika osobám bylo nad osmnáct let.

¹⁴⁶ Obě iniciativy jsou popsány v kapitole „1.2.1 Historický vývoj Chlumce nad Cidlinou po 2. světové válce“.

¹⁴⁷ Vedle zmíněného velkostatku hraběte Kinského do katastru obce zasahovaly i další velkostatky.

¹⁴⁸ *Zákon č. 46/1948 Sb. Zákon o nové pozemkové reformě.*

dřívější nájemníky daných polí a zaměstnance statku. Lesy, rybníky a další nezemědělská půda připadly státním podnikům, např. Ředitelství státních lesů v Chlumci nad Cidlinou. Velká část lovčických zemědělců se ve stejném roce, pod vlivem komunistické agitace, zavázala plnit větší závazky, než jim ukládal probíhající dvouletý hospodářský plán – např. více litrů mléka, kilogramů vepřového masa či metrických centů obilí.¹⁴⁹ Popsané navyšování dodávek zavedlo do československého zemědělství metodu socialistického soutěžení, které se udrželo v zemědělské výrobě po celou dobu komunistické vlády.¹⁵⁰ Ačkoliv byl vliv hnutí centrální mocí postupně utlumován, odkaz zůstával v dalších desetiletích připomínán a oslavován.

Na konci 40. let nastal čas na razantní krok v obhospodařování a správě zemědělské půdy: „*Soudruh Gottwald zdůrazňoval, že máme-li se mít lépe a krýt vzrůstající spotřebu obyvatelstva, dokážeme to jen zemědělskou velkovýrobou, tj. družstvo. Proto bylo i v naší obci v roce 1949 založeno JZD II. typu.*“¹⁵¹ Jak bylo zaznamenáno v kronice, v polovině roku 1949 došlo k založení Jednotného zemědělského družstva Lovčice, jež později získalo název „Jednotné zemědělské družstvo Svornost Lovčice“. V kontextu Hradeckého kraje šlo o jedno z prvních založených JZD. Na základě celostátně nastavených pravidel byla na polích členů JZD zavedena společná rostlinná výroba a rozorány meze. Členům náležela úroda odpovídající výměře půdy, kterou do družstva vložili. Živočišná výroba zůstala zpočátku soukromá. Změna nastala 1. ledna 1953, kdy JZD administrativně přešlo na III. typ, v němž se zajišťovala společná rostlinná i živočišná výroba.¹⁵² Ve stejném roce se uskutečnil první svod dojnic do nově postaveného kravína, zbylá hospodářská zvířata byla ustájena v mnoha stájích po celé obci. O rok později byly postaveny drůbežárny a v roce 1955 se realizovala výstavba porodny prasat, vepřína a dalšího kravína. Na konci 50. let byl všechn dobytek ustájen v nových družstevních budovách.¹⁵³

I přes masivní propagandu a podporu ze strany KSČ nenarůstal počet členské základny družstva tak závratně, jak si přední obecní komunisté představovali.¹⁵⁴ V polovině roku 1949 bylo sice v JZD zapsáno padesát tři členů s celkovou výměrou přes

¹⁴⁹ Rozhovor s Josefem H. vedl Michal Pajer, březen 2023. Rozhovor se Zdeňkem M. vedl Michal Pajer, duben 2023.

¹⁵⁰ J. CIHLÁŘ, *Vesnice severovýchodních Čech v období kolektivizace 1948–1960*, Praha 2016, s. 23.

¹⁵¹ *Pamětní kniha obce Lovčice I. díl*, s. 56.

¹⁵² *Pamětní kniha obce Lovčice II. díl*, s. 44–49.

¹⁵³ *700 let Lovčic: 1299–1999: k 700. výročí první písemné zmínky o Lovčicích*, Lovčice 1999, s. 110.

¹⁵⁴ Za účelem přesvědčování vlastníků půdy, aby vstoupili do JZD, vznikla přesvědčovací a agitační brigáda mající za úkol prezentovat benefity kolektivizace. V brigádách byli zastoupeni i žáci ze ZŠ Lovčice.

sto třicet pět hektarů¹⁵⁵, avšak v následujících letech počty narůstaly poskrovnu. Mnoho soukromých zemědělců z různých důvodů¹⁵⁶ odmítalo do JZD vstoupit, přitom někteří z nich byli členy Komunistické strany Československa, což následně spolustraníci označovali za snahy o rozvrácení celé socialistické společnosti. Padesátá léta se nesla ve znamení snah přimět soukromníky ke vstupu do družstva. Komunisté využívali nejrůznějších praktik, nejčastěji neúnosné zvyšování požadovaných dodávek, které museli soukromníci odvádět, a veřejnou ostrakizaci. Pokud soukromník nezvládal odvádět vyčíslené dávky, potrestaly ho příslušné státní úřady vysokými pokutami, jež se obtížně splácely. Aby se umořil dluh, propadl majetek, tedy půda a další inventář, daného rolníka státu. Zvláštní způsob nátlaku představovalo směňování pozemků soukromých rolníků¹⁵⁷ nebo povolování domácích porážek dobytka, které se udělovalo primárně družstevníkům¹⁵⁸. Jako první nátlaku podleli drobní zemědělci obdělávající několik hektarů a vlastníci několik kusů hospodářských zvířat, pro něž by bylo složité se obstojně uživit i bez zvyšování povinných odvodů.¹⁵⁹ Když člověk vstupoval do JZD, zaevidoval se veškerý inventář, který do družstva přiváděl. Následně se přesně vědělo, kolik půdy, zvířat a techniky daný člen vložil – toho se využilo při restitucích po roce 1989.¹⁶⁰

Odlišný přístup nastavila KSČ u středně velkých sedláků, které komunistická propaganda nazývala „vesnickými boháči“ či „kulaky“¹⁶¹. Na přelomu 40. a 50. let byla taktika stejná jako u malých soukromníků, tedy postupné zvyšování povinných dodávek potravin. Avšak v říjnu 1951 došlo k vydání tzv. směrnice tří ministrů¹⁶² legalizující Akci K, při níž byly násilně vystěhovány celé rodiny „vesnických boháčů“ mimo obvod dané obce, povětšinou do vyprázdněného pohraničí.¹⁶³ Vybírání dotyčných zemědělců prováděl MNV Lovčice nebo okresní soud v Novém Bydžově. Veškerý movitý a nemovitý majetek následně připadl státu, který jej obratem přidělil lovčickému družstvu.¹⁶⁴ Vysídlování nepohodlných osob fungovalo také jako výstraha pro ostatní

¹⁵⁵ V dané době šlo o největší JZD v okrese Nový Bydžov.

¹⁵⁶ Historický vztah k půdě, nedůvěra v socialistické zemědělství, odpor k politickým změnám atd.

¹⁵⁷ V praxi to znamenalo, že stát sebral soukromníkovi pole a dal mu náhradou jiné (často méně úrodné).

¹⁵⁸ *Pamětní kniha obce Lovčice II. díl*, s. 49.

¹⁵⁹ Rozhovor s Františkem B. vedl Michal Pajer, březen 2023. Rozhovor se Zdeňkou B. vedl Michal Pajer, březen 2023.

¹⁶⁰ Soukromý archiv Františka B., *Zápis číslo 11. o převzetí živého a mrtvého inventáře, osiv, sadby a krmiv sepsaný se členem*.

¹⁶¹ Výraz pochází ze sovětské komunistické propagandy a označoval bohaté rolníky, kteří sužovali chudé vesničany.

¹⁶² Šlo o ministerstva národní bezpečnosti, spravedlnosti a vnitra.

¹⁶³ *Tajný rozkaz ministra národní bezpečnosti: 33. Směrnice ministrů NB, vnitra a spravedlnosti ze dne 22. října 1951 o úpravě poměrů rodinných příslušníků odsouzených vesnických boháčů*.

¹⁶⁴ Soukromý archiv Aloise V., *Osobní deník pamětníka*.

osoby, jež se nechtěly podvolit direktivě KSČ. O vyhocenosti celé kolektivizace by mohl vypovídat i záznam v kronice: „*Jenže všem nepřátelům našeho lidově demokratického zřízení není nic platné, socializaci vesnice nezastaví a sami dříve či později budou jako odporový hmyz zašlápnuti! Naši lidé, kteří prožili život pod vládou buržoazie nezapomněli, jak to bylo dříve.*“¹⁶⁵ Ukojení komunistických snah nastalo na konci 50. let, kdy ve vesnici zůstávali pouze dva soukromí zemědělci¹⁶⁶. V období tzv. normalizace byla úplná kolektivizace zdárně skončena.

Při komparaci s jinými jednotnými zemědělskými družstvy v okrese, případně Hradeckém kraji, patřilo JZD Lovčice k jednomu z nejrozvinutějších a nejvíce prosperujících.¹⁶⁷ Úspěch se zakládal na předchozích pozitivních zkušenostech se správou půdy ve velkostatech, předválečné a poválečné existenci Elektrárenského a Strojního družstva Lovčice¹⁶⁸ a velmi kvalitní půdě. Tím, že do družstva byly převedeny mechanizační prostředky a elektrifikace obce dosahovala nadprůměrné úrovně, mohlo JZD investovat značné finance do výstavby hospodářských budov (např. prádelna, stodola nebo budovy na ustájení dobytka) a rozvoje živočišné výroby. Významnou úlohu v lovčickém zemědělském úspěchu sehráli i schopní a erudovaní pracovníci, kteří bezmyšlenkovitě neprosazovali politické floskule, ale naopak navazovali na rolnické tradice a vědecké poznatky o zemědělství.¹⁶⁹ Upřednostňování empiricky ověřených postupů před ideologickými gesty prosazovanými KSČ vydrželo v Lovčicích i v době 70. a 80. let.

Okresní i krajský národní výbor se v době budování socialistického zemědělství snažil, aby jednotlivá družstva dokázala být životaschopná a v určitých mezích i výdělečná. Záměr se však nedařilo naplňovat ve všech vesnicích, proto se čelní krajsí funkcionáři rozhodli pro sjednocování malých neprosperujících JZD s těmi velkými. Rozhodnutí se dotklo i Lovčic, které se pyšnily významnou efektivitou a výnosností

¹⁶⁵ *Pamětní kniha obce Lovčice I. díl*, s. 57.

¹⁶⁶ V roce 1958 mělo JZD 281 členů a hospodařilo na více než 602 hektarech půdy. V rámci okresu Nový Bydžov bylo na konci 50. let 96 % zemědělské půdy v socialistické správě.

¹⁶⁷ JZD Lovčice bylo pravidelně komparováno s dalšími družstvy v okrese i kraji. Komparace prováděl příslušný zemědělský odbor ONV a KNV. Výsledky se prezentovaly v denním tisku a ve zpravodajích Svazu družstevních rolníků. U družstev se porovnávaly výnosy rostlinné a živočišné výroby, pracovní nasazení a zázemí. Viz. např. *Zpravodaj OV Svazu družstevních rolníků HK 1982–1988.*; *Pochodeň*, roč. 72, 1983, č. 17, 171.; *Nové Hradecko*, roč. 30, 1988, č. 24.; Podnikový archiv Lovčické zemědělské, a.s., *Připomínky k návrhu článku o JZD Svornost Lovčice do týdeníku Beseda naší vesnice.*

¹⁶⁸ V družstvech se sdružovali malí a střední zemědělci, kteří nemohli investovat do nákupu nákladných mechanizačních prostředků – hlavně mlátičích souprav, lisy na slámu, čistící souprava, žací stroje či elektromotory. Členství v družstvu však bylo volné a nevztahovalo se na něj povinné společné hospodaření. Důležité místo zastávalo také Vodní družstvo Lovčice zajišťující melioraci pozemků.

¹⁶⁹ Rozhovor s Milanem B. vedl Michal Pajer, duben 2023.

v rostlinné i živočišné výrobě. Opačný případ představovalo sousední Jednotné zemědělské družstvo Lišice a Jednotné zemědělské družstvo Lišičky¹⁷⁰. Obě zmíněná družstva se koncem 50. let potýkala s nízkou produktivitou a malými výnosy, proto krajský výbor komunistické strany tlačil na spojení s prosperujícími Lovčicemi. Po formální stránce bylo sloučení JZD Lišice, Lišičky a Lovčice odsouhlaseno v září 1960, avšak přípravy na společné hospodaření započaly již o rok dříve. Sjednocením vzniklo zemědělské družstvo obdělávající přes devět set osmdesát hektarů půdy a zaměstnávající přes tři sta sedmdesát lidí¹⁷¹.¹⁷² „Nové“ Jednotné zemědělské družstvo Svornost Lovčice se ihned zařadilo mezi největší podniky v celém okrese.

S nárůstem rozlohy se pojil i další nutný rozvoj stavební činnosti. V šedesátých letech se realizovala výstavba moderních čtyřřadých kravínů, hala pro několik tisíc nosnic, specializované vepřiny, nové dílny a garáže pro nastupující mechanizační stroje, truhlárny a tesárny a mnoho dalšího. Celý rozvojový stavební projekt uskutečnila vlastní stavební skupina svépomocí¹⁷³. Důležitým mezníkem pro budoucí vývoj se stalo zvolení Jaroslava Sýkory do funkce předsedy družstva. Sýkora patřil k mladé generaci proreformních komunistů, kteří se snažili zemědělskou výrobu nadále udržet v takovém stavu, aby byla konkurenceschopná západním standardům. Pod vlivem moderních vědeckých poznatků a dostupné technologie nasměroval lovčické družstvo na cestu specializace celkové výroby. V živočišné oblasti se zaměřovali na mléko a chov prasat a v rostlinné na pěstování obilovin, řepy cukrové a cibule. Zároveň se přešlo z odměňování zaměstnanců za pracovní jednotky na pevnou mzdu, čímž se zvedla produktivita práce.¹⁷⁴ Dalším „zaměstnaneckým benefitem“ bylo společné obdělávání tzv. záhumenku¹⁷⁵. Racionální a vlídné kroky vedení družstva zajistily na začátku 70. let hospodářský úspěch a vymrštily Lovčice na přední místa v celorepublikových statistikách.

Ve své podstatě převzalo lovčické družstvo vedení obce do svých rukou, neboť zajišťovalo pro národní výbor některé stavby a stavební úpravy v obecním intravilánu –

¹⁷⁰ V Lišicích bylo JZD založeno 1951 a v Lišičkách až v roce 1958. Při zakládání obě JZD vycházela z lovčického modelu.

¹⁷¹ Pro možné porovnání, na začátku 60. let měly Lovčice 861 obyvatel, z toho 583 osob bylo starší 18 let.

¹⁷² *Pamětní kniha obce Lovčice II. díl*, s. 60.

¹⁷³ Stavby prováděli pracovníci JZD, kteří byli do skupin vybíráni. Mohlo tak jít například o řidiče traktoru, plemenáře a další.

¹⁷⁴ Soukromý archiv Jiří V., *Osobní poznámky autora*. Soukromý archiv Zdeňka M., *Výroční zprávy JZD*. Rozhovor s Jiří V. vedl Michal Pajer, duben 2023. Rozhovor se Zdeňkem M. vedl Michal Pajer, duben 2023.

¹⁷⁵ Šlo o malý pozemek, povětšinou o rozloze půl hektaru, který měl člen JZD pro osobní obhospodaření.

např. úprava pozemních komunikací, přestavba budov mateřské školy a základní školy nebo přebudování koupaliště¹⁷⁶ – nebo z kulturního fondu financovalo společné výjezdy do velkých měst za kulturou či jinými společenskými akcemi.¹⁷⁷ Do Akcí Z¹⁷⁸ delegovalo JZD nejvíce pracovníků a současně poskytovalo svou techniku jako v případě stavby úseků kanalizace.¹⁷⁹ Část družstevníků navíc byla poslanci místního národního výboru. Po formální stránce sice vesnici spravoval MNV Lovčice, v praxi mělo ale proces socializace venkova v rukou Jednotné zemědělské družstvo Svornost Lovčice, jež dostávalo na rozvoj vesnického života zvláštní finance. Určitou podřízenost ilustroval také fakt, že národní výbor sháněl pro JZD dobrovolníky na výpomoc při žňových akcích.

Mimo společenské aktivity či výjezdy zajišťované družstvem neměli v druhé polovině 50. a první polovině 60. let obyvatelé Lovčic k dispozici mnoho kulturního vyžití. Kronikářka k roku 1959 poznamenala: „*Jen kulturní život zde není mnoho na výši, zdá se, že mladí v Lovčicích spí. Dvakrát až třikrát TJ Sokol sehraje divadlo a to je celá činnost. Jistě na tom nesou vinu i soudruzi funkcionáři, žádnou mládež nepodporuje a tak se ujmula sladká nečinnost mladých v tomto směru.*“¹⁸⁰ Situace se nezlepšila ani v následujících letech. Značný díl viny na nízkém kulturním programu nesl i fakt, že významné procento mladých lidí pracovalo v průmyslových podnicích mimo obec a logicky si vyhledávalo zábavu a zapojení v daných místech. Určité oživení nastalo v polovině 60. let po svépomocném postavení sportovního stadionu TJ Sokol, na němž se následně pořádaly sportovní i společenské akce. V roce 1965 vznikla místní organizace Svazu chovatelů drobného zvířectva, která však výrazněji do života obce nezasáhla, šlo spíše o uzavřený drobný spolek.¹⁸¹ Mimo výše uvedené působil v Lovčicích i požární sbor pořádající na vesnici tradiční plesy.

Hospodářský vzestup místního JZD a rozvolněná politická atmosféra druhé poloviny 60. let nastartovaly výstavbu nových rodinných a nízkopodlažních obytných domů v Lovčicích. Rada národního výboru snahy vítala, neboť si od nich slibovala

¹⁷⁶ Jak vyplývá z textu, většina staveb byla vystavěna svépomocí. Zakázky pro stavební podniky se dávaly pouze v případě specializovaných projektů jako například stavba nadjezdu nad železniční tratí mezi Chlumcem a Lovčicemi v roce 1964.

¹⁷⁷ *Pamětní kniha obce Lovčice I. díl*, s. 61.

¹⁷⁸ Akce Zvelebování byla neplacená pracovní činnost obyvatel dané obce, která byla realizovaná mimo pracovní dobu, povětšinou o víkendy, na veřejném majetku. Typicky se jednalo o úklid, obstarání zeleně, výstavbu obecních budov atd.

¹⁷⁹ Soukromý archiv Leoše P., *Závazky družstevníků JZD Svornost Lovčice 1960–1967*.

¹⁸⁰ *Pamětní kniha obce Lovčice I. díl*, s. 63.

¹⁸¹ Soukromý archiv Josefa H., *Fotografie z 60. let: kulturních událostí*. Rozhovor s Josefem H. vedl Michal Pajer, březen 2023. Rozhovor s Milanem B. vedl Michal Pajer, duben 2023. Rozhovor s Věrou V. vedl Michal Pajer, duben 2023.

přistěhování nových mladých rodin a udržení místních mladých, což se na konci 60. a začátku 70. let opravdu dařilo. Nová výstavba měla zároveň narušit feudalistický vzhled vesnice a posunout socialistickou přestavbu venkova do další fáze.

1.3 Oblasti každodennosti v regionu v době tzv. normalizace

Při výzkumu realizovaném v rámci této diplomové práce se pracovalo vedle tradičních archivních pramenů (například kroniky, úřední dokumenty, zápisy ze schůzí, osobní poznámky dobových aktérů, územní plány, tiskoviny, fotografie nebo audiovizuální materiál) s orálně-historickými prameny, konkrétně se vzpomínkami pamětníků zaznamenanými speciálně pro potřeby tohoto bádání. Rozhovory s vybranými respondenty probíhaly dle standardů metody orální historie uvedených v monografii *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*¹⁸² od českých specialistů na Oral History Miroslava Vaňka a Pavla Mückeho. Objektem provedeného orálně-historického zkoumání byly konkrétní osoby a jejich vzpomínky, v nichž se promítaly osobní zkušenosti a subjektivní náhled na prožitou dobu. Výpovědi jednotlivců jednak doplnily mezery po nedochovaných pramenech, jednak poskytly další možnou rovinu pro výklad období socialismu. Vzpomínky navíc poskytly vhled do reálného fungování tehdejší společnosti, který nebyl, na rozdíl od řady dochovaných dokumentů, zatížen dobovou ideologickou interpretací. Současně se ale v některých případech projevovala selektivnost paměti respondentů a snahy o komparaci se současným světem a nastavením mezilidských vztahů. Na zmíněné skutečnosti bylo nutné brát zřetel při následném zpracovávání výsledků a interpretaci jednotlivých informací¹⁸³. Vzorový příklad pro orálně-historickou část výzkumu představovaly publikace *O chalupách a lidech: chalupářství v českých zemích v období tzv. normalizace a transformace*¹⁸⁴, *Obyčejní lidé...?! Pohled do života tzv. mlčící většiny*¹⁸⁵ nebo *Příběhy (ne)obyčejných profesí: česká společnost v období tzv. normalizace a transformace*¹⁸⁶.

¹⁸² Miroslav VANĚK – Pavel MÜCKE, *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie*, Praha 2015.

¹⁸³ Více podrobností o podstatě a metodologii metody orální historie je možné nalézt ve výše uvedené publikaci nebo např. v Miroslav VANĚK, *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*, Praha 2004; Michal PAJER, *Využití metody Oral History ve výuce dějepisu na příkladu revoluce 1989 v Hradci Králové*, Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2021, s. 116, Bakalářská práce.

¹⁸⁴ Petra SCHINDLER-WISTEN, *O chalupách a lidech: chalupářství v českých zemích v období tzv. normalizace a transformace*, Praha 2017.

¹⁸⁵ Miroslav VANĚK (ed.), *Obyčejní lidé...?! Pohled do života tzv. mlčící většiny*, Praha 2009.

¹⁸⁶ Lenka KRÁTKÁ – Miroslav VANĚK (edd.), *Příběhy (ne)obyčejných profesí: česká společnost v období tzv. normalizace a transformace*, Praha 2014.

Výběr konkrétních osob probíhal na základě analýzy dostupných archivních pramenů uložených ve Státním okresním archivu Hradec Králové nebo v podnikovém archivu Lovčické zemědělské, a.s. V mnohých dokumentech se objevovala jména tehdejších zaměstnanců či zainteresovaných lidí, z čehož vznikl prvotní seznam možných respondentů. Oslovování vytipovaných pamětníků probíhalo prostřednictvím osobních kontaktů autora. Jelikož někteří adepti setkání odmítli, byl rejstřík na základě osobních doporučení od narátorů doplněn o další osobnosti. Všechny rozhovory probíhaly při osobním setkání tazatele s pamětníkem a byly s respondentovým souhlasem zaznamenávány na mobilní telefon iPhone 14. Na základě domluvy mezi badatelem a jednotlivými narátory byly dané osoby uváděny pouze ve formě „křestní jméno a první písmeno příjmení“. Současně si pamětníci, vyjma jednoho, nepřáli, aby se záznam jejich výpovědí použil v edukačních materiálech a pracovních listech.

Pro potřeby bádání se provedly a zaznamenaly rozhovory s třiceti narátory, kteří žili, studovali či pracovali v Chlumci nad Cidlinou nebo Lovčicích. Celkem třináct respondentů mělo přímou spojitost¹⁸⁷ s Chlumcem nad Cidlinou a jedenáct s Lovčicemi. Zbylých šest pamětníků žilo v jedné obci a pracovali v druhé. Všichni zpovídání však znali poměry a situaci v obou samosprávách. Z hlediska tehdejšího profesního složení bylo: osm zaměstnanců jednotného zemědělského družstva¹⁸⁸; dva příslušníci armády; šest pracovníků ve službách či řemeslech; tři lékaři; dva studenti střední nebo vysoké školy; tři dělníci; jeden učitel základní devítileté školy; jeden příslušník Sboru národní bezpečnosti a čtyři zástupci vedoucích pozic v podnicích. Dvanáct dotazovaných potvrdilo své členství v Komunistické straně Československa v době tzv. normalizace. Pět pamětníků dosáhlo zvolení do národních výborů¹⁸⁹ a dva z nich zastávali post předsedy městského národního výboru¹⁹⁰.

Realizace kvalitativních rozhovorů se rozdělila do dvou fází. V první fázi byla vyzpovídána fokusní skupina šesti pamětníků¹⁹¹, která posloužila k detailnějšímu zmapování zkoumané tematiky. Na základě výsledků získaných z fokusního šetření došlo k rozšíření seznamu pokládaných otázek a vytyčení pěti základních badatelských okruhů týkajících se každodenního života v období 70. a 80. let. Zmíněné bloky odpovídaly

¹⁸⁷ Přímou spojitostí se myslí, že daný pamětník v daném místě bydlel i pracoval, příp. studoval.

¹⁸⁸ V družstvu pracovali na různých pozicích, např. traktorista, živočišník nebo pracovník v rostlinné výrobě. Pro potřeby výzkumu bylo dělení zjednodušeno.

¹⁸⁹ Tři byli zvoleni do místního, resp. městského národního výboru a dva do ONV.

¹⁹⁰ Všichni zvolení byli členy KSČ.

¹⁹¹ Do fokusní skupiny patřili tři občané Chlumce a tři občané Lovčic. Zároveň byly zastoupeny profese: dělník, pracovník v zemědělství, student, zaměstnanec ve službách, příslušník SNB a armády.

oblastem všedního života, k nimž se respondenti nejvíce odkazovali či vyjadřovali. Po úpravě otázek se realizovaly rozhovory se všemi třiceti pamětníky, během kterých byla pokládána stejná sada dotazů. Otázky¹⁹² směřovaly na výklad konkrétních historických událostí, reflektování podoby a způsobu života ve zkoumaném období, popis tehdejšího pohledu obou obcí a subjektivní hodnocení doby socialismu.

Při kritice a interpretaci získaných výsledků z kvalitativních rozhovorů vykryštalizovaly dva názorové póly hodnotící život běžných občanů v období tzv. normalizace. První názorová skupina pamětníků se k době minulé vracela ráda a popisovala fungování a nastavení normalizační společnosti a socialistického hospodářství pozitivně nebo spíše pozitivně. Kladně hodnotila státem garantovanou jistotu pracovního místa, sociální politiku státu, nízké ceny základních potravin a potřeb a celkovou cenovou stabilitu, dostupnou a bezplatnou zdravotní péči, bohaté kulturní vyžití a rozsáhlou občanskou vybavenost obcí, včetně silné veřejné dopravy. Za důležitý benefit doby považovala výhodné bezúročné státní půjčky pro novomanžele a s tím spojené dostupné bydlení, jež bylo zároveň cenově přijatelné. Často zmiňovala i vysokou zemědělskou soběstačnost Československa, která byla komparována se současným stavem v českém agropodnikání. Negativněji posuzovala problematiku nedostatečné průmyslové výroby, která nedokázala saturovat potřeby občanů. Vyloženě negativně se stavěla k otázce týkající se vedoucí úlohy Komunistické strany Československa, kterou vnímala jako špatnou a nevhodnou cestu a odmítala program KSČ v oblasti politické¹⁹³. Zároveň kritizovala cenzuru, potírání svobody slova, pronásledování politických vězňů a odpůrců režimu nebo omezenou možnost vycestovat. První skupina tedy oceňovala hospodářské a sociální jistoty a výtěžky 70. a 80. let, současně ale odsuzovala komunistické politické vedení.

Druhá názorová skupina narátorů se naopak vyjadřovala k politickým, sociálním a hospodářským oblastem socialistického Československa spíše negativně nebo vyloženě negativně. Vedle politické a osobní nesvobody kritizovala nízkou úroveň zdravotnictví, kvalitu potravin a výrobků nebo neschopnost reagovat na potřeby obyvatelstva. Za nepochopitelné považovala „princip dlouhého trvání“, tedy že se na vše muselo dlouho čekat¹⁹⁴, a nutnost realizace většiny projektů svépomocí bez potřebné odbornosti, což se

¹⁹² Seznam s otázkami se nachází v příloze této diplomové práce.

¹⁹³ Kádrové posudky, protěžování komunistů, důraz na marxisticko-leninistickou ideologii, přijímání na školy na základě vhodných posudků atd.

¹⁹⁴ Jako příklad uvedla stavbu chlumecké školní jídelny, která trvala čtyři roky, nebo výstavbu druhé chlumecké mateřské školy, jež byla otevřena až po deseti letech od schválení architektonických plánů.

následně projevilo na výsledné nízké kvalitě. Záporně hodnotila zastaralý bytový fond obcí a nedostatečnou výstavbu nových bytů. Částečně pozitivně se jí jevila sociální politika státu, avšak současně kritizovala nucené zadlužení státního rozpočtu způsobené právě sociálními opatřeními. Skupina dobu socialismu označila spíše za období „nerůstu a nevyvoje“¹⁹⁵, během něhož „*se čas jakoby zastavil, vše se zdálo být monotónní a šedivé a člověk se neměl kam profesně ani společensky posouvat.*“¹⁹⁶ Z hlediska poměru do první, pozitivně hodnotící, skupiny patřilo třináct respondentů, z nichž většina pocházela z vesnice, a zbylých sedmáct pamětníků spadalo do skupiny druhé.

Popsaná dichotomie názorů reprezentovala častý výklad a prezentaci socialistického období v českém politickém a veřejném prostoru, v němž se na 70. a 80. léta nahlíží buď s odsuzujícím, nebo vyzdvihujícím pohledem. Problém nastával v absenci objektivního náhledu, který by se pokusil dobu prezentovat a hodnotit v reálných rozměrech bez ideových podtextů tehdejší či dnešní doby. Podobné komplikace nezažíval pouze politický a veřejný prostor. Zjednodušený a zploštěný výklad socialismu se v mnoha případech týkal i odborných historických výzkumů, jež se po sametové revoluci soustředily na zkoumání fungování komunistické vlády nebo na politicky motivovanou perzekuci obyvatelstva.¹⁹⁷ Zhruba na konci nultých let 21. století se do centra bádání dostala problematika každodenního života narušující předkládaný černobílý obraz fungování socialistické společnosti. Rozšířená škála zkoumání poskytla větší prostor pro detailnější a komplexnější pochopení normalizačního Československa.

Jak již bylo zmíněno výše, na základě výsledků fokusního šetření se stanovilo pět základních oblastí, ke kterým se respondenti nejvíce vyjadřovali ve spojitosti s tématem každodennosti. Vytyčené okruhy posloužily jako osnova pro popis a nastínění podoby všedního života v Chlumci nad Cidlinou a Lovčicích v období tzv. normalizace. Členění vypadalo následovně:

- politika a její vliv na běžný život občanů;
- pracovní život;
- výstavba a investice do územního rozvoje obcí;

¹⁹⁵ Výrazem měl vyjadřovat, že se v ČSSR prakticky nic výrazného nedělo. Politika, společnost, kultura ani jiné oblasti, v nichž by se občané mohli realizovat, se po dobu 20 let nikam neposouvaly.

¹⁹⁶¹⁹⁶ Rozhovor s Miroslavem U. vedl Michal Pajer, duben 2023.

¹⁹⁷ Popsané černobílé vyobrazování 70. a 80. let se v poslední době uvnitř historické obce často kritizovalo a odmítalo, neboť šlo proti základním principům historické vědy. Viz. např.: Karel HRUBÝ, *O všedním životě v „socialismu“: Jaká byla komunistická diktatura?*, Dějiny – teorie – kritika 11 (2), 2014 s. 269–292.; Petr SEDLÁK, *Proč tak snadno? Silné a slabé stránky revize vykládání diktatury KSČ a jejího nástupu v únoru 1948*, Dějiny – teorie – kritika 10 (1), 2013, s. 30–55.; Jaroslav PAŽOUT (ed.), *Každodenní život v Československu 1945/48–1989*, Liberec 2015.

- občanská vybavenost obcí;
- volnočasové vyžití.

1.3.1 Politika a její vliv na běžný život občanů

Překotné události konce 60. let přinesly do společnosti nejistotu a nedůvěru ve vrcholné představitele Komunistické strany Československa a jejich politický program. Většina občanů obou obcí podporovala reformní snahy představované v době tzv. pražského jara, což se projevovalo i na řízení národních výborů, na nichž se ujali moci proreformně smýšlející komunisté chtějící rozvíjet „socialismus s lidskou tváří“ v regionálních podmínkách. Obnovený zájem lidí o politiku se projevil v připravovaných volbách do národních výborů v roce 1968, do nichž se hlásili v nebývalém počtu občanů.¹⁹⁸ V polovině roku 1968 navíc stoupala veřejná kritika dosavadního způsobu vedení obcí, podniků a organizací. Začaly se objevovat hlasy na podporu bezpartijních odborníků, kteří by se mohli postavit do čela jednotlivých oblastí společenského života. Po dlouhých dvaceti letech se mohli lidé na veřejných schůzích a otevřených jednáních národních výborů doptávat na věci, jež je opravdu trápily.¹⁹⁹ V Lovčicích například občané požadovali vysvětlení způsobu zakládání JZD či navrácení majetku vystěhovaným „vesnickým boháčům“. Současně vyzývali k odstoupení předsedy, tajemníka a konzervativních poslanců MNV, které obviňovali ze všech nepravostí a křivd odehrávajících se v Lovčicích a místním družstvu.²⁰⁰ V Chlumci nad Cidlinou naopak občané řešili neschopnost realizovat potřebné projekty posouvající město do moderní doby, např. výstavba vodovodů a kanalizace po celém intravilánu, rozšíření pavilonu školy nebo postavení nové mateřské školy. Stejně jako v Lovčicích, i v Chlumci se zahájila jednání o odebrání funkcí osobám mající na svědomí těžké přehmaty a nedemokratická jednání protivící se socialistickému zřízení.²⁰¹

Slibně rozjeté snahy zbrzdil začátek prázdnin a úplné zastavení nastalo vpádem vojsk Varšavské smlouvy v noci z 20. na 21. srpna 1968. Prvotní šok obyvatelstva doprovázelo vykupování veškerých potravin ve všech obchodech Potravin y a Jednoty. Prakticky okamžitě po obsazení Československa se začaly v obou obcích objevovat podomácku vyrobené plakáty a transparenty s hesly jako „*Iditě domoj!*“, „*Stojíme za Dubčekem a Svobodou!*“, „*Ať žije Dubček!*“, „*Moskva 2000 km!*“ nebo „*Okupanti, běžte*“

¹⁹⁸ Lidé se hlásili jak do volebních komisí, tak i jako kandidáti na poslance. Volby měly proběhnout v květnu 1968, avšak ve víru změn byly odloženy.

¹⁹⁹ SOKA HK, f. MěNV CnC, inv. č. 21, kart. 2.

²⁰⁰ *Pamětní kniha obce Lovčice II. díl*, s. 68.

²⁰¹ K. RICHTER, *Chlumec...*, Praha 2010, s. 199.

domů!“.²⁰² Obyvatelé Chlumce přejmenovali ulici Rudé armády na třídu Ludvíka Svobody a rozhořčená skupinka svrhla a poničila sochu Rudoarmějce v parčíku mezi Sokolovnou a Státní spořitelnou. Dvaadvacátého srpna se spustila spontánní podpisová akce, v níž naprostá většina občanů Lovčic a Chlumce vyjádřila odpor proti vpádu vojsk. Dne 23. srpna byla vyhlášena ve všech chlumeckých závodech a lovčickém JZD hodinová generální stávka na protest proti situaci v naší vlasti. V následujících dnech proběhlo několik schůzí rady MěNV Chlumeck nad Cidlinou a MNV Lovčice, během nichž se obě vedení shodla na podpoře stávajícího Ústředního výboru KSČ vedeného Alexandrem Dubčekem a k tomu byly vypracovány resoluce odeslané do Prahy na ÚV KSČ a vládu ČSSR.²⁰³

Týdny a měsíce plynuly, ale k návratu reformních snah z první poloviny roku nedošlo. I přesto se mnozí obyvatelé Chlumce a Lovčic nevzdávali a snažili se proti politickým změnám bojovat. Stále značná svoboda slova umožnila ve městě uspořádat oslavu padesátého výročí vzniku Československého státu, která se proměnila v obří manifestaci proti okupačním vojskům a nuceným změnám politického diskurzu. Této akce se účastnili i mnozí obyvatelé Lovčic.²⁰⁴ Naopak v roce 1968 neproběhla připomínka „Velké říjnové socialistické revoluce“ a v roce následujícím nebyly organizovány žádné státní oslavy, což naznačovalo blížící se utužení komunistického režimu.²⁰⁵

Střet s realitou přineslo potlačování nesouhlasných občanských projevů a obnovení všudypřítomné propagandy, jež přinášela nový výklad událostí roku 1968: invaze vojsk Varšavské smlouvy se nově považovala za „bratrskou pomoc“; reformní snahy tzv. pražského jara se označovaly za „kontrarevoluci pravicových sil“. Zdrucující zásahy zasadily prověřkové komise, které se zpočátku týkaly členů Komunistické strany Československa, avšak v průběhu roku 1969 začaly fungovat i na jednotlivých pracovištích či v organizacích. Komise zkoumaly celý dosavadní život člověka, hlavně se zaměřovaly na aktivity a názory v letech 1967–1969. V rámci prověřkových rozhovorů se zjišťovaly i postoje dané osoby k nově nastavenému socialistickému zřízení. Určitou formalitou pak měl být souhlas s oficiálním výkladem srpnových událostí. Jiří V. ve

²⁰² Soukromý archiv Antonína F., *Fotografie ze srpna 1968*.

²⁰³ SOkA HK, f. MěNV CnČ, inv. č. 21, kart. 2.; Soukromý archiv Josefa H., *Soukromé zápisky z jednání MNV Lovčice*.

²⁰⁴ *Kronika města Chlumeck nad Cidlinou II. díl*, s. 117–118.

²⁰⁵ Rozhovor s Jiřím V. vedl Michal Pajer, duben 2023. Rozhovor se Zdeňkem M. vedl Michal Pajer, duben 2023. Rozhovor s Antonínem F. vedl Michal Pajer, duben 2023.

spojitosti s prověrkami zmínil: „*Prověřkové komise byly nenásilný nástroj, jak lidi jednoduše vyloučit z veřejného života. Stačilo, aby v komisi seděl někdo, kdo Vás neměl rád, a bylo jisté, že z práce poletíte prakticky na hodinu.*“²⁰⁶ Vyřizování účtů či osobní antipatie nebyly ničím ojedinělým. V hradeckém archivu se dochovalo několik odvolání proti rozhodnutí prověřkové komise KSČ z důvodu uvádění lživých informací směřované vyšší instanci, či přímo Ústřední kontrolní a revizní komisi KSČ. Příkladem by mohlo být odvolání Miroslava Fabiána, ředitele chlumeckých lesních závodů, který se odvolal proti vyloučení ze strany, neboť „*většina uvedených závěrů byla naprosto nesprávná, nepravdivá, proto jsem došel k závěru, že se nejednalo ani o hodnocení, ale spíše o obvinění z důvodu osobní msty předsedy komise směrem k mé osobě.*“²⁰⁷ V některých hodnoceních lovčických a chlumeckých členů KSČ se dokonce objevila zmínka, že „*by bylo možné daného soudruha vinit z rozkrádání socialistického vlastnictví, avšak zákonné kroky podnikány nebudou.*“²⁰⁸ Prověřkové komise kromě politických postojů zkoumaly i ochotu občanů podvolit se státní moci. Dřívější vedoucí pracovník lovčického družstva Zdeněk M. k nucené přetvářce uvedl: „*Prověrky napáchaly mnoho zlého a rozšířily mezi lidi lež a popírání sebe sama. Nabídky ale také něco dobrého. Víte, ty komise...vlastně celý proces normalizace, myslím ten začátek sedmdesátých let, odhalil charakter lidí. Do teď si pamatuji některé jedince, kteří v 68. roce chtěli skoncovat s konzervativními komunisty a nadávali na Sověty...tak přesně ti po nástupu Husáka byli najednou největšími komunisty a hrdě se bili do prsou, že Dubčekovi a jeho reformám nikdy nevěřili.*“²⁰⁹

Hodnocení prověřkových komisí se následně stávalo součástí kádrových posudků občanů, které jim a jejich rodině ovlivňovaly budoucí pracovní i osobní život. V některých případech ale negativní výsledek znamenal změnu okamžitou. Proces tzv. výměny stranických legitimací²¹⁰ byl využit pro rozsáhlé kádrové čistky, které cílily na nepohodlné či nevyhovující členy komunistické strany. Neobdržení nového stranického průkazu představovalo velké komplikace pro politiky a vedoucí pracovníky, neboť jejich posty byly přímo vázané na členství v KSČ. Ztráta členství tak znamenala jistý kariérní sestup či konec v úřadu. Například Václav Podnecký musel v roce 1970 rezignovat na

²⁰⁶ Rozhovor s Jiřím V. vedl Michal Pajer, duben 2023.

²⁰⁷ SOkA HK, f. KSČ – Krajský výbor Hradec Králové, inv. č. 603, kart. 578.

²⁰⁸ SOkA HK, f. KSČ – Okresní výbor Hradec Králové, inv. č. 1713, kart. 799.

²⁰⁹ Rozhovor se Zdeňkem M. vedl Michal Pajer, duben 2023.

²¹⁰ Z důvodu provedené federalizace Československa bylo nutné provést výměnu legitimací členů KSČ. Pokud prověřková komise shledala osobu nedůvěryhodnou, nebyla dané osobě vystavena nový stranický průkaz. Následně se řešilo, zda daný člověk bude ze strany „pouze“ vyškrtnut nebo přímo vyloučen.

post předsedy a poslance Městského národního výboru Chlumeck nad Cidlinou.²¹¹ Jaroslav Sýkora byl odvolán z pozice předsedy Jednotného zemědělského družstva Svornost Lovčice a následně přeložen do státního statku do Nového Bydžova, kde zastával nižší vedoucí pozici.²¹² Podobné osudy měli i další poslanci obou národních výborů a vedoucí zaměstnanci. Vyloučení z komunistické strany se neprojevovalo pouze v rovině politické kariéry nebo zaměstnání. Traktorista František B. byl po odmítnutí podpisu souhlasu se vstupem vojsk Varšavské smlouvy zbaven funkce hlavního strojníka u dobrovolných hasičů.²¹³ Kromě odebrání členství ukládaly komise stranické důtky.

Překotné události konce 60. a začátku 70. let způsobily, že se většinová společnost uzavřela a definitivně rezignovala na politickou angažovanost. Lidé se začali naplno věnovat svým rodinám, zkrášlování domova nebo chat a materiálnímu zajištění svých běžných potřeb. Odklon lidí od politiky se výrazně projevoval při skládání odborných komisí při národních výborech²¹⁴. Komise představovaly odborné zázemí pro chod obcí, z titulu funkce měly vytvářet odborná stanoviska k jednotlivým krokům rady a zastupitelstva. Členy se stávali prověřeni odborníci v dané problematice, avšak vlivem kádrových prověrek a nezájmu lidí byla místa obsazována bezproblémovými občany, u nichž se očekávala alespoň elementární znalost problematiky. Tento postup však nebyl vždy pravidlem²¹⁵. Problém nastával při uvolnění místa, neboť se těžko hledala náhrada. V osmdesátých letech bylo již zcela běžné, že značnou část komisí obsazovali neodborníci, aby se naplnily centrální předpisy.²¹⁶

O poznání větší problém představovalo vytváření kandidátek do voleb do MěNV Chlumeck nad Cidlinou a MNV Lovčice. V rozmezí let 1969 až 1989 proběhly čtyři volby do národních výborů a ve většině z nich se volily odlišné počty poslanců. Ve volbách roku 1971 vybírali obyvatelé Lovčic dvacet jedna kandidátů a obyvatelé Chlumce kandidátů třicet tři. Naopak o patnáct let později v Lovčicích volili pětadvacet zástupců

²¹¹ SOkA HK, f. MěNV CnC, inv. č. 23, kart. 2.

²¹² SOkA HK, f. KSČ – OV HK, inv. č. 1847–1849, kart. 821.

²¹³ Rozhovor s Františkem B. vedl Michal Pajer, březen 2023.

²¹⁴ Šlo např. o komise finanční, kulturní, sociální a zdravotní, obchodní, pro zemědělství nebo výstavbu.

²¹⁵ Ve SOkA HK jsou uloženy zápisy ze schůzí jednotlivých komisí MěNV, v nichž se ukazuje, že někteří členové vůbec nerozuměli dané oblasti. Např. SOkA HK, f. MěNV CnC, inv. č. 123, kart. 24.

²¹⁶ SOkA HK, f. MěNV CnC, inv. č. 134–136, kart. 27.; SOkA HK, f. MěNV CnC, inv. č. 146, kart. 29.; SOkA HK, f. MěNV CnC, inv. č. 148–149, kart. 29.

a v Chlumci pětasedmdesát²¹⁷.²¹⁸ Počty poslanců si dle *Zákona o národních výborech*²¹⁹ stanovoval každý národní výbor sám dle „počtu obyvatel, velikosti svého obvodu, rozsahu své působnosti i se zřetelem na to, aby národní výbor tvořil dělný pracovní kolektiv.“²²⁰ U obcí do 1500 obyvatel, případ Lovčic, měl národní výbor nejméně sedmnáct poslanců a u obcí do deseti tisíc obyvatel, případ Chlumce, nejméně čtyřicet poslanců.²²¹ Navyšování počtu zastupitelů komunisté odůvodňovali větším zapojením občanů a posílením demokracie a socialismu. V polovině 80. let se v Chlumci nad Cidlinou proti rozšiřování pléna MěNV zvedla vlna nevole, neboť i při tehdejšímu počtu šedesáti poslanců „někteří zvolení zastupitelé na zasedání nechodili a o správu města neměli vůbec zájem.“²²² I přesto ale k navýšení došlo.

Při výběru vhodných kandidátů oslovovaly výbory Národní fronty všechny organizace a podniky v obcích, aby navrhovaly své členy či zaměstnance. Vedle kvót na stranickou příslušnost existovaly i požadavky na určité procentuální zastoupení žen, jednotlivých profesí a mladých lidí do pětatřiceti let věku. Naplnění hlavně poslední zmiňované kvóty činilo v 80. letech značné problémy, neboť mladí občané měli o politickou angažovanost a celkově o politiku minimální zájem. Obtíže se nakonec vyřešily dosazením kandidátů tzv. do počtu²²³.²²⁴ Popsaný odpor k podílení se na socialistické správě věcí veřejných ilustroval jeden z důvodů, proč se po dobu dvaceti let točily ve vedení obou obcí stejné osoby.

Komunistický systém se s postupujícími roky sám více a více vyčerpával. Na jedné straně se sice snažil rozšiřovat možnosti zapojení občanů do mechanismu státní moci – například již zmíněné navyšování poslaneckých křesel NV – na straně druhé ale veškeré otěže moci drželi ověřeni konzervativní komunisté ze začátku 70. let, kteří kategoricky odmítali zavádění jakýchkoliv reforem a změn. Systém se tak zacyklil a sám sobě bránil v posunu vpřed. Rigidnost politického myšlení odrazovala většinu mladých lidí, aby se veřejně angažovala, nebo přímo zapojila do struktur KSČ. Po prověřkových komisích řady chlumecké a lovčické organizace KSČ ztlačily a vedoucí činitelé

²¹⁷ Počet poslanců v Chlumci nad Cidlinou se vyvíjel postupně, v roce 1976 bylo padesát poslanců a v roce 1981 šedesát.

²¹⁸ *Pamětní kniha obce Lovčice II. díl*, s. 166–167.; *Kronika města Chlumec nad Cidlinou II. díl*, s. 206–208, 383–385.; SOKA HK, f. MěNV CnC, inv. č. 195, kart. 51.; SOKA HK, f. MěNV CnC, inv. č. 197, kart. 52.

²¹⁹ *Zákon č. 54/1971 Sb. Zákon ČNR o volbách do národních výborů v České socialistické republice.*

²²⁰ Stanislav ZDOBINSKÝ a kol., *Volební systém ČSSR v otázkách a odpovědích*, Praha 1981, s. 17.

²²¹ *Tamtéž.*

²²² Rozhovor s Jiřím V. vedl Michal Pajer, duben 2023.

²²³ Člověk byl sice zvolen, ale na plenární zasedání národního výboru nechodil.

²²⁴ SOKA HK, f. MěNV CnC, inv. č. 195, kart. 51.; SOKA HK, f. MěNV CnC, inv. č. 197, kart. 52.

si dávali dobrý pozor, komu členství nabídnou. V 80. letech se myšlení obrátilo a strana se usilovně snažila nalákat nové straníky, hlavně mladé „kádry“. V porovnání s počátkem tzv. normalizace, kdy KSČ nabízela různé, běžně těžko sehnatelné, benefity²²⁵, však neměli komunisté co nabídnout nad rámec dostupného standardu. Ve společnosti zakořeněné zklamání z vrcholné i komunální politiky umocňovala i neschopnost komunistické strany v oblasti vnitřní personální strategie. Stranické struktury nedokázaly kvalitně a dlouhodobě pracovat s mladými a nadanými lidmi, pokud je ve svých řadách měly. Perspektivním „kádřům“ neposkytly dostatek prostoru, aby se mohly naplno rozvíjet. Pravomoci valné většiny členů se tak omezily na pouhé hlasování na členských schůzích či na plenárních zasedáních národních výborů, vedení obecních resortů zůstalo i na konci 80. let pevně v rukou časem prověřených jednotlivců.²²⁶ Nízký zájem lidí o vstup do Komunistické strany Československa dokazovaly v celorepublikovém měřítku i průzkumy veřejného mínění z druhé poloviny 80. let – např. v roce 1986 chtělo do strany vstoupit dvacet jedna procent respondentů ve věkovém rozmezí patnáct až dvacet devět let a pouze šest procent dotazovaných dělníků.²²⁷

I přes neschopnost pracovat s lidskými zdroji vynakládala strana až do pádu komunistického režimu, tedy do listopadu roku 1989, ohromné finanční i lidské úsilí na agitaci a politicko-ideovou osvětu obyvatel. Propagace KSČ byla všudypřítomná, budovatelská hesla se objevovala na státních podnikách, ve výlohách obchodů, během kulturních akcí i na nástěnkách v čekárně u lékaře. V roce 1970 byla v Chlumci přejmenována Nádražní ulice na Gottwaldovu²²⁸, znovu odhalena v parčíku u Sokolovny opravená socha Rudoarmějce²²⁹ a na dům č. 260/IV umístěna pamětní deska odkazující na smrt příslušníka SNB Oldřicha Kašíka²³⁰.²³¹ V Lovčicích začátkem 70. let opravili a okrášlili na tamějším hřbitově hrob Rudoarmějce, ke kterému v době tzv. normalizace směřovaly sváteční průvody během oslav Dne vítězství a výročí VŘSR. Zmíněné kroky měly umocňovat myšlenku socialismu a současně demonstrovaly razantní odmítnutí

²²⁵ Např. přidělení bytu, vedoucí postavení v zaměstnání, přijetí na vysokou školu, nedostatkové zboží atd.

²²⁶ Rozhovor se Zdeňkem M. vedl Michal Pajer, duben 2023.; Rozhovor s Jiřím V. vedl Michal Pajer, duben 2023.; Rozhovor s Pavlem B. vedl Michal Pajer, duben 2023.; Rozhovor s Marcelou V. vedl Michal Pajer, březen 2023.; Rozhovor se Zdeňkem S. vedl Michal Pajer, duben 2023.

²²⁷ Miroslav VANĚK, *Veřejné mínění o socialismu před 17. listopadem 1989*, Praha 1994, s. 29.

²²⁸ Pojmenování ulic či stavení soch Klementa Gottwalda bylo pro 70. a 80. léta typické. Viz. např. podcast *Přepište dějiny*, díl *Magnitogorsk na Vysočině*.

²²⁹ Socha byla poničena v reakci na okupaci Československa vojsky Varšavské smlouvy.

²³⁰ Oldřicha Kašíka zabili bratři Mašinové při své odbojové akci 13. září 1951.

²³¹ *Kronika města Chlumec nad Cidlinou II. díl*, s. 178–179.

reformních snah. Symbolika ve veřejném prostoru následně posloužila při oslavách významných dní.

Propagandistickou a agitační úlohu sehrávala také místní periodika, konkrétně *Chlumecký zpravodaj*, vydávaný od roku 1971, a *Lovčický hlasatel*²³², vydávaný od roku 1972. Obě zmíněné tiskoviny prezentovaly události a činnosti, které se v Chlumuči či Lovčicích udály, případně se teprve uskuteční. První stránky zabíraly informace z rad a komisí národních výborů, organizací KSČ a proběhlých oslav. Výrazný prostor byl vymezen pro články jednotlivých národních podniků a jednotného zemědělského družstva, které čtenáře oslavně informovaly o překročených výrobních plánech a dalších dosažených hospodářských úspěších. Vedení obcí seznamovala občany s postupující výstavbou a v době voleb s volebními programy jednotné kandidátky Národní fronty. Nezastupitelné místo zastávala politicko-ideová výchova, která se ve zpravodajích objevovala v podobě edukativních článků popisujících výdobytky socialistického zřízení v Československu a SSSR. Upozaděny nezůstaly ani oslavné básně připomínající například únorový převrat, „bratrskou pomoc“ v srpnových dnech 1968 nebo vznik KSČ. V obou zpravodajích se objevovaly také příspěvky týkající se historie příslušné obce. I přes očividné snahy autorů popsat konkrétní historické jevy apoliticky a s nadhledem, se v textech o historii projevoval dobový diskurz a komunistická ideologie.²³³ Periodika měla napomoci s budováním tzv. socialistického člověka.

Většinu politického života občanů tvořila účast ve volbách a na centrálně řízených manifestacích. Šlo o určité rituály, kterými si lovčická a chlumecká organizace demonstrovala svou sílu a legitimitu moci. Vysoká občanská účast však byla iluzorní, neboť se jednalo o povinný akt, u něhož se neoficiálně hlídala účast. Například během voleb v letech 1971, 1976, 1981 a 1986 obcházelí zaměstnanci lovčického MNV s přenosnou urnou obyvatele, kteří ještě nevolili.²³⁴ Naopak v chlumeckých podnicích a v lovčickém JZD měli zaměstnanci povinnost účastnit se oslav 1. máje, které se konaly v Chlumuči nad Cidlinou, jakožto střediskové obci. Součástí oslav byly dlouhé průvody směřující do areálu chlumeckého zámku. Přítomnost pracovníků měli za úkol kontrolovat vedoucí pracovníci příslušných podniků. Na začátku 70. let se celkem běžně stvrzovala

²³² V roce 1980 se tiskovina přejmenovala na *Lovčický zpravodaj*.

²³³ *Chlumecký zpravodaj 1971–1989.*; *Lovčický hlasatel 1972–1980.*; *Lovčický zpravodaj 1980–1989.*

²³⁴ Vedení obce se stoprocentní účastí snažilo získat pochvalu od okresních a krajských funkcionářů. Viz. Rozhovor se Zdeňkou P. vedl Michal Pajer, březen 2023.

účast na oslavách podpisem na prezenční listinu. V druhé polovině 80. let KSČ od zaznamenávání docházky ustoupila.²³⁵

Průvody a slavnosti kromě manifestace síly a oddanosti socialistickému zřízení sloužily i k edukaci občanů o špatných životních podmínkách za časů tzv. první republiky a zároveň informovaly o dosavadním pokroku socialistického hospodářství.²³⁶ Názory na akce s jasným politickým podtextem se různily, avšak většina pamětníků kladně hodnotila doprovodný kulturní program: „*Oslavy 1. máje byly čistá agitka, ukázka toho, co se komoušům podařilo, kolik toho vypěstovali a vyrobili. Každý rok to navíc vypadalo stejně, začalo se průvodem, na zámku papalášové řekli několik let starý proslov o pokroku socialistického Československa a pak začala hrát hudba. Ta politická část byla hrozná, ale ta kulturní část už byla příjemná. Jedlo se, pilo a tancovalo. Bavili jsme se s kamarády a pak se šlo do hospody U Jelena, kde hrála Podkověnka. Ke konci 80. let chodila většina lidí hlavně kvůli té muzice a občerstvení. Účast se už nehlídala.*“²³⁷ Všeobecně pozitivní ohlas sklízely okrskové spartakiády z let 1975, 1980 a 1985 probíhající na stadionu pod Sokolovnou. Mezi obyvateli Lovčic a Chlumce nad Cidlinou byly nejméně oblíbené připomínky tzv. Vítězného února, založení Komunistické strany Československa²³⁸ a Velké říjnové socialistické revoluce.²³⁹

1.3.2 Pracovní život

Pracovní život občanů po normalizačním procesu konce 60. a začátku 70. let nezaznamenal významnější změny. Nejzásadnější novinkou byly již zmiňované prověřkové komise, které na jednotlivých pracovištích odhalovaly příznivce „kontrarevoluce“, „pravicové oportunistické živly“ nebo odpůrce invaze vojsk Varšavské smlouvy a konzervativních komunistů. Spíše než řadových pracovníků se hodnocení týkala vedoucích pracovníků jednotlivých úseků v podnicích nebo v družstvu, případně přímo ředitelů a předsedů. Primárně se místní organizace komunistické strany zaměřovaly na jedince, kteří sympatizovali s reformními snahami o přestavbu socialistického hospodářství, nebo je přímo prosazovali. Jedním z prvních sesazených byl

²³⁵ Např. SOKA HK, f. Východočeské konzervárny a lihovary n. p., závod Chlumec n. C. – ZV ROH, inv. č. 1–3, kart. 1.

²³⁶ Podnikový archiv Lovčické zemědělské, a.s., *Fotografie z oslav 1. Máje 1970–1988*.

²³⁷ Rozhovor s Františkem H. vedl Michal Pajer, duben 2023.

²³⁸ Únorový převrat a založení KSČ se od poloviny 70. let oslavoval pouze během významných výročí.

²³⁹ Rozhovor s Janem B. vedl Michal Pajer, březen 2023.; Rozhovor s Boženou B. vedl Michal Pajer, březen 2023.; Rozhovor s Milanem B. vedl Michal Pajer, duben 2023.; Rozhovor s Janou Š. vedl Michal Pajer, březen 2023.

ředitel chlumecký lesních závodů Miroslav Fabián prosazující udržitelnější a výnosnější způsoby hospodaření s okolními lesy.

Zajímavá situace nastala ve vedení lovčického družstva, jež řídil Jaroslav Sýkora²⁴⁰. Sýkoru vyloučilo předsednictvo krajského výboru KSČ ze strany v červenci 1971²⁴¹, avšak JZD řídil až do poloviny následujícího roku. Do vedení lovčického zemědělského kolosu se Sýkora dostal v lednu 1965 a ihned započal hospodářské směřování družstva, např. specializace na chov prasat, výstavba specializovaných hospodářských budov nebo zárodky tzv. přidružené výroby. Nastavené změny přinášely ve druhé polovině 60. let výrazné ekonomické úspěchy, což se promítlo i do platů a zaměstnaneckých benefitů. Současně se rozproudil i kulturní a stavební ruch v obci. Kladné výsledky a vlídná povaha zvedly popularitu a oblíbenost Sýkory mezi lovčickými družstevníky. Právě oblíba mezi pracovníky zabraňovala okamžitému odvolání z postu předsedy JZD, k čemuž došlo až po vytrvalých stížnostech některých obyvatel Lovčic. V dopisech adresovaných různým stranickým orgánům a instancím se objevovala kritika Sýkorova vedení a neangažovanosti ve stranických strukturách nebo osočování z protisocialistických myšlenek. V dochovaných stížnostech například Václav Novotný uváděl: *„Na výroční schůzi v březnu 1969 prohlásil: „Žádné spojenectví se Sovětským svazem, ti přivedou naše národní hospodářství na mizinu.“ Jenom pro zajímavost v roce 1968 a 1969 neodvedl státní dodávky v obilovinách, ale v roce 1970, když mu hořela koudel u prdele, přeplnil předepsaný kontingent o 10 vagonů. (...) Vždycky, když přijel z plenárního zasedání jako koptovaný člen ÚV, hovořil o soudruhu Bialakovi a Jindrovi²⁴² jako o zrádcích. Na podzim v roce 1968, když byl sehrán turnaj o pohár Zemědělských novin, nechal se voziti v kočáře s ministrem Borůvkou jako šlechticové. (...) U Sýkorů mají cenu ti, kteří mu donášejí, jemu se poklonují, ale poctiví lidé, kteří se dožadují za poctivou práci, s těmi neuzná ani vhodné promluvíti. Jemu by slušely vysoké boty, do ruky karabáč a byl by z něho výborný velkostatkář amerického typu, kde má také příbuzné.“²⁴³ V dopise adresovaném ÚV KSČ si Alois Vavřínek stěžoval, že Sýkora na podzim 1968 „psal proti konsolidujícím komunistům potupné psaní po plotech, po silnici, nálepky a výhružné dopisy.“²⁴⁴ Po tlaku ze strany okresního a krajského zemědělské*

²⁴⁰ Jaroslav Sýkora byl jedním z delegátů tzv. Vysočanského sjezdu.

²⁴¹ Sýkora prvními prověřkovými komisemi prošel. Vyloučení proběhlo až po stížnostech některých straníků adresovaných předsedovi Kontrolní a revizní komise ÚV KSČ Milošovi Jakešovi.

²⁴² Autor dopisu myslel autory tzv. zvacího dopisu Vasila Bilaka a Aloise Indru.

²⁴³ SOkA HK, f. KSČ – KV HK, inv. č. 606, kart. 580.

²⁴⁴ *Tamtéž.*

oddělení KSČ byli členové družstva nuceni Sýkoru v polovině roku 1972 odvolat. Do pozice předsedy si družstevníci následně zvolili tehdejšího hlavního agronoma Zdeňka Matějčka, který navázal na způsoby Sýkorova vedení a vedl družstvo i po revoluci 1989.²⁴⁵

Zajímavým jevem komunistického režimu byl důraz na sebekritiku zaměstnanců a politiků. Té se nejvíce užívalo na začátku 50. let v souvislosti s politickými procesy s komunistickými představiteli. Na začátku tzv. normalizace se důraz na sebekritiku vrací, především ve spojitosti s hodnocením proreformně smýšlejících lidí. Vedoucí pracovníci měli povinnost při prověřkovém řízení předložit evaluaci sebe sama, v níž zhodnotili a zkritizovali svou dosavadní pracovní a politickou činnost. Na hodnocení dokazovali, že dokáží mít nadhled a pokoru.²⁴⁶ V některých případech se předložené sebekritiky využily jako argument nebo důkaz pro sesazení či propuštění daného pracovníka. Tak tomu bylo i v případě Miroslava Fabiána.²⁴⁷ V následujících letech se od užívání sebekritiky postupně upustilo.

V období 70. a 80. let byla v Československu prakticky nulová nezaměstnanost. Zásahu na plné zaměstnanosti měla jednak povinnost pracovat, jednak státem garantovaná jistota práce. Stát byl prostřednictvím řízeného hospodářství nucen vytvářet a živit pracovní místa, která by se v tržním hospodářství označila za nadbytečná. V praxi jednu pozici zastávali například dva či tři lidé, přitom by danou náplň práce zvládl jeden člověk. Garance práce ve výsledku brzdila rozvoj chlumeckých průmyslových podniků a prosazování moderních výrobních strojů, neboť by to vedlo k propouštění nadbytečných pracovníků.²⁴⁸ Opačným směrem se vydalo lovčické družstvo, které již ve druhé polovině 60. let započalo masivní mechanizaci v rostlinné i živočišné výrobě. V rostlinné výrobě šlo o používání kombajnů, traktorů a dalšího příslušenství²⁴⁹. V živočišné se naopak investovalo například do dojírny nebo silážních žlabů v kravínech. I přes výraznou modernizaci a specializaci JZD k propouštění zaměstnanců nedošlo. Počet pracovníků se dokonce v průběhu let mírně zvyšoval.²⁵⁰ Důvodem nárůstu byla

²⁴⁵ 700 let Lovčic: 1299–1999: k 700. výročí první písemné zmínky o Lovčicích, Lovčice 1999, s. 114–115.

²⁴⁶ Podnikový archiv Lovčické zemědělské, a.s., *Hodnocení vedoucích pracovníků*

²⁴⁷ SOkA HK, f. KSČ – KV HK, inv. č. 603, kart. 578.

²⁴⁸ Rozhovor s Jiřím V. vedl Michal Pajer, duben 2023.; Rozhovor s Milan B. vedl Michal Pajer, duben 2023.; Rozhovor s Miroslav U. vedl Michal Pajer, duben 2023.; Rozhovor s Janem B. vedl Michal Pajer, březen 2023.; Rozhovor s Miroslavem Š. vedl Michal Pajer, květen 2023.

²⁴⁹ Lisy na balíky, čelní nakladače, secí stroje, postřikovače atd.

²⁵⁰ Rozhovor s Josefem H. vedl Michal Pajer, březen 2023.; Rozhovor s Františkem B. vedl Michal Pajer, březen 2023.; Rozhovor s Věrou V. vedl Michal Pajer, duben 2023.; Rozhovor s Marcelou V. vedl Michal Pajer, březen 2023. Rozhovor s Františkem H. vedl Michal Pajer, duben 2023.

potřeba pracovní síly v živočišné výrobě²⁵¹, kde bylo i výrazně vyšší finanční ohodnocení než na řadových pozicích v rostlinné výrobě nebo v průmyslovém podniku.²⁵²

Podíl na nárůstu zaměstnanců v Jednotném zemědělském družstvu Svornost Lovčice nesla i tzv. přidružená výroba reagující na socialistický trh. Původním záměrem zavádění tzv. přidružené výroby v JZD byla snaha, aby pracovníci zaměstnaní v rostlinné výrobě – traktoristé, řidiči kombajnů a personál pracující na poli – měli stabilní výši mzdy po celý kalendářní rok²⁵³. Družstvo nebylo svázáno příliš striktními a přísnými hospodářskými plány na rozdíl od národních podniků, které se musely držet v mezích přesně vytyčeného výrobního plánu, což podnikům znemožňovalo pružně reagovat na aktuální nedostatky na trhu. JZD se mohlo pustit do výroby libovolných výrobků či poskytování konkrétních služeb. Jedinými zásadami při zakládání zmíněného druhu výroby byla podmínka, že pro vybranou činnost musí stačit alokované družstevní finanční prostředky a že celkový objem tzv. přidružené výroby nesměl přesáhnout objem zemědělské produkce.²⁵⁴ Z hlediska legislativy se „přidružená výroba“ definovala spíše obecně. *Zákon o jednotných zemědělských družstvech* z roku 1959 v krátkosti uváděl: „V zájmu rozvoje zemědělské a lesní výroby, lepšího využití výrobních prostředků a plného uplatnění práce členů může družstvo provozovat pomocná hospodářská odvětví a přidruženou výrobu.“²⁵⁵ První zavádění další hospodářské činnosti nastalo na konci 60. let ve světle začínajících reforem. Po utužení systému v první polovině 70. let dochází po roce 1975 k opětovnému zakládání tzv. přidružené výroby. Impulsem se stal nový *Zákon o zemědělském družstevnictví*, který již plnohodnotně legalizoval nezemědělský druh výroby: „Družstvo může v zájmu celoročního zaměstnání svých členů, využití výrobních prostředků nebo vlastních materiálových zdrojů, jakož i k zabezpečení společensky prospěšné výroby a služeb provozovat na základě povolení přidruženou výrobu. Přidružená výroba nesmí být provozována na úkor neustálého rozvoje zemědělské velkovýroby ani zneužívána k nedovolenému podnikání nebo k získávání neoprávněného hospodářského prospěchu.“²⁵⁶ Pokud obdrželo družstvo od okresní

²⁵¹ Krmení a obstarávání hospodářských zvířat.

²⁵² Podnikový archiv Lovčické zemědělské, a.s., *Plány rozpočtových aktivit 1977–1985*.

²⁵³ Pracovníci v rostlinné výrobě měli vysoký počet odpracovaných hodin v době jara a léta, avšak v zimě bylo práce minimum.

²⁵⁴ Zdeněk HORÁK – Jakub BOUČEK, *Slušovice – Největší zázrak Československa?*, dostupné online (<https://www.youtube.com/watch?v=wug5EGKKC7Y>), [citováno k 15. 5. 2023].

²⁵⁵ Zákon č. 49/1959 Sb. *Zákon o jednotných zemědělských družstvech*.

²⁵⁶ Zákon č. 122/1975 Sb. *Zákon o zemědělském družstevnictví*.

zemědělské správy povolení k provozování dané výroby, mohlo JZD získat značné finanční prostředky na svůj další rozvoj.

Družstvo Svornost se k tzv. přidružené výrobě propracovávalo postupně. Již v druhé polovině 60. let založil předseda Jaroslav Sýkora zednickou „skupinu“, která realizovala investiční výstavby v rámci JZD i pro další subjekty, např. okolní národní výbory nebo podniky. V roce 1983 došlo k navázání spolupráce s Agrochemickým podnikem Hradec Králové, pro který lovčické družstvo vyrábělo kompost z chlévské mrvy. Ve stejném roce došlo k uzavření smlouvy o vzájemné spolupráci s chlumeckými podniky Strojbal, n.p., Kovoplast, n.p. a Gumokov, n.p., pro něž se v Lovčicích vyráběly různé obaly a probíhala montáž televizních antén a těsnění do vodních čerpadel pro automobily.²⁵⁷ Jak uvedl tehdejší agronom Josef H., v konečném důsledku však výrobu popsaných výrobků řídili konkrétní jedinci: „*Tehdy se to tak říkalo, že družstvo provozuje přidruženou výrobu obalů a antén na televizi. Muselo se kvůli okresní správě. V praxi však výrobu vedl a řídil Ruda Hyžík, který si to dělal po svém. Dneska bychom řekli, že byl vlastně živnostník nebo podnikatel*²⁵⁸. *Hyžík řídil výrobu a dodával předepsané dodávky včas. Předseda Matějček mu do vedení nezasahoval. Ve své podstatě šlo o samostatnou jednotku odvádějící peníze do družstevního rozpočtu.*“²⁵⁹ Získané finance následně lovčické družstvo využilo pro nákup specializovaných zemědělských strojů a k sanování případných nízkých výnosů z hlavní zemědělské výroby způsobených neúrodou či úhynem hospodářských zvířat.²⁶⁰

Získané finanční prostředky nad rámec běžné hospodářské produkce, tedy z tzv. přidružené výroby, posloužily i k navyšování výdělků zaměstnanců, které se zajišťovalo prostřednictvím různých druhů odměn. K udělování prémie se běžně uchylovaly i chlumecké podniky. Státem garantovaná výše mezd řadových pracovníků byla především v 80. letech značně nízká a neodpovídala finančním požadavkům obyvatelstva. Stát nedokázal držet tempo s průběžným nárůstem cen veškerého zboží a služeb, proto se navyšování výdělků neprovádělo celoplošně, ale pomocí nadtarifních prémie. Tím se stát částečně vyhnul vyčerpání hospodářství a pádivé inflaci. Finanční odměny se rozdávaly za nejrůznější činnost, např. za přesčasy, vysokou účast na

²⁵⁷ Podnikový archiv Lovčické zemědělské, a.s., *Přípravy a zápisy z výročních členských schůzí 1974–1990*.

²⁵⁸ Ve své podstatě šlo o určitý druh soukromého „protopodnikání“, který fungoval v mantinelech socialistického hospodářství.

²⁵⁹ Rozhovor s Josefem H. vedl Michal Pajer, březen 2023.

²⁶⁰ Podnikový archiv Lovčické zemědělské, a.s., *Přípravy a zápisy z výročních členských schůzí 1974–1990*.

brigádnických akcích, aktivitu ve stranických strukturách, ukázkovou pracovní morálku, údržbu prostor, další odborné či politicko-ideové vzdělávání nebo za držení socialistických ocenění.²⁶¹

Vedle nadtarifního finančního ohodnocení se chlumečtí a lovčičtí zaměstnavatelé snažili podporovat nadšení a nasazení zaměstnanců pomocí finančních, materiálních či zážitkových benefitů povětšinou hrazených z fondu kulturních a sociálních potřeb²⁶². Pracovníci lovčického družstva dostávali při významných životních jubileích věcné dary: každé půlkulatiny a kulatiny dárkový koš, k padesátým narozeninám obraz v hodnotě pěti set korun a při oslavě šedesátin hodinky v řádu stovek korun. Učni, kteří svá praktická cvičení uskutečňovali v JZD Svornost a dosahovali dobrého prospěchu, obdrželi na konci školního roku finanční odměny v řádu stovek korun. Družstevníci plnící povinnou základní vojenskou službu dostávali každý rok tisíc korun. Pokud zaměstnanec stavěl dům nebo vybavoval byt, poskytlo mu lovčické družstvo bezúročnou půjčku až do výše patnácti tisíc korun. Současně mohl zdarma využívat družstevní nákladní dopravu.²⁶³ Nejběžnější benefitem bylo využívání družstevní techniky nebo nakupování zemědělských výrobků za zvýhodněné ceny: *„Každý družstevník si mohl koupit za prakticky zlomek ceny oproti řeznictví krásné vepřové maso nebo potřebné obilí a zeleninu. Bylo úplně běžné, že si člověk půjčil na víkend nějaké nářadí, nebo dokonce traktor. Prostě přišel, zeptal se vedoucího a bylo.“*²⁶⁴

Péči o pracovníky se věnovaly všechny chlumecké podniky i oba národní výbory. Nejzákladnějším atributem bylo zajištění vyhovujícího „závodního stravování“²⁶⁵, v němž se strážníkům nabízela jídla za nízkou cenu oproti běžným restauračním zařízením. Závodními jídelnami disponovaly větší chlumecké podniky (např. Kovoplast, Velkovýkrma nebo Strojbal), do těch menších (např. Malva) dovážela obědy závodní jídelna JZD Svornost Lovčice. Dále místní podniky, národní výbory a družstvo ve spolupráci s příslušnými organizacemi Revolučního odborového hnutí nabízely zaměstnancům za zvýhodněné ceny odborářské rekreace na podnikových chatách,

²⁶¹ Podnikový archiv Lovčické zemědělské, a.s., *Plány společensko-sociálního rozvoje Jednotného zemědělského družstva Svornost Lovčice 1976–1985.*; SOKA HK, f. Východočeské konzervárny a lihovary n. p., závod Chlumec n. C. – ZV ROH, inv. č. 1–3, kart. 1.

²⁶² Do fondu odváděl každý zaměstnanec určité procento ze své měsíční mzdy.

²⁶³ Podnikový archiv Lovčické zemědělské, a.s., *Připomínky k návrhu článku o JZD Svornost Lovčice do týdeníku Beseda naší vesnice.*

²⁶⁴ Rozhovor s Milanem B. vedl Michal Pajer, duben 2023.

²⁶⁵ Šlo o způsob stravování, který umožňoval strážníkům v průběhu jejich pracovní (služební) doby výdej hlavního jídla, které odpovídalo charakteru pracovního režimu. Viz. např. *Vyhláška č. 42/1964 Sb.* a navazující právní dokumenty.

v lázních nebo v cizích zařízeních po celém Československu, čímž navazovaly na tradici z konce 40. let. Novým jevem byla zahraniční rekreace v zemích socialistického bloku, kterou taktéž zajišťoval příslušný závodní výbor ROH. Destinace byly různé: podnik Malva pořádal zájezdy do Maďarska nebo Bulharska, Kovoplast do Německé demokratické republiky nebo Polska a JZD Svornost do Rumunska. Zvláštní typ rekreace představoval vzdělávací a poznávací zájezd do Sovětského svazu, jenž nabízeli prakticky všichni chlumečtí a lovčičtí zaměstnavatelé. Na výjezdu do SSSR měli občané poznat a obdivovat „*výdobytky sovětského socialistického řízení přinášející lidu radost a štěstí.*“²⁶⁶ Na počátku 70. let byly tuzemské i zahraniční rekreace organizované ROH ve své podstatě výběrové, avšak v průběhu let a s klesajícím zájmem o ně si mohl o poukaz na odborovou rekreaci zažádat jakýkoliv pracovník.²⁶⁷ Úpadek atraktivity způsobovala narůstající individualizace soukromého života, snižující se zájem o kolektivní trávení dovolené, rozšíření možností na cestování „po vlastní ose“ a také fakt, že se nabídka možných rekreací zařizovaných podnikovými výbory ROH neobměňovala a zůstávala roky stejná.²⁶⁸

Vedle finančních a zážitkových benefitů²⁶⁹ demonstrovaly jednotlivé výbory ROH, zastupující zájmy KSČ, zájem o zaměstnance i pomocí pravidelných materiálních darů nízké finanční hodnoty. Jednalo se například o vánoční čokoládové kolekce, velikonoční čokoládové výrobky, květiny, košíky s ovocem a zeleninou nebo o uzeniny. Obsah a podstata obdarování se lišily podnik od podniku. Dary se povětšinou předávaly na podnikových oslavách (např. Mezinárodního dne žen) nebo na večírcích (např. vánočních večírcích). Reakce zaměstnanců na dary se v průběhu let proměňovaly. Kolektiv pracovníků v Malvě usilující o titul „Brigáda socialistické práce“ v podnikové kronice zaznamenal: „*V roce 1977 jsme se zapojily do několika podnikových akcí a pozitivně jsme se podílely na budování správného socialistického pracovního prostředí.*“

²⁶⁶ SOkA HK, f. Východočeské konzervárny a lihovary n. p., závod Chlumecký n. C. – ZV ROH, inv. č. 4, kart. 2.

²⁶⁷ Nárok na poukaz na rekreaci získávali na začátku 70. let vhodní pracovníci, tedy zaměstnanci souhlasící s normalizovanými poměry v zemi. Základním principem výběru bylo, že se měli lidé v průběhu let střídat. V 80. letech se od tohoto principu pod tíhou nízkého zájmu o odborové rekreace upustilo a na dovolené jezdili mnohdy ti stejní lidé.

²⁶⁸ SOkA HK, f. MěNV CnČ, inv. č. 327, kart. 88.; Podnikový archiv Lovčické zemědělské, a.s., *Přípravy a zápisy z výročních členských schůzí 1974–1990.*; Soukromý archiv Miroslava U., *Podnikové rekreace organizované ZV ROH Kovoplast.*; Rozhovor s Miroslavem U. vedl Michal Pajer, duben 2023.; Rozhovor s Františkem H. vedl Michal Pajer, duben 2023.; Rozhovor s Hanou H. vedl Michal Pajer, březen 2023.

²⁶⁹ Zvláštní typ benefitů nabízel závodní výbor ROH v Malvě. V roce 1983 zřídil přímo v chlumecké provozovně v Rooseveltově ulici kadeřnický „salón“, který byl určen pracovníkům podniku.; Viz. *Kronika BSP Malva.*

*Na oslavách MDŽ nás vedení podniku obdarovalo bohatým ovocným košem a krásnou kyticí. (...) Před vánočním shonem jsme se ZV ROH připravily vánoční posezení, během kterého nás soudruh ředitel obdaril obrovskou vánoční kolekcí. Zájem socialistického řízení o dělníky dokazuje, že socialismus je jedinou správnou cestou.*²⁷⁰ V zápisech z poloviny 80. let pracovnice Malvy zmiňují, že se podoba darů za uplynulé roky prakticky nezměnila: *„Jako každý rok jsme pomáhaly ZV ROH při pořádání různých podnikových akcí. Proběhla oslava MDŽ a Dne dětí. Společenské odpoledne s posezením se uskutečnilo ve spojitosti s Vánoce. Na akcích bylo připraveno tradiční občerstvení a vedení rozdalo stejné drobné dary (čokoládové kolekce, ovoce) jako každý rok.*²⁷¹ Mnozí pamětníci uváděli, že na začátku 70. let zmíněné drobné dary vzbuzovaly v zaměstnancích nadšení a představu zájmu ze strany vedoucích pracovníků. V 80. letech už ale pracovníci nebrali drobné dary jako něco speciálního.²⁷² Postupné zevšednění mnohých úkonů a výhod umocňovalo neschopnost socialistického hospodářství a řízení reflektovat potřeby a požadavky občanů.

Péči o zaměstnance se věnoval prostor v socialistických závazcích a kolektivních smlouvách, které se uzavíraly mezi vedením příslušného podniku, případně družstva nebo národního výboru, a příslušným závodním výborem ROH na následující rok. K umocnění důležitosti a sounáležitosti s komunistickou vládou byly závazky uzavírány na počest blížícího se sjezdu KSČ nebo jako připomínka aktuálního výročí významné historické události (založení komunistické strany, únorový převrat, osvobození Československa Rudou armádou nebo vydání tzv. Hradeckého programu). Smlouvy obsahovaly stručně rozvržený plán hospodářské aktivity, výchovné a vzdělávací činnosti a péče o pracující. Obsah daných oblastí se plánoval na daný rok a odvíjel se od aktuálního centrálního pětiletého plánu, který musel striktně dodržovat²⁷³. Pracovníci JZD Svornost se například v roce 1981 zavázali: *„Na úseku rostlinné výroby dosáhneme výroby obilovin a luštěnin ve výši 2 860 tun. Znamená to dosáhnout hektarového výnosu 4,8 tun obilovin a 3 tuny bobu. (...) Uplatněním nové technologie zakládání vojtěšky uspoříme oproti tradičnímu způsobu tři metrické centy osiva vojtěšky, což představuje úsporu 25 500Kčs. (...) Při*

²⁷⁰ SOKA HK, f. Východočeské konzervárny a lihovary n. p., závod Chlumecko n. C. – ZV ROH, inv. č. 4, kart. 2.

²⁷¹ *Tamtéž.*

²⁷² Rozhovor s Boženou B. vedl Michal Pajer, březen 2023.; Rozhovor s Vladislavem M. vedl Michal Pajer, květen 2023.; Rozhovor s Janou Ř. vedl Michal Pajer, květen 2023.; Rozhovor s Věrou V. vedl Michal Pajer, duben 2023.; Rozhovor s Janou B. vedl Michal Pajer, duben 2023.; Rozhovor s Miroslavem L. vedl Michal Pajer, duben 2023.

²⁷³ Výjimkou byla tzv. přidružená výroba JZD.

výrobě mléka zaměříme naše úsilí na splnění státního plánu dodávky, který proti r. 1980 je o tři tisíce litrů vyšší. Pro nedostatek objemných krmiv je tento úkol mimořádně náročný. (...) V investiční výstavbě bude hlavní pozornost zaměřena na výstavbu odchovny mladého dobytka. Plánovanou částku jeden milion korun podle možnosti zvýšení limitu od okresní zemědělské správy překročíme o sto tisíc korun. (...) Na podporu volebních programů NF zavazujeme se vypomáhat MNV v Lovčicích a Lišicích dopravou a mechanizačními prostředky dle potřeb MNV. Převzeme patronát nad výstavbou požární nádrže, na tomto úseku odpracujeme dva tisíce brigádnických hodin. Budeme aktivní a budeme podporovat místní společenské a zájmové organizace: SSM, SČSP a TJ Sokol. Hodnocení plnění závazku bude i součástí názorné agitace a propagace družstva.“²⁷⁴ Kolektivní závazky mezi hospodářským vedením Městského národního výboru Chlumeck nad Cidlinou a závodním výborem ROH se ze své podstaty zaměřovaly spíše na finanční náklady vynaložené na chod a provoz úřadu a na ideovou výchovu personálu. V roce 1981 se zaměstnanci MěNV²⁷⁵ zavázali: „Ve světle blížících se voleb působit na všechny pracovníky tak, aby každý jednotlivec měl socialistický vztah k práci. (...) MěNV bude věnovat zvýšenou pozornost úrovni práce všech pracovníků, zlepšení organizace práce a pracovních metod. K tomu bude zaměřeno i neustálé zvyšování politické a odborné kvalifikace pracovníků a vytváření pracovního prostředí.“²⁷⁶ Při porovnání jednotlivých socialistických závazků JZD Svornost Lovčice a kolektivních smluv MěNV let 1981 až 1985 se prokázalo, že závazky a smlouvy byly každý rok prakticky totožné. Docházelo jen k drobným úpravám v číslech, jinak z hlediska textového obsahu ke změnám nedocházelo. V některých případech se dokonce v závazcích lovčického družstva a smlouvách chlumeckého národního výboru objevovaly totožně formulace a slovní obraty jako například „plnění plánu aktivity a socialistického závazku na rok 1984, dodržování plánovací a finanční disciplíny, úspor paliv a elektrické energie.“²⁷⁷

Splnění vytyčených plánů se hodnotilo na konci kalendářního roku během výročních schůzí. V případě chlumeckých průmyslových podniků a lovčického jednotného zemědělského družstva se pracující dozvěděli, o kolik procent překročili plánovanou normu, případně o kolik procent zůstali pozadu. Součástí jednotlivých

²⁷⁴ Podnikový archiv Lovčické zemědělské, a.s., *Socialistické závazky JZD Svornost Lovčice 1975–1985*.

²⁷⁵ Zaměstnanci MěNV byli lidé pracující na jednotlivých odborech, v jeslích, kině a kultuře.

²⁷⁶ SOKA HK, f. MěNV CnC, inv. č. 327, kart. 88.

²⁷⁷ *Taméž.*; Podnikový archiv Lovčické zemědělské, a.s., *Socialistické závazky JZD Svornost Lovčice 1975–1985*.

zhodnocení byly i návrhy na možné změny a ojediněle se vyskytovala i kritika provedené práce. V konečném důsledku ale nedošlo k aplikování navržených podnětů. Socialistické závazky a následná hodnocení neměly významnější vliv na rozvoj a modernizaci hospodářské výroby, což potvrzovali i někteří pamětníci: „*Na začátku kalendářního roku jsme se jako závodní výbor ROH Malva sešli s vedením podniku a řešili, co bychom mohli v kolektivní smlouvě změnit. Základní fráze a body byly každý rok prakticky stejné, jen jsme vždy doplňovali nějaký konkrétní bod, který můžeme za ten rok stihnout splnit. Například že zřídíme toho kadeřníka v závodě nebo třeba nějaký kulturní zájezd. Zbytek, myslím plán výroby a takové věci, byl hotov. To nám dali z vedení, my do poměru výroby mluvit nemohli. No a někdy v listopadu nebo v prosinci proběhla valná schůze, kde nám řekli výsledky závazku. Když jsme plán přesáhli, pogratalovali nám. Když ne, tak řekli, že se musíme vyvarovat chybám a změnit přístup. No a na začátku dalšího roku se to jelo od znova, nic se v postupech a plánech neměnilo. Asi čtyři roky jsme požadovali, aby se změnil obaly, do kterých se plnila hořčice. Každý rok nám řekli, že ano, že to zařídí. A pak nic. Ředitel nám soukromě řekl, že do plastových obalů neplníme z důvodu, že je nemá kdo ve velkém vyrábět, takže prostě nejsou. Teprve asi po čtyřech došlo ke změně a my začali plnit do kvalitních plastových kelímků.*“²⁷⁸ Absence možného propuštění za nekvalitní práci způsobovala, že některým zaměstnancům chyběla motivace pracovat efektivně a kvalitně, což se projevovalo na výsledných produktech.²⁷⁹ Ačkoliv se objevovaly snahy o větší racionalizaci a modernizaci práce, naráželo se na limity rigidního komunistického řízení nebo plánovaného hospodářství.

Neopomenutelné místo v pětiletých hospodářských plánech a jednotlivých socialistických závazcích zastávala politicko-ideová činnost. Ideová výchova zaměstnanců probíhala v různých podobách. Nejčastěji šlo o různá školení, na nichž se kromě rozvíjení odborných znalostí a dovedností dbalo i na předávání politických názorů a rozvíjení socialistického pracovníka. Další způsob ideologizace řadových vrstev představovaly přednášky, kulturní představení nebo kolektivní zájezdy s ideovým podtextem. Na každém pracovišti bylo nutné mít úhledně upravenou nástěnku odkazující na Komunistickou stranu Československa a Revoluční odborové hnutí. Obsah nástěnek se proměňoval v návaznosti na aktuální roční období nebo probíhající výročí. Základní

²⁷⁸ Rozhovor s Boženou B. vedl Michal Pajer, březen 2023.

²⁷⁹ Rozhovor s Jiřím V. vedl Michal Pajer, duben 2023.; Rozhovor s Miroslavem U. vedl Michal Pajer, duben 2023.; Rozhovor s Marcelou V. vedl Michal Pajer, březen 2023.; Rozhovor s Michalem P. vedl Michal Pajer, březen 2023.

organizace KSČ a závodní organizace ROH měla povinnost pracovníky seznamovat s výsledky stranických sjezdů a vládních nařízení. Politicko-výchovná a vzdělávací činnost se hradila z rozpočtu fondu kulturních a sociálních potřeb daného podniku a tvořila výrazné finanční zatížení. Například fond podniku Malva v roce 1985 hospodařil s osmnácti tisíci korun, náklad na ideovou výchovu činil sedm a půl tisíce korun. Na druhém místě byly příspěvky na závodní stravování zaměstnanců, celkem sedm tisíc. I v plánovaném rozpočtu FKSP na rok 1989 tvořila největší výdaj politicko-výchovná činnost.²⁸⁰ Podobně tomu bylo i v dalších chlumeckých podnicích a lovčickém JZD.

Nepřímé ideologické působení na pracující probíhalo prostřednictvím tzv. socialistického soutěžení, jehož podstatou bylo výkonnostní soupeření mezi jednotlivými podniky a družstvy.²⁸¹ Jednotlivá pracoviště se snažila dosahovat co největších výnosů, kvůli čemuž pracovníci vymýšleli nové postupy a metody. Pokud se nový způsob práce osvědčil, předkládal se za vzor pokroku v daném odvětví²⁸². V každém oboru probíhalo, většinou každý kalendářní rok, vyhlášení celorepublikových výsledků. Pokud se podnik umístil na stupních vítězů v některé ze soutěží, obdržel finanční odměnu v rádech tisíců korun²⁸³ a pamětní plaketu. Následně bylo dané pracoviště mediálně a agitačně využíváno při propagaci úspěchů socialistického hospodářství ve veřejných sdělovacích prostředcích. Vedle zmíněných ocenění mohli vedoucí i běžní zaměstnanci, případně podniky, tzv. socialistické soutěžení obdržet státní vyznamenání, rudé prapory, rudé standarty, čestná uznání, čestné tituly, rudé karafiáty nebo odznaky „Za úspěšnou práci“²⁸⁴ ²⁸⁵.

Nejčastěji se jednotlivé pracovní kolektivy zapojovaly do soutěže o titul „Brigáda socialistické práce“. Soutěž vznikla na konci 50. let, avšak k masovému rozvoji soutěžení došlo až v průběhu tzv. normalizace. Aby pracovní kolektiv získal titul BSP, musel se aktivně podílet na výstavbě socialismu, upevňovat socialistické pracovní vztahy, efektivně rozvíjet pracovní činnost a zvyšovat kulturní úroveň zaměstnanců. Původním záměrem komunistických činitelů bylo pomocí soutěžení o titul BSP racionalizovat

²⁸⁰ SOkA HK, f. Východočeské konzervárny a lihovary n. p., závod Chlumeck n. C. – ZV ROH, inv. č. 1–3, kart. 1.

²⁸¹ Tradice tzv. socialistického soutěžení sahala až do druhé poloviny 40. let, kdy se soutěžilo o titul „úderníka“.

²⁸² Například Mladoboleslavské hnutí, Smirnova metoda, Lvovský systém nebo Franinova metoda.

²⁸³ Finanční odměna měla být rozdělena konkrétním poměrem mezi vedoucí a řadové pracovníky.

²⁸⁴ Každé ze zmíněných ocenění mělo určitou váhu a vážnost. Nejvyšším oceněním bylo propůjčení státního vyznamenání.

²⁸⁵ Podnikový archiv Lovčické zemědělské, a.s., *Zásady rozvoje iniciativy pracujících v odvětví zemědělství na léta 1978–1986*.

výrobní proces a zavádět do výroby aktuální technické a vědecké poznatky.²⁸⁶ Na počátku 70. let bylo vcelku obtížné titul získat, neboť hodnoticí komise dbala na dodržování vytyčených kritérií. O desetiletí později se soutěžení účastnily statisíce pracovních kolektivů a získání základní úrovně, tedy bronzového odznaku, bylo spíše formalitou. V Chlumci nad Cidlinou měl každý podnik v polovině 80. let minimálně jednu pracovní skupinu, která vlastnila titul „Brigáda socialistické práce“.²⁸⁷ V lovčickém družstvu získali pracovníci ocenění již v druhé polovině 70. let.²⁸⁸

Tzv. socialistické soutěžení a s tím spojené oceňování pracovníků mělo vedle snah o modernizaci výrobní sféry i další účel. Komunistická strana Československa se tím snažila ukázat, že jí opravdu záleží na běžných lidech a že dokáže ocenit kvalitní a svědomitou práci. Řadovým občanům dávala najevo, že jsou důležití a nepostradatelní. Lidem strana poskytovala možnost být spolutvůrci socialistické společnosti. U mnohých pracovníků²⁸⁹ vzbuzovalo ocenění pocit zadostiučinění a sounáležitosti: „*Když jsme dostali titul Brigáda socialistické práce a další ocenění, různé prapory a pamětní medaile, cítili jsme, že naše práce má smysl. Že se můžeme na něčem podílet a být součástí něčeho většího. Nešlo nám o politiku, nechtěli jsme být ukázkovými komunisty. Chtěli jsme jen, aby se nám v zemi žilo dobře. O politiku nám nešlo. My chtěli jen uznání a poděkování za naši dřinu a nasazení. To už se dnes neděje, všichni se ženou jen za ziskem.*“²⁹⁰ Chlumečtí a lovčičtí komunisté si uvědomovali, jak důležité je pro člověka uznání od okolí. Proto se oceňování schopných zaměstnanců aktivně věnovali, což využívali při propagaci ve sdělovacích prostředcích.²⁹¹

Určitý druh soutěžení představoval i tzv. boj o zrno využívaný v době komunistické, i nacistické, vlády jako propagandistické úderné heslo. Zmíněným bojem se myslely snahy o co největší efektivitu a modernizaci zemědělské práce, jejímiž

²⁸⁶ Podnikový archiv Lovčické zemědělské, a.s., *Zásady socialistické soutěže na rok 1985*.

²⁸⁷ SOKA HK, f. Východočeské konzervárny a lihovary n. p., závod Chlumec n. C. – ZV ROH, inv. č. 4, kart. 2.; Soukromý archiv Miroslava U., *Ocenění člena BSP Kovoplast.*; Rozhovor s Janem B. vedl Michal Pajer, březen 2023.; Rozhovor se Zdeňkem S. vedl Michal Pajer, duben 2023.

²⁸⁸ Rozhovor s Josefem H. vedl Michal Pajer, březen 2023.; Rozhovor s Jiřím V. vedl Michal Pajer, duben 2023.; Podnikový archiv Lovčické zemědělské, a.s., *Ocenění BSP*.

²⁸⁹ Např. Rozhovor s Josefem H. vedl Michal Pajer, březen 2023.; Rozhovor s Milanem B. vedl Michal Pajer, duben 2023.; Rozhovor s Věrou V. vedl Michal Pajer, duben 2023.; Rozhovor s Vladislavem M. vedl Michal Pajer, březen 2023.; Rozhovor se Zdeňkou B. vedl Michal Pajer, březen 2023.

²⁹⁰ Rozhovor s Františkem H. vedl Michal Pajer, duben 2023.

²⁹¹ Např. *Chlumecký zpravodaj*, roč. 15, 1985, č. 5.; *Lovčický hlasatel*, roč. 7, 1978, č. 1; *Nové Hradecko*, roč. 25, 1983, č. 49.; *Pochodeň*, roč. 73, 1984, č. 41.; *Zpravodaj OV Svazu družstevních rolníků HK*, 13. 9. 1985.; *Rudé právo*, roč. 67, 1987, č. 185.; *Zemědělské noviny*, roč. 44, 1988, č. 40.

výsledky měly být zvyšující se výnosy rostlinné výroby.²⁹² Nejvíce sledovanou částí těchto snah byla doba žní. Jednotná zemědělská družstva se vzájemně předháněla, kdo bude mít větší výnosnost na jeden hektar. V rámci úspornosti a maximalizace výnosnosti vypomáhaly družstevníkům při sklizni strojní a traktorové stanice, které si dané JZD nasmlouvalo rok dopředu.²⁹³ Mezdružstevní nekonfliktní soupeření bedlivě sledoval tisk, který na titulních stranách referoval o dosažených úspěších²⁹⁴, a státní a stranický aparát. Pokud JZD dosáhlo rekordních zisků, bylo v následující sezóně dáváno za ukázkový příklad správného socialistického hospodaření ostatním zemědělským družstvům.

Komunističtí funkcionáři se v době tzv. normalizace snažili mezi řadovými občany zlepšovat renomé okolních socialistických států, jež bylo značně poničeno invazí vojsk Varšavské smlouvy. Za tímto účelem pobízeli podniky a družstva, aby navazovaly v rámci upevňování přátelských vztahů mezi socialistickými státy družební styky se zahraničními podniky a družstvy. Jako první se začalo družít Jednotné zemědělské družstvo Svornost Lovčice, které se v roce 1973 propojilo s východoněmeckým Landwirtschaftliche Produktionsgenossenschaft „Florian Gayer“ Eimersleben v okrese Haldensleben, kraj Magdeburg. Lovčické družstvo muselo zažádat okresní výbor KSČ o schválení. V důvodové zprávě JZD Svornost uvedlo: „*Tato družba umožní členům JZD lépe poznat cestu budování socialismu, práci i zábavu u našich sousedů, naopak členům LPG poznat naši krásnou zemi. Odborným funkcionářům umožní výměnu názorů a zkušeností v řízení zemědělství v obou státech a podnicích, které mají přibližně stejnou velikost i stejné zaměření v rostlinné i živočišné výrobě.*“²⁹⁵ Navázání družebních vztahů znamenalo, že se delegace zemědělských družstev vzájemně navštěvovaly a sdílely osvědčené pracovní postupy. Zároveň spolu předsedové JZD aktivně komunikovali přes dopisy, v nichž si sdělovali hospodářské úspěchy i informace o politickém vývoji ve svých zemích. V dochované korespondenci se projevovala komunistická ideologie velmi sporadicky, většinou ve spojitosti s proběhlými oslavami 1. máje, konce druhé světové války nebo VŘSR.²⁹⁶ V době, kdy do Lovčic přijela delegace z německého LPG, se

²⁹² Jiří FIALKA, *Boj o zrna na československém industrializovaném venkově (50.–80. léta 20. století)*, in: *Venkov, rolník a válka v českých zemích a na Slovensku v moderní době*, edd. Jitka Balcarová, Eduard Kubů, Jiří Šouša, Praha 2017, s. 361–371.

²⁹³ Vzájemná spolupráce měla idealisticky ilustrovat, jak si dokáží socialističtí zemědělci vypomáhat za účelem celospolečenského zisku a pokroku.

²⁹⁴ Např. *Pochodeň*, roč. 73, 1984, č. 112.; *Rudé právo*, roč. 67, 1987, č. 185.; *Nové Hradecko*, roč. 29, 1987, č. 34.; *Nové Hradecko*, roč. 30, 1988, č. 37.; *Nové Hradecko*, roč. 31, 1989, č. 31.

²⁹⁵ Podnikový archiv Lovčické zemědělské, a.s., *Korespondence s LPG Eimersleben 1973–1991*.

²⁹⁶ *Tamtéž*.

v obci konaly kulturní akce a sportovní turnaje: „Vždycky, když nám Němci přijeli, připravili jsme pro ně nějakou slávu. Sportovní turnaj, ples, koncert, divadlo...no prostě cokoliv. To samé udělali oni, když jsme přijeli my k nim. Vždy se v družstvo vybrala skupina, která se tam vypravila. Nevybíralo se podle politických regulí. Lidi se mohli volně hlásit a pak se to rovnoměrně vybralo, aby z každého oddělení jel zhruba stejný počet lidí. Předseda Matějček to bral jako čistě profesní věc. Politika v tom nehrála vůbec roli. Od Němců jsme se toho hodně naučili a oni zase od nás. Hlavně to byla sranda.“²⁹⁷ Předseda JZD Matějček využíval východoněmecký kontakt i ke shánění v Československu nedostupných produktů, které následně německý předseda zasílal nebo přivážel do Lovčic. O výhodné spolupráci referoval německý předseda v dopise: „Pro předsedu partaje jsem již opatřil elektrotraktor, pro tebe Zdeňku Zitronentee a pro někoho dalšího elektrický kraječ, jakož i další drobnosti pro známé a přátele. Pokusím se něco z toho poslat poštou, pokud to celní předpisy dovolí. Pokud ne, přivezeme je osobně.“²⁹⁸ Družební vztahy se zahraničními subjekty navázaly i některé chlumecké podniky, nicméně se většinou jednalo o krátkodobé kontakty nebo neudržovaly pravidelnou komunikaci.

Častým jevem v době 70. a 80. let byly krádeže na pracovištích. Krádeže výrobků nebo stavebního materiálu na stavbách podněcoval nedostatek konkrétních komodit na socialistickém trhu. Odcizené věci se následně prodávaly přes různé kontakty za mnohonásobně vyšší ceny než na běžné trhu. Lidem, kteří majetek rozkrádali, hrozilo odsouzení dle paragrafu 132 *Rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví* trestního zákona²⁹⁹ až na dobu deseti let. Krádeže se týkaly prakticky veškerých výrobků a materiálu. V zápise ze schůze závodního výboru ROH Malva konané na konci roku 1982 se uvedlo: „Ředitel závodu soudruh Bláha seznámil pracující s tím, že zaměstnanec XXX ukradl česnek, který chtěl následně prodat. Soudruh ředitel žádal zaměstnance, aby každou takovou věc hlásili vždy vedení závodu, protože se nejedná o malá částky. Zároveň žádal pracovníky, aby si vzali hořčici jenom pro svoji potřebu, že se docela doslechl, že se provádí výměnný obchod.“³⁰⁰ Krádeže se děly i na otevřeném veřejném prostranství: „S naší stavební skupinou JZD jsme vypomáhali na stavbě chlumecké školní jídelny, někdy po roce 1985. První den jsme přijeli, rozplánovali si práci na další dny a zjistili,

²⁹⁷ Rozhovor s Milanem B. vedl Michal Pajer, duben 2023.

²⁹⁸ Podnikový archiv Lovčické zemědělské, a.s., *Korespondence s LPG Eimersleben 1973–1991*.

²⁹⁹ Zákon č. 140/1961 Sb. *Trestní zákon*.

³⁰⁰ SOkA HK, f. Východočeské konzervárny a lihovary n. p., závod Chlumeck n. C. – ZV ROH, inv. č. 1, kart. 1.

zda je dostatek materiálu. Další den jsme přijeli a zjistili jsme, že chybí celkem dost cihel. Za dva dny zmizel asi malý vozík písku. Pak mizely další věci jako třeba krytina na střechu, kachličky, kliky, umyvadla a další věci. Jestli nás to překvapovalo? Vůbec, byli jsme na to zvyklí. Takhle na stavbách to lidi většinou kradli pro vlastní potřebu. Stavěli nebo předělávali vlastní barák nebo to vzali pro někoho z rodiny. Neznám asi nikoho, kdo by s tím ve velkém kšeftoval.“³⁰¹

Vedle krádeží se v socialistickém hospodářství aktivně objevovaly jevy jako klientelismus³⁰² nebo úplatkářství. Klientelismus se objevoval ve všech oblastech ekonomického a společenského života. Privilegovanou vrstvou v době socialismu představovali straniční funkcionáři a zaměstnanci pracující či spravující nedostatkové komodity a služby. V Chlumci nad Cidlinou a Lovčicích se jednalo např. o poslance národních výborů, pracovníky v potravinách nebo řeznictvích, učitele a řemeslníky. Zmínění měli snazší přístup k nedostatkovým komoditám nebo službám. Případně jimi přímo disponovali nebo je nabízeli: „*Víte, tehdy mezi určitými skupinami existoval takový výměnný obchod. Třídni učitelka napsala synovi řezníka dobré hodnocení a řezník dával učitelce pěkné kotlety, kýty a další. Nebo to mohl být třeba instalatér nebo zedník, který učitelce pak opravil něco v domě. Nejlepší bylo, když jste měl kontakty na úřadě. Ty mohly přesunout Vaši dceru na pořadníku při čekání na byt. Nebo cokoliv jiného. Každý dostal něco, učitelka maso a řezník dobré hodnocení pro syna. Takovým druhým typem bylo, že jste někoho z těch privilegovaných znal a normálně jste mu platil. Takhle to třeba fungovalo v zelenině nebo v autodílech. Přišel jste, dal jste prodavači něco do kapsy a dostal jste podpultové zboží.“³⁰³ Nastíněný klientelistický systém tedy fungoval na principech výměnného obchodu a finančního uplácení. Ačkoliv byly tyto způsoby nezákonné a komunistická moc je veřejně odsuzovala, Sbor národní bezpečnosti je tiše toleroval. Naopak mnozí příslušníci SNB možnosti neoficiálního „obchodu“ sami využívali.³⁰⁴*

Spolu s uplácením se v době tzv. normalizace objevoval ve spojení s řemeslníky pojem „melouch“. Akademický slovník cizích slov definoval pojem jako „*pokoutně prováděnou řemeslnickou práci.*“ Ve Slovníku spisovného jazyka českého byl melouch

³⁰¹ Rozhovor s Miroslavem Š. vedl Michal Pajer, květen 2023.

³⁰² Ve spojení s československým komunistickým režimem pojem vyjadřuje stav, kdy je jedna úzká skupina obyvatel upřednostňována před ostatními.

³⁰³ Rozhovor s Jiřím V. vedl Michal Pajer, duben 2023.

³⁰⁴ Rozhovor s Josefem Š. vedl Michal Pajer, březen 2023.; Rozhovor s Miroslavem L. vedl Michal Pajer; duben 2023.; Rozhovor s Janou B. vedl Michal Pajer, duben 2023.

vysvětlen jako „*neoprávněně, pokoutně prováděná vedlejší řemeslnická práce*.“ V praxi se melouchem označovala odborná práce, kterou daný řemeslník vykonával bez souhlasu zaměstnavatele (podniky místního hospodářství) během pracovní doby nebo mimo ni³⁰⁵. Občané „melouchářům“ sice zaplatili mnohonásobně vyšší částky než za práci oficiálně provedenou zaměstnanci podniků místního hospodářství, avšak výsledku se dočkali o mnoho rychleji. Právě rychlost byla rozhodující faktor: „*V osmdesátkách bylo běžný, že se na opravu pračky nebo ledničky čekalo dva měsíce, na instalátéra taky tak a na zedníka třeba čtvrt roku. A to mluvím o malých opravách. Proto nám lidi platili o hodně víc, než by zaplatili klasicky na fakturu od služeb. Prostě nechtěli tak dlouho čekat. A k tomu, když jsem přišel něco opravit, tak mě i pohostili. Dali oběd, pivo a tak. Takže jsem se dobře a zdarma najedl, a ještě jsem dostal královsky zaplaceno. (...) Občas jsem melouchařil během pracovní doby. Někteří chlapi seděli třeba půlku směny v hospodě a já místo toho opravoval. Tak co z toho bylo horší?*“³⁰⁶ Šlo sice o nelegální činnost, avšak ze strany chlumeckého a lovčického národního výboru a KSČ byla trpěna. Vedení obcí si uvědomovala, že místní Komunální služby nedokázaly zajistit veškerou poptávku.³⁰⁷

1.3.3 Výstavba a investice do územního rozvoje obcí

Rozsáhlou stavební výstavbu Chlumce nad Cidlinou a Lovčic ve 30. letech – během níž vznikaly jak hodnotné veřejné budovy, tak i bytová zástavba – zastavila druhá světová válka. Po konci války se začaly objevovat návrhy na další územní rozvoj obcí, dokonce vznikly i architektonické plány konkrétních staveb, které měly vzniknout (např. nové městské koupaliště v Chlumci nad Cidlinou). Veškeré snažení ale zastavil únorový převrat a následná přestavba politicko-hospodářských poměrů pod taktovkou Komunistické strany Československa. Od konce 40. do konce 50. let se investiční prostředky na výstavbu směřovaly primárně do proměny průmyslových budov³⁰⁸ a do stavebních aktivit jednotného zemědělského družstva, které muselo přizpůsobit zázemí kolektivnímu zemědělství³⁰⁹. Největším problémem Chlumce nad Cidlinou byl ale nedostatek bytů. Od roku 1945 do roku 1969 se v Chlumci postavila pouze skupina tzv.

³⁰⁵ Například instalatér opravil vodovodní rozvody, aniž by o tom věděli vedoucí chlumeckých Komunálních služeb.

³⁰⁶ Rozhovor s Jiřím F. vedl Michal Pajer, březen 2023.

³⁰⁷ Rozhovor s Jiřím F. vedl Michal Pajer, březen 2023.; Rozhovor se Zdeňkem S. vedl Michal Pajer, duben 2023.; Rozhovor s Miroslavem Š. vedl Michal Pajer, květen 2023.; Josef Š. vedl Michal Pajer, březen 2023.; Rozhovor s Jiřím V. vedl Michal Pajer, duben 2023.

³⁰⁸ Některé z podniků změnily specializaci, případně rozšířily svou výrobu. Proto bylo nutné přebudovat jednotlivé budovy, aby odpovídaly potřebám výroby.

³⁰⁹ Výstavba družstevních chlévů a stájí, garáží pro traktory, dílen, sušáren atd.

rybářských domů³¹⁰ poskytující šestnáct bytových jednotek³¹¹.³¹² S dalším ekonomickým a administrativním rozvojem města se bytová krize stále více prohlubovala. Lovčice výraznějším nedostatkem volných obytných prostor netrpěly, naopak se potýkaly s postupným vysídlováním mladých lidí.

Zlom ve stavebním rozvoji obcí přišel v průběhu 60. let, kdy se pod vlivem celorepublikových reformních snah chlumečtí a lovčičtí komunisté navraceli k některým architektonickým návrhům z předešlých let. Významný zásah do podoby krajiny představovala druhá etapa regulace toku řeky Cidliny, která navazovala na předchozí částečnou změnu toku řeky Bystřice. S říční regulací se přímo pojila stavební expanze v místech zaniklého starého chlumeckého vodního hradu (dnešní ulice 9. května, Sovova, K Jezu, Na Lukách) a za hradeckým mostem (ulice Na Hatích a Zapečská). Změna podoby Cidliny a Bystřice posloužila i novému městskému koupališti v Chlumci nad Cidlinou vybudovaném mezi lety 1965 až 1968 v blízkosti soutoku obou řek.³¹³

Urbanistické snahy vedení obcí výrazně limitovaly nastavené způsoby financování stavebních návrhů. Ačkoliv se v době tzv. normalizace v teoretické rovině dodržoval princip subsidiarity³¹⁴, reálný obraz vypadal jinak. Národní výbory byly v rámci svých investičních plánů přímo vázány na rozpočet Okresního národního výboru Hradec Králové a Východočeského krajského národního výboru. Z vlastních financí obce nedokázaly zafinancovat větší a nákladnější akce, proto musely po celou socialistickou éru žádat vyšší úřady o finanční příspěvky. Zmíněný systém financování výrazně komplikoval obecní plánování v oblasti výstavby, neboť národní výbory neměly jisté, že po naplánování celé stavby peníze opravdu dostanou. I proto trvaly některé stavební projekty nepřirozeně dlouhou dobu.³¹⁵

Vedle dlouhé čekací lhůty na finance byly problémem i personální kapacity národního podniku Pozemní stavby Hradec Králové, které nedokázaly zajistit poptávku velkých měst v kraji (Hradec Králové, Pardubice), natož realizovat stavby v malých městech a vesnicích. Z tohoto důvodu se většina staveb realizovala s výraznou pomocí občanů dané obce v rámci tzv. akcí Z³¹⁶, tedy svépomocí. Akce vyhlášoval příslušný

³¹⁰ Šlo o jednoduchý patrový dům s valbovou střechou. Typická stavba socialistického realismu.

³¹¹ Výstavba proběhla v letech 1957–1958 v Poděbradově ulici.

³¹² K. KUČA, *Chlumecko...*, Hradec Králové 1995, s. 480–486.

³¹³ *Kronika města Chlumec nad Cidlinou II. díl*, s. 131.

³¹⁴ Princip subsidiarity představuje zásadu, že rozhodování a zodpovědnost ve veřejných záležitostech má nejnížší stupeň veřejné správy. V tomto případě příslušný místní národní výbor.

³¹⁵ Rozhovor s Jiřím V. vedl Michal Pajer, duben 2023.

³¹⁶ Celý název „akce zvelebování obcí“. Počátek akcí sahá do roku 1955 a přetrval až do pádu režimu. Náplní akcí byla výstavba budov, úprava veřejného prostranství, položení kanalizace a další.

národní výbor³¹⁷ a účast obyvatel obce byla „povinně dobrovolná“.³¹⁸ Z podstaty věci šlo o neodbornou stavební práci, proto se plánovaly technicky snáze proveditelné a standardizované stavby. Účast na akci nebyla hrazena a probíhala v době osobního volna občanů, proto se plánovala na pozdější odpolední hodiny pracovního dne nebo na víkendy, což znatelně prodlužovalo dobu celé výstavby. Na některých stavebních projektech v Lovčicích a Chlumci vypomáhala i stavební skupina lovčického JZD (např. chlumecká školní jídelna nebo lovčická kanalizace) nebo vojáci z přilehlých vojenských útvarů.³¹⁹ Dokončení projektů dále zpožďovaly výkyvy na trhu se stavebním materiálem.

Významný rozvoj výstavby veřejných budov v 70. a 80. letech zažil primárně Chlumeck nad Cidlinou. V listopadu 1968 došlo k zahájení výuky v nové přístavbě Mateřské školy Pod Loretou, jejíž výstavba se zdržela z důvodu nedostatku stavebního materiálu. Nově rozšířená mateřská škola dokázala pojmout přes sto dvacet dětí, avšak již v době uvedení do provozu se vědělo, že potřeby města nedokáže zajistit. Na začátku 70. let začal Městský národní výbor Chlumeck nad Cidlinou řešit výstavbu další mateřské školy, která by problém s nedostatkem míst vyřešila. Vzniklo několik návrhů, kde by měla nová MŠ stát a jak by měla vypadat.³²⁰ V červnu 1975 bylo vydáno územní rozhodnutí, jež stanovilo místem výstavby Poděbradovu ulici. Stavební povolení získal národní výbor o rok později. Původně měl stavbu provést národní podnik Školské stavby, avšak po zdoluhavých komplikacích se vedení města rozhodlo pro brigádnickou výpomoc občanů. Se změnou zhotovitele se změnil i materiál, z něhož se škola stavěla. Původně mělo jít o stavbu panelového typu VELOX, nakonec se ale přešlo k tradičnímu cihlovému zdivu. Na výstavbu mateřské školy se sháněly peníze velmi obtížně, proto se na realizaci musely složit chlumecké podniky, které tak uhradily celé náklady. Výše částky následně určovala, kolik míst má daný závod garantovaný (jedno místo vyšlo na padesát tisíc korun). Například národní podnik Pleas vložil tři milióny šest set tisíc korun a získal osmdesát míst, závod Desta zaplatil milión korun a měl garantované přijetí dvaceti dětí, Kovoplast investoval pět set tisíc korun a disponoval deseti místy. Nejmenší investici vložil podnik Restaurace a Jidelny, jenž poskytl padesát tisíc. Celkově vyšla mateřská škola (budova i přilehlé okolí) na šest miliónů pět set tisíc korun. Provoz byl zahájen

³¹⁷ Akce Z mohly vyhlášovat i národní podniky, JZD nebo bytová družstva. Šlo však o aktivity menšího charakteru: úprava areálu, výsadba stromů, drobné stavební úpravy atd.

³¹⁸ Např. SOKA HK, f. MěNV CnC, inv. č. 32–38, kart. 6–12.

³¹⁹ Rozhovor s Jiřím V. vedl Michal Pajer, duben 2023.; Rozhovor s Vladimírem M. vedl Michal Pajer, březen 2023.; Rozhovor s Josefem H. vedl Michal Pajer, březen 2023.; Rozhovor s Janou Š. vedl Michal Pajer, březen 2023.

³²⁰ SOKA HK, f. MěNV CnC, inv. č. 23–29, kart. 2–3.

1. září 1980 a kapacita dosahovala sto dvaceti dětí. Primárně byla místa určena pro děti pracovníků jednotlivých závodů, které do stavby investovaly. Patronát nad mateřskou školou převzal závod Pleas.³²¹

Nevyhovující prostory a nedostačující kapacity trápily i Základní devítiletou školu Chlumeck nad Cidlinou a k ní připojenou Speciální (dříve nazývanou Zvláštní) školu Chlumeck nad Cidlinou. Na problémy poukazovali ředitelé škol a někteří poslanci národního výboru již od roku 1946, kdy se objevily první architektonické návrhy na rozšíření celé školy. V druhé polovině 60. let probíhala veškerá výuka ZDŠ v historické budově z konce 19. století a vyučování speciální školy se uskutečňovalo v místnostech chlumecké Sokolovny, které ale hygienicky ani didakticky neodpovídaly nařízeným standardům. Ve stejné době zadává MěNV žádost na vypracování architektonického projektu, jenž by ke stávající školní budově připojil další objekty, čímž by vznikl rozsáhlý školní areál.³²² Po obtížném shánění financí převzal 10. prosince 1968 národní podnik Pozemní stavby Hradec Králové pozemek do správy a započal zemní práce. Z důvodu nedostatku pracovních sil zhotovitele musel MěNV zajistit brigádnickou výpomoc na různé etapy práce.³²³ Základní kámen byl slavnostně položen 26. května 1969. Samotná stavba zažila různé překážky: změna politického vedení v zemi i ve městě, nedostatek stavebního materiálu, výrazné přesáhnutí plánovaného rozpočtu nebo zdržování peněz ze strany ONV a KNV.³²⁵ Otevření nového školního pavilonu ZDŠ se uskutečnilo 1. září 1971. Budova disponovala patnácti třídami, z nichž tři byly vyhrazeny pro Speciální školu, a s historickou částí se propojila pomocí krčku.

Původně architekti a vedení města počítali s navazujícími pracemi, které by v prostorách školy vybudovaly další učební prostory, velkou tělocvičnu a školní jídelnu. Po otevření školního pavilonu se však znormalizovaná rada národního výboru rozhodla projekt pro vysokou finanční zátěž zastavit. V zápisech z jednání z rady se dochovala zmínka: *„Další výstavbu v areálu školy provádět nebudeme z důvodu vysoké ceny. Aktuální kapacity plně dostačují. Pokud by bylo v budoucnu nutné navýšení míst, bude realizovaná výstavba nové sídlištní školy v oblasti u nádraží.“*³²⁶ Chlumečtí komunističtí funkcionáři vybrali danou oblast záměrně. Severozápadní část města, tedy místa okolo

³²¹ *Kronika města Chlumeck nad Cidlinou III. díl*, s. 13–14.

³²² SOKA HK, f. MěNV CnC, inv. č. 19–22, kart. 2.

³²³ Při stavbě školy vypomáhaly i pracovníci JZD Nepolisy a JZD Lovčice a vojáci z přilehlých vojenských útvarů.

³²⁴ *Kronika města Chlumeck nad Cidlinou II. díl*, s. 132.

³²⁵ *Kronika Základní devítileté školy Chlumeck nad Cidlinou 1964–1970*, s. 135–137.

³²⁶ SOKA HK, f. MěNV CnC, inv. č. 25, kart. 2.

železničního nádraží a zámeckého parku, se ve sledovaném dvacetiletí dynamicky rozvíjela. V roce 1971 bylo naproti nádražní budově uvedeno do provozu nové autobusové nádraží. O dva roky později se v blízkosti zámeckého areálu otevřel nový autoservis. Od roku 1969 zde vznikala menší obytný areál sídlištního typu. V roce 1983 se dokončila velkoobchodní prodejna národního podniku Jednota.³²⁷ Jednalo se tedy o nově vzniklou část města, v níž se koncentrovalo významné procento chlumeckých občanů. K postavení sídlištní školy nakonec nedošlo a návrh upadl v zapomnění.

S populačním boomem se znovu projeví neřešené problémy školní jídelny, která sídlila ve sklepní části historické školní budovy³²⁸. Prostory byly kapacitně a hygienicky nevyhovující již na konci 60. let, avšak od stavby separátní budovy se vlivem plánovaných vysokých nákladů upustilo. V první polovině 80. let se téma nové jídelny vrátilo na schůze rady MěNV. Vedení města rozhodlo, že se oživí a modernizuje architektonický projekt využitý při stavbě školního pavilonu.³²⁹ První stavební úpravy prostranství za školními budovami začaly symbolicky po oslavách 750 let od založení Chlumce nad Cidlinou, tedy na sklonku roku 1985. Národní výbor se pro realizaci stavby snažil získat příslušné stavební podniky³³⁰, ale neúspěšně. Proto se rada MěNV rozhodla pro formu akce Z³³¹. Při výkopových pracích brigádníci objevily pozůstatky starého městského hřbitova a hlubinného dolu na těžbu opuky. Z tohoto důvodu se činnost na čas zastavila. Zároveň bylo nutné přepracovat projektové plány, aby nedošlo k sesuvu podloží. Na základě zmíněných okolností se nová budova ve školním areálu zpřístupnila až 25. října 1989. Mimo velkokapacitní jídelnu obsahovala učebny výpočetní techniky, pracovního vyučování a školní družiny. Celkové náklady se vyšplhaly ke skoro osmi milionům korun. Většinu financí poskytl Okresní národní výbor Hradec Králové.³³²

S nárůstem kulturního vyžití ve městě se objevily problémy s nedostačujícími prostory pro konání společenských akcí. Vedení MěNV se v první polovině 70. let rozhodlo komplikace vyřešit a nechalo vypracovat plány na víceúčelové kulturní

³²⁷ K. KUČA, *Chlumecko...*, Hradec Králové 1995, s. 484–485.; K. RICHTER, *Chlumeck...*, Praha 2010, s. 196, 203.; SOkA HK, f. MěNV CnC, inv. č. 25–36, kart. 2–11.

³²⁸ Školní jídelna ve sklepní části vybudovaly chlumecké členky Rady žen v roce 1950. Ve své době šlo o nejmodernější školní jídelnu v celém kraji.

³²⁹ SOkA HK, f. MěNV CnC, inv. č. 36–38, kart. 10–13.

³³⁰ Pouze montáž panelového skeletu provedl pražský národní podnik Konstruktiva. Zbytek stavby probíhal svépomocí.

³³¹ Průběžně vypomáhala i stavební skupina JZD Svornost Lovčice.

³³² *Kronika města Chlumeck nad Cidlinou III. díl*, s. 457–459.; SOkA HK, f. MěNV CnC, inv. č. 41–42, kart. 16.; Rozhovor s Jiřím V. vedl Michal Pajer, duben 2023.; Rozhovor se Zdeňkem S. vedl Michal Pajer, duben 2023.

středisko.³³³ Hlavním požadavkem byla možnost efektivního využití celého komplexu. Stavební práce započaly ve druhé polovině 70. let a skončily v roce 1980. Společenské centrum dostalo na počest chlumeckého rodáka pomologa Jana Říhy název „Říhův dům“.³³⁴ Areál poskytoval různé možnosti využití: pořádání plesů, divadelních představení, koncertů, vystoupení Lidové školy umění nebo Základní devítileté školy Chlumeck nad Cidlinou, veřejných oslav svátků a významných dní, podnikových večírků nebo politicko-ideových přednášek. Veškeré akce mohly proběhnout jak ve vnitřních prostorech, tak i na venkovním krytém pódiu, které se nacházelo za Říhovým domem. Velký sál byl využíván i pro plenární zasedání Městského národního výboru nebo pro jednání městských komisí. Malý sál v přízemní části se využíval při volbách nebo schůzích občanských výborů. Výrazná část prací byla provedena formou akce Z, což se podepsalo na výsledné kvalitě stavby. Již v roce 1984 muselo dojít k částečné výměně oken a dalším menším opravám budovy.³³⁵

Kapacitně a technologicky nevyhovující se v 70. letech stala také požární zbrojnice sídlící od roku 1957 ve staré židovské synagoze. Hlavním argumentem pro vystavění nové hasičské základny byly požadavky chlumeckého průmyslu na zlepšení požární ochrany. Po dlouhých naléháních ze strany místních hasičů a Okresního výboru Svazu požární ochrany v Hradci Králové zařadili chlumečtí komunisté výstavbu nové hasičské zbrojnice do chlumeckého *Volebního programu Národní fronty na léta 1981–1985*³³⁶. Práce na staveništi za Husovým sborem začaly v roce 1982. Celé dílo vzniklo v rámci akce Z a vyšlo na dva a čtvrt miliónu korun. Slavnostní uvedení do služby se hasičská zbrojnice dočkala 9. května 1985.³³⁷

Nejhorší situace panovala v otázce městské kanalizace a vodovodního řádu. Chlumeck nad Cidlinou byl na začátku 70. let jedním z posledních měst Východočeského kraje, jež nemělo položenou a spuštěnou vodovodní a kanalizační síť.³³⁸ Po normalizační výměně politických funkcionářů se vedení MěNV rozhodlo zmíněný problém řešit. Dokonce šlo o hlavní bod modernizačního plánu. Pokládání kanalizačního potrubí se provádělo po částech během průběžně vyhlášených akcí Z, proto se celá síť dokončila až na konci 80. let³³⁹. Nemalé procento kanalizačního potrubí si pokládali, po souhlasu

³³³ SOkA HK, f. MěNV CnC, inv. č. 27–30, kart. 2–3.

³³⁴ *Kronika města Chlumeck nad Cidlinou III. díl*, s. 10–11.

³³⁵ SOkA HK, f. MěNV CnC, inv. č. 37, kart. 11–12.

³³⁶ SOkA HK, f. MěNV CnC, inv. č. 195, kart. 51.

³³⁷ *Kronika města Chlumeck nad Cidlinou III. díl*, s. 272–274.

³³⁸ SOkA HK, f. MěNV CnC, inv. č. 22–24, kart. 2.

³³⁹ Přednost dostávala nově postavená sídliště, kde se kanalizace pokládala již během výstavby domů.

národního výboru, sami občané na vlastní náklady, což potvrzuje jeden z dopisů zaslanych předsedovi Městského národního výboru: „*Oznamujeme Vám tímto, že jsme pro MěNV v Chlumci n. Cidlinou položili 30 metrů kanalizačních trub o průměru 15 cm s dvěma šachtami. Trubky dodali vodohospodáři z Nového Bydžova konečně po tříleté urgenci. Jednu šachtu jsme udělali z kanalizační trubky od Vás, další materiál jsme dodali sami i s výkopem.*“³⁴⁰ Naopak vodovodním řadem vypomáhal národní podnik Východočeské Vodovody a kanalizace Hradec Králové, díky čemuž se páteří okruh³⁴¹ podařilo spustit na podzim 1973.³⁴²

Chlumečtí komunisté plánovali v 90. letech začít s výstavbou silničního obchvatu, který by z města odklonil tranzitní dopravu směřující do Hradce Králové a Polska³⁴³. Dle regulačních plánů měl obchvat obepínat jižní část Chlumce nad Cidlinou. Ke zmíněnému tématu se v roce 1989 rozhořela ostrá diskuze mezi vedením města a občany, která byla přerušena politickými událostmi sametové revoluce.³⁴⁴ Projektový návrh obchvatu se objevil i v regulačním plánu architekta Karla Kuči³⁴⁵ z roku 1991, přesto však nikdy nebyl realizován.

Na rozdíl od Chlumce nad Cidlinou nezažily Lovčice výraznější stavební boom veřejných staveb. Po celé období tzv. normalizace probíhala svépomocná výstavba kanalizační sítě, v níž aktivně vypomáhalo Jednotné zemědělské družstvo Svornost Lovčice. Do akcí Z družstvo zapojovalo nejenom pracovníky, ale také si zapůjčovalo mechanizační techniku (traktory, valníky atd.) nebo dodávalo materiál.³⁴⁶ Vodovodní řad byl v obci položen až na přelomu 80. a 90. let. Podobně jako v Chlumci, i lovčická požární zbrojnice přestala vyhovovat stanoveným standardům požární ochrany. Z rozhodnutí Místního národního výboru Lovčice započala v červnu 1973 stavba nové hasičské zbrojnice, na níž se podílely kromě lovčického JZD i zájmové spolky. O rok později se nová hasičárna na „Pekelci“ uvedla do provozu.³⁴⁷

Vlivem neustálého hospodářského rozvoje potřebovalo družstvo kvalitní a reprezentativní administrativní zázemí. V roce 1974 se začala stavět nová provozní budova, jejíž součástí byla velkokapacitní závodní kuchyň a velká zasedací místnost.

³⁴⁰ SOkA HK, f. MěNV CnC, inv. č. 23, kart. 2.

³⁴¹ Zkušební provoz byl proveden na sídlišti u železničního nádraží.

³⁴² *Kronika města Chlumec nad Cidlinou II. díl*, s. 310.

³⁴³ Na konci 80. let nevedla dálnice D11 ani k Poděbradům.

³⁴⁴ *Kronika města Chlumec nad Cidlinou III. díl*, s. 453–456.

³⁴⁵ *Regulační plán centra města Chlumec nad Cidlinou*, Karel Kuča, 1991.

³⁴⁶ Rozhovor s Josefem H. vedl Michal Pajer, březen 2023.; Rozhovor s Jiřím V. vedl Michal Pajer, duben 2023.; Rozhovor s Milanem B. vedl Michal Pajer, duben 2023.

³⁴⁷ *700 let Lovčic: 1299–1999: k 700. výročí první písemné zmínky o Lovčicích*, Lovčice 1999, s. 102–103.

O dva roky později už stavba plně fungovala.³⁴⁸ Rozšířením závodní kuchyně mohlo JZD zajistit větší počet obědů a toho využívaly menší chlumecké podniky. Zasedací místnost, jež se dala přestavět na místnost pro společenské aktivity, sloužila i pro lovčické zájmové spolky, které zde pořádaly např. schůze, besedy nebo představení.

Nemalými financemi přispělo JZD na výstavbu moderního nákupního střediska. Dokonce výstavbu bralo jako bod číslo jedna v družstevních závazcích o investiční výstavbě. Družstvo se zavázalo, že na stavbě odpracuje stovky brigádnických hodin.³⁴⁹ Projekt z roku 1973 byl rozdělen do dvou etap. V letech 1977 až 1979 se vystavěla celá hrubá stavba nákupního střediska a současně se dokončila prodejna potravin a masných produktů. O rok později se dodělala prodejna průmyslového zboží a textilu. Hodnota celého díla se vyšplhala na dva milióny korun.³⁵⁰ Od počátku 80. let disponovaly Lovčice moderním obchodním zázemím, které odpovídalo městským standardům. Nabyté zkušenosti následně stavební skupina JZD zužitkovala při stavbě prodejen v Lišicích a Převýšově.³⁵¹ Architekt Kuča kladně hodnotil unifikovanou podobu vesnických prodejen: *„Projektové organizace, které se zabývaly projekcí prodejen na vesnicích, si v 70.–80. letech vytvořily typický architektonický styl, charakterizovaný velkými prosklenými stěnami a bílými plochami nosných zdí. Nové prodejny mívají obvykle rovné zastřešení, to však většinou nevyvolává jednoznačně nepříznivý kontrast s tradiční zástavbou díky situování do prostorů návsi.“*³⁵²

Poslední významnou stavební investici v obci představovala nová železniční zastávka Československých státních drah, kterou v letech 1976 až 1977 vybuďoval MNV ve spolupráci s družstvem. Společně se zastávkou byl vybudován nástupní perón.³⁵³ V době tzv. normalizace se v obou obcích investovalo i do drobných stavebních projektů. Budovaly se komunikace pro silniční dopravu a pěší, zpevňovaly se polní cesty, instalovalo se veřejné osvětlení a vysazovaly se stromy podél silnic.

Zásadním tématem Komunistické strany Československa v socialistické době bylo dostupné a kvalitní bydlení pro všechny občany Československa. Naplňování této ideje se ovšem rozcházelo s reálným stavem. Chlumeck nad Cidlinou již před druhou světovou válkou trpěl nedostatkem bytů a příchod vystěhovalců ze zabraného pohraničí

³⁴⁸ *Tamtéž*, s. 114.

³⁴⁹ Podnikový archiv Lovčické zemědělské, a.s., *Socialistické závazky JZD Svornost Lovčice 1977–1980*.

³⁵⁰ *Pamětní kniha obce Lovčice II. díl*, s. 98–99, 102–103, 112.

³⁵¹ Podnikový archiv Lovčické zemědělské, a.s., *Přípravy a zápisy z výročních členských schůzí 1981–1988*.

³⁵² K. KUČA, *Chlumecko...*, Hradec Králové 1995, s. 489.

³⁵³ *Pamětní kniha obce Lovčice II. díl*, s. 91.

problému příliš nepomohl. Určitou záchranou před masivní bytovou krizí se po válce stalo opětovné osídlování pohraničního území po odsunu německého obyvatelstva. V dané době klesl počet chlumeckých rezidentů zhruba o jeden a půl tisíce (v roce 1950 zde bydlelo 4 124 lidí). Opětovný nárůst občanů nastal v 60. letech, kdy narůstala administrativní i hospodářská důležitost města v okrese i kraji. S nárůstem počtu usedlíků se výrazněji projevoval nedostatek adekvátních bytových prostor a prohlubovala se místní bytová krize.³⁵⁴ Kromě přirozeného přírůstku lidí byla na vině i neschopnost a liknavost chlumeckých komunistů vybudovat nové bytové domy, případně modernizovat stávající bytový fond. Nevyhovující a nedostatkové bydlení si MěNV přenesl i do doby tzv. normalizace.

Valnou většinu budov v intravilánu obce tvořily rodinné domy v soukromém vlastnictví (v roce 1980 šlo zhruba o tisíc domů). Bytové domy ve větší míře vlastnily chlumecké podniky. Městský bytový fond, který vlastnilo přímo město a spravovala bytová komise MěNV³⁵⁵, hospodařil v 70. a 80. letech s desítkami bytových jednotek rozestých po celém městě povětšinou vystavěných na konci 19. nebo na začátku 20. století. Bytová komise měla za úkol byty ve fondu spravovat a modernizovat. Byty se dle *Vyhlášky Ústřední správy pro rozvoj místního hospodářství o úhradě za užívání bytu a za služby spojené s užíváním bytu* rozdělovaly do čtyřech kategorií dle kvality, od čehož se následně odvíjela výše nájmu: I. kategorie = byty s ústředním vytápěním a s úplným nebo částečným základním příslušenstvím (kuchyňská linka, nábytek); II. kategorie = byty bez ústředního vytápění a s úplným základním příslušenstvím; III. kategorie = byty bez ústředního vytápění a s částečným základním příslušenstvím v bytě pod uzavřením; IV. kategorie = byty bez ústředního topení a bez základního příslušenství.³⁵⁶ Chlumecký fond obsahoval hlavně bytové jednotky III. a IV. kategorie, z nichž nemalé procento tvořily byty jednopokojové a bez vlastního sociálního zařízení (WC, koupelna). Většina obytných jednotek byla zastaralá a nevyhovující potřebám 70. i 80. let. Nemalou část z nich vyhodnotila zdravotní komise MěNV jako zdravotně závadné. Před koncem 70. let se město snažilo byty modernizovat. Celý proces rekonstrukcí brzdily kapacitní nedostatky náhradních bytových prostor, do nichž by mohli být nájemníci provizorně

³⁵⁴ K. KUČA, *Chlumecko ...*, Hradec Králové 1995, s. 484–485.

³⁵⁵ Od roku 1984 fond spravovala komise místního a bytového hospodářství MěNV.

³⁵⁶ *Vyhláška č. 60/1964 Sb. Vyhláška Ústřední správy pro rozvoj místního hospodářství o úhradě za užívání bytu a za služby spojené s užíváním bytu.*

přestěhování. Modernizace tím prakticky ustrnula na mrtvém bodě³⁵⁷. Do konce 80. let se modernizovala méně než polovina městských bytů.³⁵⁸

Vedení města si krizovou situaci uvědomovalo, proto se proaktivně snažilo hledat řešení. Největší naději nabízela státní bytová výstavba, na kterou však národní výbor nedisponoval potřebnými financemi. Podpora ze strany okresního nebo krajského národního výboru, případně ze strany ministerstev, byla prakticky nulová. Ačkoliv vzniklo několik územních plánů města počítajících s výstavbou desítek bytových domů, do roku 1989 se vystavělo pouze malé procento. Městský národní výbor se nedostatek snažil mírnit odkupováním prázdných rodinných domů a bytových jednotek od občanů, nicméně šlo o jednotky případů. Podstatně úspěšnější byla podpora podnikové výstavby, tedy stavba obytných domů samotnými podniky.³⁵⁹ Za ukázkový příklad pokládali chlumečtí komunisté tři výškové panelové domy v blízkosti železničního nádraží vystavěné na začátku 70. let národními podniky Dest a Kovoplast.³⁶⁰ Dalším případem byly tři čtyřpatrové panelové domy v Rooseveltově ulici vybudované na přelomu 70. a 80. let pro příslušníky Československé lidové armády sloužící v přilehlých vojenských útvech. Destu, Kovoplast a armádu napodobily další chlumecké podniky, avšak ve skromnější míře. Nebýt podnikové výstavby, dosáhla by bytová krize v Chlumci nad Cidlinou kritické podoby.

Bytová komise měla kromě modernizace a správy na starost i přidělování bytových jednotek občanům. Pravidelně, zhruba jednou za půl roku, vytvářela pořadníky uchazečů o přidělení bytů, dle něhož se následně uvolněné bytové jednotky rozdělovaly. Při sestavování pořadníku se například zohledňovalo: kolik lidí by daný byt obývalo; aktuální ubytování; zaměstnání a jeho důležitost pro město; zdravotní stav; datum podání žádosti. S běžným pořadníkem souběžně existoval i „speciální“ pořadník pro *„přidělování bytů pracovníkům nezbytných služeb v Chlumci nad Cidlinou.“*³⁶¹ Šlo o osoby, které nově nastupovaly na pracovní pozice (např. vedoucí nové velkoprodejny, zubní lékař nebo učitel ZDŠ) a bylo nutné pro ně urychleně zařídit ubytování. I při přidělování prostor k bydlení se objevovaly určité formy protekce: *„Největší výhodu měli členové KSČ, ti dostali v pořadníku přednost a většinou jim přiřadili nějaký pěkný*

³⁵⁷ Bytová komise musela čekat, až se některé byty uvolní. Uvolněné prostory následně využila jako provizorní podnájem pro nájemníky rekonstruovaných domů.

³⁵⁸ SOKA HK, f. MěNV CnC, inv. č. 134, kart. 27.

³⁵⁹ SOKA HK, f. MěNV CnC, inv. č. 135, kart. 27.

³⁶⁰ SOKA HK, f. MěNV CnC, inv. č. 387, kart. 96.

³⁶¹ SOKA HK, f. MěNV CnC, inv. č. 134, kart. 27.

*kamrlík. No a pak to byla klasika, dřív dostal byt člověk, který měl v komisi nebo na národním výboru známé. Tím, že těch bytů tady moc nebylo, to byl celkem boj nějaký získat, natož si vybírat, jaké kategorie ten byt bude. Ona ani ta kvalita nebyla nějak závratná. (...) Pamatuji si, že jedna rodina podala žádost a byt dostala asi až po pěti letech. Žádali o něj, když se jim narodily dvojčata, a dostali ho, když děti šly do první třídy.*³⁶²

Nedostatek důstojného a kvalitního bydlení lidé řešili vlastní či družstevní výstavbou v oblasti mezi zámeckým parkem a železniční tratí, případně mezi zámeckým parkem a městským hřbitovem. Ve zmíněných místech vznikaly nízkopodlažní domy. Vedle samostatných rodinných domů se hojně stavěla i řadová zástavba, tedy řadové domy. Dle architekta Kuči tento typ stavební činnosti *„dosáhl nerušících architektonických kvalit, čím se intravilán města uzavřel do velmi celistvé podoby.*³⁶³ Výstavba probíhala výhradně svépomocí bez zapojení stavebních podniků: *„Když dnes stavíte barák, tak si můžete zaplatit nějaké zedníky, pokrývače, elektrikáře a tak. Dřív to bylo nemyslitelné, vše jsme si dělali sami za pomoci rodiny a přátel. Tak to dřív fungovalo. Oni pomohli na stavbě nám a my pak jim. Když měl někdo známého zedníka, tak měl celkem vyhráno. Jinak to bylo vše na vás. To se člověk naučil věci: zdít, pokládat tašky, tahat elektriku, zateplovat. Dnes je to o dost jednodušší. Dřív byl i problém něco sehnat. Objížděl jsem celý kraj, abych sehnal nějaké pěkné kachličky do koupelny, abych sehnal dostatek tašek. To shánění materiálu bylo snad těžší než samotné stavění baráku.*³⁶⁴ Podobné nesnáze zmiňovala i historička Marie Černá, když porovnávala konzum v reálně socialistických podmínkách s konzumem na Západě: *„Lidé často usilují o různé statky. Lidé si staví dům, kupují auto nebo zařízení do bytu atd., ale ty věci jsou obvykle vykoupené strašlivým úsilím. To jsou příběhy o tom, jak lidé svépomocně, v potu a slzách, stavěli dům, svépomocně něco sháněli. Není to konzum ve smyslu, že někdo sedí a pasivně konzumuje.*³⁶⁵ Stavba domu byla nejenom časově, ale i finančně značně náročná. Státní aparát si uvědomoval, že nedostatek bytů sám nevyřeší, proto lidi pomocí bezúročných půjček motivoval k vlastní výstavbě.

Ve spojitosti s úvahami o nové komplexní panelové výstavbě v Chlumci nad Cidlinou se vypracovaly architektonické studie a územní plány, v nichž se představovaly

³⁶² Rozhovor s Jiřím V. vedl Michal Pajer, duben 2023.

³⁶³ K. KUČA, *Chlumecko...*, Hradec Králové 1995, s. 485.

³⁶⁴ Rozhovor s Michalem P. vedl Michal Pajer, březen 2023.

³⁶⁵ K. ČINÁTL – J. MERVART – J. NAJBERT (edd.), *Podoby ...*, Praha 2017, s. 23.

možnosti stavebního postupu. Nejpravděpodobnější lokalitou pro zastavění byla Komenského ulice s přilehlým okolím, kde se uvažovalo o postavení čtyř až pětipodlažních panelových domů.³⁶⁶ Zároveň se počítalo s razantní přestavbou historického centra města – mělo dojít k demolici většiny domů na náměstí a následnému nahrazení dvoupodlažními domy socialistického stylu. Na náměstí se plánovala výstavba velkého nákupního domu, do něhož by se soustředily veškeré obchody, čímž by vzniklo více místa pro bytové jednotky. V prostoru mezi Klicperovým náměstím a Komenského ulicí se počítalo s volnou plochou pro „*alternativní řešení telekomunikační budovy a pošty, zdravotního střediska, rozšíření stravovacích a ubytovacích kapacit lázní a požární zbrojnice, jeslí a společ. administrativní budovy (bytový podnik, SNB, služebny VČP, spořitelny a společenských organizací)*“.³⁶⁷ U mostu v Zapči se plánoval zakrytý plavecký bazén a krytý zimní stadion s ledovým kluzištem. Z důvodu nedostatku financí a nedostatečných náhradních bytových kapacit se realizace projektů neustále odsouvala. Dle rozhodnutí rady MěNV se začátek asanace stávajících budov v centru města plánoval na 2. polovinu 90. let.³⁶⁸ Po politické transformaci se plány zavrhlly.

Navrhované proměny města byly po roce 1989 zavrženy i kvůli odporu památkářů a historiků, kteří tvrdě kritizovali zamýšlené ničení architektonických památek. Památková péče v Chlumci nad Cidlinou v době komunistické vlády výraznou měrou strádala, mnohé památky byly nenávratně poškozeny nebo úplně zničeny. Například šlo o letní zámek Zapeč s parkem, přírodní partii s kladrubským mlýnem, židovskou synagogu, kapli v Loretě, kapli na zámku Karlova koruna, zahradní domek (působíště pomologa Říhy), tisíciletý dub Morana v Luhách, chlumecké muzeum nebo sochy rozetě po městě. Výškové panelové domy postavené u železničního nádraží naopak poničily celkový vzhled města. Největší škodu na historické paměti města způsobila demolice pozůstatků starého vodního hradu v roce 1964.³⁶⁹ Další devastaci kulturního dědictví se snažil zabránit Klub ochrany památek a přírody v Chlumci nad Cidlinou. Klub sestavoval návrhy pro komplexnější památkovou ochranu, pečoval o památky a pomocí *Chlumeckého zpravodaje*³⁷⁰ edukoval občany o historii města a památkové péči. Snahy o ochranu památek měly různou úspěšnost. Barokní budova bývalého okresního soudu

³⁶⁶ SOkA HK, f. MěNV CnC, inv. č. 394, kart. 97.

³⁶⁷ SOkA HK, f. MěNV CnC, inv. č. 386, kart. 96.

³⁶⁸ SOkA HK, f. MěNV CnC, inv. č. 39–41, kart. 14–16.

³⁶⁹ V roce 1956 byl zbytky hradu nákladně zabezpečeny. Pozůstatky vodního hradu se plánovaly využít jako sídlo městského muzea, proto se plánovaly další finanční investice.

³⁷⁰ Např. *Chlumeckého zpravodaje*, roč. 7, 1977, č. 2.; *Chlumeckého zpravodaje*, roč. 9, 1979, č. 4.; *Chlumeckého zpravodaje*, roč. 14, 1984, č. 3.; *Chlumeckého zpravodaje*, roč. 18, 1988, č. 5.

byla i přes odpor přestavěna dle potřeb provozu podniku Kovoplast.³⁷¹ Jindy se drastickým zásahům podařilo zabránit. Rozhodujícím faktorem mohla být například historická vazba na komunistickou ideologii: „*Rada MěNV v Chlumci nad Cidlinou ve své schůzi projednávala připomínku k zamýšleným úpravám v budově podniku Kovoplast a doporučuje, aby Vámi nebyl vydán souhlas k odstranění kleneb a pískovcového portálu budovy. Tímto zásahem by došlo k úplnému zničení barokní budovy, která pochází z 18. století a je významná tím, že v této budově selští rebelové donutili k podpisu panského direktora ke zrušení roboty.*“³⁷²

Když Chlumec nad Cidlinou trpěl v 70. a 80. letech bytovou krizí, Lovčice se potýkaly s opačným problémem, tedy s odlivem lidí do měst. Od druhé světové války do roku 1970 se počet obyvatel snížil zhruba o tři sta lidí na sedm set sedmdesát usedlíků (v dalších letech se počet drobně snižoval).³⁷³ Odchody lidí měly více příčin: výhodnější pracovní i společenské podmínky v průmyslových podnicích, občanská vybavenost měst, moderní životní styl, narušení historického pouta s půdou a zemědělstvím způsobené dokončenou kolektivizací a intenzivní zemědělskou výrobou. Z obce se stěhovali převážně mladí lidé do třiceti let, čímž se zvyšoval průměrný věk v obci i JZD. Místní národní výbor se ve spolupráci s lovčickým družstvem snažil mladé lidi udržet, a dokonce i přilákat z okolních vesnic a měst.³⁷⁴ Vedle zvyšování občanské vybavenosti podporoval výstavbu rodinných a obytných domů. Národní výbor do podoby domů nezasahoval, což po revoluci vytýkal architekt Kuča: „*Na vesnici vznikaly rodinné domky zcela svévolných tvarů, které degradují obraz vesnického prostředí. (...) Došlo k historicky zcela bezprecedentnímu rozmachu diletantismu v projektování – nové domky byly často navrhovány nekvalifikovanými osobami, jejichž úroveň bohužel často dosahovaly i tzv. katalogové projekty. (...) Nejčastějším typem nevhodných novostaveb jsou kubické hmoty se středními patrovými částmi...vrchol nevkusu se soustřeďuje na fasádách, které bývají zdobeny barevnými kachličkami. (...) Podobně nevkusným typem domu je i tzv. šumperák.*“³⁷⁵ Jednotné zemědělské družstvo realizovalo na konci 70. let pro své členy výstavbu šestibytového domu³⁷⁶, který taktéž významně narušil vzhled obce.

³⁷¹ SOkA HK, f. MěNV CnC, inv. č. 234, kart. 58.

³⁷² SOkA HK, f. MěNV CnC, inv. č. 23, kart. 2.

³⁷³ K. KUČA, *Chlumecko...*, Hradec Králové 1995, s. 513.

³⁷⁴ Rozhovor s Josefem H. vedl Michal Pajer, březen 2023.; Rozhovor s Františkem B. vedl Michal Pajer, březen 2023.; Rozhovor s Věrou V. vedl Michal Pajer, duben 2023.; Rozhovor s Marcelou V. vedl Michal Pajer, březen 2023.; Rozhovor s Františkem H. vedl Michal Pajer, duben 2023.

³⁷⁵ K. KUČA, *Chlumecko...*, Hradec Králové 1995, s. 489.

³⁷⁶ Podnikový archiv Lovčické zemědělské, a.s., *Přípravy a zápisy z výročních členských schůzí 1977–1980.*

1.3.4 Občanská vybavenost obcí

V roce 1968 udělil Východočeský krajský národní výbor Chlumci nad Cidlinou status tzv. střediskové obce, čímž si město upevnilo svou pozici centra chlumeckého regionu, do kterého spadaly i Lovčice. Podstata „střediskové obce“ se v některých ohledech podobala současnému statutu „obce s rozšířenou působností“.³⁷⁷ V praktické rovině se tedy z Městského národního výboru Chlumec nad Cidlinou stal střední článek mezi Okresním národním výborem Hradec Králové a Místním národním výbor Lovčice. Z administrativního hlediska měl chlumecký MěNV pravomoc prostřednictvím svých komisí rozhodovat o sociálních a jiných otázkách občanů Chlumecka. Do pravomocí sociálně zdravotní komise spadalo: vytváření stanovisek k žádostem o úpravu důchodů (starobních, sociálních, vdovských, sirotčích) a následnému předání odpovědnému odboru Východočeského KNV, rozhodování o poskytnutí podpory při narození dítěte důchodkyni nebo rozhodování o poskytování peněžité a věcné pomoci potřebným.³⁷⁸ Agenda komise pro rodinu a děti se v některých ohledech protínala s náplní sociální komise, např. schvalování příspěvků na dítě nebo příspěvku na dětskou lázeňskou rekreaci. Dále měla komise pro rodinu a děti na starost výchovu občanů k manželství a k odpovědnému rodičovství, poskytování informací o rodičovské poradenské službě zajišťované ONV a rozhodování o výchovných nařízeních týkajících se nezletilého.³⁷⁹ Školská a kulturní komise se primárně věnovala dozoru nad chodem škol a kultury. Nejčastější činností komise bylo spoluvytváření osobních charakteristik a kádrových hodnocení žáků hlásících se na střední školy.³⁸⁰

Ohledně hospodářské oblasti se chlumecký Městský národní výbor, tedy národní výbor v tzv. střediskové, vyjadřoval k návrhům „*konceptí rozvoje okresu, střednědobých a prováděcích hospodářských plánů a rozpočtu okresního národního výboru*“.³⁸¹ Okresní národní výbor Hradec Králové byl povinen se k připomínkám vyjádřit. Chlumecký národní výbor se vyjadřoval i k vydání povolení Jednotnému zemědělskému družstvu Svornost Lovčice k provozování tzv. přidružené výroby. Zároveň MěNV zřizoval, řídil a rušil drobné provozovny a podniky služeb poskytující základní služby občanům. Provozní dobu provozoven a služeb stanovoval na základě dohody s danou organizací

³⁷⁷ Podobnost se komparovala na základě analýzy *Zákona č. 69/1967 Sb. Zákona o národních výborech* (ve znění přijatých novel) a *Zákona č. 128/2000 Sb. Zákona o obcích*.

³⁷⁸ SOKA HK, f. MěNV CnC, inv. č. 146, kart. 29.

³⁷⁹ SOKA HK, f. MěNV CnC, inv. č. 152, kart. 30.

³⁸⁰ SOKA HK, f. MěNV CnC, inv. č. 148–149, kart. 29.

³⁸¹ *Zákon č. 49/1982 Sb. Zákon ČNR, kterým se mění a doplňuje zákon o národních výborech a upravuje působnost místních národních výborů ve střediskových obcích*.

a příslušným ROH.³⁸² Velké vliv mělo vedení města i v otázce vedoucích pracovníků jednotlivých provozoven: „*Vyjadřuje se [příslušný MěNV ve střediskové obci, pozn. aut.] k návrhům na ustanovení a odvolání vedoucích provozoven a zařízení, při závažných nebo opakovaných nedostatecích v činnosti provozoven a zařízení může národní výbor navrhnout odvolání jejich vedoucích z funkce.*“³⁸³ Ze společenského hlediska se „střediskový“ Městský národní výbor Chlumec nad Cidlinou, znovu prostřednictvím městských komisí, věnoval politicko-ideové výchově, zájmové a tělovýchovné činnosti a „společensky vhodné kultuře“³⁸⁴.

Občanská vybavenost v Chlumci nad Cidlinou plně sloužila i potřebám občanům Lovčic. Primárně šlo o naplnění specifických požadavků, které nemohly vesnické instituce, provozovny a služby zajistit. Jednou z nejvíce využívaných institucí se jevila chlumecká Základní devítiletá škola. Základní škola v Lovčicích byla od školního roku 1977–1978 školou dvoutřídní³⁸⁵.³⁸⁶ Výuka probíhala ve dvou třídách rozdělených dle příslušného dělení, v první se vzdělávali žáci věkově odpovídající prvnímu a druhému ročníku ZŠ a do druhé chodily děti náležící do třetí a čtvrté třídy. Od pátého ročníku museli žáci plnit povinnou školní docházku v Základní devítileté škole Chlumec nad Cidlinou³⁸⁷. Se studiem v Chlumci nad Cidlinou se pojila i účast lovčických dětí v zájmových a tělovýchovných organizacích. Zapojovaly se do školní pionýrské organizace, sportovaly ve sportovních oddílech TJ Sokol Chlumec nad Cidlinou nebo chodily do chlumecké Lidové školy umění. Tím, že se lovčické děti začleňovaly do aktivit v Chlumci nad Cidlinou, přicházely lovčické spolky o členy. Nedostatek členů se následně podepisoval na nabízeném společenském vyžití v Lovčicích. Výraznější obliby se dočkal pouze tamější fotbal a požární sport. Lovčický Socialistický svaz mládeže se z důvodu chlumecké konkurence zaměřoval pouze na mladé pracovníky Jednotného zemědělského družstva Svornost. Působení na věkovou kategorii do patnácti let se SSM vzdal v polovině 70. let.³⁸⁸

³⁸² SOkA HK, f. MěNV CnC, inv. č. 125, kart. 25.; SOkA HK, f. MěNV CnC, inv. č. 128, kart. 26.

³⁸³ *Zákon č. 49/1982 Sb. Zákon ČNR, kterým se mění a doplňuje zákon o národních výborech a upravuje působnost místních národních výborů ve střediskových obcích.*

³⁸⁴ Národní výbor dohlížel na to, aby nabízené kulturní vyžití odpovídalo socialistickému vidění světa.

³⁸⁵ Do školního roku 1976–1977 byla škola trojtřídní, tedy chodili do ní i žáci odpovídající 5. ročníku.

³⁸⁶ *700 let Lovčic: 1299–1999: k 700. výročí první písemné zmínky o Lovčicích*, Lovčice 1999, s. 36–37.

³⁸⁷ Chlumec nad Cidlinou disponoval i jeslemi a dvěma mateřskými školami, jejichž služeb ale občané Lovčic nevyužívali. V Lovčicích byla plně funkční mateřská škola.

³⁸⁸ Rozhovor s Josefem H. vedl Michal Pajer, březen 2023.; Rozhovor s Františkem H. vedl Michal Pajer, duben 2023.; Rozhovor s Marcelou V. vedl Michal Pajer, březen 2023.

Děťmi hojně navštěvovanou se stala Lidová škola umění Chlumec nad Cidlinou nabízející výuku oboru hudebního, literárně-dramatického, výtvarného (vyučovaný pouze v letech 1969–1972, 1979–1983) a tanečního (vyučovaný pouze v letech 1972–1974). Učebny se od dob založení „lidušky“³⁸⁹ nacházely po celém městě, např. v prvním poschodí římskokatolické fary, na Základní devítileté škole, v budově MěNV nebo v prostorách Říhova domu. Zásadní zvrát nastal v roce 1986, kdy započala namáhavá rekonstrukce budovy Majorátu, která se přizpůsobovala potřebám umělecké školy. Výuka v Majorátu byla zahájena až začátkem roku 1992^{390, 391}

Intenzivně využívanou službou ze strany obyvatel Lovčic³⁹² i Chlumce nad Cidlinou bylo zdravotnictví spadající pod Okresní ústav národního zdraví Hradec Králové. Zdravotnické středisko, ve kterém se soustředila v 70. letech veškerá zdravotní péče v Chlumci nad Cidlinou, se nacházelo v budově Okresního domu³⁹³. Přízemní prostory střediska užívala lékárna. V budově ordinovali dětští, praktičtí, zubní, kožní, gynekologičtí a oční lékaři. Správu zdravotního střediska a zajištění odpovídající zdravotní péče měla na starost sociálně zdravotní komise. Dlouhotrvající problém představoval nedostatek kvalifikovaných lékařů, který se v následujících letech prohluboval, neboť jednotliví doktoři odcházeli do důchodu a náhrada se hledala velmi obtížně. Často se volil takový postup, že si pacienty rozdělili nadále ordinující lékaři. Dle oficiálních stanovisek komise se mělo jednat o dočasné řešení. V praxi se pak ale čekalo na nového doktora několik měsíců, nebo dokonce rok.³⁹⁴ Druhou možností bylo krátkodobé zastoupení lékařem z novobydžovské nemocnice. Pověštinou šlo o zaměstnance ze specializovaného pracoviště, jako například v případě MUDr. Jiroutové z interního oddělení.³⁹⁵

V průběhu 70. let přestaly kapacity Okresního domu vyhovovat, proto v roce 1980 vzniklo v Pernštýnské ulici dětské středisko poskytující dvě ordinace. Na konci 80. let navíc v dětském středisku začala jednou týdně ordinovat i rehabilitační pracovnice.

³⁸⁹ Lidové označení pro lidovou školu umění.

³⁹⁰ Rekonstrukci prodloužily zásahy památkářů a restituční řízení s rodinou Kinských.

³⁹¹ Základní umělecká škola Chlumec nad Cidlinou, *Historie a současnost*, dostupné online (<https://zuschlumec.cz/historie-a-soucasnost/>), [citováno k 15. červnu 2023].

³⁹² V Lovčicích neordinoval žádný doktor.

³⁹³ Dům stojící uprostřed frekventované křižovatky ulic Pražská–Kozelkova–Klicperova sloužil na počátku 20. století jako sídlo okresního zastupitelstva. V době tzv. první republiky jako sídlo záložny a po druhé světové válce se prostory využívaly k lékařským účelům.

³⁹⁴ SOkA HK, f. MěNV CnC, inv. č. 146, kart. 29.; *Kronika města Chlumec nad Cidlinou II. díl*, s. 240–241.

³⁹⁵ *Kronika města Chlumec nad Cidlinou II. díl*, s. 342–343.

Sociálně zdravotní komise se snažila z nevyhovujících prostor³⁹⁶ přemístit i zbylé lékaře. Za tímto záměr vypracovala v roce 1979 návrh na vybudování nové moderní polikliniky.³⁹⁷ K zařazení návrhu na postavení odpovídajícího zdravotnického střediska nakonec do volebního programu Národní fronty pro období 1981–1985, i přes naléhání členů komise a zdravotnického personálu, nedošlo. Zásadní překážkou se stal nedostatek financí a neochota ONV Hradec Králové finančně pomoci. Lékařská péče se z neorenesanční budovy přesunula až v 90. letech.³⁹⁸ Vlivem intenzivního využívání a neodborných rekonstrukcí byla cenná architektonická památka nenávratně poškozena. Důležitou úlohu pro celé okolí sehrávala i chlumecká porodnice umístěná v budově bývalé Okresní nemocnice Chlumeck nad Cidlinou.

Když se v roce 1980 v Lovčicích otevřela i druhá prodejna nově postaveného nákupního střediska, mohli si občané Lovčic v pohodlí své obce pořídit základní potraviny a elementární průmyslové zboží a textil. Stejně možnosti se naskýtal i v oblasti služeb. V obci fungovaly například tyto služby: kadeřnictví; květinářství; krejčovství; truhlářské, topenářské a zámečnické práce; vodoinstalace; elektroúdržba; dopravní služba; odvoz fekálií a provozovny pohostinství.³⁹⁹ Zajištění základních potřeb dle vzpomínek pamětníků dosahovalo obстойné úrovně: „*V lovčické prodejně jsme sehnaly prakticky všechno, co jsme běžně potřebovali: pečivo, mouku, uzeniny, konzervy, pivo, jogurty a tak. Ovoce a zelenina se tu moc neprodávala, protože si to lidi pěstovali sami, nebo to dostali od souseda. Jednou za čas tady prodávali banány a pomeranče, na to se vždycky stála fronta. Jinak se dalo většinou sehnat všechno. Jo horší to bylo v Chlumci, tam se stálo celkem často. No a pokud jsme něco nesehnali tady v Lovčicích, většinou šlo o specifickou výrobu, tak jsme to sehnali v Chlumci.*“⁴⁰⁰

Pokud potřebovali občané Lovčic specifické produkty či služby, museli navštívit Chlumeck nad Cidlinou. Chlumecké služby a obchody navazovaly na bohatou živnostenskou historii z císařských a prvorepublikových dob. Většinu služeb ve městě zajišťoval národní podnik Komunální služby, jenž spadal pod centrálu v Novém Bydžově. Mimo běžné nabídky (květinářství, truhlářství, kadeřnictví) poskytoval podnik

³⁹⁶ Zásadním nedostatkem, vedle nedostatečných prostorových kapacit, byl fakt, že se ordinace nacházely v prvním nebo druhém poschodí, což bylo pro nemohoucí pacienty dosti namáhavé.

³⁹⁷ SOKA HK, f. MěNV CnČ, inv. č. 146, kart. 29.

³⁹⁸ Rozhovor s Jiřím V. vedl Michal Pajer, duben 2023.; Rozhovor s Vratislavem V. vedl Michal Pajer, duben 2023.; Rozhovor s Miroslavem L. vedl Michal Pajer, duben 2023.

³⁹⁹ *Pamětní kniha obce Lovčice II. díl*, s. 184–185.; Rozhovor s Věrou V. vedl Michal Pajer, duben 2023.; Rozhovor s Václavem Z. vedl Michal Pajer, duben 2023.; Rozhovor s Miroslavem Š. vedl Michal Pajer, květen 2023.

⁴⁰⁰ Rozhovor s Josefem H. vedl Michal Pajer, březen 2023.

i specializovanou činnost cementárny, rychloprádelny, pohřebnictví nebo kominiectví.⁴⁰¹ Většina obchodů fungujících v 70. a 80. letech v Chlumci nad Cidlinou působila ve stejných prostorách jako na konci 40. let zrušené živnosti. Jelikož jednotlivé provozovny spadaly pod správu národních podniků se sídly v jiných městech, bylo obtížné sehnat dostatek financí na modernizaci prostor.⁴⁰² Některé obchody dokonce nesplňovaly ani hygienická nařízení: „Většina obchodů byla ve stejných místech jako v době, kdy ty živnosti komunisté ukradli. Od těch 40. let se tam ale nic nezměnilo. Vůbec ty prodejny neodpovídaly potřebám dané doby. Obchod se zeleninou na Klicperově náměstí byl z takového plechu. V prodejně potravin na náměstí se zase nedalo hnout, když tam přišlo víc lidí. V mnoha prodejnách byla na zdech plíseň. Prostě hrůza.“⁴⁰³ Špatný stav provozoven chtělo vedení města vyřešit postavením velkého nákupního centra na Klicperově náměstí. Do nové budovy plánovali komunisté přesunout veškeré provozovny, které na začátku 80. let sídlily v okolí náměstí.⁴⁰⁴ S nákupním centrem se počítalo i v územních plánech, avšak k samotné realizaci stavby z důvodu nedostatku financí nakonec nedošlo.⁴⁰⁵ Výstavba nebyla dokonce zařazena ani do volebních programů Národní fronty pro volby 1981, resp. volby 1986. Určitou výjimku představovala velkoprodejna v Zimově ulici, která byla otevřena v roce 1983 a představovala moderní způsob nakupování. Rada MěNV se snažila podobné prodejny zřídit i v dalších částech města, vždy ale narazila na rozpočtové kapacity MěNV a národního podniku Jednota.⁴⁰⁶

Vedle vojenské správy působilo ve městě i Obvodní oddělení Veřejné bezpečnosti Chlumec nad Cidlinou, do jehož policejního obvodu spadaly i Lovčice. Situace se změnila 1. července 1984, kdy došlo k redislokaci obvodního oddělení. Ve městě bylo zřízeno tzv. vysunuté pracoviště Veřejné bezpečnosti. Změna sebou přinesla hlavně snížení počtu policejních příslušníků v Chlumci nad Cidlinou a přemístění velení do Nového Bydžova.⁴⁰⁷ Jeden z pamětníků později vzpomínal: „Na chlumeckém národním výboru se strašně báli, aby se redislokací nezvedla kriminalita. Argumentovali, že městem

⁴⁰¹ Např. *Kronika města Chlumec nad Cidlinou II. díl*, s. 144–146.; SOKA HK, f. MěNV CnC, inv. č. 140, kart. 28.

⁴⁰² SOKA HK, f. MěNV CnC, inv. č. 128–129, kart. 26.

⁴⁰³ Rozhovor s Antonínem F. vedl Michal Pajer, duben 2023.

⁴⁰⁴ Do nákupního centra se měly přesunout i specializované provozovny, např. ERAM.

⁴⁰⁵ SOKA HK, f. MěNV CnC, inv. č. 394–395, kart. 97.

⁴⁰⁶ SOKA HK, f. MěNV CnC, inv. č. 195–197, kart. 51–52.

⁴⁰⁷ *Kronika města Chlumec nad Cidlinou III. díl*, s. 105, 225.;

*vede mezinárodní silnice a že v létě se do kempu sjíždí rekreanti. Nakonec se ale nic nestalo. Trestná činnost se nezvedla a lidi prakticky nepoznali rozdíl.*⁴⁰⁸

Z hlediska dopravní dostupnosti ležely obě obce na mezinárodní silnici E12 vedoucí z Prahy, přes Hradec Králové do Varšavy. Chlumeck nad Cidlinou a Lovčice se kvůli tomu potýkaly s enormní tranzitní dopravou, která znatelně omezovala další rozvoj obcí a prokazatelně devastovala komunikace i přilehlé budovy. Silnici E12 aktivně využíval i národní podnik Československá státní automobilová doprava, jenž obsluhoval hustou síť autobusových zastávek. Mimo silniční dopravu měla v obou obcích významné zastoupení i železniční doprava. Železniční stanice Chlumeck nad Cidlinou byla jedním ze zásadních železničních dopravních uzlů. Železnici aktivně využívaly i chlumecké podniky pro zásobování.⁴⁰⁹

1.3.5 Volnočasové vyžití

Po turbulentních politicko-spoločenských změnách konce 60. let si chlumečtí a lovčičtí komunističtí funkcionáři uvědomovali, jaký vliv mají na politické smýšlení lidí volnočasové aktivity a celkově trávení volného času. Proto se rozhodli věnovat společenskému, tělovýchovnému i kulturnímu vyžití občanů značnou péčí a zájem. Pro tento účel komunisté vyčleňovali nemalé finanční prostředky, které se následně přerozdělovaly příkladným spolkům a organizacím (např. Socialistickému svazu mládeže) nebo se investovaly do konkrétních akcí (např. oslavy 1. máje nebo dvoustého výročí Selského povstání roku 1775). Zájmová sdružení se měla kromě zajišťování daného druhu aktivity věnovat i politicko-ideové výchově občanů a propagaci socialistického způsobu života. Zmíněná činnost se mohla vykazovat konkrétními akcemi s ideologickým podtextem (např. soutěž o pohár míru a přátelství), politickými přednáškami a besedami nebo zapojením do oslav státních svátků a významných dní. Některé spolky řešily politicko-ideovou výchovu pomocí nástěnek odkazujících na výsledky posledního sjezdu Komunistické strany Československa, priority aktuálního volebního programu Národní fronty nebo na ideologické zásady strany. Povinně dobrovolné bylo pro sdružení odebrání ideových periodik.⁴¹⁰

Nejvíce rozšířenou organizací se v období tzv. normalizace stalo Revoluční odborové hnutí, jež působilo na všech chlumeckých a lovčických pracovištích. Ve své

⁴⁰⁸ Rozhovor s Josefem Š. vedl Michal Pajer, březen 2023.

⁴⁰⁹ Rozhovor s Vladimírem M. vedl Michal Pajer, březen 2023.; Rozhovor s Miroslavem U. vedl Michal Pajer, duben 2023.; SOKA HK, f. MěNV CnC, inv. č. 142–143, kart. 29.

⁴¹⁰ SOKA HK, f. MěNV CnC, inv. č. 148–149, kart. 29.

podstatě bylo členství v ROH pro pracovníky povinné. S nově nastupujícím zaměstnancem se počítalo jako s novým členem příslušné závodní organizace ROH. S členstvím se pojila povinnost platit pravidelné členské příspěvky. Dle oficiálních legislativních dokumentů měly odbory primárně bojovat za práva pracujících, výhodnější pracovní podmínky a vyšší mzdy.⁴¹¹ V praxi se ale závodní organizace ROH věnovaly přípravám odborových rekreací a zájezdů, organizaci kulturních akcí v podniku a obci či výjezdům za kulturou do velkých měst.⁴¹² Jak již bylo zmíněno v podkapitole „1.3.2 Pracovní život“, zájem zaměstnanců o kolektivní odborářské rekreace a zahraniční zájezdy se v průběhu 70. let výrazně snižoval. Ve druhé polovině 80. let měl o zmíněný způsob dovolené napříč chlumeckými podniky zájem pouze malý počet pracovníků. Změnu zapříčinilo několik faktorů: odpor k rekreacím s ideologickým podtextem, neochota ZO ROH obměňovat nabídku rekreací, více možností cestování „po vlastní ose“, individualismus a snahy o nekolektivní prožívání dovolené.⁴¹³ Na rozdíl od odborářských dovolených se popularitě těšily kolektivní zájezdy za kulturou do velkých českých měst. Odborové hnutí Jednotného zemědělského družstva Svornost Lovčice každý rok připravovalo několik výprav do divadel v Praze, Hradci Králové nebo Pardubicích. Kromě kultury mohli družstevníci navštívit památky a muzea.⁴¹⁴ Zmíněné výjezdy pořádaly všechny chlumecké závodní organizace ROH.

Masovou organizací byl i Socialistický svaz mládeže sdružující děti a mladé lidi do třiceti pěti let věku. Svaz vycházel ze skautské tradice a navazoval na činnost Československého svazu mládeže, který zanikl v roce 1969. Organizace se vnitřně dělila. Děti ve věku první a druhé třídy základní školy spadaly do Jisker a žáci do patnácti let náleželi k Pionýrům. Pionýrská organizace SSM fungovala pouze na Základní devítileté škole Chlumeck nad Cidlinou, neboť se u lovčických dětí počítalo s tím, že se do Pionýra zapojí po přestupu na chlumeckou školu. Samotný Socialistický svaz mládeže, tedy

⁴¹¹ Např. Zákon č. 37/1959 Sb. Zákon o postavení závodních výborů základních organizací ROH nebo

⁴¹² Revoluční odborové hnutí obstarávalo i další kulturní a sociální potřeby zaměstnanců. Viz. např. Vyhláška č. 122/1960 Sb. Vyhláška ÚRO a ministerstva financí o poskytování prostředků a o uhrazení nákladů na činnost ZO ROH v organizacích státního socialistického sektoru nebo Vyhláška č. 121/1965 Sb. Vyhláška ministerstva financí a ÚRO o použití prostředků fondu kulturních a sociálních potřeb a financování některých činností státních hospodářských organizací.

⁴¹³ Např. SOKA HK, f. Východočeské konzervárny a lihovary n. p., závod Chlumeck n. C. – ZV ROH, inv. č. 1, kart. 1.; SOKA HK, f. MěNV CnC, inv. č. 327, kart. 88.; Soukromý archiv Miroslava U., *Podnikové rekreace organizované ZV ROH Kovoplast.*; Rozhovor s Miroslavem U. vedl Michal Pajer, duben 2023.; Rozhovor s Františkem H. vedl Michal Pajer, duben 2023.; Rozhovor s Hanou H. vedl Michal Pajer, březen 2023.

⁴¹⁴ Podnikový archiv Lovčické zemědělské, a.s., *Přípravy a zápisy z výročních členských schůzí 1974–1990.*

organizace pro osoby ve věku patnáct až pětatřicet let, existoval v obou obcích. V Lovčicích se SSM staral o mladé lidi pracující v JZD Svornost. Pověštinou mladé družstevníky zastupoval při jednáních s vedením družstva nebo pro ně zajišťoval společenské aktivity v Chlumci nad Cidlinou.⁴¹⁵ Činnost lovčického svazu se do života obce výrazněji nepromítla. Naopak chlumecký SSM se zaměřoval více na volnočasové vyžití dětí a mládeže, pro něž zajišťoval nejrůznější zájmové kroužky (např. kroužek modelářství, střelectví, stolního tenisu, fotografování nebo elektrotechniky), tematické výlety a exkurze, přespávání v přírodě nebo pionýrské tábory. Do zájmových útvarů docházelo v průběhu 80. let více než čtyři sta dětí.⁴¹⁶ Velký zájem byl o „svazácké“ tábory, jichž se každý rok uskutečnilo několik turnusů: „Svazáci nabízeli širokou nabídku kroužků, takže si prakticky každé dítě našlo něco, co by ho mohlo bavit. Nejrychleji zaplněné byly svazácké tábory. Naše děti jezdily od roku 1979 asi každý rok. Když chlumecké SSM začalo tábory pořádat, šlo jen o dva turnusy, první na začátku léta a druhý na konci srpna. V 80. letech byly tábory prakticky celé léto. Super i bylo, že nějaké ročníky byly i nějak zaměřeny. Jeden rok bylo téma, pokud se nepletu, Lovci mamutů od Štorcha. (...) My tam ty děti neposílali proto, že bychom z nich chtěli mít komunisty. To vůbec! My to brali stejně, jako to berou rodiče dnes. Děti si užily týden s kamarády a v přírodě a rodiče mohli v klidu chodit do práce a neřešit hlídání. Doma jsme jim říkali, ať si užívají zábavu a na tu politiku okolo, která tam teda byla dost silná, se vykašlou.“⁴¹⁷

Chlumecký Socialistický svaz mládeže měl ve své správě Městský dům pionýrů a mládeže, jehož prostory sloužily jako klubovna nebo učebny pro konkrétní kroužky. Dům sloužil i pro politicko-ideové akce, kterých SSM pořádalo velké množství. Ve své podstatě svaz zajišťoval ve spolupráci s chlumeckou ZDŠ soustavnou ideologickou výchovu dětí, což jim nařizoval MěNV i jednotlivé volební programy, k nimž se SSM i základní škola zavázaly. Dle dochovaných materiálů nešlo o plnění tzv. pro forma. Naopak organizace připravovala každý měsíc několik politicko-výchovných akcí zaměřených na „správnou výchovu socialistického člověka“. Většina událostí se v konkrétních ročních obdobích cyklicky opakovala. Například v období září–říjen 1984 se uskutečnily tyto akce: výstava „Dukla – vrána ke svobodě“; školení pionýrského

⁴¹⁵ Podnikový archiv Lovčické zemědělské, a.s., *Zhodnocení kulturních a politických aktivit v JZD Svornost Lovčice 1978–1987*.

⁴¹⁶ SOKA HK, f. MěNV CnČ, inv. č. 233, kart. 58.

⁴¹⁷ Rozhovor s Antonínem F. vedl Michal Pajer, duben 2023.

aktivu; devět výchovně-vzdělávacích besed („cestou ke svobodě a míru“, „Z Buzuluku do Prahy“); pět přednášek o Sovětském svazu a historii pionýrské organizace; branný závod a memoriál Oldřicha Kašíka⁴¹⁸. Ve stejném období o rok později se odehrály stejné akce.⁴¹⁹ Dle vzpomínek tehdejšího člena SSM, kterého organizace v roce 1986 navrhla do MěNV, se ideologická činnost brala velmi vážně a zodpovědně: „*Když jsem byl mladý, tak jsem prošel přes Jiskry, Pionýry až do velkého SSM. Na střední škole jsem pomáhal vést některé kroužky a jezdil jako vedoucí na pionýrské tábory. Na vysoké škole už na to nebyl čas, ale snažil jsem se zapojovat. Musím upřímně říct, že ten vliv politiky a komunistické ideologie byl dost zásadní. Jako dítěti mi to ale nepřišlo divné, prostě jsme měli přednášku o hrdinném Sovětském svazu, který nám zajišťuje mír a blahobyt. Když jsem byl později vedoucí, tak jsem na to nahlížel trochu jinak. Zároveň jsem ale neměl s čím porovnávat, takže jsem tomu vyloženě neodporoval. Dnes bych se zachoval jinak. Takhle s odstupem let musím říct, že to byla sviňárna valit do dětí ideologii a vymývat jim mozek. Jsem rád, že už to moje děti nezažily.*“⁴²⁰ Hned na začátku 90. let byl Socialistický svaz mládeže zrušen a organizaci zájmových útvarů, již bez politicko-ideové činnosti, převzal Dům dětí a mládeže Chlumec nad Cidlinou.

Třetím významným subjektem, který působil v Chlumci nad Cidlinou i Lovčicích, byla Tělovýchovná jednota Sokol, pod níž spadaly jednotlivé sportovní oddíly. V průběhu sledovaných dvaceti let se v obou obcích těšil největší popularitě fotbalový klub. V Chlumci nad Cidlinou fungovaly i další sportovní oddíly, např. basketbalový, volejbalový, tenisový, ping pongový nebo turistický.⁴²¹ Na začátku 70. let se pokoušeli chlumečtí sportovci oživit tradici městského hokejového mužstva ledního, avšak ztroskotali na finanční náročnosti a nevyhovujícím zázemí. Idea ledního hokeje v Chlumci nad Cidlinou se navrátila ve druhé polovině 80. let, kdy se počítalo s vybudováním krytého kluziště. Realizace výstavby zimního stadionu nakonec padla, proto se od myšlenky znovu založit chlumecké hokejové mužstvo definitivně upustilo.⁴²² Tělovýchovná jednota Sokol Chlumec nad Cidlinou zajišťovala i netradiční sport, konkrétně šlo o jezdecký oddíl, který provozovala ve spolupráci se Šlechtitelskou stanicí

⁴¹⁸ Oldřich Kašík byl příslušník SNB, kterého při odbojové akci v Chlumci nad Cidlinou zabili bratři Mašínové.

⁴¹⁹ SOKA HK, f. MěNV CnC, inv. č. 233, kart. 58.

⁴²⁰ Rozhovor s Pavlem B. vedl Michal Pajer, duben 2023.

⁴²¹ Např. *Kronika města Chlumec nad Cidlinou II. díl*, s. 229–231.

⁴²² Rozhovor s Vladimírem M. vedl Michal Pajer, březen 2023.; Rozhovor se Zdeňkem S. vedl Michal Pajer, duben 2023.; Rozhovor s Janou B. vedl Michal Pajer, duben 2023.

Chlumecký nad Cidlinou a městským Státním statkem⁴²³. Vedle rekreačního ježdění zajišťoval Sokol i pravidelné jezdecké závody (např. kolbiště V Lipkách), na nichž závodili jak bývalí a aktivní dostihoví jezdci, tak i neprofesionálové. Oddíl neměl mnoho členů, avšak na jezdecké dny se sjížděli lidé ze širokého okolí.⁴²⁴ Jezdecký klub navazoval na desítky let trávající jezdeckou tradici, jež v regionu zavedl rod Kinských.

V obou obcích existovaly i další zájmové spolky zapojené do systému Národní fronty. Šlo např. o myslivecká sdružení, Československý červený kříž, Český zahrádkářský svaz, Český svaz chovatelů drobného zvířectva nebo Svaz československo-sovětského přátelství. V Chlumci nad Cidlinou dále fungoval Svaz invalidů, Klub důchodců a Český svaz žen.⁴²⁵ Všechny spolky, národní podniky a další organizace každý kalendářní rok pořádaly plesy. Plesová sezóna většinou startovala na konci listopadu a končila začátkem března. V lovíčickém kulturním sále se za rok uspořádalo většinou okolo deseti plesů.⁴²⁶ V Chlumci nad Cidlinou se plesy odehrávaly v Sokolovně a během sezóny se jich uskutečnilo okolo třiceti. Chlumeckou Sokolovnu někdy využilo pro svůj společenský večer i Jednotné zemědělské družstvo Svornost.⁴²⁷

Významnou každoroční kulturní událostí byl v období tzv. normalizace divadelní festival Klicperův Chlumecký, jehož kořeny sahaly až ke 30. květnu 1937, kdy se odehrál první ročník. Klicperův Chlumecký se od roku 1937 konal pravidelně, vyjma dvou přestávek⁴²⁸. Na festivalu vystupovaly ochotnické soubory z celého Východočeského kraje. Výběr ochotníků měl na starost přípravný výbor, který z uchazečů vybral výsledné účastníky. Z dochovaných festivalových programů vyznívalo, že se amatérské skupiny zaměřovaly na starší divadelní hry, v nichž se objevovalo minimum politiky a komunistické ideologie. Apolitičnost inscenací oceňovali primárně diváci: *„Pamatuj si, jak mnoho Chlumečáků rádo chodilo na Klicperův Chlumecký, protože v těch hrách nebyla žádná politika. Když jste běžně šel do divadla, tak se tam většinou hrála nějaká angažovaná hra, ve které správný komunistický člověk dosáhl velkých věcí. V těch hrách bylo dost komunistické ideologie. No ale na Klicperově Chlumci se hrály takové ty klasiky, například Klicperova, Shakespeare nebo Moliér. Často se ochotníci pouštěli do hry*

⁴²³ Obě instituce spravovaly stáje Ostrov v blízkosti města.

⁴²⁴ Např. *Kronika města Chlumecký nad Cidlinou III. díl*, s. 348, 436–437.

⁴²⁵ Např. *Kronika města Chlumecký nad Cidlinou II. díl*, s. 380–391.; *Pamětní kniha obce Lovčice II. díl*, s. 99–100.

⁴²⁶ Rozhovor s Josefem H. vedl Michal Pajer, březen 2023.; Rozhovor s Milanem B. vedl Michal Pajer, duben 2023.; Rozhovor s Jiřím V. vedl Michal Pajer, duben 2023.

⁴²⁷ SOKA HK, f. MěNV CnČ, inv. č. 148–149, kart. 29.

⁴²⁸ První přestávka byla mezi léty 1942–1945 a druhá od roku 1950 do roku 1954. V roce 2022 se odehrál 75. ročník Klicperova Chlumecký.

*Charleyova teta, tu Chlumečáci milovali. Ta politika se na festivalu projevovala jen okolo. Většinou v proslovech papalášů nebo na nástěnkách v přísálení.*⁴²⁹ Jednotlivé chlumecké podniky a lovčické JZD přijímaly nad divadelními inscenacemi patronát, čímž měl festival nabýt na důležitosti. Každé vystoupení hodnotila odborná komise i diváci. Na závěrečném představení v chlumeckém kině Panorama proběhlo vyhlášení prvních třech míst.⁴³⁰ Jedněmi z nejúspěšnějších ochotnických skupin byly Divadelní soubor TJ Klicpera Chlumeck nad Cidlinou a Divadelní soubor J. K. Tyl Hořice.

V 80. letech se v chlumecké Sokolovně začaly pořádat hudební odpoledne a večery pro mladé. Záštitu nad většinou zábav převzal Socialistický svaz mládeže Chlumeck nad Cidlinou, což znatelně ulehčovalo a urychlovalo proces schvalování na MěNV. Akce většinou začínaly okolo páté hodiny odpolední a končily okolo desáté hodiny večerní, ve výjimečných případech o půlnoci. Nebylo neobvyklé, že koncerty končily v osm hodin večer, aby návštěvníci stíhali poslední autobusové a železniční spoje do okolních obcí. Z hlediska hudebních žánrů se nejčastěji jednalo o rock nebo pop. Častými hosty byl skupiny Arakain, Unisono, Citron nebo Resonance. Od poloviny 80. let se začaly v Sokolovně pořádat i diskotéky. Společenské zábavy podléhaly i značné kontrole ze strany Městského národního výboru a Okresního národního výboru Hradec Králové, které na akce vysílaly kontrolní skupinu, jež měla za úkol zhodnotit společenskou úroveň dané akce. Kontroloři následně pro městskou radu sepsali zápis. Záznam o kontrole se zasílal i na Okresní národní výbor Hradec Králové. Při kontrole se hodnotily různé oblasti: *„Zábava v době kontroly probíhala normálně, většina účastníků zábavy byla oblečena dle současné diskotékové módy, pouze několik přítomných bylo oblečeno nevhodně. Ve chvíli příchodu kontrolní skupiny do sálu spalo několik účastníků zábavy u stolů, v pravém přísálení by pokácené židle, na všech stolech chyběly ubrusy a popelníky. Zjištěno kouření na parketu během tance, pořadatelé na upozornění odstranili. Složení hudby odpovídalo požadavku 70 + 30 %.*⁴³¹ Součástí zprávy byla i navrhovaná opatření a další doporučení: *„Nepovolovat akce vzájemně na sebe navazující – jako v uvedeném případě – koncert + diskotéka. Zabezpečit u provozovatele občerstvení takovou úpravu prostředí, která bude odpovídat společenské zábavě – ubrusy a popelníky. Vyloučit ze zábavy osoby nevhodně oblečené a nevhodně se chovající, nepovolovat*

⁴²⁹ Rozhovor s Antonínem F. vedl Michal Pajer, duben 2023.

⁴³⁰ Např. *Kronika města Chlumeck nad Cidlinou II. díl*, s. 224–225.; *Kronika města Chlumeck nad Cidlinou III. díl*, s. 443–444.; *Chlumecký zpravodaj*, roč. 8, 1978, č. 3.; *Nové Hradecko*, roč. 30, 1988, č. 24.

⁴³¹ SOKA HK, f. MěNV CnČ, inv. č. 244, kart. 59.

vnášení spacích pytlů.“⁴³² Mnozí chlumečtí občané se účastnili letních společenských zábav na venkovním parketu v blízkém Převýšově, odkud se následně opilí vraceli zpět do Chlumce: „S akcemi na letním parketu v Převýšově se pojí následné nevhodné chování. Po ukončení zábav v nočních hodinách dochází k rušení nočního klidu a veřejného pořádku, krádežím v zahradách, převrácení popelnic a poškozování dopravních značek v katastru města Chlumec nad Cidlinou. Při zábavách je z alk. nápojů podáváno výhradně pivo desetistupňově, prodej omezen do 22:00. Účastníci se snaží přinést vlastní alkohol.“⁴³³ V letech 1988 a 1989 kontrolní komise upozorňovaly národní výbory, aby nepovolovaly konání zábav v době výročí srpnových událostí roku 1968, případně aby pořadatelé zamezili všem projevům protispolečenských živlů.

2 Aplikace dějin každodennosti ve školní výuce

Česká školní historická edukace se primárně zaměřuje na historicky významné jedince, skupiny nebo události, které vkládá do lineární chronologické osy. Výběr historických momentů přizpůsobuje především výkladu politických a hospodářských dějin, k čemuž se připojují neosobní procesy, jako např. industrializace nebo krize. Ze školního dějepisu tím vypadávají běžní lidé a „dějinetvorný význam jedince“.⁴³⁴ Při zmíněném přístupu mohou žáci nabýt dojmu, že tok dějin ovlivňují pouze významné osobnosti nebo skupiny. Pokud totiž do dějepisného vyučování vstupují postavy jednotlivců, jde primárně o příběhy generálů, králů, politiků nebo revolucionářů. Běžní lidé nebo opomíjené menšiny zůstávají mimo výklad. Dějinný vývoj se navíc prezentuje pouze na celostátní úrovni, regionální vývoj zůstává většinou opomenut. Opravdu minimální zastoupení v české historické edukaci má oblast každodenního života, tedy způsob, jakým se historické změny projeví v běžném životě řadových obyvatel dané oblasti.

Opomíjení regionálního pohledu a tématu každodennosti se projevuje i v českých učebnicích dějepisu a školních vzdělávacích programech mnohých škol.⁴³⁵ Určitý pokus o propojení „velkých dějin“⁴³⁶, regionálních specifik a všedního dne lidí se objevuje v učebnici pro deváté ročníky základních škol od Veroniky Válkové a Františka Parkana.

⁴³² *Tamtéž.*

⁴³³ *Tamtéž.*

⁴³⁴ Kamil ČINÁTL, *Každodennost perspektivou školních pramenů*, in: *Každodenní život v Československu 1945/48–1989*, ed. J. Pažout, Liberec 2015, s. 216.

⁴³⁵ *Tamtéž.*

⁴³⁶ Velkými dějinami se myslí dějiny státních celků, mezinárodních vztahů a hospodářství. Příkladem by mohly být světové války, hospodářská krize nebo postavení států během tzv. studené války.

Většinou jde o úkoly v závěru daných tematických okruhů, které se zaměřují na osobní zkušenosti žáků. Například mají žáci do školy přinést rodinné fotografie a dokumenty, prostřednictvím nichž si následně přiblíží danou dobu. Případně mají studenti zapátrat, jak se vyvíjel název ulic a náměstí v dané obci nebo zda z veřejného prostoru zmizely sochy odkazující na určitou politickou ideologii či státní zřízení.⁴³⁷ Blažena Gracová ve své studii zaměřené na aktivizující metody ve výuce období socialismu uvádí, že vícero učebnic pro základní školy doporučuje do výuky zařadit aktivity zaměřené na pamětníky, rodinná alba nebo podobu veřejných míst. Nicméně žádná ze zkoumaných učebnic nepřibližovala vliv historických změn na každodenní život nebo konkrétní region.⁴³⁸ Jako ojedinělý počín se proto jeví učebnice *Soudobé dějiny: badatelská učebnice dějepisu pro 9. ročník základních škol a víceletá gymnázia* od autorského týmu Ústavu pro studium totalitních režimů, jež vyšla v roce 2022. Na základě práce s učebnicí, která se zakládá na badatelsky orientovaného vyučování, žáci zjišťují nejenom informace o zásadních dějinných meznících 20. století, ale současně si „velké dějiny“ přibližují prostřednictvím příběhů pamětníků⁴³⁹, regionálních událostí nebo podoby všedního života v dané době.⁴⁴⁰

Jak je z učebnic patrné, pro zapojení dějin každodennosti a regionálních dějin do výuky se nejvíce nabízí okruh soudobých dějin⁴⁴¹, tedy období od druhé světové války po současnost. Zmíněné zařazení doporučuje i Robert Stradling ve svých monografiích *Multiperspektivita ve vyučování dějepisu: příručka pro učitele*⁴⁴² a *Jak učit evropské dějiny 20. století*⁴⁴³. Stradling přímo uvádí: „Stejně důležité je zasadit do kontextu dějiny regionu na základě událostí a procesů širšího dopadu (národních a mezinárodních). To má dva výsledky. Za první, mnoho důležitých problémů může být prezentováno na příkladech, které jsou žákům citově blízké a tudíž konkrétnější. Za druhé, je možno ukázat, že historie neznamena jen velké události, které jsou popisovány v učebnicích, ale také každodenní život, v každém místě, dokonce i na místech vzdálených od velkých center.“⁴⁴⁴

⁴³⁷ Veronika VÁLKOVÁ – František PARKAN, *Dějepis 9. Nejnovější dějiny.*, Praha 2016, s. 91, 139–141.

⁴³⁸ Blažena GRACOVÁ, *Možnost využití aktivizujících metod ve výuce období socialismu a současné české učebnice dějepisu*, in: *Obraz období „socialismu“ v českých a polských učebnicích*, edd. B. Gracová – M. Tomášek, Ostrava 2016, s. 52–71.

⁴³⁹ Většinou jde o běžné lidi, kteří do vrcholné politiky nezasahovali.

⁴⁴⁰ Jaroslav PINKAS – Jaroslav NAJBERT – Kamil ČINÁTL a kol., *Soudobé dějiny: badatelská učebnice pro 9. ročník základních škol a víceletá gymnázia*, Plzeň 2022.

⁴⁴¹ Jaroslav NAJBERT, *Období normalizace jako předmět dějepisného a občanského vzdělávání*, in: *Podoby československé normalizace: Dějiny v diskuzi*, edd. K. Činátl – J. Mervart – J. Najbert, Praha 2017, s. 181–219.

⁴⁴² Robert STRADLING, *Multiperspektivita ve vyučování dějepisu: příručka pro učitele*, Praha 2004.

⁴⁴³ Robert STRADLING, *Jak učit evropské dějiny 20. století*, Praha 2004.

⁴⁴⁴ *Tamtéž*, s. 111.

Obě jmenované publikace taktéž přibližují, jak by aplikace mohla konkrétně vypadat. Odpoutáním od čistého výkladu „velkých dějin“ se navíc naskytne prostor pro další možné úhly pohledu: „*Jsme si nyní vědomi toho, kolik důležitých událostí, příhod a trendů ve 20. století mělo dopad na život obyčejných lidí. Prostřednictvím orální historie a analýzy neoficiálních pramenů jsou historikové schopni poskytnout mnohem detailnější obraz různých aspektů každodenního života, než bychom dostali pouze z oficiálních statistik a analýz národní politiky.*“⁴⁴⁵

Na dlouhodobý trend v historických vědách postupně navazuje i česká didaktika dějepisu, neboť zkoumání každodennosti nabízí vhodnou příležitost pro rozvoj dovedností souvisejících s historickou gramotnost. Na konkrétních tématech běžného života může vyučující ukázat, že v historiografii neexistuje pouze lineární pojetí historického času, jež se zakládá na chronologickém řazení specifických událostí politických dějin. Ale že je možné výklad historie pojímat ideou cyklického času, ve kterém se opakují běžné události a činnosti. V cyklickém vnímání plynutí času mohou žáci snáze porozumět, jaký dopad měla určitá dějinná událost na myšlení lidí nebo na jejich každodenní úkony. Dle Kamila Činátla se prostřednictvím popsaného přístupu studenti konfrontují s dějinami v kontextech, které jsou jim blízké, např. styl oblékání, způsob stravování nebo bydlení. Takto pojaté vyučování může studujícím napomoci snáze porozumět historii, neboť se postupuje od blízkého ke vzdálenému, tedy od každodennosti k politickým a hospodářským dějinám. Určitou výhodou se jeví i situace, kdy se probírané téma dostane do střetu s osobními či rodinnými zkušenostmi žáka. Kolize může při vyučování vyvolat řadu otázek, které se dají využít v navazující práci.⁴⁴⁶

Zmíněné poznatky a přístupy se rozhodlo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy promítnout do kurikulárních a doporučujících dokumentů. Dle *Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání*, konkrétně dle vzdělávací oblasti „Člověk a společnost“, se mají žáci seznamovat s „*vývojem společnosti a s důležitými společenskými jevy a procesy, které se promítají do každodenního života a mají vliv na utváření společenského klimatu.*“⁴⁴⁷ Vzdělávací obor „Dějepis“ má studující vést k uvědomění, že dějiny nejsou ukončenou minulostí ani čistou faktografií. Žáci by měli během vyučování pochopit, že historie je o kladení otázek, pomocí nichž se „*současnost*

⁴⁴⁵ *Tamtéž*, s. 94.

⁴⁴⁶ Kamil ČINÁTL, *Každodennost...*, in: *Každodenní život v Československu 1945/48–1989*, ed. J. Pažout, Liberec 2015, s. 218.

⁴⁴⁷ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*, s. 52.

*prostřednictvím minulosti ptá po svém vlastním charakteru a své možné budoucnosti.*⁴⁴⁸ Rámcový program zároveň uvádí, že historické problémy se mají konkretizovat pomocí dějin regionu i místních.⁴⁴⁹ Podobné výstupy se uvádí i v revidovaném *Rámcovém vzdělávacím programu pro gymnázia*.⁴⁵⁰ Pro potřeby výuky moderních dějin vznikl dokument *Doporučení MŠMT k výuce dějin 20. století*⁴⁵¹, v němž ministerstvo přibližuje základní vzdělávací strategie pro výuku dějin 20. století a zároveň předkládá doporučené metody a postupy pro práci s prameny. Dokument přímo vyzývá k tomu, aby se pro konkretizaci historického vývoje 20. století užívaly „*osudy jednotlivců, a přitom takové badatelské přístupy, jako je např. orální historie, či mikrohistorie a regionální dějiny, včetně využití dějin všedního dne.*“⁴⁵²

Tato diplomová práce se zaměřuje na každodennost v období tzv. normalizace v Chlumci nad Cidlinou a Lovčicích. Zájem o dějiny každodenního normalizačního života umocňuje i neodborná veřejnost, která se nostalgicky navrácí k nedávné minulosti. Vzpomínky na dřívější dobu nebo na mládí aktivně využívá tuzemská popkultura i marketing. Velkého úspěchu se dočkal rodinný seriál *Vyprávěj*, jehož první sérii Česká televize odvysílala v roce 2009. Příběh je primárně zaměřen na osudy rodiny Dvořákových. V jednotlivých životních etapách postav se promítají politické i společenské změny, jež se v rozmezí let 1964 až 2005 v Československu, respektive v České republice odehrály. V rámci výroby *Vyprávěj* vznikla i krátká edukační videa, v nichž herec Tomáš Jeřábek zábavnou formou vysvětluje dobové výrazy nebo fungování tehdejších mechanismů.⁴⁵³ Seriál si ihned vydobyl přední příčky v televizní sledovanosti a získal mnohá ocenění. Oblíbenost dokazuje i fakt, že od premiéry posledního dílu v roce 2013 je seriál pravidelně reprízován. Dlouhotrvající oblíbenost se těší i dokumentární pořad *Archiv ČT24*, který se vysílá každý sobotní večer na kanále ČT24. V jednotlivých dílech se objevují úryvky z dobových filmových a televizních týdeníků a televizních novin⁴⁵⁴.

Značný rozruch v české společnosti vyvolala v dubnu 2023 minisérie *Volha* z tvorby České televize. Pětidílná série vypráví příběh o řidiči Československé televize Stanislavu Pekárkovi, jenž spolupracuje se Státní bezpečností z důvodu osobního zisku

⁴⁴⁸ *Tamtéž.*

⁴⁴⁹ *Tamtéž.*

⁴⁵⁰ *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia.*

⁴⁵¹ *Doporučení MŠMT k výuce dějin 20. století.*

⁴⁵² *Tamtéž*, s. 2.

⁴⁵³ *Vyprávěj. Instruktažní videa*, dostupné online (<https://www.ceskatelevize.cz/porady/10195164142-vypravej/13545-instrukcizni-videa/>), [citováno k 16. červnu 2023].

⁴⁵⁴ Každý díl má konkrétní téma. V pořadu se objevují úryvky od roku 1945 po současnost.

a vypočítavosti. Časově děj zapadá do doby 1971 až 1989. Seriál se nesnaží popisovat dějinný vývoj normalizace, ale naopak se snaží vykreslit společenskou situaci a vliv komunistického aparátu na morální zásady běžných obyvatel. Zároveň autoři do příběhu začlenili i dlouho opomíjená témata normalizační doby jako například potraty a potratové komise. Po televizní premiéře vyvolala *Volha* v mediálním prostoru a na sociálních sítích různé reakce a diskuze, do nichž se zapojili i někteří historici. Historik Michal Stehlík na minisérii oceňoval, že se nepokouší o „*mramorizaci osudů ani dichotomii StB versus perzekuce disentu*.“⁴⁵⁵ Televizní počín zdařile naboural v české společnosti stále trvající černobílé vidění normalizačního období.

Vzpomínání na nedávnou minulost využívá ve své marketingové strategii obchodní řetězec Lidl, který v červnu 2015 spustil v Česku tzv. Retro týden, během něhož nabízel zákazníkům některé produkty v identických obalech, jako se prodávaly v 70. a 80. letech (např. mléko v igelitových pytlících).⁴⁵⁶ Zájem lidí byl obrovský, proto se společnost rozhodla tento tematický týden opakovat. Trend se udržel až do roku 2023. Na úspěch Lidlu se snaží navazovat i jiné obchodní řetězce nebo přímo sami výrobci.

Nostalgií po době 70. a 80. let u některých lidí vyvolávají i často reprízované normalizační seriály a filmy. Dobová filmová a televizní tvorba se dle požadavků Komunistické strany Československa snažila zobrazovat životy běžných lidí a jejich profese. Na rozdíl od počínů z 50. let se do příběhového popředí dostávají témata rodiny a postavení žen ve společnosti. Ideologické apely ve většině případů tvůrci podprahově skrývají do životních osudů jednotlivých postav. Důležitý motiv představuje mikrosvět rodiny, do níž se nenásilně projektují ideologické postoje a politické role. Dle historičky Pauline Brenové byla většina normalizační tvorby šablonovitá a stereotypní, např. ženské postavy se stávaly nositelkami konsenzu, disciplíny a srdečnosti.⁴⁵⁷ Politické motivy a ideologický obsah se autoři seriálů a filmů snažili vykreslit přes osobní a rodinná jednání, což u diváků zajišťovalo snazší stravitelnost.⁴⁵⁸

⁴⁵⁵ Jindřiška BLÁHOVÁ, *Seriál Volha: Je dobré ukázat, že v normalizaci se nežil jen zápas dobra se zlem.*, dostupné online (<https://www.respekt.cz/kultura/serial-volha-je-dobre-ukazat-ze-v-normalizaci-se-nezil-jen-zapas-dobra-se-zlem>), [citováno k 16. červnu 2023].

⁴⁵⁶ Filip HORÁČEK – Lucie HEYZLOVÁ, *Lidl se vrátil do socialismu, pro mléko v sáčku musel na Slovensko*, dostupné online (https://www.idnes.cz/ekonomika/podniky/retro-tyden-v-lidlu.A150616_122750_ekoakcie_fih), [citováno k 16. červnu 2023].

⁴⁵⁷ Pauline BREN, *Zelínář a jeho televize: kultura komunismu po pražském jaru 1968*, Praha 2013, s. 159–176.

⁴⁵⁸ Irena REIFOVÁ, *Pojem popkulturní občanství jako teoretický rámeček studia populární kultury v socialistické a post-socialistické společnosti*, *Naše společnost* 8 (2), 2010, s. 28–35.

Většina televizních sérií předkládá příběhy rodin, které se odehrávají ve zdánlivém bezčase, do něhož neproniká reálná skutečnost politických poměrů 70. a 80. let. Mezi nejoblíbenější normalizační seriály⁴⁵⁹ patří *Chalupáři*, jenž vypráví příběhy důchodců Evžena Humla a Bohouše Císaře (hrají Jiří Sovák a Josef Kemr) žijících ve středočeské obci. Mezigenerační soužití čtyř generací rodiny Hanákových v jednom domě a příhody běžného života přibližuje série *Taková normální rodinka*. Velké oblibě se stále těší seriál *Nemocnice na kraji města*, který vypráví příběhy zaměstnanců ortopedického oddělení. Ve zdravotnickém prostředí se odehrává i děj jedenáctidílné *Sanitky*. Osudům z profesního prostředí se věnují i další seriály, např. *Žena za pultem* (příběhy zaměstnanců prodejny potravin), *Ve znamení Merkura* (tematika práce celníků) *Plechová kavalerie* (putování kombajnové brigády v době žní po Československu), *Malý pitaval u velkého města* (policejní práce pražských kriminalistů), *My všichni školou povinní* (osudy žáků a pedagogů základní školy), *Rozpaky kuchaře Svatopluka* (kariéerní i osobní vývoj kuchaře Svatopluka Kuřátka) nebo *Synové a dcery Jakuba skláře* (životní příběh skláře Jakuba Cirkla na pozadí velkých dějin). V době tzv. normalizace vznikaly i vyloženě propagandistická díla, která měla vylepšovat obraz státního aparátu a KSČ. Seriál *Chlapci a chlapi* vykresluje pozitivní vliv povinné vojenské služby na život mládenců, kteří z vojny odcházejí jako „praví muži“. Tři série *30 případů majora Zemana* ukazují vytrvalého a houževnatého kriminalistu Jana Zemana, jenž zosobňuje „správného socialistického člověka“ stojícího pevně za ideály komunistické strany. Fungování státní správy a komunistickým funkcionářům se věnují seriály *Muž na radnici* a *Okres na severu*. První zmíněné dílo přibližuje politické působení poslance Městského národního výboru Starý Kunštát Františka Bavora, který se snaží v duchu socialistických idejí modernizovat město. Druhý počín vyobrazuje politické působení tajemníka Okresního výboru KSČ v Brodu Josefa Pláteníka. Tajemník během svého dvouletého funkčního období podporuje rozvoj průmyslu v okrese a bojuje za blaho všech. Zároveň se v ději objevuje výrazná kritika konkrétních komunistických funkcionářů, čímž se strana snažila divákům dokázat, že reflektuje a napravuje chyby a nešvary straníků. V rámci normalizačního návratu k odkazu Klementa Gottwalda vznikla v roce 1986 propagandistická minisérie *Gottwald*. Vzpomínáním na období tzv. normalizace a obrazy 70. a 80. let v dobové i současné kinematografii se detailně zabývá Jaroslav Pinkas ve své publikaci *Jak vzpomínáme na normalizaci: obrazy normalizační minulosti ve filmu*.⁴⁶⁰

⁴⁵⁹ Výběr seriálů probíhal dle hodnocení internetové domény *Česko-Slovenské filmové databáze*.

⁴⁶⁰ Jaroslav PINKAS, *Jak vzpomínáme na normalizaci: obrazy normalizační minulosti ve filmu*, Praha 2020.

Výše zmíněná televizní tvorba se přímo nabízí pro využití při výuce normalizačních dějin každodennosti. Dobové seriály poskytují ideologicky upravený obraz běžného života občanů, naopak porevoluční díla začleňují do motivu všedního dne i reálný obraz komunistického režimu. Popsané materiály využívají i pracovní listy vytvořené v rámci této diplomové práce. Listy se zakládají na principech badatelsky orientované výuky.

2.1 Badatelsky orientovaná výuka

Badatelsky orientovaná výuka⁴⁶¹ zatím není v české pedagogické vědě plně etablována, o tom svědčí například to, že samotné označení tohoto pojetí výuky není zaneseno v nejaktuálnějších pedagogických slovnících⁴⁶². V anglických zdrojích se hlavně pracuje s termíny „inquiry-based instruction“ nebo „inquiry-based learning“.⁴⁶³ Aktuální společenské potřeby vyvíjí tlak na výchovu člověka s tvůrčím a kritickým myšlením, schopného rozpoznávat a řešit problémy, aktivního a kooperativního, jenž nepodléhá zkratkovitým informacím a dezinformacím a je motivovaný se dále kontinuálně vzdělávat. Žáci vlivem rozmachu informačních médií a internetového připojení pracují s větším množstvím poznatků a informací než dřívější generace, díky čemuž jsou studující schopni samostatně získávat mnohonásobně více poznatků, než jim jsou schopni předat vyučující. Ve světle uvedených skutečností je na učitele kladen velký tlak, aby žáky vedli ke kritickému a objektivnímu zhodnocování předkládaných informací. Za tímto účelem se tak mění postavení učitele v rámci vyučovacího procesu, kdy se vyučující odklání od předávání informací pomocí výkladu a dostává se do pozice projektanta výuky a vyučovacího procesu.

Již na prvním stupni základních škol se vzdělává pomocí praktických a činnostních metod, které jsou založené na principech objevování, tvoření a hledání vhodných řešení. Na podobných principech se zakládá i jedno z aktuálně diskutovaných pojetí výuky často označované jako „badatelsky orientovaná výuka“, jež se v mezinárodním kontextu aktivně využívá v sekundárním vzdělávání (druhý stupeň základní školy a střední škola). Zmíněný přístup dbá na rozvíjení a formování dispozic žáků, konkrétně myšlení, představivost, vnímání a kognitivní dovednosti. Tyto aspekty se shodují s požadavky na rozvoj klíčových kompetencí – např. kompetence k řešení

⁴⁶¹ V české didaktice dějepisu se pro zmíněné pojetí výuky používají i pojmy „badatelské vyučování/výuka“ nebo „badatelství“. V práci se využívají všechny pojmy, aby se předešlo častému opakování slov.

⁴⁶² Např. Jan PRŮCHA (ed.), *Pedagogický slovník*, Praha 2013.

⁴⁶³ Viz. Jiří DOSTÁL, *Badatelsky orientovaná výuka. Kompetence učitelů k její realizaci v technických a přírodovědných předmětech na základních školách*, Olomouc 2015, s. 32–33.

problémů nebo kompetence občanské – definovaných v *Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání*⁴⁶⁴ a *Rámcovém vzdělávacím programu pro gymnázia*⁴⁶⁵.

Badatelství v dějepisném vyučování není novinkou, o čemž svědčí například didaktické publikace vydané po roce 2000. Badatelské metody nabízejí přiblížení odborných historických postupů a technik využívaných při práci s historickými prameny (tedy simulují práci historika), jako například stanovení problémové otázky, heuristiku, historickou kritiku nebo analýzu a syntézu. Předmětem zkoumání nemusejí být pouze konkrétní historická fakta, ale také reflektování dobových poměrů, názorů a idejí. Určitou komplikací při aplikaci badatelství do hodin dějepisu se jeví fakt, že historické poznání je zprostředkované, což brání empirickému ověření dosažených poznatků, ke kterým je proto nutné dojít pomocí komplikovanějších abstraktních myšlenkových činností. Právě podstata badatelství je základní jednotkou námi zkoumané badatelsky orientované výuky. V posledních letech se toto pojetí výuky mezi učiteli dějepisu značně rozšířilo, o čemž svědčí aktuálně probíhající projekt *Dějepis+*⁴⁶⁶, do něhož jsou zapojeny stovky vyučujících napříč celou Českou republikou. Ještě větší popularitě se pak těší webová aplikace *HistoryLab*⁴⁶⁷ od Ústavu pro studium totalitních režimů.⁴⁶⁸

V posledních letech došlo k výraznému nárůstu povědomí o badatelsky orientované výuce mezi českými učiteli dějepisu, avšak z hlediska didaktiky dějepisu nebyla tato problematika v českých podmínkách komplexně zpracována. Přírodovědné obory jsou na tom o poznání lépe, neboť v nedávné době byly vydány publikace zaměřené na kompetence učitelů k realizaci BOV v technických a přírodovědných předmětech na základních školách od Jiřího Dostála⁴⁶⁹ nebo na laboratorní a terénní cvičení z chemie od Lenky Bartákové⁴⁷⁰. Jiří Dostál na zmíněné pojetí vyučování nahlíží také z perspektivy obecné didaktiky, v jejímž rámci se zaměřuje na podstatu, význam a přínos tohoto pojetí výuky.⁴⁷¹ Badatelsky orientovanou výukou v didaktice dějepisu se zabývali například

⁴⁶⁴ *Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání*.

⁴⁶⁵ *Rámcovém vzdělávacím programu pro gymnázia*.

⁴⁶⁶ Národní pedagogický institut, *Dějepis+*, dostupné online (<https://www.npi.cz/projekty/4588-dejepis-plus>), [citováno k 10. 3. 2023].

⁴⁶⁷ ÚSTR, *HistoryLab*, dostupné online (<https://historylab.cz/>), [citováno k 25. 4. 2023].

⁴⁶⁸ Viz. např. Kamil ČINÁTL – Jaroslav NAJBERT – Vojtěch RIPKA, *Historická gramotnost v aplikaci HistoryLab: realistický přístup k osvojování didaktické teorie dějepisu*, *Historie – Otázky – Problémy* 13 (2), 2021, s. 50–70.; Kamil ČINÁTL – Čeněk PÝCHA, *Implementace vzdělávací inovace v digitálním prostředí. Evaluační studie projektu HistoryLab*, Praha 2021.

⁴⁶⁹ J. DOSTÁL, *Badatelsky orientovaná výuka...*, Olomouc 2015.

⁴⁷⁰ Lenka BARTÁKOVÁ – Pavel DANIŠ a kol., *Chemie: laboratorní a terénní cvičení*, Olomouc 2015.

⁴⁷¹ Jiří DOSTÁL, *Badatelsky orientovaná výuka: pojetí, podstata, význam a přínosy*, Olomouc 2015.

Stanislav Julínek, jeho pojetí tohoto typu výuky však bylo zkoumáno jen v hrubých rysech⁴⁷², Dagmar Hudecová, která chápe metodu jako smysl modernizace výuky⁴⁷³, Denisa Labischová⁴⁷⁴ nebo Blažena Gracová⁴⁷⁵. V současné době se probírané podobě výuky aktivně věnuje tvůrčí tým okolo Jaroslava Najberta, Jaroslava Pinkase a Kamila Čínátla, jenž badatelské vyučování prakticky pilotuje na českých školách⁴⁷⁶ a také se v současnosti podílí na realizaci projektu *Dějepis+*.

O badatelské výuce se zmiňují taktéž kurikulární dokumenty (např. RVP), které přímo vyzývají k tomu, aby žákům nebylo překládáno, že historie je uzavřenou minulostí s předem stanovenými fakty, ale naopak jim bylo vysvětleno, že poznání dějin se zakládá na kladení otázek, pomocí nichž se současnost ptá minulosti na svůj charakter. Z hlediska výuky moderních dějin je významným počinem již zmiňovaná badatelská učebnice dějepisu *Soudobé dějiny*⁴⁷⁷ od nakladatelství Fraus a Ústavu pro studium totalitních režimů.

V zahraničí se badatelsky orientovaná výuka v dějepise začala výrazněji prosazovat již na konci devadesátých let minulého století, o čemž svědčí výstupy amerických historiků Keitha C. Bartona a Lindy S. Levstikové⁴⁷⁸. V dalších letech podpora badatelského přístupu po celém světě sílila, což se promítlo do národních kurikul i do odborných didaktických studií. Celosvětový posun a vývoj badatelství v rámci historického vzdělávání zachytili Theodor M. Christou a Christopher W. Berg⁴⁷⁹. Mnohé badatelské přístupy vychází z teorie šesti velkých konceptů historického myšlení definované kanadským didaktikem Peterem Seixasem⁴⁸⁰. Vedle anglo-amerických zdrojů vychází světové oborové didaktiky dějepisu, včetně té české, i z německých didaktických

⁴⁷² Stanislav JULÍNEK, *Základy oborové didaktiky dějepisu*, Brno 2004, s. 63.

⁴⁷³ Dagmar HUDECOVÁ, *Jak modernizovat výuku dějepisu: výchovné a vzdělávací strategie v dějepisném vyučování*, Praha 2007, s. 13–17.

⁴⁷⁴ Např. Denisa LABISCHOVÁ, *Badatelsky orientovaná výuka – základní paradigma pro tvorbu moderní učebnice dějepisu*, in: Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity: řada společenských věd 28 (2), Brno 2014, s. 110–127.; Denisa LABISCHOVÁ, *Historický pramen a badatelsky orientované učení v německých učebnicích dějepisu*, *Historica. Revue pro historii a příbuzné vědy* 6 (2), Ostrava 2015, s. 196–210.; Denisa LABISCHOVÁ – Blažena GRACOVÁ, *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*, Ostrava 2009.

⁴⁷⁵ Blažena GRACOVÁ – Denisa LABISCHOVÁ, *Současná teorie a praxe dějepisného vzdělávání na školách*, *Pedagogická orientace* 22 (4), 2012, s. 516–543.

⁴⁷⁶ Např. Jaroslav PINKAS, *Učitelé dějepisu a badatelská výuka na příkladu testování učebnice dějepisu pro 9. ročník ZŠ*, *Historie – Otázky – Problémy* 13 (2), 2021, 97–112.

⁴⁷⁷ Jaroslav PINKAS – Jaroslav NAJBERT – Kamil ČÍNÁTL a kol., *Soudobé dějiny: badatelská učebnice pro 9. ročník základních škol a víceletá gymnázia*, Plzeň 2022.

⁴⁷⁸ Keith C. BARTON – Linda S. LEVSTIK, *Doing History: Investigating with Children in Elementary and Middle Schools*, New York 1996.

⁴⁷⁹ Theodore M. CHRISTOU – Christopher W. BERG, *Introduction: History Education in Theory, Practice and the Space in between*, in: *The Palgrave Handbook of History and Social Studies Education*, Cham 2020, s. 3–19.

⁴⁸⁰ Peter SEIXAS – Tom MORTON, *The Big Six Historical Thinking Concepts*, Toronto 2012.

modelů, které jsou našim poměrům velmi blízké, neboť české a německé vzdělávací systémy jsou si v mnoha ohledech podobné. V rovině obecné didaktiky BOV přiblížil Margus Pedaste⁴⁸¹.

2.2 Pracovní listy

Pracovní listy obsažené v této diplomové práci vycházejí z principů badatelsky orientované výuky a z poznatků, jenž byly získány v rámci provedeného výzkumu každodenního života v období tzv. normalizace v Chlumci nad Cidlinou a Lovčicích. Každý pracovní list se věnuje jedné konkrétní problematice běžného života v 70. a 80. letech. Předmět bádání daných didaktických materiálů se vymezuje na základě stanovené badatelské otázky. Kromě badatelské otázky se žáci dozví, jakému tématu se budou věnovat a co bude cílem jejich činnosti. Mimo to je studentům poskytnuta základní faktografie, která slouží jako rychlý vhled do zkoumané problematiky a rozšíření již získaných znalostí o daném jevu. Každý list se primárně zakládá na samotném bádání žáků. Učitel plní roli rádce a zprostředkovatele jednotlivých pramenů.

Badatelsky orientovaná lekce se dělí dle třífázového modelu učení E–U–R. Vždy⁴⁸² se začíná evokací, tedy uvedením do zkoumané problematiky. Většinou se jedná o fotografie vztahující se k danému tématu. Poté následuje fáze uvědomění si nové informace, v níž studenti pracují s předloženými zdroji. Žáci si při bádání vytvářejí vlastní strukturu poznání, díky čemuž snáze porozumí probíranému učivu. Poznátky získané z jednotlivých pramenů vytvářejí ucelený náhled na zkoumaný jev. Na základě správné práce s poskytnutými zdroji jsou studenti schopni odpovědět na položenou badatelskou otázku. Právě zodpovězení badatelské otázky se řadí do třetí fáze procesu učení, tedy do reflexe. Při závěrečném sdílení odpovědí by se měl učitel zaměřit na to, jak studující odpovídali. Na otázku neexistuje jedna univerzální odpověď. Hlavním ukazatelem kvalitní badatelské práce je, když žák vytvoří komplexní odpověď, do níž zahrne získané podstatné informace a zároveň zohlední odlišné náhledy na danou problematiku. Určitou základní úroveň badatelství představuje odpověď, v níž se projeví základní poznátky získané z předložených zdrojů. Při závěrečném reflektování celého procesu bádání mohou žáci získat dodatečné informace, jež jim unikly, což mohlo bránit v komplexním porozumění zkoumané problematiky.

⁴⁸¹ Margus PEDASTE a kol., *Phases of Inquiry-Based Learning: Definitions and the Inquiry Cycle*, Educational Research Review 14 (2), 2015, s. 47–61.

⁴⁸² Výjimku představuje pracovní list *Škola v době normalizace*, který neobsahuje evokační část.

Výběr zdrojů do jednotlivých pracovních listů vycházel z provedeného výzkumu normalizační každodennosti. Větší část pramenů se přímo vztahuje k Chlumci nad Cidlinou a Lovčicím, čímž se do tématu dostávají regionální dějiny. Nejčastěji jde o různé archivní dokumenty, dobové fotografie a výpovědi pamětníků. Zmíněné archiválie se v plné kvalitě nachází na webovém úložišti dat *Google Disk*⁴⁸³, na něž v pracovním listě odkazuje hypertextový odkaz a QR kód. V některých případech se mezi zdroji objevují i úryvky z této diplomové práce, konkrétně z kapitoly „1.3 Oblasti každodennosti v regionu v době tzv. normalizace“. Pouze v jednom případě se jako pramen objevuje nahrávka výpovědi pamětníka. Ve zbylých případech musely být vzpomínky respondentů prezentovány v písemné formě⁴⁸⁴. Zbylé zdroje jsou spíše celostátního charakteru. Konkrétně jde o ukázky z filmů nebo seriálů vztahující se k období tzv. normalizace, jež vznikly buď v 70. a 80. letech, nebo až po roce 1989. Z dobové tvorby se v didaktických materiálech nachází scény ze snímků *My všichni školou povinni*, *Muž na radnici*, *Žena za pultem*, *Zralé víno*, *Plechová kavalerie*, *Kalamita*, *Evžen mezi námi*, *Nejistá sezóna*, *Kam, pánové, kam jdete* nebo *Co je doma, to se počítá, pánové*. „Polistopadové“ televizní a filmové tvůrce zastupují ukázky ze seriálů *Vyprávěj*, *Svět pod hlavou* a *Volha* nebo z filmu *Učitelka*. Některé tyto audiovizuální zdroje se nachází v *Databázi normalizace*⁴⁸⁵, kterou spravuje Ústav pro studium totalitních režimů. Zbylé úryvky byly sestříhány přímo pro potřeby pracovních listů. Uloženy jsou na internetovém serveru *YouTube*⁴⁸⁶, kde jsou volně přístupné pro edukační účely. Na každou ukázkou odkazuje v pracovních listech hypertextový odkaz a QR kód. Při vytváření didaktických materiálů se vycházelo z publikací o badatelsky orientované výuce⁴⁸⁷ a z monografie od Hany Havlůjové a Jaroslava Najbrta *Paměť a projektové vyučování v dějepise*⁴⁸⁸. Při výběru a tvorbě vhodných audiovizuálních zdrojů se postupovalo dle metodologie z knih *Dějiny ve filmu*:

⁴⁸³ Archiválie jsou přístupné přes sdílený odkaz:

https://drive.google.com/drive/u/0/folders/1In9SN0c2iycBjP3z86hD7eYfyIwOm_K.

⁴⁸⁴ Písemná forma byla zvolena z důvodu, že si dané osoby nepřály, aby se nahrávky rozhovorů objevily v edukačních materiálech.

⁴⁸⁵ Ústav pro studium totalitních režimů, *Databáze normalizace*, dostupné online (<https://normalizace.dejepis21.cz/index.html>), [citováno k 20. červnu 2023].

⁴⁸⁶ Ukázky jsou přístupné na kanále *Michal Pajer* nebo přes odkaz: <https://www.youtube.com/@michalpajer8069/videos>.

⁴⁸⁷ Výčet daných publikací se nachází v kapitole „2.1 Badatelsky orientovaná výuka“.

⁴⁸⁸ Hana HAVLŮJOVÁ – Jaroslav NAJBERT a kol., *Paměť a projektové vyučování v dějepise*, Praha 2014.

*film ve výuce dějepisu*⁴⁸⁹ a *Jak vzpomínáme na normalizaci: obrazy normalizační minulosti ve filmu*⁴⁹⁰, jejichž společným autorem je Jaroslav Pinkas.

Součástí této diplomové práce je celkem deset pracovních listů, které se tematicky vztahují k pěti oblastem každodenního života v období tzv. normalizace definovaným v kapitole „1.3 Oblasti každodennosti v regionu v době tzv. normalizace“. Každý list se věnuje jedné konkrétní problematice. Zkoumané tématy jsou: *Občané a volby v období normalizace*; *Politické prověrky*; *Škola v době normalizace*; *Pracovní morálka v normalizaci*; *Socializace vesnice*; *Byt, či dům? Výstavba v době normalizace*; *Nakupování v době nedostatku*; *Komunisté a památková péče*; *Normalizační oslavy a rituály*; „*Svobodná*“ *kultura v době normalizace*.⁴⁹¹ Jmenované pracovní listy se nacházejí v přílohách. Součástí každého didaktického materiálu je i autorské řešení a metodický list. Z důvodu velkého rozsahu jsou do příloh diplomové práce vloženy metodické listy a autorská řešení pouze ke třem pracovním listům – *Občané a volby v období normalizace*, *Pracovní morálka v normalizaci* a „*Svobodná*“ *kultura v době normalizace*. Zbylé doprovodné materiály jsou uloženy na webovém úložišti dat *Google Disk*⁴⁹².

Při práci s předkládanými pracovními listy se u žáků rozvíjí všechny klíčové kompetence definované RVP pro základní vzdělávání a gymnázia.⁴⁹³ Aplikací materiálů dochází i k vyučování v rámci průřezových témat. Konkrétně jde o osobnostní a sociální výchovu, výchovu demokratického občana, multikulturní výchovu a mediální výchovu. Všechny pracovní listy jsou inkluzivní a mohou se upravovat dle aktuálních potřeb studujících nebo didaktického záměru vyučujícího. Nabízí se i využití pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Je možné přizpůsobit jednotlivé lekce regionálním specifikům, tedy nahrazením či přidáním jiných zdrojů. Při úpravě musí učitel dbát na to, aby se aktualizované prameny vztahovaly k položené badatelské otázce. Pracovní listy jsou plně kompatibilní s různými organizačními formami vyučování i s většinou výukových metod. Předložené problematiky se dají zkoumat například ve skupinách, samostatně či hromadně. Je možné aplikovat ku příkladu výuku na stanovištích, buzz groups, jigsaw nebo myšlenkovou mapu. Výběr organizačních forem a metod výuky

⁴⁸⁹ Kamil ČINÁTL – Jaroslav PINKAS a kol, *Dějiny ve filmu: film ve výuce dějepisu*, Praha 2014.

⁴⁹⁰ Jaroslav NAJBERT, *Jak vzpomínáme na normalizaci: obrazy normalizační minulosti ve filmu*, Praha 2020.

⁴⁹¹ Pracovní listy se nacházejí v přílohách této diplomové práce.

⁴⁹² Archiválie jsou přístupné přes sdílený odkaz:

https://drive.google.com/drive/u/0/folders/1In9SN0c2iycBjP3z86hD7eYfyIwOm_K.

⁴⁹³ Výjimku představuje u RVP ZV kompetence pracovní a u RVP G kompetence k podnikavosti.

náleží vyučujícímu, který plní roli průvodce a rádce. Vždy však musí být zachovány principy badatelsky orientované výuky, tedy žáci prostřednictvím své badatelské činnosti získávají poznatky o dané problematice a odpovídají na položenou badatelskou otázku. Zachováním badatelského vyučování se docílí, že studenti nabydou potřebné badatelské kompetence a historickou gramotnost.

2.2.1 Občané a volby v období normalizace

Pracovní list se věnuje tématu voleb v 70. a 80. letech, konkrétně tomu, jak volby vypadaly a jak probíhaly. Značný důraz se klade na komparaci s dnešními volbami. Za tímto účelem je i stanovena badatelská otázka „*Jak probíhaly volby v 70. a 80. letech?*“. V evokaci se nachází pět dobových hesel, které se vázaly k volbám do zastupitelských úřadů. Žáci se mají zamyslet, na co hesla odkazují nebo co se snaží sdělit. Prvním zdrojem je úryvek z kroniky města Chlumec nad Cidlinou, v němž kronikář popisuje, jak volby probíhaly. Studenti text analyzují a zjišťují, jakou symboliku volby plnily a co měly v lidech vzbuzovat. Za druhým zdrojem se skrývá audionahrávka výpovědi pamětníka Jiřího V., který v 80. letech zastával post předsedy Městského národního výboru Chlumec nad Cidlinou. Na pamětnické vzpomínky navazuje výňatek z dobové brožury k volbám 1981 a úryvek z odborného textu, konkrétně z této diplomové práce. Žáci analyzují tři předložené zdroje a získané poznatky aplikují při odpovídání na položené otázky, které se vztahují k vytváření kandidátních listin. Zdroje číslo pět a šest se vztahují k symbolice plenty ve volební místnosti. V ukázce ze seriálu *Vyprávěj* chce Zuzka Dvořáková jít upravit lístky za plentu, avšak po negativní reakci ze strany volební komise si to rozmyslí. O úloze plenty ve volební místnosti hovoří i výstřižek z dobové brožury k volbám 1981. Studenti mají za úkol rozklíčovat, jak se tajná úprava hlasovacích lístků lišila v teoretické a praktické rovině. Posledním zdrojem je instruktážní video Ministerstva vnitra ČR k proběhlým volbám v roce 2021. Na základě komparace se předešlými prameny žáci rozliší, jak se lišily normalizační volby od současných. Veškeré získané poznatky studující využijí při formulaci odpovědi na položenou badatelskou otázku. Autorské řešení a metodický list jsou vloženy do příloh diplomové práce.

2.2.2 Politické prověrky

Pracovní list se zaměřuje na problematiku politických prověrek, které probíhaly od roku 1969 do roku 1971 na jednotlivých pracovištích a ve všech organizacích Komunistické strany Československa. Jak badatelská otázka „*Proč ho chtěli vyloučit?*“ nasvědčuje, žáci při svém bádání zjišťují, proč se konzervativní komunisté snažili

vyloučit proreformně smýšlejícího komunistu Jaroslava Sýkoru, předsedu Jednotného zemědělského družstva Svornost Lovčice. Pomocí zkoumání jednoho konkrétního případu se studující seznámí s fenoménem prověřkových komisí, tedy jak komise fungovaly a co řešily, i s vnitrostranickým mocenským soubojem mezi proreformními a konzervativními komunistickými funkcionáři. Opomenuto nezůstává ani dobové reflektování a výklad událostí let 1968 a 1969. V evokační části se pracuje s fotografií ze srpnových dní roku 1968, která byla vyfocena v jedné z pražských ulic. Účelem fotky je, aby se studenti zamysleli nad tím, jak se lidé po invazi vojsk Varšavské smlouvy cítili. V prvním zdroji se předkládá scéna ze seriálu *Zdivočelá země*, jež vyobrazuje průběh prověřkové komise na školském pracovišti. Žáci na základě ukázky zjišťují, o jaký vstup vojsk jde a k čemu měl sloužit podpis „souhlasu se vstupem vojsk Varšavské smlouvy“. Na základě dedukce se pokouší přijít na to, jaké následky ženu čekaly poté, co souhlas nepodepsala. Zbylé prameny v pracovním listu se týkají konkrétního případu, který prověřková komise řešila. Jde o lovčického předsedu JZD Jaroslava Sýkoru, na něhož bylo podáno udání, na základě kterého došlo k jeho vyloučení z KSČ. Studenti pracují se zmíněným udáním a závěrečným rozhodnutím Východočeské krajské kontrolní a revizní komise. K rozšíření rozhledu o daném případě slouží výňatek z této diplomové práce.⁴⁹⁴ Položené otázky napomáhají studujícím k utřídění získaných informací do konkrétních podob. V reflexi žáci vytvoří ze získaných poznatků odpověď na položenou badatelskou otázku. Osobní příběh umožňuje, že si žáci mohou zkoumáním problematiku zosobnit a lépe jí porozumět. Autorské řešení, stejně jako metodický list, je uloženo na webovém uložišti dat *Google Disk*.

2.2.3 Škola v době normalizace

Objektem zkoumání je téma školství v 70. a 80. letech. Sledovanou problematikou se stává samotné fungování systému školství. Badatelská otázka „*Proč to chtěli vědět?*“ míří na zjišťování důvodů, proč školy shromažďovaly informace o rodičích dětí, a na to, jakou roli hrálo profesní a politické působení rodičů při přijímacím řízení na střední školy. V pracovním listě se neobjevuje materiál k evokaci, proto by měl vyučující zvolit vhodný evokační materiál. Prvním zdrojem je ukázka z filmu *Učitelka*, v níž soudružka učitelka zjišťuje zaměstnání rodičů jednotlivých žáků. Při analýze filmové scény se cílí na uvědomění, jakou úlohu v socialistické společnosti sehrávalo povolání člověka. Zároveň se ukazuje, jakého společenského postavení dosahovali pedagogové v době normalizace. Na

⁴⁹⁴ Výňatek přibližuje, jak populární Sýkora v JZD byl.

postavení a protekci navazuje i úryvek z filmu *Kalamita*, který zobrazuje prostředí socialistického řeznictví. Důležitými motivy dané scény jsou rozhovor mezi řezníkem a učitelkou a samotné prostředí a nabídka řeznického krámu (tzv. podpultový prodej). V pořadí třetí ukázka se částečně věnuje limitům plánovaného hospodářství, konkrétně kapacitám řemeslnické práce. Ve scéně ze seriálu *My všichni školou povinní* úkoluje ředitelka školy pedagogický sbor, aby vytvořili seznam rodičů, kteří pracují jako elektrikáři, instalatéri nebo zedníci, neboť ředitelka potřebuje dokončit rekonstrukci školních prostor. Podstatným motivem je i zmínka, že učitelé s dětmi pracují i po vyučování. Provedená analýza má vést mimo jiné k zamyšlení, proč opravu neprovedou odborné podniky. Zdroj číslo pět a šest přináší charakteristiky rodičů dětí, kteří se hlásí na střední školu v Novém Bydžově. Studenti pomocí analýzy archivních dokumentů zjistí, co se v charakteristikách uvádělo a jaké údaje mohly být rozhodující při rozhodování o přijetí. Na základě dedukce se studující dopátrají k důvodu, proč ředitelství střední školy požadovalo zrovna tyto údaje. V závěrečném zdroji se opět objevuje ukázka ze seriálu *My všichni školou povinní*, ve které elektrikář, otec dívky z osmé třídy, ve své pracovní době opravuje školní elektrické rozvody. Prostřednictvím práce s pramenem se studující seznámí s možností, jak se dala získat výhodnější pozice při přijímacím řízení. Naznačen je fenomén „melouchaření“. Získané poznatky z celého bádání se uplatňují při tvorbě odpovědi na badatelskou otázku. Autorské řešení a metodický list se nacházejí na webovém úložišti dat *Google Disk*.

2.2.4 Pracovní morálka v normalizaci

Pracovní list se věnuje podobám pracovního života v době normalizace. Primárně se zaměřuje na pracovní morálku a přístup zaměstnanců k podnikovému majetku, čemuž se přizpůsobuje i badatelská otázka „*Jak lidé přistupovali k zaměstnání a podnikovému majetku?*“. Specifickým objektem zkoumání je společenská akceptace krádeží státního majetku. V průvodních informacích se objevuje i vysvětlení dvou pojmů, které se vážou k některým pramenům. Jde o pojmy „klientelismus“ a „melouch“. V rámci uvedení do zkoumané problematiky žáci zhlédnou krátký televizní spot pojednávající o plné zaměstnanosti v době socialismu. Video má sledující vést k úvahám, proč se stát snažil o plnou zaměstnanost a jaké komplikace takový stav přinášel. První tři zdroje se týkají fenoménu krádeží na pracovištích a akceptací tohoto jevu ze strany společnosti. Ukázka z filmu *Co je doma, to se počítá, pánové* a výpověď pamětníka, který pracoval v JZD Lovčice jako stavební dělník, se vztahují k situacím, kdy lidé kradli stavební materiál pro potřeby stavby vlastního rodinného domu. V úryvku ze zápisu ze schůze závodního

výboru ROH chlumeckého podniku Malva se naopak projevuje téma výměnného obchodu. Informace získané z prvních třech zdrojů se mají vzájemně komparovat. Čtvrtý a pátý pramen se zabývá fenoménem klientelismu v plánovaném hospodářství. Předložené zdroje se dotýkají principů fungování socialistické společnosti, limitů hospodářské výroby a systému politické moci. Výňatek z této diplomové práce se navíc vztahuje i k výměnnému obchodu. Poslední videoukázka se taktéž zabývá vlivem konexí na fungování hospodářství a fenoménem melouchaření. Studenti na základě komparace šestého a sedmého zdroje dokáží analyzovat podstatu melouchu a jeho přínosu socialistické společnosti. Na základě získaných poznatků studující zhodnotí, jak lidé v době normalizace přistupovali k zaměstnání a jak vnímali krádeže socialistického majetku. Autorské řešení a metodický list jsou přiloženy v přílohách diplomové práce.

2.2.5 Socializace vesnice

Socializace vesnice se přibližuje na příkladu obce Lovčice. Hlavním úkolem badatelské činnosti žáků je reflektovat modernizační proces, jímž si vesnice prošla, a zhodnotit, jak moderní výstavba narušila tradiční ráz a vzhled obce. Záměru se přizpůsobuje badatelská otázka „*Jak se v době normalizace proměnila podoba vesnice?*“. Součástí úvodní stránky je i vysvětlení pojmu „akce Z“. Při evokaci analyzují studenti fotografii prodejny potravin Jednota, kterou lovčická stavební skupina JZD Svornost pomáhala budovat. Fotka přibližuje, jaké stavby se v 70. a 80. letech stavěly. První tři prameny se věnují střetu mezi „starým a novým světem“, tedy mezi způsoby obhospodařování zemědělské půdy. Jde o scény z dobového seriálu *Plechová kavalérie*, v nichž se prezentuje pokrok (mechanizace zemědělské výroby) a socializace venkova. Na videoukázky navazují tři zdroje vizuálního charakteru. Fotografie zachycují průvod v Chlumci nad Cidlinou, do něhož byli zapojeni i družstevníci z Lovčic, kteří se pokoušeli názorně ukázat, čeho dosáhlo socialistické zemědělství. Studující se snaží rozklíčovat, jak se v 70. a 80. letech prezentovalo „kapitalistické“ zemědělství tzv. první republiky. Žáci se pokouší i o určitý vhled do myšlení lidí. Sedmý a osmý zdroj se vztahuje k podobě veřejných budov, které byly v době normalizace na vesnicích v akcích Z vystavěny. Ukázka z filmu *Kam, pánové, kam jdete* i úryvek z odborné knihy architekta Karla Kuči se věnují tomu, jak jsou budovy občanské vybavenosti zasazeny do intravilánu obce. Jde o protichůdné názory, proto musí studující sedmý a osmý zdroj komparovat, aby získali konkrétní výstup. Závěrečné prameny se vztahují k obytné výstavbě v Lovčicích. Nejprve si studenti přečtou výňatek z knihy od architekta Karla Kuči pojednávající o nízké architektonické a estetické kvalitě budov z doby normalizace. Na text navazují tři dobové

fotografie lovčických staveb. Předložené prameny musí žáci podrobit analýze a kritice, na základě čehož dokáží definovat typické prvky normalizačních budov. Při reflexi studenti definují a zhodnotí, jak se ve zkoumaných dvaceti letech proměnila podoba vesnice. Autorské řešení, včetně metodického listu, je uloženo na webovém uložišti dat *Google Disk*.

2.2.6 Byt, či dům? Výstavba v době normalizace

Jak již název napovídá, předmětem zkoumání je výstavba domů a bytů v 70. a 80. letech. Pracovní list se zaměřuje na zjištění příčin, proč se za normalizace stavělo málo obytných prostor, což je i samotnou badatelskou otázkou. V bádání se žáci setkávají i s fenoménem svépomocné výstavby a s komplikací v podobě nedostatku stavebního materiálu. Na průvodní stránce listu se objevuje i vysvětlení systému přidělování bytů. Pro uvedení do zkoumané problematiky jsou využity dvě fotografie typických normalizačních staveb, rodinný dům (tzv. šumperák) a panelový dům. Zmíněné typy domů se nacházejí i v Chlumci nad Cidlinou. První zdroj v podobě úryvku z odborného textu nabízí vhled do normalizační bytové situace v Chlumci nad Cidlinou. Žáci na základě analýzy textu získají základní povědomí o tom, jak fungoval městský bytový fond a do jakých kategorií se byty dělily. Zároveň získají i informace o tom, proč se zastaralé obytné prostory nemodernizovaly. Druhý zdroj představuje ukázkou ze seriálu *Vyprávěj*, v níž je vyobrazen proces žádání o státní byt. Na videoukázku přímo navazuje výpověď chlumeckého pamětníka, která přibližuje, jakou roli v přidělování bytů hrály osobní známosti a konexe. Na základě komparace těchto dvou zdrojů získávají studenti základní přehled o tom, jak celý proces bytové politiky fungoval. V pořadí druhá pamětnická výpověď se týká výstavby rodinného domu svépomocí, tedy vlastními silami. Prací s textem se studující dozvídají, jak samotná stavba probíhala a jak obtížné bylo shánění stavebního materiálu. O zajišťování stavebního materiálu pojednává i zdroj číslo pět. Scéna ze seriálu *Vyprávěj* zachycuje bratry Dvořákovi, jak kradou stavebniny. Hlavním motivem tohoto zdroje je akceptace krádeže socialistického majetku ze strany společnosti. Poslední videoukázka se taktéž vztahuje ke svépomocné výstavbě (zde jde o rekonstrukce starého domu), ale hlavně přibližuje limitovanou nabídku stavebního materiálu na socialistickém trhu. V závěrečné fázi žáci podrobí nabyté poznatky kritice a za pomoci argumentů vytvoří tvrzení k položené badatelské otázce. Doprovodné materiály k pracovnímu listu se nachází na webovém uložišti dat *Google Disk*.

2.2.7 Nakupování v době nedostatku

Pracovní list se zaměřuje na vyobrazení prodeje potravin. Primárním badatelským cílem je zjistit, jak to bylo s nedostatkem potravin v 70. a 80. letech, s čímž koresponduje badatelská otázka. K uvedení do tématu poslouží píseň *Čecháček a totáček* od Xindla X, v níž český interpret kritizuje lidi, kteří by chtěli návrat normalizačních poměrů. Zásadním motivem textu je černobílá komparace dobových specifik se současnými. Právě zmíněné porovnávání studenti analyzují. Prvním zdrojem pro bádání se nabízí úryvek z této diplomové práce, jenž se věnuje zásobování lovcického nákupního střediska. Po něm následuje ukázka ze seriálu *Žena za pultem*, na které žáci zkoumají, jak dobová kinematografie vyobrazovala normalizační obchod a množství potravin. Zároveň se studenti zamyslí, jaké emoce a myšlenky chtěli autoři seriálu v divácích vyvolat. Na televizní vyobrazení obchodu navazují dvě dobové fotografie, jež zachycují interiér prodejny potravin a lahůdek a taktéž frontu před zmíněným krámem. Studující kromě běžné analýzy fotek zauvažují nad tím, zda byl dostatek potravin pro všechny čekající občany. Současně se zamyslí nad fenoménem fronty, který byl pro 70. a 80. léta typický, a charakterem socialistického hospodářství. Fotografie navíc poslouží i pro komparaci se zdrojem pět, což je výňatek z této diplomové práce, v němž se hovoří o kvalitě a úrovni chlumeckých prodejních prostor. Na porovnávání navážou i dvě zbylé videoukázky z filmu *Evžen mezi námi* a znovu ze seriálu *Žena za pultem*. V první zmíněné se prezentují nevyhovující podmínky prodejny ovoce a zeleniny a systém podpultového prodeje. V druhé ukázce se studenti zaměřují na samotné televizní vyobrazení zásad socialistických obchodníků a morálních zásad „socialistického člověka“. Dále mají žáci zjistit, jak se normalizační tvorba staví k živnostenskému podnikání. Obě videoukázky se podrobují i vzájemné komparaci. Veškeré získané poznatky z provedeného bádání se podrobí syntéze, jejímž výsledkem je argumentačně podložená odpověď na badatelskou otázku. Autorské řešení a metodický list je možné nalézt na webovém uložišti dat *Google Disk*.

2.2.8 Komunisté a památková péče

Pracovní list se zabývá přístupem komunistických funkcionářů k památkové péči, což se odráží i v samotné badatelské otázce „*Jak se komunisté starali o památky?*“. S přístupem ke kulturním památkám se přímo pojí i tehdejší záměry chlumeckých komunistů, jak vyřešit nedostatek bytů ve městě. V evokační části žáci pracují s dvěma obrázky zdevastovaného zámku Bečváry. Z fotek získají základní povědomí o tom, jak se komunističtí představitelé starali o historický klenot a k čemu v době komunismu

sloužil. V první videoukázce ze seriálu *Muž na radnici* se demonstruje, jaký postoj měli vedoucí funkcionáři národního výboru k tradiční podobě historického centra města. Pozornost je věnována i komparaci se současným přístupem k památkové péči. Na první ukázkou navazuje zdroj číslo dva, který prostřednictvím výňatku z této diplomové práce poskytuje regionální rozměr, konkrétně mluví o plánovaných stavebních změnách v historickém centru Chlumce nad Cidlinou. Výsledky analýzy odborného textu studenti aplikují na přiloženou mapku chlumeckého centra. Studující si pomocí mapy snáze uvědomí, o jaké zásahy do vzhledu města mělo jít. Vhodné je zapojení internetových map *Google Maps*, jež umožňují virtuální přemístění do daných ulic. Druhým úryvkem z této diplomové práce je odstavec věnující se zničeným památkám v Chlumci nad Cidlinou. Přehled poničených či zaniklých kulturních dědictví napomáhá žákům porozumět, jak chlumecká KSČ přistupovala k památkové péči. Další videoukázka ze stejného dobového seriálu zachycuje střet „starého světa“ (památkáři) s tím „novým“ (moderně smýšlející komunisté). Posledním zdrojem je archivní dokument, konkrétně úřední dopis radě MěNV Chlumec nad Cidlinou. Na základě provedené analýzy archiválie studující uvedou, proč došlo k zamítnutí rekonstrukce budovy Kovoplastu. Současně se pokusí vydedukovat, proč se památkáři odkazují právě k selskému povstání. Podněty získané z provedené badatelské činnosti žáci zúročí při definování odpovědi na badatelskou otázku. Doprovodné materiály k pracovnímu listu se nalézají na webovém uložišti dat *Google Disk*.

2.2.9 Normalizační oslavy a rituály

Hlavní zkoumanou problematikou je přístup komunistů k veřejnému prostoru, tedy jak Komunistická strana Československa využívala veřejný prostor k propagaci socialismu a sebe sama. Nedílnou součástí bádání se jeví zkoumání oslav komunistických státních svátků a významných dní. Žáci se zaměřují na to, jak komunisté ovlivňovali prostřednictvím práce s veřejným prostorem myšlení lidí. S tímto záměrem je definována i badatelská otázka „*Jak komunisté využívali veřejný prostor k propagaci socialismu?*“. Na průvodní stránce pracovního listu se objevuje vysvětlení, proč se honosně slavil Svátek práce. K evokaci se využívá fotografie poničeného pražského pomníku maršála Koněva, který byl postaven v době normalizace a demontován v roce 2019. Žáci se zamýšlí nad tím, zda by se měly podobné normalizační pomníky z veřejného prostoru odstranit. Velký důraz je kladen na osobní názory studujících. Úvodním zdrojem je scéna ze seriálu *Vyprávěj*, která zachycuje oslavu Mezinárodního dne žen v Československé televizi. Studenti mají zhodnotit, jak vypadala výzdoba místnosti, v níž se oslava

odehrávala, a jak celá připomínka měla na lidi působit. Opomenuta není analýza recitované básně. Po videoukázce následuje pět fotografií z májového průvodu v Chlumci nad Cidlinou z druhé poloviny 80. let. Na vizuální prameny navazuje výpověď pamětníka, která se vztahuje právě k samotným chlumeckým oslavám Svátku práce. Studenti při své práci hodnotí, zda občané chodili na podobné manifestace dobrovolně. Analýze jsou podrobeny i fotky malého automobilu, na němž je připevněna informační tabule lovčického družstva. Poslední audiovizuální pramen představuje ukázka ze seriálu *Plechová kavalerie*, která zachycuje vesnické dožínky. Primárně se studující při práci s videem zaměřují na motiv společenství vesnice, svátečnost celé akce a vliv ideologie. S ideologií a hesly pracují i v devátém a desátém zdroji. Na první fotce je zachycena budova chlumeckého Městského národního výboru a na druhé výloha lovčického nákupního střediska. V obou případech se snaží žáci zjistit, jaká sdělení měly transparenty a výzdoba občanům předávat. Zároveň se studenti pokouší vydedukovat, proč se podobné věci ve veřejném prostoru objevovaly. Prostor je věnován i osobním názorům studujících, např. zda vnímají, že by se podobné prezentace objevovaly ve veřejném prostoru i dnes. Závěrečnou aktivitou žáků je uvažování, proč byla chlumecká socha Rudoarmějce po roce 1989 přemístěna z městského parku na hřbitov. Současně se zamyslí nad tím, jakou úlohu socha v době normalizace plnila. Do závěrečné diskuze je položena otázka, zda by studující byli pro odstranění sochy z městského parku, kdyby se o tom hlasovalo dnes. Před samotnou závěrečnou diskuzí se provede společná reflexe odpovědí na badatelskou otázku, v níž pomocí argumentů žáci hodnotí způsoby, jakými komunisté využívali veřejný prostor pro vlastní propagaci. Autorské řešení a metodický list se nachází na webovém uložišti dat *Google Disk*.

2.2.10 „Svobodná“ kultura v době normalizace

Jak název napovídá, pracovní list se zaměřuje na kulturu v době normalizace. Hlavním záměrem je zkoumat, proč neměli umělci tvůrčí svobodu a jak státní aparát dohlížel na průběh kulturních akcí. Sledované problematice se přizpůsobuje i badatelská otázka „*Proč nemohli hrát?*“. Na průvodní stránce se nachází i nastínění fenoménu přehrávkových komisí. K uvedení žáků do zkoumané problematiky slouží píseň ze seriálu *Svět pod hlavou*. Na daném příkladu žáci definují, co byla angažovaná/politická píseň. Na základě práce s úvodní ukázkou, jež je ze seriálu *Vyprávěj*, se studující snaží vydedukovat, proč muzikanti nemohli v 70. a 80. letech zpívat anglicky a proč museli vystupovat před přehrávkovou komisí. Opomenuto nezůstává ani zamyšlení studentů nad argumenty, které kapela ve scéně předložila. Druhá a poslední videoukázka pochází

z „cimrmanovského“ filmu *Nejistá sezóna*. Žáci při analýze videa zjišťují, jaké limity měla kulturní produkce v 80. letech, a současně se seznamují se systémem plánování v kultuře. V závěrečné fázi bádání se studující věnují analýze a kritice tří archivních dokumentů, konkrétně jde o zápisy z provedených kontrol hudebních zábav v letech 1985 až 1988. Nejprve studenti v archiváliích zaznačí důležité informace a motivy. Následně se zabývají konkrétními doporučeními a výtkami, které kontrolní komise v zápisech uvedly. Na základě svých zkušeností zmíní, zda podobné kontroly probíhají dnes a zda mohou umělci svobodně tvořit. V reflektivní části žáci podrobí poznatky získané badatelskou činností detailní syntéze, jejímž výsledkem je komplexní odpověď na položenou badatelskou otázku. Doprovodné materiály jsou uloženy v přílohách této diplomové práce.

2.3 Pilotáž pracovních listů

Prezentované pracovní listy byly v průběhu září 2022 a dubna až června 2023 pilotovány na dvou základních školách a jedné střední škole v Královéhradeckém kraji, konkrétně na Základní škole a Mateřské škole Nový Hradec Králové, Základní škole Chlumeck nad Cidlinou a Gymnáziu, Střední odborné škole a Vyšší odborné škole Nový Bydžov. Na první zmíněné škole proběhlo testování všech vytvořených listů během běžných hodin dějepisu (šlo o dvouhodinové vyučování) v jedné deváté třídě. V některých případech do průběhu pilotáže zasahovaly neovlivnitelné jevy, které nemalou měrou ovlivňovali proces učení a pracovní činnost žáků, např. blížící se konec školního roku, školní akce, počasí nebo zařazení dějepisného vyučování na poslední dvě hodiny v pátek. I přesto se podařilo lekce otestovat.

V případě druhé školy probíhalo testování nepravidelně (duben až červen 2023), neboť se pracovní listy zařazovaly do hodin, v nichž se vyučovaly regionální dějiny⁴⁹⁵. I zde probíhala pilotáž v běžných hodinách dějepisu ve dvou devátých třídách. Jelikož do odzkoušení zasahovaly školní akce a blížící se konec školního roku, nebyly využity všechny pracovní listy. Na ZŠ Chlumeck nad Cidlinou se aplikovaly *Občané a volby v období normalizace*, *Politické prověrky*, *Pracovní morálka v normalizaci*, *Socializace vesnice*, *Nakupování v době nedostatku*, *Normalizační oslavy a rituály* a „*Svobodná kultura v době normalizace*“.

⁴⁹⁵ Vyučující má v 9. třídách nastavený model, dle kterého nejprve učí soudobé dějiny z celorepublikového pohledu a následně z regionálního.

Na novobydžovské střední škole byly materiály využity v zářijových hodinách dějepisu gymnaziálních tříd, konkrétně šlo o jednu třídu prvního ročníku a dvě třídy maturitního ročníku. Vlivem nedostatku času se použily pouze vybrané zdroje z jednotlivých pracovních listů. Při vyhodnocování výsledků se proto hodnotila pouze efektivita daného úkon, který je při práci s konkrétním pramenem požadován. Při hodinách se využily zdroje z pracovního listu *Občané a volby*, *Politické prověrky* a *Normalizační oslavy a rituály*. Získané zpětné vazby se následně využily při finálním sestavování didaktických materiálů.

Při testování se všechny předložené pracovní listy osvědčily. Při aplikaci byly využity různé organizační formy výuky – hromadná a skupinová výuka – a vyučovací metody, např. myšlenková mapa, jigsaw nebo buzz groups. Vždy se zachovaly principy badatelsky orientované výuky. Největší přínos žáci spatřovali ve vlastní badatelské činnosti a v zapojení regionálních specifik a oblastí každodenního života. I přes pozitivní ohlas na badatelsky orientovanou výuku se při zpětné vazbě objevovali žáci, kteří preferovali tradiční výuku dějepisu, tedy čistý frontální výklad minimálně doplněný o práci s pramenem. Asi nejčastějším limitem při práci se zdroji se jevila neschopnost studentů rozklíčovat jazyk normalizační doby. Studujícím dělalo problémy oddělit ideologický podtext od reálných informací, což se nejvíce projevovalo při práci s videoukázkami. Neschopnost oddělit jazyk dané doby ovlivňovala kvalitu získaných informací i výslednou odpověď na badatelskou otázku. Po intervenci vyučujícího se u většiny žáků situace zlepšila. Schopnost dekodovat ideologická sdělení se v průběhu testování postupně zdokonalovala. Z hlediska druhu pramenů žákům nejvíce vyhovovaly videoukázky, vzpomínky pamětníků a fotografie, naopak značné obtíže činila práce s textem, tedy úryvky odborného textu či archivní dokumenty. Z učitelského pohledu se nejvíce oceňoval důraz na badatelskou činnost a volnost při stanovování forem a metod výuky při používání pracovních listů. Popsané klady potvrdil i vyučující ze Základní školy Václava Klimenta Klicpery Nový Bydžov, který zažádal o poskytnutí vytvořených didaktických materiálů, z nichž využil jak konkrétní prameny, tak i celé pracovní listy.

Závěr

Primárním cílem diplomové práce bylo vytvoření výukových materiálů, které by sloužily při výuce každodenního života v období tzv. normalizace a využívaly by specifické příklady z královéhradeckého regionu. Za tímto účelem vzniklo deset pracovních listů, jež se vztahují k jednotlivým oblastem každodennosti a k obcím Chlumeck nad Cidlinou a Lovčice. Výběr okruhů, kterým se didaktické materiály věnují, vycházel z provedeného výzkumu podob normalizačního každodenního života v Chlumci nad Cidlinou a Lovčicích. Pracovní listy se zakládají na principech badatelsky orientované výuky, při níž se proces učení přesouvá na samotné žáky. Prostřednictvím badatelské činnosti si žáci rozvíjí vlastní klíčové kompetence, badatelské kompetence a historickou gramotnost. Z důvodu inkluze a možnosti širokého využití se v didaktických materiálech nedefinují konkrétní organizační forma výuky a vyučovací metody. Výběr se přenechává vyučujícím. Součástí všech pracovních listů je i průvodní stránka, na níž žáci naleznou badatelskou otázku a informace, co konkrétně budou zkoumat. Součástí je i krátký faktografický výklad, který má studentům napomoci se snadnějším vhladem do problematiky. Zdroje obsažené v pracovních listech se vždy přímo vztahují ke stanovené badatelské otázce. Žáci se setkávají s audiovizuálními materiály, fotografiemi, výpověďmi pamětníků, výňatky z odborného textu či archivními dokumenty. Některé zdroje poskytují prostor studentům, aby vyjádřili své osobní názory a postoje ke zkoumanému tématu. Předložené prameny byly vybrány tak, aby si studující vyzkoušeli různé přístupy a způsoby historikovi práce. Setkávají se s analýzou, komparací, kritikou, hodnocením, syntézou či interpretací. Důraz se klade i na rozvoj kritického myšlení a čtenářské gramotnosti. Badatelské listy se zároveň snaží o nabourání mýtu, že existuje pouze jeden výklad dějin normalizační každodennosti. Žáci se prostřednictvím badatelství seznámí s faktem, že se ke studiu historie dá přistupovat interdisciplinárně a že při bádání se mohou projevovat různé náhledy na danou problematiku.

Pilotáž prezentovaných pracovních listů proběhla v září 2022 a v rozmezí duben až červen 2023 na třech školách v Královéhradeckém kraji. V prvním termínu se testovaly vybrané zdroje na Gymnáziu, Střední odborné škole a Vyšší odborné škole Nový Bydžov. V druhém termínu (duben až červen 2023) se pilotovaly kompletní pracovní listy na Základní škole Chlumeck nad Cidlinou a na Základní škole a Mateřské škole Nový Hradec Králové. V průběhu testování zažádal pedagog ze Základní školy

Václava Klimenta Klicpery Nový Bydžov o poskytnutí vypracovaných didaktických materiálů pro využití ve vlastních hodinách dějepisu. Jeho postřehy se promítly do závěrečného hodnocení.

Sekundárním cílem diplomové práce bylo zmapování a přiblížení konkrétních oblastí každodenního života v Lovčicích a Chlumci nad Cidlinou v 70. a 80. letech 20. století. Na základě provedeného výzkumu se definovalo pět oblastí každodennosti, které jsou předloženy v podkapitolách *Politika a její vliv na běžný život občanů*, *Pracovní život*, *Výstavba a investice do územního rozvoje obcí*, *Občanská vybavenost* a *Volnočasové využití*. Pro lepší porozumění specifikům normalizačního běžného života se v práci objevuje popis vývoje Československa a obou obcí po druhé světové válce. Při historickém výzkumu se využilo široké spektrum archivních pramenů, jež pocházejí ze Státního okresního archivu Hradec Králové, podnikových archivů a soukromých archivů pamětníků. Bádání bylo částečně limitováno nezpracovaným archivním fondem Místní národní výbor Lovčice. Dále se využily výpovědi pamětníků, dobová periodika a kroniky města Chlumec nad Cidlinou, pamětní knihy obce Lovčice a kroniky ZŠ Chlumec nad Cidlinou. Snahou ani cílem historického výzkumu nebylo vytvořit komplexní popis každodenního života v reflektovaném časoprostoru. V této oblasti je ještě velký prostor pro další detailnější bádání, které může navázat na doposud zjištěné poznatky.

Diplomová práce splnila vytyčené cíle. Prezentované poznatky se mohou využít pro navazující výzkum normalizační každodennosti a didaktické materiály jsou připraveny k okamžitému užití v dějepisném vyučování. Využití vypracovaných pracovních a metodických listů zmatelně urychlí vyučujícím přípravu na výuku 70. a 80. let v Československu. Použití těchto materiálů současně napomůže častějšímu využívání principů badatelsky orientované výuky na základních a středních školách a k zapojování regionálních dějin a dějin každodennosti do dějepisného vyučování. Jako vhodná pomůcka pro učitele se jeví i poznatky z historického bádání, které pojednávají o soudobých dějinách v Chlumci nad Cidlinou a Lovčicích. Vyučující tak mají snazší přístup k podstatným informacím.

Ve spojení s výsledky bakalářské práce *Využití metody Oral History ve výuce dějepisu na příkladu revoluce 1989 v Hradci Králové* vznikla kartotéka didaktických materiálů, jež se vztahuje k posledním dvaceti letům existence komunistického režimu v Československu, konkrétně v okrese Hradec Králové. Propojením mikrohistorických poznatků z obou závěrečných prací se utváří odborná základna pro další detailní historické bádání.

Seznam pramenů a literatury

Archivní prameny

Kronika města Chlumeck nad Cidlinou II. díl.

Kronika města Chlumeck nad Cidlinou III. díl.

Kronika Základní devítileté školy Chlumeck nad Cidlinou 1964–1970.

Paměti města Chlumeck nad Cidlinou.

Pamětní kniha obce Lovčice I. díl.

Pamětní kniha obce Lovčice II. díl.

Podnikový archiv Lovčické zemědělské, a.s.

Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ.

Protokol o jednání delegace ČSSR a SSSR (tzv. Moskevský protokol).

Regulační plán centra města Chlumeck nad Cidlinou, Karel Kuča, 1991.

Státní okresní archiv Hradec Králové, f. KSČ – Krajský výbor Hradec Králové.

Státní okresní archiv Hradec Králové, f. KSČ – Okresní výbor Hradec Králové.

Státní okresní archiv Hradec Králové, f. Městský národní výbor Chlumeck nad Cidlinou.

Státní okresní archiv Hradec Králové, f. Východočeské konzervárny a lihovary n.p., závod Chlumeck n. C. – ZV ROH.

Soukromý archiv Aloise V.

Soukromý archiv Františka B.

Soukromý archiv Jiřího V.

Soukromý archiv Josefa H.

Soukromý archiv Leoše P.

Soukromý archiv Miroslava U.

Soukromý archiv Zdeňka M.

Tajný rozkaz ministra národní bezpečnosti: 33. Směrnice ministrů NB, vnitra a spravedlnosti ze dne 22. října 1951 o úpravě poměrů rodinných příslušníků odsouzených vesnických boháčů.

Tištěné prameny

Chlumecký zpravodaj 1971–1989.

Lovčický hlasatel 1972–1980.

Lovčický zpravodaj 1980–1989.

Nové Hradecko 1968–1989.

Pochodeň 1968–1989.

Rudé právo 1947–1989.

SPÁČIL, Dušan –SÝS, Karel a kol., *Viděno deseti. Rozhodující události mocenského zvratu v roce 1989 očima klíčových osobností z obou stran politického spektra.*, Praha 2009.

Statistické ročenky Československé socialistické republiky 1970–1989.

ZDOBINSKÝ, Stanislav a kol., *Volební systém ČSSR v otázkách a odpovědích*, Praha 1981.

Zpravodaj OV Svazu družstevních rolníků HK 1982–1988.

700 let Lovčic: 1299–1999: k 700. výročí první písemné zmínky o Lovčicích, Lovčice 1999.

Dokumenty legislativního charakteru

Dekret prezidenta republiky č. 100/1945 Sb. až 104/1945 Sb.

Košický vládní program.

Nařízení vlády č. 4/1945 Sb. Vládní nařízení o volbě a pravomoci národních výborů.

Nařízení vlády č. 120/1946 Sb. Vládní nařízení o obnovení národních výborů na podkladě výsledků voleb do Ústavodárného Národního shromáždění.

Opatření č. 14/1973 Sb. Zákonné opatření předsednictva FS o poskytování půjček se státním příspěvkem mladým manželům.

Rámcový vzdělávací program pro gymnázia.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání.

Ústavní zákon č. 100/1960 Sb. ze dne 11. července 1960.

Vyhláška č. 122/1960 Sb. Vyhláška ÚRO a ministerstva financí o poskytování prostředků a o uhrazování nákladů na činnost ZO ROH v organizacích státního socialistického sektoru.

Vyhláška č. 42/1964 Sb. Vyhláška vlády Československé socialistické republiky a Ústřední rady odborů o závodním stravování.

Vyhláška č. 60/1964 Sb. Vyhláška Ústřední správy pro rozvoj místního hospodářství o úhradě za užívání bytu a za služby spojené s užíváním bytu.

Vyhláška č. 121/1965 Sb. Vyhláška ministerstva financí a ÚRO o použití prostředků fondu kulturních a sociálních potřeb a financování některých činností státních hospodářských organizací.

Zákon č. 46/1948 Sb. Zákon o nové pozemkové reformě.

Zákon č. 69/1949 Sb. Zákon o jednotných zemědělských družstvech.

Zákon č. 14/1954 Sb. Zákon o volbách do národních výborů.

Zákon č. 49/1959 Sb. Zákon o jednotných zemědělských družstvech.

Zákon č. 140/1961 Sb. Trestní zákon.

Zákon č. 69/1967 Sb. Zákon o národních výborech.

Zákon č. 88/1968 Sb. Zákon o prodloužení mateřské dovolené, o dávkách v mateřství a o přídavicích na děti z nemocenského pojištění.

Zákon č. 154/1969 Sb. a Zákon č. 107/1971 Sb., zákony o mateřském příspěvku.

Zákon č. 54/1971 Sb. Zákon ČNR o volbách do národních výborů v České socialistické republice.

Zákon č. 106/1971 Sb. Zákon o zvýšení důchodů starodůchodců a některých nízkých důchodů v sociálním zabezpečení.

Zákon č. 122/1975 Sb. Zákon o zemědělském družstevnictví.

Zákon č. 49/1982 Sb. Zákon České národní rady, kterým se mění a doplňuje zákon o národních výborech a upravuje působnost místních národních výborů ve střediskových obcích.

Zákon č. 128/2000 Sb. Zákon o obcích.

Zákon č. 499/2004 Sb. Zákon o archivnictví a spisové službě.

Zásady č. 31/1988 Sb. Zásady a postup přestavby.

Orálně-historické rozhovory

Rozhovor s Boženou B. vedl Michal Pajer, březen 2023.

Rozhovor s Františkem B. vedl Michal Pajer, březen 2023.

Rozhovor s Hanou H. vedl Michal Pajer, březen 2023.

Rozhovor s Janem B. vedl Michal Pajer, březen 2023.

Rozhovor s Janou Š. vedl Michal Pajer, březen 2023.

Rozhovor s Jiřím F. vedl Michal Pajer, březen 2023.

Rozhovor s Josefem H. vedl Michal Pajer, březen 2023.

Rozhovor s Josefem Š. vedl Michal Pajer, březen 2023.

Rozhovor s Marcelou V. vedl Michal Pajer, březen 2023.

Rozhovor s Michalem P. vedl Michal Pajer, březen 2023.

Rozhovor s Vladimírem M. vedl Michal Pajer, březen 2023.

Rozhovor se Zdeňkou B. vedl Michal Pajer, březen 2023.

Rozhovor se Zdeňkou P. vedl Michal Pajer, březen 2023.

Rozhovor s Antonínem F. vedl Michal Pajer, duben 2023.
Rozhovor s Dobroslavem N. vedl Michal Pajer, duben 2023.
Rozhovor s Františkem H. vedl Michal Pajer, duben 2023.
Rozhovor s Janou B. vedl Michal Pajer, duben 2023.
Rozhovor s Jiřím V. vedl Michal Pajer, duben 2023.
Rozhovor s Milanem B. vedl Michal Pajer, duben 2023.
Rozhovor s Miroslavem L. vedl Michal Pajer, duben 2023.
Rozhovor s Miroslavem U. vedl Michal Pajer, duben 2023.
Rozhovor s Pavlem B. vedl Michal Pajer, duben 2023.
Rozhovor s Václavem V. vedl Michal Pajer, duben 2023.
Rozhovor s Věrou V. vedl Michal Pajer, duben 2023.
Rozhovor s Vratislavem V. vedl Michal Pajer, duben 2023.
Rozhovor se Zdeňkem M. vedl Michal Pajer, duben 2023.
Rozhovor se Zdeňkem S. vedl Michal Pajer, duben 2023.
Rozhovor s Janou Ř. vedl Michal Pajer, květen 2023.
Rozhovor s Miroslavem Š. vedl Michal Pajer, květen 2023.
Rozhovor s Vladislavem M. vedl Michal Pajer, květen 2023.

Odborná literatura

BARTÁKOVÁ, Lenka – DANIŠ, Pavel a kol., *Chemie: laboratorní a terénní cvičení*, Olomouc 2015.

BARTON, Keith C. – LEVSTIK, Linda S., *Doing History: Investigating with Children in Elementary and Middle Schools*, New York 1996.

BĚLINA, Pavel a kol., *Dějiny zemí Koruny české II.*, Praha 1993.

BREN, Pauline, *Zelinář a jeho televize: kultura komunismu po pražském jaru 1968*, Praha 2013.

CIHLÁŘ, Jiří, *Vesnice severovýchodních Čech v období kolektivizace 1948–1960*, Praha 2016.

ČINÁTL, Kamil – MERVART, Jan – NAJBERT, Jaroslav (edd.), *Podoby československé normalizace: Dějiny v diskuzi*, Praha 2017.

ČINÁTL, Kamil – NAJBERT, Jaroslav – RIPKA, Vojtěch, *Historická gramotnost v aplikaci HistoryLab: realistický přístup k osvojování didaktické teorie dějepisu*, *Historie – Otázky – Problémy* 13 (2), 2021, s. 50–70.

- ČINÁTL, Kamil – PINKAS, Jaroslav a kol., *Dějiny ve filmu: film ve výuce dějepisu*, Praha 2014.
- ČINÁTL, Kamil – PÝCHA, Čeněk, *Implementace vzdělávací inovace v digitálním prostředí. Evaluační studie projektu HistoryLab*, Praha 2021.
- DOSTÁL, Jiří, *Badatelsky orientovaná výuka. Kompetence učitelů k její realizaci v technických a přírodovědných předmětech na ZŠ*, Olomouc 2015.
- DOSTÁL, Jiří, *Badatelsky orientovaná výuka: pojetí, podstata, význam a přínosy*, Olomouc 2015.
- FEJTL, Michal, *Česká společnost na počátku normalizace*, Praha: Filosofická fakulta Univerzity Karlovy, 2011, s. 52, Bakalářská práce.
- FIALKA, Jiří, *Boj o zrna na československém industrializovaném venkově (50.–80. léta 20. století)*, in: *Venkov, rolník a válka v českých zemích a na Slovensku v moderní době*, edd. Jitka Balcarová, Eduard Kubů, Jiří Šouša, Praha 2017, s. 361–371.
- GRACOVÁ, Blažena – LABISCHOVÁ, Denisa, *Současná teorie a praxe dějepisného vzdělávání na školách*, *Pedagogická orientace* 22 (4), 2012, s. 516–543.
- GRACOVÁ, Blažena, *Možnost využití aktivizujících metod ve výuce období socialismu a současné české učebnice dějepisu*, in: *Obraz období „socialismu“ v českých a polských učebnicích*, edd. B. Gracová – M. Tomášek, Ostrava 2016, s. 52–71.
- GROMAN, Martin, *Kriegel: voják a lékař komunismu*, Praha 2023.
- HAVLŮJOVÁ, Hana – NAJBERT, Jaroslav a kol., *Paměť a projektové vyučování v dějepise*, Praha 2014.
- HOLAS, Vlastimil, *Kolektivizace zemědělství na Chrudimsku*, Brno: Filosofická fakulta Masarykovy univerzity, 2011, s. 77, Diplomová práce.
- HRUBÝ, Karel, *O všedním životě v „socialismu“: Jaká byla komunistická diktatura?*, *Dějiny – teorie – kritika* 11 (2), 2014 s. 269–292.
- HUDECOVÁ, Dagmar, *Jak modernizovat výuku dějepisu: výchovné a vzdělávací strategie v dějepisném vyučování*, Praha 2007.
- CHRISTOU, Theodore M. – BERG, Christopher W., *Introduction: History Education in Theory, Practice and the Space in between*, in: *The Palgrave Handbook of History and Social Studies Education*, Cham 2020, s. 3–19.
- IGGERS, Georg G., *Dějepisectví ve 20. století*, Praha 2002.
- JULÍNEK, Stanislav, *Základy oborové didaktiky dějepisu*, Brno 2004.
- KALINOVÁ, Lenka, *K sociálním dějinám Československa 1969–1989*, Praha 1999
- KAPLAN, Karel, *Československo 1945–1948*, Praha 1990.
- KRÁTKÁ, Lenka – VANĚK, Miroslav (edd.), *Příběhy (ne)obyčejných profesí: česká společnost v období tzv. normalizace a transformace*, Praha 2014.
- KUČA, Karel, *Chlumecko, Novobydžovsko: historie a architektonické památky Pociidliní 2*, Hradec Králové 1995.
- KVAČEK, Robert – ČECHUROVÁ, Jana a kol., *Kronika Českých zemí*, Praha 1999.

LABISCHOVÁ, Denisa, *Badatelsky orientovaná výuka – základní paradigma pro tvorbu moderní učebnice dějepisu*, in: Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity: řada společenských věd 28 (2), Brno 2014, s. 110–127.

LABISCHOVÁ, Denisa – GRACOVÁ, Blažena, *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*, Ostrava 2009.

LABISCHOVÁ, Denisa, *Historický pramen a badatelsky orientované učení v německých učebnicích dějepisu*, *Historica. Revue pro historii a příbuzné vědy* 6 (2), Ostrava 2015, s. 196–210.

LIPP, Carola, *Alltagskulturforschung im Grenzbereich von Volkskunde, Soziologie und Geschichte: Aufstieg und Niedergang eines interdisziplinären Forschungskonzepts*, in: *Zeitschrift für Volkskunde* 89 (1), 1993, s. 2–3.

MCDERMOTT, Kevin – STIBBE, Matthew (edd.), *Czechoslovakia and Eastern Europe in the Era of Normalisation, 1969–1989*, London 2022.

MLYNÁŘ, Zdeněk, *Československý pokus o reformu 1968: analýza jeho teorie a praxe*, Köln 1975.

PAJER, Michal, *Využití metody Oral History ve výuce dějepisu na příkladu revoluce 1989 v Hradci Králové*, Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2021, s. 116, Bakalářská práce.

PAŽOUT, Jaroslav (ed.), *Každodenní život v Československu 1945/48–1989*, Liberec 2015.

PEDASTE, Margus a kol., *Phases of Inquiry-Based Learning: Definitions and the Inquiry Cycle*, *Educational Research Review* 14 (2), 2015, s. 47–61.

PINKAS, Jaroslav, *Jak vzpomínáme na normalizaci. Obrazy normalizační minulosti ve filmu.*, Praha 2020.

PINKAS, Jaroslav, *Učitelé dějepisu a badatelská výuka na příkladu testování učebnice dějepisu pro 9. ročník ZŠ*, *Historie – Otázky – Problémy* 13 (2), 2021, 97–112.

PRŮCHA, Jan (ed.), *Pedagogický slovník*, Praha 2013.

REIFOVÁ, Irena, *Pojem popkulturní občanství jako teoretický rámec studia populární kultury v socialistické a post-socialistické společnosti*, *Naše společnost* 8 (2), 2010, s. 28–35.

RICHTER, Karel, *Chlumec nad Cidlinou a Chlumecko v proměnách dějin: po stopách prošlého času*, Praha 2010.

SEDLÁK, Petr, *Každodennost jako předmět a koncept dějepisného poznání*, *Soudobé dějiny* 20 (1–2), 2013, s. 120–157.

SEDLÁK, Petr, *Proč tak snadno? Silné a slabé stránky revize vykládání diktatury KSČ a jejího nástupu v únoru 1948*, *Dějiny – teorie – kritika* 10 (1), 2013, s. 30–55.

SEGERT, Dieter, *Státní socialismus nebyl jen politický mocenský vztah. Poznámky k teoretickému deficitu konceptu totalitarismu.*, *Soudobé dějiny* 16 (4), 2009, s. 709–718.

SEIXAS, Peter – MORTON, Tom, *The Big Six Historical Thinking Concepts*, Toronto 2012.

SCHINDLER-WISTEN, Petra, *O chalupách a lidech: chalupářství v českých zemích v období tzv. normalizace a transformace*, Praha 2017.

STRADLING, Robert, *Jak učit evropské dějiny 20. století*, Praha 2004.

STRADLING, Robert, *Multiperspektivita ve vyučování dějepisu: příručka pro učitele*, Praha 2004.

SUK, Jiří, *Labyrintem revoluce. Aktéři, zápletky a křížovatky jedné politické krize (od listopadu 1989 do června 1990)*, Praha 2020.

VANĚK, Miroslav – HOUDA, Přemysl (edd.), *Každodenní život české společnosti v období normalizace a transformace z pohledu orální historie*, Praha 2016.

VANĚK, Miroslav (ed.), *Mocní? A bezmocní? Politické elity a disent v období tzv. normalizace.*, Praha 2006.

VANĚK, Miroslav – MÜCKE, Pavel, *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie*, Praha 2015.

VANĚK, Miroslav (ed.), *Obyčejní lidé...?! Pohled do života tzv. mlčící většiny*, Praha 2009.

VANĚK, Miroslav, *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*, Praha 2004.

VANĚK, Miroslav, *Veřejné mínění o socialismu před 17. listopadem 1989*, Praha 1994.

Učebnice

PINKAS, Jaroslav – NAJBERT, Jaroslav – ČINÁTL, Kamil a kol., *Soudobé dějiny: badatelská učebnice pro 9. ročník základních škol a víceletá gymnázia*, Plzeň 2022.

VÁLKOVÁ, Veronika – PARKAN, František, *Dějepis 9. Nejnovější dějiny.*, Praha 2016.

Internetové zdroje

BLÁHOVÁ, Jindřiška, *Seriál Volha: Je dobré ukázat, že v normalizaci se nežil jen zápas dobra se zlem.*, dostupné online (<https://www.respekt.cz/kultura/serial-volha-je-dobre-ukazat-ze-v-normalizaci-se-nezil-jen-zapas-dobra-se-zlem>), [citováno k 16. červnu 2023].

Events and Production, *Setkali se v ateliéru: Francesco hrabě Kinský dal Borgo*, dostupné online (https://www.youtube.com/watch?v=xvq_gfdpe3A&t=1674s), [citováno k 14. 5. 2023].

HORÁČEK, Filip – HEYZLOVÁ, Lucie, *Lidl se vrátil do socialismu, pro mléko v sáčku musel na Slovensko*, dostupné online (https://www.idnes.cz/ekonomika/podniky/retro-tyden-v-lidlu.A150616_122750_ekoakcie_fih), [citováno k 16. červnu 2023].

HORÁK, Zdeněk – BOUČEK, Jakub, *Slušovice – Největší zázrak Československa?*, dostupné online (<https://www.youtube.com/watch?v=wug5EGKKC7Y>), [citováno k 15. 5. 2023].

MINAŘÍK, Pavel, *Vojenský útvar v Chlumci nad Cidlinou*, dostupné online (<https://armada.vojenstvi.cz/vase-dotazy/129.htm>), [citováno k 15. 5. 2023].

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, *Doporučení MŠMT k výuce dějin 20. století*, dostupné online (<https://www.msmt.cz/vzdelavani/stredni-vzdelavani/doporuceni-msmt-k-vyuce-dejin-20-stoleti-1>), [citováno k 20. 6. 2023].

Národní pedagogický institut, *Projekt Dějepis+*, dostupné online (<https://dejepisplus.npi.cz/>), [citováno k 12. 1. 2023].

Sociologický ústav AV ČR, *Sociologická encyklopedie*, dostupné online (<https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Ka%C5%BEhodennost>), [citováno k 10. 3. 2023].

Ústav pro studium totalitních režimů, *Databáze normalizace*, dostupné online (<https://normalizace.dejepis21.cz/index.html>), [citováno k 20. červnu 2023].

Ústav pro studium totalitních režimů, *Dějepis v 21. století*, dostupné online (<https://normalizace.dejepis21.cz/index.html>), [citováno k 10. 3. 2023].

Ústav pro studium totalitních režimů, *HistoryLab*, dostupné online (<https://historylab.cz/>), [citováno k 25. 4. 2023].

Ústav pro studium totalitních režimů, *Typy JZD*, dostupné online (<https://www.ustrcr.cz/data/pdf/citanka-kolektivizace/typy-jzd.pdf>), [citováno k 15. 4. 2023].

Vyprávěj. Instruktažní videa, dostupné online (<https://www.ceskatelevize.cz/porady/10195164142-vypravej/13545-instruktazni-video/>), [citováno k 16. červnu 2023].

VYSTAVĚL, Stanislav, *54. radiotechnický prapor [1961–1991]*, dostupné online (<https://www.valka.cz/54-radiotechnicky-prapor-1961-1991-t47889>), [citováno k 15. 5. 2023].

YouTube, *Michal Pajer*, dostupné online (<https://www.youtube.com/@michalpajer8069/videos>), [citováno k 29. 6. 2023].

Základní umělecká škola Chlumeck nad Cidlinou, *Historie a současnost*, dostupné online (<https://zuschlumeck.cz/historie-a-soucasnost/>), [citováno k 15. červnu 2023].

Přílohy

Seznam příloh:

Příloha č. 1: otázky k orálně-historickým rozhovorům

Příloha č. 2: Občané a volby v období normalizace

Příloha č. 3: Politické prověrky

Příloha č. 4: Škola v době normalizace

Příloha č. 5: Pracovní morálka v normalizaci

Příloha č. 6: Socializace vesnice

Příloha č. 7: Byt, či dům? Výstavba v době normalizace

Příloha č. 8: Nakupování v době nedostatku

Příloha č. 9: Komunisté a památková péče

Příloha č. 10: Normalizační oslavy a rituály

Příloha č. 11: „Svobodná“ kultura v době normalizace

Příloha č. 12: vybraná autorské řešení pracovních listů

- *Občané a volby v období normalizace*
- *Pracovní morálka*
- *„Svobodná“ kultura v době normalizace*

Příloha č. 13: vybrané metodické listy k pracovním listům

- *Občané a volby v období normalizace*
- *Pracovní morálka*
- *„Svobodná“ kultura v době normalizace*

Příloha č. 1: otázky k orálně-historickým rozhovorům

Politika

1. Jak jste vnímal období pražského jara a invaze vojsk Varšavské smlouvy?
2. Jak vypadaly prověřkové komise?
3. Mnozí historici stanovují tezi, že normalizace byla odlišná od 50. let i tím, že již po občanech nepožadovala bezmeznou oddanost. Jak moc se projevovala politika KSČ do běžného života lidí?
4. Jak moc lidé věřili socialismu a straně?
5. Jak probíhaly volby? Vzpomínáte si, jak vypadala politická agitace před volbami?
6. Jak se sestavoval volební program NF?
7. Jak těžké bylo ve druhé polovině 80. let hledat nové a mladé lidi, kteří by se aktivně podíleli na politice strany?
8. Jak vypadala taková stranická agitace a jak silná byla?
9. Často se mluví o tom, že tehdejší MNV měla minimální vliv na rozhodování. Jaké měl tehdejší předseda MěNV reálné pravomoci? Byly totožné s dnešním starostou?
10. Jakou roli dle Vás zastávaly oslavy státních svátků a významných dní? Chodili tam lidé dobrovolně?
11. Měla strana co nabídnout i v druhé polovině 80. let?

Výstavba

12. Co zásadního se dle Vás za dobu normalizace postavilo?
13. Proč mnohé stavby trvaly tak dlouho a stále se odkládaly?
14. Jaká byla bytová situace v obci?
15. Proč se nakonec nerealizovaly některé plánované úpravy dle územního plánu?
16. Jak fungovaly tzv. Akce Z? Byla výsledná práce kvalitní?

Zaměstnání

17. Jak zasahovala politika do pracovního života občanů? Jak moc se na politiku tlačilo?
18. Jak vážně se braly kolektivní závazky na pracovištích?
19. Byly aktivní Lidové milice?
20. Jak lidé vnímali odborové rekreace?

Občanská vybavenost

21. Jaká byla v obci občanská vybavenost? Dostačovala nabídka služeb? Jak to bylo s jejich kvalitou?
22. Jak se přistupovalo k památkám?
23. Jak to bylo s úplatky a postavením členů KSČ?

Volný čas

24. Jak politika zasahovala do školství a zájmových organizací?
25. Jaké volnočasové vyžití obec nabízela?
26. Chlumeck nad Cidlinou byl tzv. střediskovým národním výborem, jak občané okolních vesnic tento fakt využívali?

Obecné

27. Byly v obci nějaké vyložené odpůrci režimu?
28. Jak se do života obce projevovovala přítomnost dvou vojenských útvarů?
29. Jak byste celkově shrnul dobu normalizace? Vnímáte nějaké pozitiva či negativa? Pokud ano, jaké?

Příloha č. 2: Občané a volby v období normalizace

OBČANÉ A VOLBY V OBDOBÍ NORMALIZACE

Badatelská otázka:

Jak probíhaly volby v 70. a 80. letech?

Co budeme sledovat:

V tomto pracovním listě se zaměříme na podobu a průběh voleb v období 70. a 80. let 20. století. Pozornost bude věnovaná jak volbám do centrálních zastupitelských úřadů, tak i volbám do komunálního zastupitelstva. Důraz bude kladen na komparaci s dnešní podobou voleb. Zaměříme se i na to, jaký přístup měli lidé k volbám.

Co je naším cílem:

- Seznámit se s volebním systémem ze 70. a 80. let.
- Zkoumat rozdíly mezi normalizačními a dnešními volbami.

Co musíme vědět:

V roce 1945 bylo v Československu uzákoněno, že ve volbách mohou kandidovat pouze politické subjekty sdružené do „Národní fronty Čechů a Slováků“. Ve volbách roku 1946 kandidovalo do Národního shromáždění celkem osm stran. Po komunistickém únorovém převratu se systém Národní fronty změnil. Vlivem slučování stran nebo jejich rušením zůstaly v Národní frontě pouze čtyři (KSČ, KSS, ČSL, ČSS), současně se ale do zmíněného systému připojily povolené zájmové a společenské spolky (např. Socialistický svaz mládeže, Revoluční odborové hnutí nebo Svaz československo-sovětského přátelství). Voliči měli na výběr pouze jednu kandidátní listinu, na níž byla zastoupena většina subjektů Národní fronty. V praxi to znamenalo, že většinu míst v daném zastupitelském úřadě obsadili nominanti KSČ. Počet kandidátů přesně odpovídal počtu volených míst.

Evokace: Přečtěte si dobová hesla k volbám do zastupitelských úřadů a zkuste říct, na co odkazují nebo co se snaží sdělit.

- *„V pevné jednotě KSČ a lidu za další úspěchy v budování rozvinuté socialistické společnosti!“*
- *„Leninskou cestou k dalšímu rozvoji naší socialistické vlasti!“*
- *„Program XVI. sjezdu KSČ – program všeho lidu!“*
- *„Volíme kandidáty Národní fronty – volíme socialismus a mír!“*
- *„Dalším rozvojem socialistické demokracie za vyšší účast lidu na řízení a správě státu!“*

(Zdroj: Státní okresní archiv HK, f. MěNV Chlumeck nad Cidlinou, inv. č. 195, kart. 51)

Zdroj č. 1: Přečtěte si úryvek z kroniky města Chlumeck nad Cidlinou a uveďte, jak kronikář průběh voleb popisuje. Co měly volby symbolizovat? Co měly volby v lidech vzbuzovat?

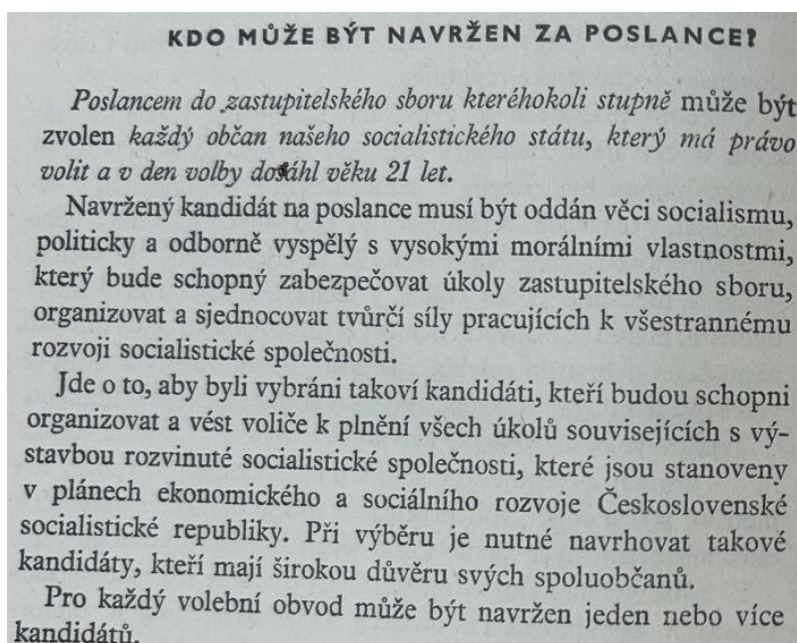
„Slavnostní atmosféra voleb byla umocněna čestnou stráží pionýrů u volebních schránek, dále dechovým orchestrem Lidové školy umění, který vyhrával před volebními místnostmi, reprodukovanou hudbou Svazu požární ochrany a otevřením galerie nejlepších pracovníků. K opravdu hezkému zážitku celých voleb patřil pozdrav s kulturní vložkou prvním voličům, kterou připravily obě mateřské školy. A tak s květinou v ruce si mnozí voliči plně uvědomili, komu vlastně patří jejich hlas pro kandidáty NF. Členové okrskových volebních komisí často vzali k účasti při volebním aktu celé rodiny společně s dětmi, ve kterých je záruka dalšího rozvoje budování naší společnosti.“

(Zdroj: Kronika města Chlumeck nad Cidlinou III. díl, s. 64.)

Zdroje č. 2, 3 a 4: Poslechněte si rozhovor s Jiřím V., který byl v osmdesátých letech předsedou Městského národního výboru Chlumeck nad Cidlinou. Po poslechu si přečtěte úryvek z dobové brožury a odborného textu. Následně odpovězte na otázky.



Rozhovor najdete zde:



(Zdroj: Stanislav ZDOBINSKÝ a kol., Volební systém ČSSR v otázkách a odpovědích, Praha 1981, s. 58.)

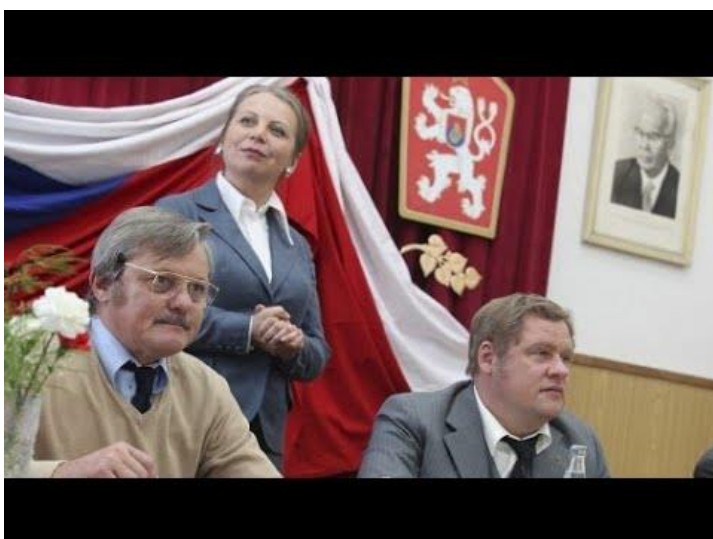
„Při výběru vhodných kandidátů oslovovaly výbory Národní fronty všechny organizace a podniky v obcích, aby navrhovaly své členy či zaměstnance. Vedle kvót na stranickou příslušnost existovaly i požadavky na určité procentuální zastoupení žen, jednotlivých profesí a mladých lidí do pětatřiceti let věku. Naplnění hlavně poslední zmiňované kvóty činilo v 80. letech značné problémy, neboť mladí občané měli o politickou angažovanost a celkově o politiku minimální zájem. Obtíže se nakonec vyřešily dosazením kandidátů tzv. do počtu. Popsaný odpor k podílení se na socialistické správě věcí veřejných ilustroval jeden z důvodů, proč se po dobu dvaceti let točily ve vedení obou obcí stejné osoby.“

(Zdroj: Michal PAJER, *Každodenní život v období normalizace v královehradeckém regionu ve výuce dějepisu*, Diplomová práce 2023, s. 55.)

Otázky:

- Proč došlo k navýšení počtu poslanců Městského národního výboru?
- Jaká pravidla se musela dodržovat při sestavování kandidátní listiny?
- Jaké problémy se při sestavování kandidátních seznamů objevovaly? Jak byly řešeny?
- Co se myslí výrazem „kandidát do počtu“?

Zdroje č. 5 a 6: Podívejte se na úryvek ze seriálu *Vyprávěj*, který reflektuje podobu voleb v období normalizace. Po zhlédnutí videa si přečtete úryvek z dobové brožury, jenž se věnuje tématu úpravy volebních lístků. Následně odpovězte na položené otázky.



... kandidát, jehož jméno a příjmení je na lístku zapsáno. Každý volič hlasuje osobně, zastoupení není přípustné. Ve volebních místnostech se vytvářejí prostory pro úpravu hlasovacích lístků. Jsou zvláště oddělené tak, aby byla zaručena tajnost hlasování. V těchto prostorách nesmí být nikdo přítomen zároveň s voličem, ani člen volební komise. Pouze volič, který nemůže sám upravit hlasovací lístek pro tělesnou vadu nebo proto, že nemůže číst nebo psát, má právo vzít s sebou do prostoru určeného pro úpravu hlasovacích lístků jiného voliče, aby za něj hlasovací lístek upravil. Tajné hlasování je Ústavou Československé socialistické republiky zaručené právo občanů, nikoli jejich povinnost. Občané tedy mohou volit i manifestačně.

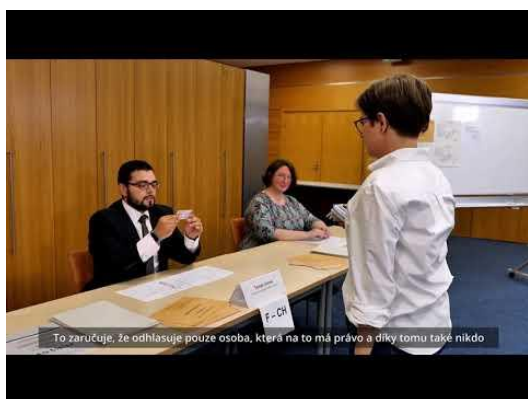
V prostoru určeném pro úpravu hlasovacích lístků ponechá volič na každém hlasovacím lístku jméno a příjmení kandidáta, pro něhož hlasuje; jméno a příjmení kandidáta, pro něhož nehlasuje, přeškrtně. Poté vloží hlasovací lístky do volební schránky. K voličům, kteří se nemohou sami upravit hlasovací lístky, musí být přítomen jiný volič, který za něj hlasovací lístek upraví.

(Zdroj: Stanislav ZDOBINSKÝ a kol., Volební systém ČSSR v otázkách a odpovědích, Praha 1981, s. 66.)

Otázky:

- Jak vypadala volební místnost v 70. a 80. letech?
- Proč byla „babi“ Dvořáková rozhořčená a následně odešla?
- Jak měly volby působit? Proč Zuzka dostala květiny a tubus?
- K čemu plenta v místnosti sloužila? Proč se Zuzka bála jít za plentu?

Zdroj č. 7: Zhlédněte instruktážní video Ministerstva vnitra ČR k průběhu voleb v roce 2021. Uveďte, jaké vidíte rozdíly mezi průběhem voleb dnes a za dob normalizace.



Odpověď na badatelskou otázku:

Příloha č. 3: Politické prověrky

POLITICKÉ PROVĚRKY

Badatelská otázka:

Proč ho chtěli vyloučit?

Co budeme sledovat:

V této pracovním listě se zaměříme na to, jak probíhaly politické prověřkové komise. Zjistíme, proč se konzervativní komunisté snažili vyloučit reformního komunistu.

Co je naším cílem:

- Seznámit se s tím, jak fungovaly prověřkové komise.
- Zkoumat, dobový výklad událostí 68. roku.

Co musíme vědět:

Po překotných událostech konce 60. let se „konzervativní“ komunisté postavili tvrdě proti reformním snahám, které byly plánované před 21. srpnem 1968. Z vedoucích a veřejných funkcí byli postupně odvoláváni proreformně smýšlející lidé. K „očistě“ komunistické strany byly použity prověřkové komise, které zkoumaly, zda daný člen v KSČ zůstane, nebo bude vyloučen. Pokud chtěl člověk setrvat ve své funkci nebo v KSČ, musel podepsat souhlas se „vstupem vojsk Varšavské smlouvy do Československa“.

Evokace: Prohlédněte si fotografii z pražských ulic, která zachycuje události srpnových dní roku 1968. Zamyslete se, jak se lidé museli po vstupu vojsk Varšavské smlouvy do Československa cítit.

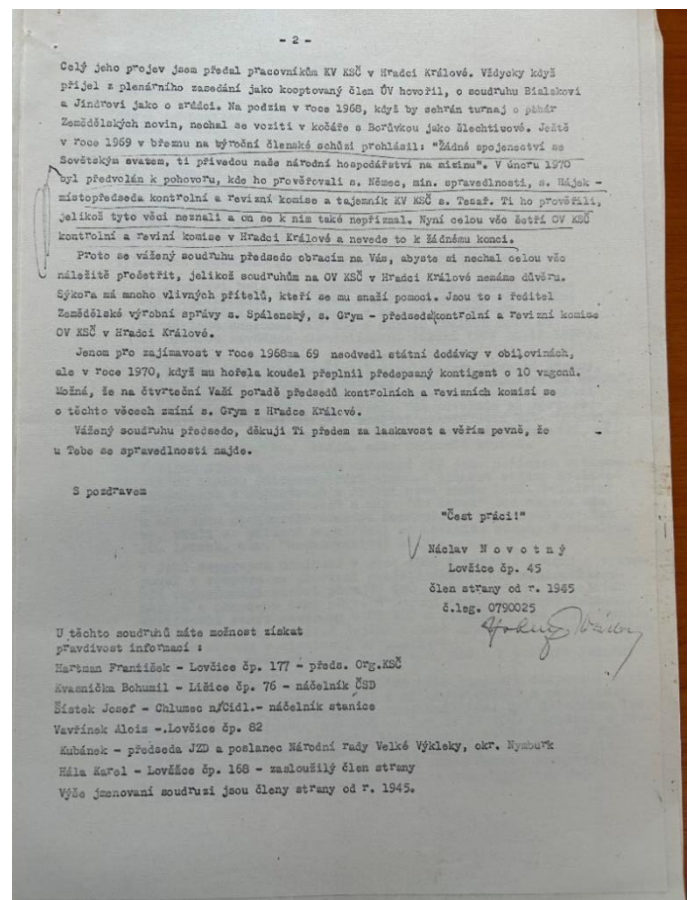
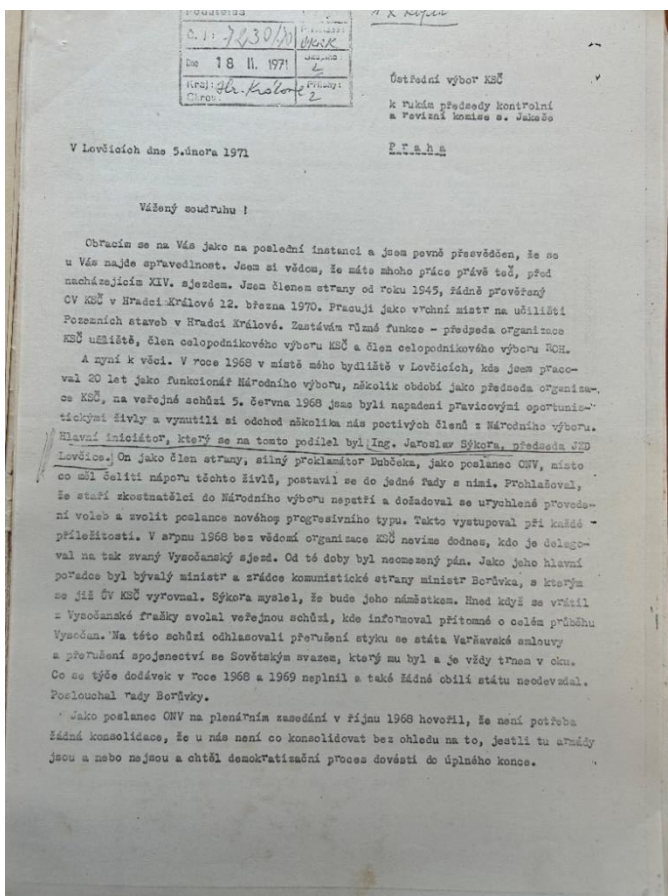


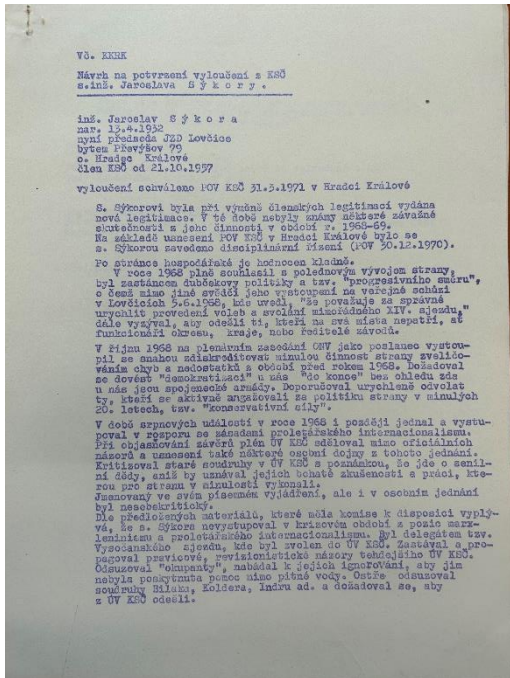
(Zdroj: Projekt *Dějepis+*.)

Zdroj č. 1: Zhlédněte úryvek ze seriálu *Zdivočelá země* a odpovězte na otázky. O jakém vstupu vojsk se v dokumentu hovoří? K čemu měl sloužit podpis pod tímto dokumentem? Jaké následky Danu zasáhly, když odmítla souhlas podepsat?



Zdroje č. 2–5: Přečtěte si přiložené dokumenty a proveďte analýzu. Důležité informace v textu označte. Zaměřte se na důvody, proč spolustraníci žádá vyloučení Jaroslava Sýkory. Zaměřte se i na argumentaci vedoucích funkcionářů KSČ, proč Sýkoru ze strany vyloučili. Získané informace komparujte s úryvkem z odb. textu. Následně odpovězte na níže položené otázky.





Dokumenty v plné verzi naleznete [zde](#):



(Zdroj: Státní okresní archiv HK, f. KSČ – KV HK, inv. č. 606, kart. 580.)

„Do vedení lovčického zemědělského kolosu se Sýkora dostal v lednu 1965 a ihned započal hospodářské směřování družstva, např. specializace na chov prasat, výstavba specializovaných hospodářských budov nebo zárodky tzv. přidružené výroby. Nastavené změny přinášely ve druhé polovině 60. let výrazné ekonomické úspěchy, což se promítlo i do platů a zaměstnaneckých benefitů. Současně se rozproudil i kulturní a stavební ruch v obci. Kladné výsledky a vlídná povaha zvedly popularitu a oblíbenost Sýkory mezi lovčickými družstevníky. Právě obliba mezi pracovníky zabraňovala okamžitému odvolání z postu předsedy JZD, k čemuž došlo až po vytrvalých stížnostech některých obyvatel Lovčic.“

(Zdroj: Michal PAJER, *Každodenní život v období normalizace v královehradeckém regionu ve výuce dějepisu*, Diplomová práce 2023, s. 59.)

Otázky:

- Jak Sýkora vedl JZD Lovčice? Byl kvalitním předsedou? Zdůvodněte.
- Jaké argumenty udává Václav Novotný? Má nějaké svědky? Myslíte, že v udání hrála roli i osobní msta?
- Jak se Sýkora vyjadřoval k událostem z let 1968–1969?
- Měl Sýkora nějaké vlivné přátele? Jak dopadl?

Odpoověď na badatelskou otázku:

Příloha č. 4: Škola v době normalizace

ŠKOLA V DOBĚ NORMALIZACE

Badatelská otázka:

Proč to chtěli vědět?

Co budeme sledovat:

V tomto pracovním listě se zaměříme na to, jak v době normalizace fungovalo školství. Zjistíme, proč školy shromažďovaly informace o rodičích a jakou roli hrálo profesní a politické působení rodičů při přijetí dětí na střední školy.

Co je naším cílem:

- Seznámit se se vzdělávacím systémem 70. a 80. let.
- Zkoumat vliv rodičů na přijetí na střední školy.

Co musíme vědět:

Školství v období normalizace bylo plně v rukou státu. Státní aparát mohl neomezeně určovat pravidla, dle kterých byly děti přijímány na střední školy. Příjímací řízení na střední a vysoké školy se odvíjelo dle aktuálního hospodářského plánu. Součástí příjímacího řízení nebyly pouze příjímací testy, ale také osobní charakteristika, hodnocení daného žáka a charakteristika rodičů.

Zdroj č. 1: Zhlédněte ukázkou z filmu *Učitelka* a odpovězte na otázku. Proč se učitelka žáků ptá, jaké povolání mají jejich rodiče? Zamyslete se, jaké společenské postavení mohli mít učitelé v době normalizace, a odpovědi zaznamenejte.



Zdroj č. 2: Podívejte se na ukázkou z filmu *Kalamita*, která tématem navazuje na zdroj č. 1. Žena, která si vyzvedá objednané maso, je dle kontextu filmu také učitelkou. O co v ukázce jde? Proč učitelka nemusela maso platit? Jaká byla nabídka vystaveného masa?



Zdroj č. 3: Zhlédněte ukázkou z dobového seriálu *My všichni školou povinní* a odpovězte na otázku. Proč ředitelka po učitelích chce, aby sestavili seznam rodičů, kteří jsou řemeslníky? Zkuste odvodit, proč stavební práce neprovede odborný podnik.



Zdroj č. 4 a 5: Jednou z úloh základní školy bylo vytvářet osobní charakteristiku a hodnocení žáků (ve spolupráci s daným místním národním výborem). Součástí dokumentů byla i charakteristika rodičů žáka. Prohlédněte si přiložené charakteristiky rodičů žáků z chlumecké ZŠ a odpovězte na otázky.

- Proč ředitelství střední školy požadovalo zrovna tyto údaje?
- Co charakteristiky uvádí?
- Které uvedené údaje mohly hrát velkou roli při přijímání žáků?

Dokumenty v plné verzi naleznete [zde](#):



Škol. k.

ZÁKLADNÍ DEVĚTILETÁ ŠKOLA V CHLUMCI NAD CIDLINOU
OKRES HRADEC KRÁLOVÉ. — Telefon číslo 21. — Bývalý objekt u MČS Hradec Králové č. 732-189

c. 301 70
Městský národní výbor
Městský národní výbor
Chlumec nad Cidlinou

Věc: Doplnění hodnocení žáků

V Chlumci nad Cidlinou dne 15.6.1970

MĚSTSKÝ NÁRODNÍ VÝBOR
M. N. V.
Dobrá 16. června 1970
Za. 991 Příloh Příloh

Ředitelství SZŠ v Novém Bydčově žádá dodatečně, aby hodnocení přijatých žáků bylo doplněno těmito údaji:

a) politickou příslušností rodičů
b) původním povoláním rodičů
c) politickou angažovaností rodičů v r. 1968-69

Jedná se o tyto žáky:

Eva [redacted]
Hana [redacted]
Blanka [redacted]

Žádáme o urychlené vyřízení a zaslání na ZŠ v Chlumci nad Cidlinou.

ZÁKLADNÍ DEVĚTILETÁ ŠKOLA
V CHLUMCI NAD CIDLINOU
Ředitel školy:
okres Hradec Králové
Zast. J. Štěpánek

N á v r h

Charakteristik na rodiče žáků ZŠ v Chlumci nad Cidlinou pro SZŠ v N. Bydčově

Eva: Otec jmenovaný je státní zaměstnanec voják s povoláním/politruk/
Matka je zaměstnána v opravě Mototechny v Chlumci nad Cidlinou jako dřevník.
Rodiče jsou členy KSČ. Matka je členkou MV- KSČ. Je členkou SKPS na ZŠ a MV-SP.

Doporučujeme její přijetí do školy.

Hana / III: Otec je zaměstnán jako dělník- obkladář u Pozemních staveb v Hradci Králové.
Matka je v domácnosti.
Rodiče nejsou politicky v místě organizování. Jejich postoj v roce 1968 a 1969 nikterak neprojevovali proti soc.zřízení.
Politicky s v místě neangažují.

Blanka / IV: Otec Blanky [redacted] pracuje v družstvu Střed jako truhlářský dělník.
Matka je zaměstnána u ČSD v Ostravě jako pomocná skladišnice.
Rodiče jsou rozváděni.
Matka je funkcionářkou JUNAKA pro politiku strany se v současné době neangažuje.
Matka je bespartijní.

(Zdroj: Státní okresní archiv HK, f. MěNV Chlumec nad Cidlinou, inv. č. 23, kart. 2)

Zdroj č. 6: Zhlédněte úryvek ze seriálu a odpovězte na položené otázky.

- Proč elektrikář pomáhá ředitele s elektrickými rozvody?
- Proč elektrikář zmiňuje, že jeho dcera je v osmé třídě?



Odpověď' na badatelskou otázku:



Příloha č. 5: Pracovní morálka v normalizaci

PRÁCOVNÍ MORÁLKA V NORMALIZACI

Badatelská otázka:

Jak lidé přistupovali k zaměstnání a podnikovému majetku?

Co budeme sledovat:

V tomto pracovním listě se zaměříme na to, jak v době normalizace lidé přistupovali k zaměstnání. Zjistíme, jak se občané chovali ke státnímu (podnikovému) majetku.

Co je naším cílem:

- Seznámit se s přístupy k zaměstnání v 70. a 80. letech.
- Zkoumat, proč lidé tolerovali krádeže na pracovišti.

Co musíme vědět:

V období normalizace měli všichni občané Československa povinnost mít zaměstnání. Současně měli lidé garantovanou jistotu práce, člověk nemohl být prakticky propuštěn. Plná zaměstnanost značně limitovala modernizaci průmyslových odvětvích, což se projevilo na konkurenceschopnosti výrobků na zahraničních trzích. Jistota pracovního místa a omezené možnosti dalšího pracovního sebezrovoje způsobovaly u mnoha pracovníků špatnou pracovní morálku a nízkou výkonnost.

Co by se mohlo hodit:

Klientelismus je neoficiální systém v politice a hospodářství založený na protekci a konexích. Ve spojení s československým komunistickým režimem pojem vyjadřuje stav, kdy je jedna úzká skupina obyvatel upřednostňována před ostatními, např. v přístupu k nedostatkovému zboží.

Melouch je neoprávněně prováděná řemeslnická práce. V praxi se melouchem označovala odborná práce, kterou daný řemeslník vykonával bez souhlasu zaměstnavatele během pracovní doby nebo mimo ni. Melouchy byly nelegální, proto se jejich provádění mohlo trestat.

Evokace: Zhlédněte krátké video o plné zaměstnanosti. Zamyslete se, proč komunisté prosazovali plnou zaměstnanost? Jaké jsou podle ukázky nevýhody plné zaměstnanosti? Jaké další výhody a nevýhody mohla plná nezaměstnanost přinášet?



Zdroj č. 1: Podívejte se na ukázkou z filmu *Co je doma, to se počítá, pánové*. Jakou má vedoucí skladu pracovní morálku? Jak pracovnice přistupovaly ke krádežím podnikového majetku? K čemu Hortenzie potřebovala zmíněný materiál? Myslíte, že společnost takové krádeže akceptovala?



Zdroj č. 2: Přečtěte si úryvek ze zápisu ze schůze závodní organizace ROH chlumeckého podniku Malva. Co je obsahem úryvku? Získané informace porovnejte se zdrojem č. 1 a uveďte, zda se v něčem shodují.

„Ředitel závodu soudruh Bláha seznámil pracující s tím, že zaměstnanec XXX ukradl česnek, který chtěl následně prodat. Soudruh ředitel žádal zaměstnance, aby každou takovou věc hlásili vždy vedení závodu, protože se nejedná o malá částky. Zároveň žádal pracovníky, aby si vzali hořčici jenom pro svoji potřebu, že se docela doslechl, že se provádí výměnný obchod.“

(Zdroj: Státní okresní archiv HK, f. VČ KaL, ZV ROH závodu v CnC, inv. č. 1, kart. 1.)

Zdroj č. 3: Prostudujte si výpověď pamětníka, který pracoval v JZD Lovčice jako stavební dělník. Jaké má vzpomínky na stavění veřejných budov? Jaký názor měl na krádeže na stavbách? Proč lidé kradli stavební materiál? Komparujte s informacemi ze zdroje č. 1.

„S naší stavební skupinou JZD jsme vypomáhali na stavbě chlumecké školní jídelny, někdy po roce 1985. První den jsme přijeli, rozplánovali si práci na další dny a zjistili, zda je dostatek materiálu. Další den jsme přijeli a zjistili jsme, že chybí celkem dost cihel. Za dva dny zmizel asi malý vozík písku. Pak mizely další věci jako třeba krytina na střechu, kachličky, kliky, umyvadla a další věci. Jestli nás to překvapovalo? Vůbec, byli jsme na to zvyklí. Takhle na stavbách to lidi většinou kradli pro vlastní potřebu. Stavěli nebo předělávali vlastní barák nebo to vzali pro někoho z rodiny. Neznám asi nikoho, kdo by s tím ve velkém kšeftoval.“

(Zdroj: Michal PAJER, *Každodenní život v období normalizace v královehradeckém regionu ve výuce dějepisu*, Diplomová práce 2023, s. 72.)

Zdroj č. 4 a 5: Zhlédněte krátkou ukázkou z filmu *Zralé víno*, v níž se projevují znaky klientelismu. Následně si přečtěte výňatek z odborného textu a odpovězte na otázky.



„Privilegovanou vrstvou v době socialismu představovali straničtí funkcionáři a zaměstnanci pracující či spravující nedostatkové komodity a služby. (...) Zmínění měli snazší přístup k nedostatkovým komoditám nebo službám. Případně jimi přímo disponovali nebo je nabízeli: „Víte, tehdy mezi určitými skupinami existoval takový výměnný obchod. Třídni učitelka napsala synovi řezníka dobré hodnocení a řezník dával učitelce pěkné kotlety, kytý a další. Nebo to mohl být třeba instalatér nebo zedník, který učitelce pak opravil něco v domě. Nejlepší bylo, když jste měl kontakty na úřadě. Ty mohly přesunout Vaši dceru na pořadníku při čekání na byt. Nebo cokoli jiného. Každý dostal něco, učitelka maso a řezník dobré hodnocení pro syna. Takovým druhým typem bylo, že jste někoho z těch privilegovaných znal a normálně jste mu platil. Takhle to třeba fungovalo v zelenině nebo v autodílech. Přišel jste, dal jste prodavači něco do kapsy a dostal jste podpultové zboží.“ Nastíněný klientelistický systém tedy fungoval na principech výměnného obchodu a finančního uplácení.“

(Zdroj: Michal PAJER, *Každodenní život v období normalizace v královehradeckém regionu ve výuce dějepisu*, Diplomová práce 2023, s. 72.)

Otázky:

- Popište, co se v ukázkce odehrává? Proč předseda družstva upřednostňuje jedny zájemce o nábytkovou stěnu před druhými? Jaký cíl sleduje?
- Co jste mohli díky „dobrým známostem“ získat?
- Jak v době normalizace fungoval výměnný obchod?
- Proč byl v socialistickém hospodářství klientelismus tak rozšířený?

Zdroj č. 6 a 7: Zhlédněte ukázkou ze seriálu *Svět pod hlavou*. Následně si přečtěte vzpomínku pamětníka, který v 80. letech dělal v Chlumci nad Cidlinou řemeslnické práce. Oba zdroje analyzujte a odpovězte na otázky.



„V osmdesátkách bylo běžný, že se na opravu pračky nebo ledničky čekalo dva měsíce, na instalátéra taky tak a na zedníka třeba čtvrt roku. A to mluvím o malých opravách. Proto nám lidi platili o hodně víc, než by zaplatili klasicky na fakturu od služeb. Prostě nechtěli tak dlouho čekat. A k tomu, když jsem přišel něco opravit, tak mě i pohostili. Dali oběd, pivo a tak. Takže jsem se dobře a zdarma najedl, a ještě jsem dostal královsky zapláceno. (...) Občas jsem melouchařil během pracovní doby. Někteří chlapi seděli třeba půlku směny v hospodě a já místo toho opravoval. Tak co z toho bylo horší?“

(Zdroj: Michal PAJER, *Každodenní život v období normalizace v královehradeckém regionu ve výuce dějepisu*, Diplomová práce 2023, s. 73.)

Otázky:

- K čemu sloužilo OPBH? Proč byli zaměstnáváni důchodci?
- Proč měl soudruh Šejba přednost a prioritu?
- Jak vypadala pracovní morálka v období normalizace?
- Proč učitel přemlouval řemeslníka, aby přišel k němu domů? Proč lidé melouchy využívali? Co už melouch nebyl?

Odpověď na badatelskou otázku:

Příloha č. 6: Socializace vesnice

SOCIALIZACE VESNICE

Badatelská otázka:

Jak se v době normalizace proměnila podoba vesnice?

Co budeme sledovat:

V tomto pracovním listě se zaměříme na to, jak se v době normalizace modernizovala vesnice. Zjistíme, jak moderní výstavba narušila tradiční vzhled vesnice.

Co je naším cílem:

- Seznámit se s životem na vesnici.
- Zkoumat, jak se změnil ráz vesnice.

Co musíme vědět:

Po únorovém převratu v roce 1948 začal proces kolektivizace venkova, při kterém vznikala jednotná zemědělská družstva. Majitelé zemědělské půdy a hospodářských zvířat museli do JZD vstoupit a do něj převést veškerý hospodářský movitý a nemovitý majetek. Jednotné zemědělské družstvo mělo kromě zemědělské výroby na starost i socializaci vesnice. Podstatou socializace vesnice bylo modernizovat občanskou vybavenost obcí tak, aby odpovídala standardům života ve městě. V období normalizace se na vesnicích stavěly moderní prodejny potravin a kulturní domy nebo se budovala kanalizační a vodovodní síť.

Co by se mohlo hodit:

Akce Z, neboli „Akce Zvelebování“ byla neplacená pracovní činnost obyvatel dané obce, která byla realizovaná mimo pracovní dobu, povětšinou o víkendu, na veřejném majetku. Typicky se jednalo o úklid, obstarání zeleně, výstavbu obecních budov atd.

Evokace: Prohlédněte si fotografii a zamyslete se nad tím, jak moderní stavby změnil vzhled vesnice.



(Zdroj: Podnikový archiv Lovčické zemědělské, a.s., *Výstavba.*)

Zdroj č. 1, 2 a 3: Zhlédněte úryvky ze seriálu *Plechová kavalerie* a zamyslete se nad tím, jak vypadal střet mezi „starým světem“ (děda Knížek) a „novým světem“ (velitel brigády Kubánek). Následně odpovězte na otázky.



Otázky:

- Proč režisér znázornil střet zrovna takto? Jaké symboly postavy zastupují?
- Proč paní domácí zmiňuje, že si děda stále myslí, že mu grunt patří? Proč už mu nepatří? Jak se asi podle vás museli cítit zemědělci, kteří byli nuceni vstoupit do JZD?
- Proč se děda Knížek zajímá o to, kolik polí mají rodiče Kubánka? Co znamená „žít o cizím chlebu“?
- Jak se děda kouká na mechanizaci zemědělství? Proč by měly být stroje „proti přírodě“?

Zdroj č. 4, 5 a 6: Prohlédněte si fotografie z oslav prvního máje, které se konaly v Chlumci nad Cidlinou. Lovčické JZD v průvodu demonstrovalo, jak se vyvinula zemědělská výroba.



Fotografie v plné verzi naleznete [zde](#):



(Zdroj: Podnikový archiv Lovčická zemědělská, a.s., *Oslavy Chlumec.*)

Otázky:

- Jak lovčické JZD prezentovalo „kapitalistické“ a „socialistické“ zemědělství?
- Co tímto vyobrazením chtěli sdělit?
- Jaké myšlenky mělo vyobrazení v lidech vyvolávat?
- Bylo sdělení pravdivé? Uveďte argumenty.

Zdroj č. 7: Zhlédněte ukázkou z filmu *Kam, pánové, kam jdete*. Myslíte si, že budova restaurace do podoby vesnice zapadá? Proč podle vás lidé z města chtějí, aby zůstal zachován tradiční ráz vesnic, zatímco lidé na vesnici se snaží přiblížit svým životním stylem městu?



Zdroj č. 8: Přečtěte si úryvek z odborného textu a porovnejte ho se zdrojem č. 7. Vnímáte nějaké odlišnosti? Co architekt Kuča vyzdvihuje?

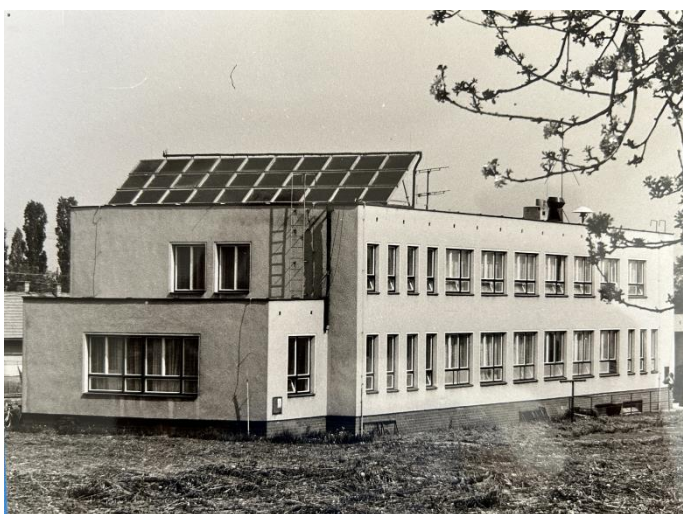
„Projektové organizace, které se zabývaly projekcí prodejen na vesnicích, si v 70.–80. letech vytvořily typický architektonický styl, charakterizovaný velkými prosklenými stěnami a bílými plochami nosných zdí. Nové prodejny mívají obvykle rovné zastřešení, to však většinou nevyvolává jednoznačně nepříznivý kontrast s tradiční zástavbou díky situování do prostorů návsí.“

(Zdroj: Karel KUČA, *Chlumecko, Novobydžovsko: historie a architektonické památky Pocidliní 2*, Hradec Králové 1995, s. 489.)

Zdroj č. 9, 10, 11 a 12: Nejprve si přečtěte výňatek z odborného textu. Získané informace aplikujte na přiložené fotografie lovčických budov. Následně odpovězte na položené otázky.

„Na vesnici vznikaly rodinné domky zcela svévolných tvarů, které degradují obraz vesnického prostředí. (...) Došlo k historicky zcela bezprecedentnímu rozmachu diletantismu v projektování – nové domky byly často navrhovány nekvalifikovanými osobami, jejichž úroveň bohužel často dosahovaly i tzv. katalogové projekty. (...) Nejčastějším typem nevhodných novostaveb jsou kubické hmoty se středními patrovými částmi...vrchol nevkusů se soustřeďuje na fasádách, které bývají zdobeny barevnými kachličkami. (...) Podobně nevkusným typem domu je i tzv. šumperák.“

(Zdroj: Karel KUČA, *Chlumecko, Novobydžovsko: historie a architektonické památky Pocidliní 2*, Hradec Králové 1995, s. 489.)



Fotografie v plné verzi naleznete [zde](#):



(Zdroj: Podnikový archiv Lovčická zemědělská, a.s., *Výstavba v Lovčicích.*)

Otázky:

- Co architekt Kuča kritizuje?
- Jaké prvky architekt Kuča normalizačním stavbám vytýká?
- Co si představíte pod pojmem „katalogové projekty“?
- Proč se nestavěly domy podobné těm „typicky vesnickým“?
- Jak vypadal tzv. šumperák?

Odpověď na badatelskou otázku:

Příloha č. 7: Byt, či dům? Výstavba v době normalizace

BYT, ČI DŮM? VÝSTAVBA V DOBĚ NORMALIZACE

Badatelská otázka:

Proč se za normalizace stavělo málo obytných prostor?

Co budeme sledovat:

V tomto pracovním listě se zaměříme na to, jak v době normalizace vypadala výstavba bytů a domů. Zjistíme, jak obtížné bylo sehnat stavební materiál a proč vypadala většina interiérů stejně.

Co je naším cílem:

- Seznámit se se stavebním ruchem v 70. a 80. letech.
- Zkoumat, proč byl v době normalizace nedostatek obytných prostor.
- Zkoumat význam pojmu „stavět svépomocí“.

Co musíme vědět:

Na začátku 70. let přišli komunisté s vřelou sociální politikou, která primárně mířila na mladé rodiny. Součástí politiky byla i finanční podpora na výstavbu domu nebo na vybavení bytu. Šlo o tzv. novomanželskou půjčku, jež byla bezúročná. Státní pobídky se setkaly s výraznou odezvou a lidé se naplno dali do stavění rodinných domů nebo družstevních bytů. Limitujícím faktorem bylo plánované hospodářství, které nedokázalo zajistit velkou poptávku po stavebním materiálu.

Co by se mohlo hodit:

V rámci systému přidělování státních bytů existoval pořadník žadatelů, dle kterého se byty přidělovaly. Při sestavování pořadníku se například zohledňovalo: kolik lidí by daný byt obývalo, aktuální ubytování, zaměstnání a jeho důležitost pro město, zdravotní stav, datum podání žádosti.

Evokace: Podívejte se na typické stavby období normalizace. Viděli jste podobné stavby ve svém okolí?



(Zdroj: Google Maps.)

Zdroj č. 1: Přečtěte si úryvek z odborného textu a zhodnoťte, jaká byla v Chlumci nad Cidlinou bytová situace. Jaké byty měl Chlumecký fond ve vlastnictví? Proč město byty nemodernizovalo?

„Městský bytový fond, který vlastnilo přímo město a spravovala bytová komise MěNV, hospodařil v 70. a 80. letech s desítkami bytových jednotek rozestých po celém městě povětšinou vystavěných na konci 19. nebo na začátku 20. století. Bytová komise měla za úkol byty ve fondu spravovat a modernizovat. Byty se dle Vyhlášky Ústřední správy pro rozvoj místního hospodářství rozdělovaly do čtyřech kategorií dle kvality, od čehož se následně odvíjela výše nájmu: I. kategorie = byty s ústředním vytápěním a s úplným nebo částečným základním příslušenstvím (kuchyňská linka, nábytek); II. kategorie = byty bez ústředního vytápění a s úplným základním příslušenstvím; III. kategorie = byty bez ústředního vytápění a s částečným základním příslušenstvím v bytě pod uzavřením; IV. kategorie = byty bez ústředního topení a bez základního příslušenství. Chlumecký fond obsahoval hlavně bytové jednotky III. a IV. kategorie, z nichž nemalé procento tvořily byty jednopokojové a bez vlastního sociálního zařízení (WC, koupelna). Většina obytných jednotek byla zastaralá a nevyhovující potřebám 70. i 80. let. Nemalou část z nich vyhodnotila zdravotní komise MěNV jako zdravotně závadné. Proces rekonstrukcí brzdily kapacitní nedostatky náhradních bytových prostor, do nichž by mohli být nájemníci provizorně přestěhováni. Do konce 80. let se modernizovala méně než polovina městských bytů.“

(Zdroj: Michal PAJER, *Každodenní život v období normalizace v královehradeckém regionu ve výuce dějepisu*, Diplomová práce 2023, s. 81.)

Zdroj č. 2 a 3: Nejdříve se podívejte na úryvek ze seriálu *Vyprávěj* a následně si přečtěte výpověď pamětníka z Chlumce nad Cidlinou. Poté odpovězte na níže položené otázky.



„Největší výhodou měli členové KSČ, ti dostali v pořadníku přednost a většinou jim přiřadili nějaký pěkný kamrlík. No a pak to byla klasika, dřív dostal byt člověk, který měl v komisi nebo na národním výboru známé. Tím, že těch bytů tady moc nebylo, to byl celkem boj nějaký získat, natož si vybírat, jaké kategorie ten byt bude. Ona ani ta kvalita nebyla nějak závratná. (...) Pamatuji si, že jedna rodina podala žádost a byt dostala asi až po pěti letech. Žádali o něj, když se jim narodily dvojčata, a dostali ho, když děti šly do první třídy.“

(Zdroj: Michal PAJER, *Každodenní život v období normalizace v královehradeckém regionu ve výuce dějepisu*, Diplomová práce 2023, s. 82–83.)

Otázky:

- Jak se choval úředník? Proč nejprve nechtěl žádost vyřídit?

- Proč následně úředník změnil názor a byt manželům přidělil?

- O jaké doporučení šlo? Jakými dalšími způsoby bylo možné získat protekci?

- Myslíte, že šlo o běžnou praxi?

Zdroj č. 4: Přečtěte si výpověď pamětníka, který v období normalizace stavěl v Lovčicích rodinný dům. Jak stavba domu vypadala? Jak obtížné bylo sehnat stavební materiál?

„Když dnes stavíte barák, tak si můžete zaplatit nějaké zedníky, pokrývače, elektrikáře a tak. Dřív to bylo nemyslitelné, vše jsme si dělali sami za pomoci rodiny a přátel. Tak to dřív fungovalo. Oni pomohli na stavbě nám a my pak jim. Když měl někdo známého zedníka, tak měl celkem vyhráno. Jinak to bylo vše na vás. To se člověk naučil věci: zdit, pokládat tašky, tahat elektriku, zateplovat. Dnes je to o dost jednodušší. Dřív byl i problém něco sehnat. Objížděl jsem celý kraj, abych sehnal nějaké pěkné kachličky do koupelny, abych sehnal dostatek tašek. To shánění materiálu bylo snad těžší než samotné stavění baráku.“

(Zdroj: Michal PAJER, *Každodenní život v období normalizace v královehradeckém regionu ve výuce dějepisu*, Diplomová práce 2023, s. 83.)

Zdroj č. 5: Podívejte se na úryvek ze seriálu *Vyprávěj* a odpovězte na otázky.



- Odkud bratři Dvořákovi odvázejí materiál?
- Proč bratři Dvořákovi nekoupili materiál v obchodě?
- Co bylo myšleno výrazem „úzkoprofilové zboží“?
- Proč Josef Dvořák říká: „Kdyby to bylo aspoň ze státního.“?
- Zamyslete se, proč správce skladu krádež „luxorů“ následně nenahlásil?

Zdroj č. 6: Zhlédněte úryvek ze seriálu *Svět pod hlavou* a odpovězte na otázky.



- Proč rekonstrukci domu neprovedou řemeslníci?
- Co mohlo nastat, když řemeslnou práci (např. obkládání zdi) prováděl někdo nezkušený?
- Jaký byl výsledek práce?
- Proč si nemohli Špalkovi pořídit kachličky, které chtěli? Jak mohl Klement kachličky získat?

Odpověď na badatelskou otázku:

Příloha č. 8: Nakupování v době nedostatku

NAKUPOVÁNÍ V DOBĚ NEDOSTATKU

Badatelská otázka:

Jak to bylo s nedostatkem potravin?

Co budeme sledovat:

V tomto pracovním listě se zaměříme na to, jak v době normalizace vypadal prodej potravin a zda byly zajištěny základní potřeby občanů. Zjistíme, jak se s tématem nedostatku pracovalo v televizní tvorbě.

Co je naším cílem:

- Seznámit se s prostředím prodejen v 70. a 80. letech.
- Zkoumat, jak na dobové problémy reagovala televizní tvorba.

Co musíme vědět:

Krátce po únorovém převratu v roce 1948 začali komunisté postupně rušit živnostníkům živnostenská oprávnění, bez kterého nemohli provozovat daný obchod či službu. Prostory, v nichž dříve živnostník podnikal, převzaly příslušné národní podniky (např. Jednota nebo Pramen). Nejvíce zrušených živností se týkalo prodeje potravin. Komunistická strana Československa se v období normalizace snažila, aby byly základní potraviny běžně k sehnání. Plánované hospodářství však tento požadavek nedokázalo vždy zajistit.

Evokace: Poslechněte si píseň *Čecháček a totáček* od Xindla X. O čem píseň je? Jak se interpret vyjadřuje k době normalizace? Jaké věci tam porovnává?



Zdroj č. 1: Přečtěte si úryvek z odborného textu napište, jak byly zajištěny základní potřeby občanů Lovčic. Jak to bylo s nedostatkem potravin?

„Když se v roce 1980 v Lovčicích otevřela i druhá prodejna nově postaveného nákupního střediska, mohli si občané Lovčic v pohodlí své obce pořídit základní potraviny a elementární průmyslové zboží a textil. (...) Zajištění základních potřeb dle vzpomínek pamětníků dosahovalo obstojné úrovně: „V lovčické prodejně jsme sehnaly prakticky všechno, co jsme běžně potřebovali: pečivo, mouku, uzeniny, konzervy, pivo, jogurty a tak. Ovoce a zelenina se tu moc neprodávala, protože si to lidi pěstovali sami, nebo to dostali od souseda. Jednou za čas tady prodávali banány a pomeranče, na to se vždycky stála fronta. Jinak se dalo většinou sehnat všechno. Jo horší to bylo v Chlumci, tam se stálo celkem často. No a pokud jsme něco nesehnali tady v Lovčicích, většinou šlo o specifickou výrobu, tak jsme to sehnali v Chlumci.““

(Zdroj: Michal PAJER, *Každodenní život v období normalizace v královehradeckém regionu ve výuce dějepisu*, Diplomová práce 2023, s. 89.)

Zdroj č. 2: Zhlédněte ukázkou ze seriálu *Žena za pultem*. Jak je vyobrazen normalizační obchod s potravinami? Jaké emoce a myšlenky mají záběry v divácích vyvolat?



Zdroj č. 3 a 4: Podívejte se na dobové fotografie z chlumecké prodejny potravin. Čeho jste si na fotografiích všimli? Myslíte, že byl dostatek potravin pro všechny zákazníky? Co vypovídá fenomén fronty o charakteru socialistického hospodářství?

Fotografie v plné verzi naleznete [zde](#):





(Zdroj: *Kronika města Chlumeck nad Cidlinou I. díl*, s. 421.)

Zdroj č. 5: Přečtěte si úryvek z odborného textu a komparujte se zdroji č. 3 a 4. Jaká byla úroveň chlumeckých obchodů? Myslíte, že splňovaly standardy 70. a 80. let?

„Pokud potřebovali občané Lovčic specifické produkty či služby, museli navštívit Chlumeck nad Cidlinou. (...) Většina obchodů fungujících v 70. a 80. letech v Chlumci nad Cidlinou působila ve stejných prostorách jako na konci 40. let zrušené živnosti. Jelikož jednotlivé provozovny spadaly pod správu národních podniků se sídly v jiných městech, bylo obtížné sehnat dostatek financí na modernizaci prostor. Některé obchody dokonce nesplňovaly ani hygienická nařízení: „Většina obchodů byla ve stejných místech jako v době, kdy ty živnosti komunisté ukradli. Od těch 40. let se tam ale nic nezměnilo. Vůbec ty prodejny neodpovídaly potřebám dané doby. Obchod se zeleninou na Klicperově náměstí byl z takového plechu. V prodejně potravin na náměstí se zase nedalo hnout, když tam přišlo víc lidí. V mnoha prodejnách byla na zdech plíseň. Prostě hrůza.““

(Zdroj: Michal PAJER, *Každodenní život v období normalizace v královehradeckém regionu ve výuce dějepisu*, Diplomová práce 2023, s. 90.)

Zdroj č. 6: Podívejte se na úryvek ze studentského filmu *Evžen mezi námi*. Komparujte vzhled prodejny ovoce a zeleniny s informacemi ze zdroje č. 5. Jak je v ukázce popsán výměnný obchod?



Zdroj č. 7: Zhlédněte ukázkou ze seriálu *Žena za pultem*. O čem měla podle vás tato scéna diváky přesvědčit? Která z postav zastávala „morální zásady socialistického člověka“? Jak je v ukázce vyobrazen socialistický obchod? Jak se staví k živnostenskému podnikání? Ukázkou porovnejte se zdrojem č. 6.



Odpověď na badatelskou otázku:

Příloha č. 9: Komunisté a památková péče

KOMUNISTÉ A PAMÁTKOVÁ PÉČE

Badatelská otázka:

Jak se komunisté starali o památky?

Co budeme sledovat:

V tomto pracovním listě se zaměříme na to, jak v době normalizace vypadala památková péče ze strany státu. Zjistíme, jak chtěli chlumečtí komunisté vyřešit nedostatek bytů.

Co je naším cílem:

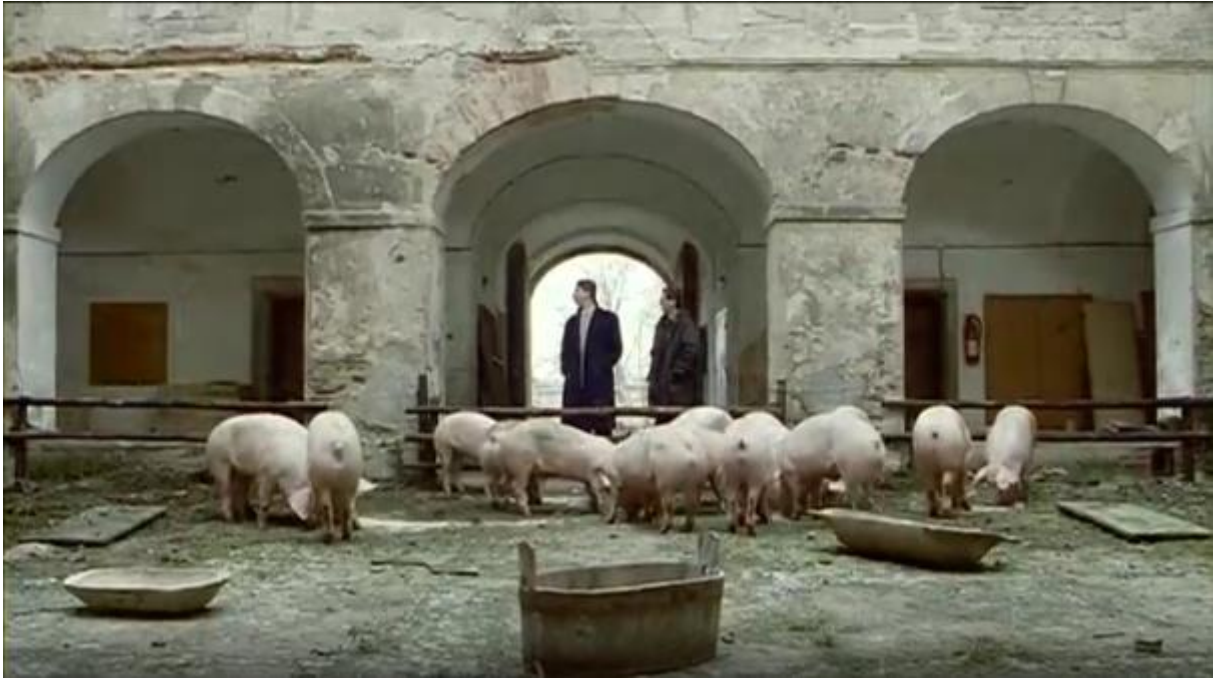
- Seznámit se s památkovou péčí v 70. a 80. letech.
- Zkoumat, proč se komunisté o památky nestarali.

Co musíme vědět:

Po vlnách znárodnění v druhé polovině 40. let připadly do rukou státu mnohé kulturní a architektonické památky, např. hrady nebo zámky. Komunisté nechali památky chátrat nebo je využívali k jiným účelům, než ke kterým byly postaveny. Ze zámků se například stávaly hospodářské budovy státních statků. Stát neměl dostatek financí na kvalitní údržbu historických budov, proto byly mnohé památky nenávratně poničeny i neodbornými rekonstrukcemi.

Evokace: Podívejte se na přiložené obrázky. Jak vypadal zámek Bečváry v době, kdy se o něj starali komunisté? K jakým účelům sloužil?





(Zdroj: film *Zapomenuté světlo*)

Zdroj č. 1: Zhlédněte ukázkou z dobového seriálu *Muž na radnici*. Jaký postoj měli vedoucí funkcionáři k tradiční podobě města? Nakolik brali v potaz estetické a památkářské faktory? Jak se stavěli k bourání budov? Jak je to dnes?

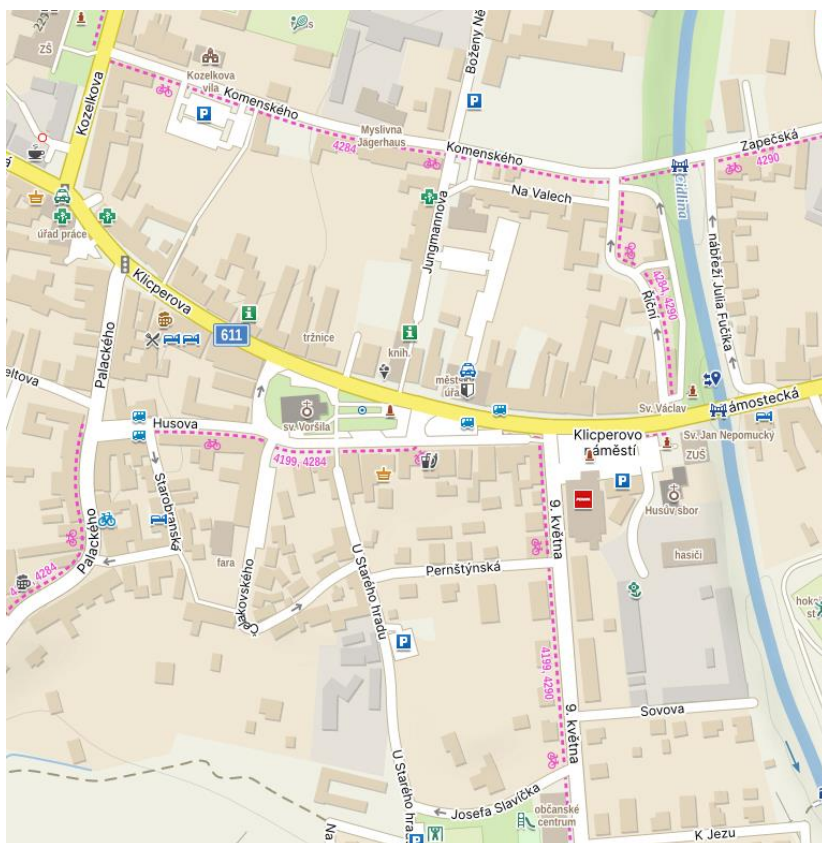


Zdroj č. 2: Přečtěte si přiložený úryvek z odborného textu o Chlumci nad Cidlinou a porovnejte ho s informacemi, které jste se dozvěděli ve zdroji č. 1. Nacházíte nějaké shody? Co plánovali chlumečtí komunisté?

„Nejpravděpodobnější lokalitou pro zastavění byla Komenského ulice s přilehlým okolím, kde se uvažovalo o postavení čtyř až pětipodlažních panelových domů. Zároveň se počítalo s razantní přestavbou historického centra města – mělo dojít k demolici většiny domů na náměstí a následnému nahrazení dvoupodlažními domy socialistického stylu. Na náměstí se plánovala výstavba velkého nákupního domu, do něhož by se soustředily veškeré obchody, čímž by vzniklo více místa pro bytové jednotky. V prostoru mezi Klicperovým náměstím a Komenského ulicí se počítalo s volnou plochou pro „alternativní řešení telekomunikační budovy a pošty, zdravotního střediska, rozšíření stravovacích a ubytovacích kapacit lázní a požární zbrojnice, jeslí a společ. administrativní budovy (bytový podnik, SNB, služebny VČP, spořitelny a společenských organizací).““

(Zdroj: Michal PAJER, *Každodenní život v období normalizace v královehradeckém regionu ve výuce dějepisu*, Diplomová práce 2023, s. 84.)

Zdroj č. 3: Zjištěné informace ze zdroje č. 2 aplikujte na aktuální mapu Chlumce nad Cidlinou. Jaké budovy měly být dle úryvku zbořeny a co je mělo nahradit? Jak by se proměnil vzhled města?



(Zdroj: Mapy.cz.)

Zdroj č. 4: Přečtěte si příložený úryvek z odborného textu a uveďte, jak na tom byly památky v době normalizace. Jak se chlumečtí komunisté stavěli k památkové péči?

„Památková péče v Chlumci nad Cidlinou v době komunistické vlády výraznou měrou strádala, mnohé památky byly nenávratně poškozeny nebo úplně zničeny. Například šlo o letní zámek Zapeč s parkem, přírodní partii s kladrubským mlýnem, židovskou synagogu, kapli v Loretě, kapli na zámku Karlova koruna, zahradní domek (působíště pomologa Říhy), tisíciletý dub Morana v Luhách, chlumecké muzeum nebo sochy rozeseté po městě. Výškové panelové domy postavené u železničního nádraží naopak poničily celkový vzhled města. Největší škodu na historické paměti města způsobila demolice pozůstatků starého vodního hradu v roce 1964. Další devastaci kulturního dědictví se snažil zabránit Klub ochrany památek a přírody v Chlumci nad Cidlinou.“

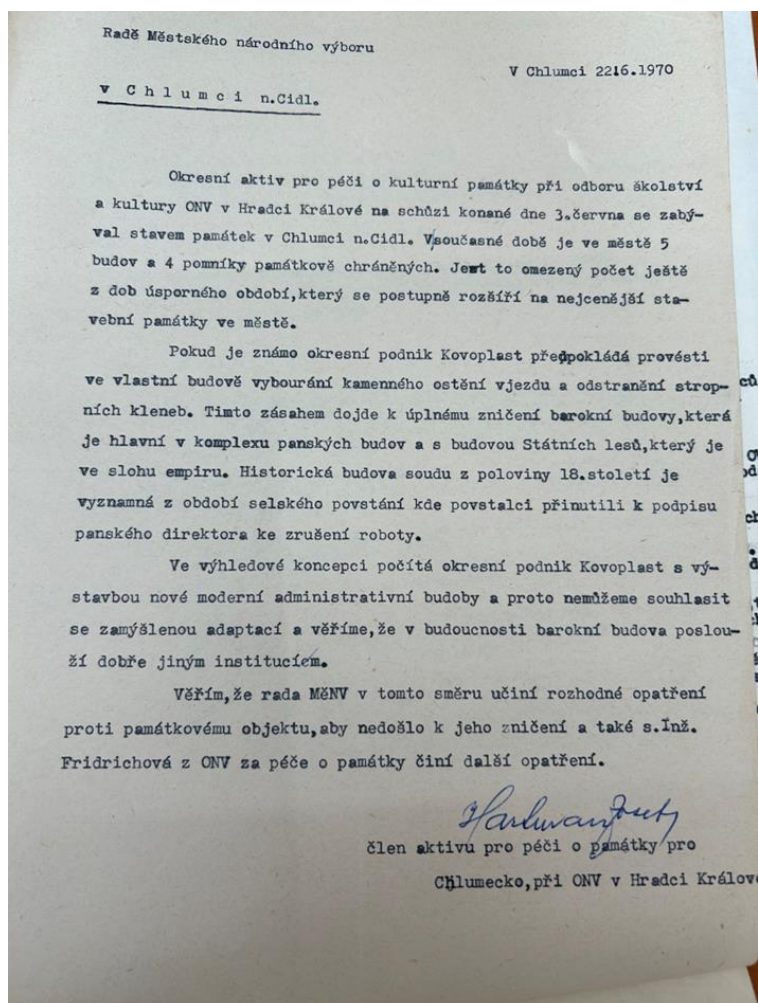
(Zdroj: Michal PAJER, *Každodenní život v období normalizace v královehradeckém regionu ve výuce dějepisu*, Diplomová práce 2023, s. 84.)

Zdroj č. 5: Podívejte se na úryvek ze seriálu *Muž na radnici*. Jak jsou v ukázce vyobrazeni památkáři? Jak přistupují komunističtí funkcionáři k ochraně památek?



Zdroj č. 6: Přečtěte si příložený dokument a uveďte, proč památkáři zamítli rekonstrukci chlumecké budovy Kovoplastu. Proč se odkazují zrovna na selské povstání?

Dokument v plné verzi naleznete [zde](#):



Odpověď na badatelskou otázku:

Příloha č. 10: Normalizační oslavy a rituály

NORMALIZAČNÍ OSLAVY A RITUÁLY

Badatelská otázka:

Jak komunisté využívali veřejný prostor k propagaci socialismu?

Co budeme sledovat:

V tomto pracovním listě se zaměříme na to, jak komunisté pracovali s propagací socialismu ve veřejném prostoru. Zjistíme, jak komunisté pomocí oslav a práce s veřejným prostorem ovlivňovali myšlení lidí.

Co je naším cílem:

- Seznámit se s tím, jak vypadal veřejný prostor v době normalizace.
- Zkoumat, jak probíhaly komunistické oslavy.

Co musíme vědět:

Po únorovém převratu v roce 1948 začali komunisté proměňovat veřejný prostor k obrazu svému. Z obcí postupně mizely sochy Tomáše Garrigua Masaryka, přejmenovávaly se ulice a odebírala se čestná občanství. Místo soch Masaryka se stavěly pomníky sovětským osvoboditelům nebo sochy odkazující na vítězství pracující třídy. Po událostech konce 60. let se do veřejného prostoru navrátila osobnost Klementa Gottwalda, po kterém se pojmenovávaly ulice nebo se mu stavěly sochy. Na budovách se objevovala budovatelská hesla odkazující na sjezd KSČ nebo na ideje socialismu. Důležitou součástí veřejného života občanů byly národními výbory řízené oslavy státních svátků a významných dní. Vedle oslav 25. února (únorový převrat 1948) a Velké říjnové socialistické revoluce se pravidelně slavil 1. máj.

Co by se mohlo hodit:

První máj (Svátek práce) byl za normalizace označován jako den oslavy práce a dělnické třídy. Tradice jeho slavení je však starší. Poprvé byl slaven v roce 1890 a připomínal celodenní stávkou dělníků v Chicagu 1. května 1886 za osmihodinovou pracovní dobu. Stávky se zúčastnilo asi 300 000 dělníků. Jako mezinárodní svátek ho navrhli francouzští socialisté v roce 1889. Poprvé byl v Praze slaven na Sřeleckém ostrově v roce 1890.

Evokace: Prohlédněte si fotografii, na níž je zachycen pražský pomník maršála Koněva. Socha byla po sérii znečištění v roce 2019 odmontována a umístěna do depozitáře. Jaký máte názor na podobné pozůstatky v českém veřejném prostoru? Měly by se pomníky odkazující na období komunismu odstranit? Uveďte důvody.



(Zdroj: Aktuálně.cz)

Zdroj č. 1: Zhlédněte úryvek ze seriálu *Vyprávěj*. Jak vypadala místnost, kde se oslava MDŽ odehrávala? Kdo oslavu připravoval a pro koho byla určena? Kdo rozdával květiny a co to bylo za květiny? O čem byla báseň recitovaná soudružkou Plachou? Proč se na oslavě recitovaly básně? Jaké bylo postavení žen v socialistické společnosti? Jak se slaví MDŽ dnes?



Zdroj č. 2–7: Nejprve si detailně prohlédněte fotografie z chlumeckého prvomájového průvodu. Následně si přečtete vzpomínku pamětníka. Získané informace aplikujte při zodpovídání níže položených otázek.



Fotografie v plné verzi naleznete [zde](#):



(Zdroj: Podnikový archiv Lovčické zemědělské, a.s., *Oslavy 1. máje*)

„Oslavy 1. máje byly čistá agitka, ukázka toho, co se komoušům podařilo, kolik toho vypěstovali a vyrobili. Každý rok to navíc vypadalo stejně, začalo se průvodem, na zámku papalášové řekli několik let starý proslov o pokroku socialistického Československa a pak začala hrát hudba. Ta politická část byla hrozná, ale ta kulturní část už byla příjemná. Jedlo se, pilo a tancovalo. Bavili jsme se s kamarády a pak se šlo do hospody U Jelena, kde hrála Podkověnka. Ke konci 80. let chodila většina lidí hlavně kvůli té muzice a občerstvení. Účast se už nehlídala.“

(Zdroj: Michal PAJER, *Každodenní život v období normalizace v královehradeckém regionu ve výuce dějepisu*, Diplomová práce 2023, s. 58.)

Otázky:

- Jaké skupiny obyvatelstva se oslav 1. máje účastnily? Myslíte, že na oslavy 1. máje chodili lidé dobrovolně?
- Proč jel v průvodu i automobil s tabulí, na níž byly informace o úrodě?
- K čemu komunisté využívali oslavy 1. máje?
- Co se dělo po průvodu? Proč byl zvolen takový program oslav?

Zdroj č. 8: Podívejte se na ukázkou ze seriálu *Plechová kavalerie*. Co se v ukázce slaví? Na co odkazují jednotlivá hesla? V čem se odráží sváteční charakter událostí? Jak je v ukázce vyobrazeno společenství vesnice? Objevuje se v oslavách ideologie? Jak vypadá oslava dožínek v současnosti?



Zdroj č. 9 a 10: Prohlédněte si dvě dobové fotografie. Na první fotografii je budova Městského národního výboru Chlumec nad Cidlinou. Na druhé je zachycena výloha lovíckého nákupního střediska. Obě fotografie analyzujte. Na co odkazuje transparent na MěNV? Jaké informace sděluje výzdoba výlohy? Proč se takové věci ve veřejném prostoru objevovaly? Setkáme se s podobnou prezentací i v dnes?



(Zdroj: *Kronika města Chlumec nad Cidlinou I. díl*, s. 437.; Podnikový archiv Lovčické zemědělské, a.s.)

Fotografie v plné verzi naleznete [zde](#):

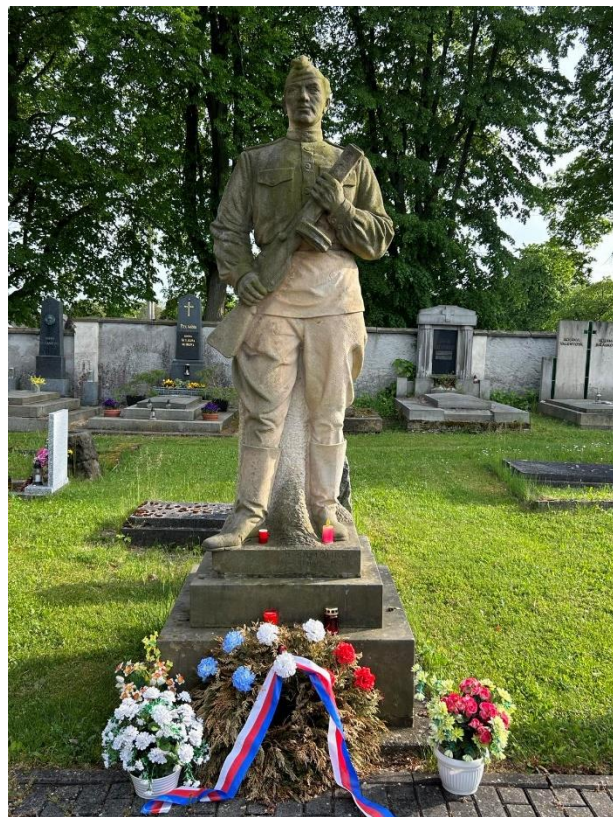


Zdroj č. 11 a 12: Prohlédněte si přiložené fotografie. První fotografie zachycuje pomník Rudoarmějce v Chlumci nad Cidlinou v období normalizace. Na druhé fotografii je vyfocena stejná socha Rudoarmějce, avšak na chlumeckém hřbitově. Zamyslete se a



odpovězte na otázky.

Fotografie v plné verzi naleznete [zde](#):



(Zdroj: *Kronika města Chlumec nad Cidlinou I. díl*, s. 430.; Soukromý archiv Michala Pajer.)

Otázky:

- Jakou úlohu socha Rudoarmějce ve veřejném prostoru původně plnila?
- Proč byla socha po roce 1989 odstraněna a přemístěna na městský hřbitov?
- Když by se o odstranění sochy z městského parku hlasovalo dnes, byli byste pro její odstranění? Uveďte argumenty.

Odpověď na badatelskou otázku:

Příloha č. 11: „Svobodná“ kultura v době normalizace

„SVOBODNÁ“ KULTURA V DOBĚ NORMALIZACE

Badatelská otázka:

Proč nemohli hrát svobodně?

Co budeme sledovat:

V tomto pracovní listě se zaměříme na to, jak vypadala kultura v době normalizace. Zjistíme, proč neměli umělci tvůrčí svobodu. Přiblížíme si, jak státní aparát dohlížel, aby kulturní akce splňovaly představy KSČ.

Co je naším cílem:

- Seznámit se s tím, jak vypadala kultura v době normalizace.
- Zkoumat, proč státní aparát hlídal, co se na akcích odehrává.

Co musíme vědět:

S nástupem normalizace se státní aparát zaměřil na umělecké tvůrce a na jejich tvorbu. Komunistická strana Československa určovala, jaké písničky se budou hrát. Stejný přístup byl nastaven i u divadla nebo jiné umělecké tvorby. Kontrolní komise obcházely vybraná představení a vystoupení, o čemž následně předkládala příslušným orgánům hodnotící zprávy. Pokud se umělec nějakým způsobem dopustil kritiky socialistického zřízení, bylo mu odebráno oprávnění vystupovat a byl sledován Státní bezpečností.

Co by se mohlo hodit:

Všichni hudebníci a divadelníci museli hrát před tzv. přehrávkovou komisí, která rozhodla, zda daná skupina nebo dané dílo dostane povolení. Bez povolení nemohla skupina oficiálně vystupovat.

Evokace: Poslechněte si píseň ze seriálu *Svět pod hlavou*. Na základě ukázky zkuste uvést, co si představíte pod pojmem „angažovaná/politická“ píseň.



Zdroj č. 1: Zhlédněte úryvek ze seriálu *Vyprávěj* a odpovězte na otázky.



Otázky:

- Proč musela kapela zahrát před přehrávkovou komisí? Co komise řešila?
- Proč nemohla skupina zpívat anglicky?
- Proč komise řešila, co kapela hraje za písně?
- Jak kapela obhájila výběr své písně? Proč vybrala zrovna tyto argumenty?

Zdroj č. 2: Podívejte se na úryvek z filmu *Nejistá sezóna*. Jaké byly limity kulturní produkce v 80. letech? Proč musela být premiéra ještě do konce roku? Zamyslete se, co mohl být „Rok dítěte“?



Příloha č. 12: vybraná autorské řešení pracovních listů

OBČANÉ A VOLBY V OBDOBÍ NORMALIZACE

Badatelská otázka:

Jak probíhaly volby v 70. a 80. letech?

Co budeme sledovat:

V tomto pracovním listě se zaměříme na podobu a průběh voleb v období 70. a 80. let 20. století. Pozornost bude věnovaná jak volbám do centrálních zastupitelských úřadů, tak i volbám do komunálního zastupitelstva. Důraz bude kladen na komparaci s dnešní podobou voleb. Zaměříme se i na to, jaký přístup měli lidé k volbám.

Co je naším cílem:

- Seznámit se s volebním systémem ze 70. a 80. let.
- Zkoumat rozdíly mezi normalizačními a dnešními volbami.

Co musíme vědět:

V roce 1945 bylo v Československu uzákoněno, že ve volbách mohou kandidovat pouze politické subjekty sdružené do „Národní fronty Čechů a Slováků“. Ve volbách roku 1946 kandidovalo do Národního shromáždění celkem osm stran. Po komunistickém únorovém převratu se systém Národní fronty změnil. Vlivem slučování stran nebo jejich rušením zůstaly v Národní frontě pouze čtyři (KSC, KSS, ČSL, ČSS), současně se ale do zmíněného systému připojily povolené zájmové a společenské spolky (např. Socialistický svaz mládeže, Revoluční odborové hnutí nebo Svaz československo-sovětského přátelství). Voliči měli na výběr pouze jednu kandidátní listinu, na níž byla zastoupena většina subjektů Národní fronty. V praxi to znamenalo, že většinu míst v daném zastupitelském úřadě obsadili nominanti KSC. Počet kandidátů přesně odpovídal počtu volených míst.

Evokace: Přečtěte si dobová hesla k volbám do zastupitelských úřadů a zkuste říct, na co odkazují nebo co se snaží sdělit.

- „*V pevné jednotě KSC a lidu za další úspěchy v budování rozvinuté socialistické společnosti!*“
- „*Leninskou cestou k dalšímu rozvoji naší socialistické vlasti!*“
- „*Program XVI. sjezdu KSC – program všeho lidu!*“
- „*Volíme kandidáty Národní fronty – volíme socialismus a mír!*“
- „*Dalším rozvojem socialistické demokracie za vyšší účast lidu na řízení a správě státu!*“

(Zdroj: Státní okresní archiv HK, f. MěNV Chlumeck nad Cidlinou, inv. č. 195, kart. 51)

Například:

- **výsadní postavení v ČSSR má KSC => rozhodnutí na sjezdu jsou platná i pro stát**
- **je nutné rozvíjet socialismus v Československu**
- **Lenin je předobraz správné politiky**
- **socialismus přinese prosperitu a mír**

Zdroj č. 1: Přečtěte si úryvek z kroniky města Chlumeck nad Cidlinou a uveďte, jak kronikář průběh voleb popisuje. Co měly volby symbolizovat? Co měly volby v lidech vzbuzovat? „*Slavnostní atmosféra voleb byla umocněna čestnou stráží pionýrů u volebních schránek, dále dechovým orchestrem Lidové školy umění, který vyhrával před volebními místnostmi, reprodukovanou hudbou Svazu požární ochrany a otevřením galerie nejlepších pracovníků. K opravdu hezkému zážitku celých voleb patřil pozdrav s kulturní vložkou prvním voličům, kterou připravily obě mateřské školy. A tak s květinou v ruce si mnozí voliči plně uvědomili, komu vlastně patří jejich hlas pro kandidáty NF. Členové okrskových volebních komisí často vzali k účasti při volebním aktu celé rodiny společně s dětmi, ve kterých je záruka dalšího rozvoje budování naší společnosti.*“ (Zdroj: Kronika města Chlumeck nad Cidlinou III. díl, s. 64.)

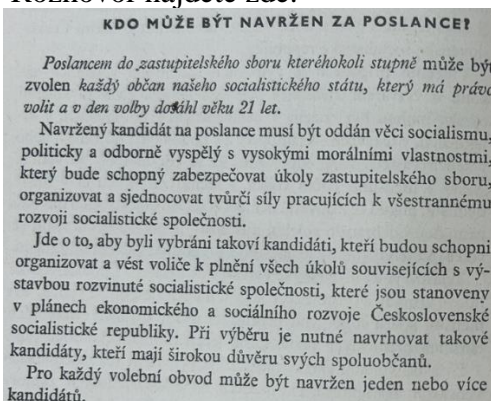
Například:

- volby měly být oslavou socialismu, mělo jít o slávu (hudba, vystoupení, pionýři)
- prvovoličům chtěli ukázat, že jsou důležitou součástí státu
- lidé měli mít pocit, že komunisty zajímá jejich názor

Zdroje č. 2, 3 a 4: Poslechněte si rozhovor s Jirím V., který byl v osmdesátých letech předsedou Městského národního výboru Chlumec nad Cidlinou. Po poslechu si přečtete úryvek z dobové brožury a odborného textu. Následně odpovězte na otázky.



Rozhovor najdete zde:



(Zdroj: Stanislav ZDOBINSKÝ a kol., Volební systém ČSSR v otázkách a odpovědích, Praha 1981, s. 58.)

„Při výběru vhodných kandidátů oslovovaly výbory Národní fronty všechny organizace a podniky v obcích, aby navrhovaly své členy či zaměstnance. Vedle kvót na stranickou příslušnost existovaly i požadavky na určité procentuální zastoupení žen, jednotlivých profesí a mladých lidí do pětatřiceti let věku. Naplnění hlavně poslední zmiňované kvóty činilo v 80. letech značné problémy, neboť mladí občané měli o politickou angažovanost a celkově o politiku minimální zájem. Obtíže se nakonec vyřešily dosazením kandidátů tzv. do počtu. Popsaný odpor k podílení se na socialistické správě věcí veřejných ilustroval jeden z důvodů, proč se po dobu dvaceti let točily ve vedení obou obcí stejné osoby.“

(Zdroj: Michal PAJER, *Každodenní život v období normalizace v královehradeckém regionu ve výuce dějepisu*, Diplomová práce 2023, s. 55.)

Otázky:

- Proč došlo k navýšení počtu poslanců Městského národního výboru?

Komunisté chtěli rozšířit podíl lidí na demokracii.

- Jaká pravidla se musela dodržovat při sestavování kandidátní listiny?

Musely se dodržovat kvóty (ženy, straníci, mladí do 35 let atd.). Hlavní místa mělo KSČ.

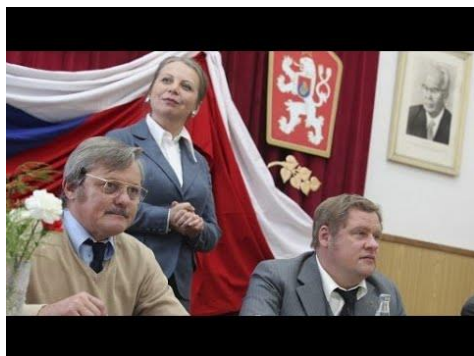
- Jaké problémy se při sestavování kandidátních seznamů objevovaly? Jak byly řešeny?

Byl nedostatek kvalitních a mladých lidí. Na kandidátku se doplnili lidé, kteří na zasedání NV následně nechodili.

- Co se myslí výrazem „kandidát do počtu“?

Šlo o lidi, kteří byli dáni na kandidátku jen kvůli tomu, že nikdo jiný nechtěl. Na zasedání zastupitelstva potom nechodili, protože je to nezajímalo.

Zdroje č. 5 a 6: Podívejte se na úryvek ze seriálu *Vyprávěj*, který reflektuje podobu voleb v období normalizace. Po zhlédnutí videa si přečtete úryvek z dobové brožury, jenž se věnuje tématu úpravy volebních lístků. Následně odpovězte na položené otázky.



... kandidát, jehož jméno a příjmení je na lístku zapsáno. Každý volič hlasuje osobně, zastoupení není přípustné. Ve volebních místnostech se vytvářejí prostory pro úpravu hlasovacích lístků. Jsou zvlášť oddělené tak, aby byla zaručena tajnost hlasování. V těchto prostorách nesmí být nikdo přítomen zároveň s voličem, ani člen volební komise. Pouze volič, který nemůže sám upravit hlasovací lístek pro tělesnou vadu nebo proto, že nemůže číst nebo psát, má právo vzít s sebou do prostoru určeného pro úpravu hlasovacích lístků jiného voliče, aby za něj hlasovací lístek upravil. Tajné hlasování je Ústavou Československé socialistické republiky zaručené právo občanů, nikoli jejich povinnost. Občané tedy mohou volit i manifestačně. V prostoru určeném pro úpravu hlasovacích lístků ponechá volič na každém hlasovacím lístku jméno a příjmení kandidáta, pro něhož hlasuje; jméno a příjmení kandidáta, pro něhož nehlasuje, přeškrtně. Poté vloží hlasovací lístky do volební schránky. K voličům, kteří se neprohlásí...

(Zdroj: Stanislav ZDOBINSKÝ a kol., Volební systém ČSSR v otázkách a odpovědích, Praha 1981, s. 66.)

Otázky:

- Jak vypadala volební místnost v 70. a 80. letech?
bohatě nazdobena, československá a sovětská vlajka, pionýři stáli čestnou stráž
- Proč byla „babi“ Dvořáková rozhořčená a následně odešla?

Dvořákoví jsou silní antikomunisti. Účast Josefa ve volební komisi považovala za zradu.

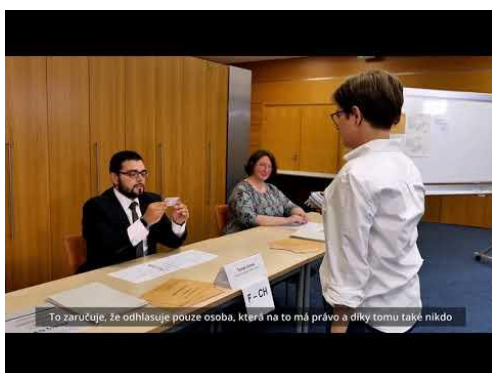
- Jak měly volby působit? Proč Zuzka dostala květiny a tubus?

Měly působit jako důležitá oslava socialismu. Prvovoliči měli získat pocit, že se o ně KSČ zajímá.

- K čemu plenta v místnosti sloužila? Proč se Zuzka bála jít za plentu?

Plenta měla sloužit k tajné úpravě volebních lístků. Vylekal ji pohled volební komise. Ten, kdo v době normalizace šel za plentu, byl považován za rozvratného živla.

Zdroj č. 7: Zhlédněte instruktážní video Ministerstva vnitra ČR k průběhu voleb v roce 2021. Uveďte, jaké vidíte rozdíly mezi průběhem voleb dnes a za dob normalizace.



Dnes můžeme svobodně upravovat volební lístky a zároveň si můžeme vybírat mezi kandidujícími subjekty. Volební místnosti jsou v současnosti stroze vyzdobeny.

Odpověď na badatelskou otázku:

Žáci by do odpovědi měli zahrnout všechny informace, které ze zdrojů získali. Základní úroveň odpovědi je, že volby v době normalizace měly působit pompézně a honosně. Zároveň ale nebyla svoboda výběru, koho budu volit.

PRÁCOVNÍ MORÁLKA V NORMALIZACI

Badatelská otázka:

Jak lidé přistupovali k zaměstnání a podnikovému majetku?

Co budeme sledovat:

V tomto pracovním listě se zaměříme na to, jak v době normalizace lidé přistupovali k zaměstnání. Zjistíme, jak se občané chovali ke státnímu (podnikovému) majetku.

Co je naším cílem:

- Seznámit se s přístupy k zaměstnání v 70. a 80. letech.
- Zkoumat, proč lidé tolerovali krádeže na pracovišti.

Co musíme vědět:

V období normalizace měli všichni občané Československa povinnost mít zaměstnání. Současně měli lidé garantovanou jistotu práce, člověk nemohl být prakticky propuštěn. Plná zaměstnanost značně limitovala modernizaci průmyslových odvětvích, což se projevilo na konkurenceschopnosti výrobků na zahraničních trzích. Jistota pracovního místa a omezené možnosti dalšího pracovního sebezrovoje způsobovaly u mnoha pracovníků špatnou pracovní morálku a nízkou výkonnost.

Co by se mohlo hodit:

Klientelismus je neoficiální systém v politice a hospodářství založený na protekci a konexích. Ve spojení s československým komunistickým režimem pojem vyjadřuje stav, kdy je jedna úzká skupina obyvatel upřednostňována před ostatními, např. v přístupu k nedostatkovému zboží.

Melouch je neoprávněně prováděná řemeslnická práce. V praxi se melouchem označovala odborná práce, kterou daný řemeslník vykonával bez souhlasu zaměstnavatele během pracovní doby nebo mimo ni. Melouchy byly nelegální, proto se jejich provádění mohlo trestat.

Evokace: Zhlédněte krátké video o plné zaměstnanosti. Zamyslete se, proč komunisté prosazovali plnou zaměstnanost? Jaké jsou podle ukázky nevýhody plné zaměstnanosti? Jaké další výhody a nevýhody mohla plná nezaměstnanost přinášet?



Když měli lidé jistý finanční příjem, nepřemýšleli nad revoltou proti KSČ. Nízká automatizace průmyslové výroby a malý tlak na modernizaci. S modernizací by musely podniky propouštět.

Zdroj č. 1: Podívejte se na ukázkou z filmu *Co je doma, to se počítá, pánové*. Jakou má vedoucí skladu pracovní morálku? Jak pracovnice přistupovaly ke krádežím podnikového majetku? K čemu Hortenzie potřebovala zmíněný materiál? Myslíte, že společnost takové krádeže akceptovala?

Vedoucí skladu přistupuje k práci velmi laxně, dokonce se nechává uplatit. Krádeže braly jako něco normální, co do československé společnosti patří. Hortenzie potřebovala trubky na stavbu rodinného domu. Ano, společnost krádeže státního majetku akceptovala.

Zdroj č. 2: Přečtěte si úryvek ze zápisu ze schůze závodní organizace ROH chlumeckého podniku Malva. Co je obsahem úryvku? Získané informace porovnejte se zdrojem č. 1 a uveďte, zda se v něčem shodují.

„Ředitel závodu soudruh Bláha seznámil pracující s tím, že zaměstnanec XXX ukradl česnek, který chtěl následně prodat. Soudruh ředitel žádal zaměstnance, aby každou takovou věc hlásili vždy vedení závodu, protože se nejedná o malá částky. Zároveň žádal pracovníky, aby si vzali hořčici jenom pro svoji potřebu, že se docela doslechl, že se provádí výměnný obchod.“

(Zdroj: Státní okresní archiv HK, f. VČ KaL, ZV ROH závodu v CnČ, inv. č. 1, kart. 1.)

Obsahem úryvku je zmínka ředitele o krádežích na pracovištích a přeprodávání produktů.

Zdroje se shodují se v tématu, tedy krádeže na pracovištích.

Zdroj č. 3: Prostudujte si výpověď pamětníka, který pracoval v JZD Lovčice jako stavební dělník. Jaké má vzpomínky na stavění veřejných budov? Jaký názor měl na krádeže na stavbách? Proč lidé kradli stavební materiál? Komparujte s informacemi ze zdroje č. 1.

„S naší stavební skupinou JZD jsme vypomáhali na stavbě chlumecké školní jídelny, někdy po roce 1985. První den jsme přijeli, rozplánovali si práci na další dny a zjistili, zda je dostatek materiálu. Další den jsme přijeli a zjistili jsme, že chybí celkem dost cihel. Za dva dny zmizel asi malý vozík pisku. Pak mizely další věci jako třeba krytina na střeche, kachličky, kliky, umyvadla a další věci. Jestli nás to překvapovalo? Vůbec, byli jsme na to zvyklí. Takhle na stavbách to lidi většinou kradli pro vlastní potřebu. Stavěli nebo předělávali vlastní barák nebo to vzali pro někoho z rodiny. Neznám asi nikoho, kdo by s tím ve velkém kšeftoval.“

(Zdroj: Michal PAJER, *Každodenní život v období normalizace v královehradeckém regionu ve výuce dějepisu*, Diplomová práce 2023, s. 72.)

Pamětník vzpomíná, že se na veřejných stavbách běžně kradl materiál. Krádeže akceptoval a nevystupoval proti nim. Lidé kradli stavební materiál, protože byl nedostatkový. Materiál využívali při stavbě rodinných domů.

Zdroj č. 4 a 5: Zhlédněte krátkou ukázkou z filmu *Zralé víno*, v níž se projevují znaky klientelismu. Následně si přečtěte výňatek z odborného textu a odpovězte na otázky.



„Privilegovanou vrstvou v době socialismu představovali straničtí funkcionáři a zaměstnanci pracující či spravující nedostatkové komodity a služby. (...) Zmínění měli snazší přístup k nedostatkovým komoditám nebo službám. Případně jimi přímo disponovali nebo je nabízeli: „Víte, tehdy mezi určitými skupinami existoval takový výměnný obchod. Třídni učitelka napsala synovi řezníka dobré hodnocení a řezník dával učitelce pěkné kotlety, kytý a další. Nebo to mohl být třeba instalatér nebo zedník, který učitelce pak opravil něco v domě. Nejlepší bylo, když jste měl kontakty na úřadě. Ty mohly přesunout Vaši dceru na pořadníku při čekání na byt. Nebo cokoliv jiného. Každý dostal něco, učitelka maso a řezník dobré hodnocení pro syna. Takovým druhým typem bylo, že jste někoho z těch privilegovaných znal a normálně jste mu platil. Takhle to třeba fungovalo v zelenině nebo v autodílech. Přišel jste, dal jste prodáváči něco do kapsy a dostal jste podpultové zboží.“

Nastíněný klientelistický systém tedy fungoval na principech výměnného obchodu a finančního uplácení.“

(Zdroj: Michal PAJER, *Každodenní život v období normalizace v královehradeckém regionu ve výuce dějepisu*, Diplomová práce 2023, s. 72.)

Otázky:

- Popište, co se v ukázce odehrává? Proč předseda družstva upřednostňuje jedny zájemce o nábytkovou stěnu před druhými? Jaký cíl sleduje?

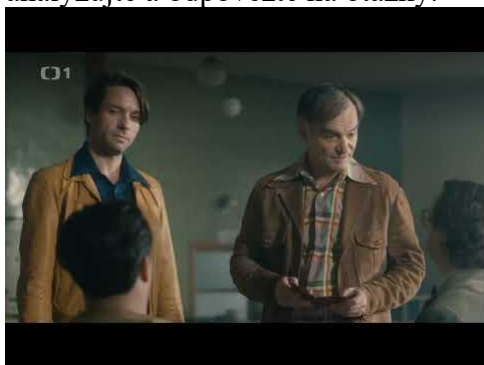
Předseda družstva nechal poslat nově vyrobený nábytek soudruhu Špačkovi. Slibuje si, že když soudruhovi vyhoví, získá jeho přízeň.

- Co jste mohli díky „dobrým známostem“ získat?
Díky dobrým známostem se mohlo získat prakticky cokoliv.
- Jak v době normalizace fungoval výměnný obchod?

Něco za něco. Obchodovalo se s nedostatkovým zbožím a službami. Například s masem, ovocem, průmyslovými výrobky, službami atd.

- Proč byl v socialistickém hospodářství klientelismus tak rozšířený?

Zdroj č. 6 a 7: Zhlédněte ukázkou ze seriálu *Svět pod hlavou*. Následně si přečtěte vzpomínku pamětníka, který v 80. letech dělal v Chlumci nad Cidlinou řemeslnické práce. Oba zdroje analyzujte a odpovězte na otázky.



„V osmdesátkách bylo běžný, že se na opravu pračky nebo ledničky čekalo dva měsíce, na instalátéra taky tak a na zedníka třeba čtvrt roku. A to mluvím o malých opravách. Proto nám lidi platili o hodně víc, než by zaplatili klasicky na fakturu od služeb. Prostě nechtěli tak dlouho čekat. A k tomu, když jsem přišel něco opravit, tak mě i pohostili. Dali oběd, pivo a tak. Takže jsem se dobře a zdarma najedl, a ještě jsem dostal královsky zapláceno. (...) Občas jsem melouchařil během pracovní doby. Někteří chlapi seděli třeba půlku směny v hospodě a já místo toho opravoval. Tak co z toho bylo horší?“

(Zdroj: Michal PAJER, *Každodenní život v období normalizace v královehradeckém regionu ve výuce dějepisu*, Diplomová práce 2023, s. 73.)

Otázky:

- K čemu sloužilo OPBH? Proč byli zaměstnávání důchodci?

OPBH sloužilo ke správě bytového fondu (přidělování bytů, opravy poruch a havárií).

Důchodci si tak přivydělávali ke svému nízkému důchodu.

- Proč měl soudruh Šejba přednost a prioritu?
Protože byl vysoce postaveným komunistou.
- Jak vypadala pracovní morálka v období normalizace?

Byla velmi nízká. Nikdo nikam nespěchal a práce pomalu postupovala. Lidé se nemuseli bát o ztrátu zaměstnání, proto se nesnažili.

- Proč učitel přemlouval řemeslníka, aby přišel k němu domů? Proč lidé melouchy využívali? Co už melouch nebyl?

Potřeboval dlouho rozbitou pračku. Lidé melouchy využívali, protože by jinak čekali na opravu dlouho. Melouch nebyla taková práce, která se odlišovala od platného zaměstnání.

Například zedník mohl opravovat kotel a malíř obkládat koupelny.

Odpověď na badatelskou otázku:

Žáci by do odpovědi měli zahrnout všechny informace, které ze zdrojů získali. Základní úrovní odpovědi je, že lidé přistupovali k práci velmi laxně a mnohdy s nezájmem.

Krádeže podnikového majetku jim přišli normální.

„SVOBODNÁ“ KULTURA V DOBĚ NORMALIZACE

Badatelská otázka:

Proč nemohli hrát svobodně?

Co budeme sledovat:

V tomto pracovní listě se zaměříme na to, jak vypadala kultura v době normalizace. Zjistíme, proč neměli umělci tvůrčí svobodu. Přiblížíme si, jak státní aparát dohlížel, aby kulturní akce splňovaly představy KSČ.

Co je naším cílem:

- Seznámit se s tím, jak vypadala kultura v době normalizace.
- Zkoumat, proč státní aparát hlídal, co se na akcích odehrává.

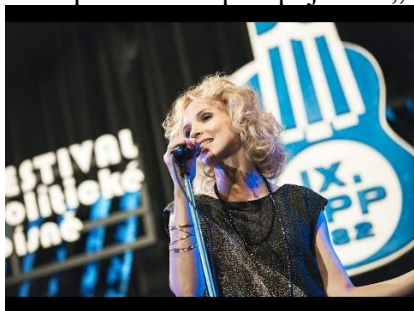
Co musíme vědět:

S nástupem normalizace se státní aparát zaměřil na umělecké tvůrce a na jejich tvorbu. Komunistická strana Československa určovala, jaké písničky se budou hrát. Stejný přístup byl nastaven i u divadla nebo jiné umělecké tvorby. Kontrolní komise obcházely vybraná představení a vystoupení, o čemž následně předkládala příslušným orgánům hodnotící zprávy. Pokud se umělec nějakým způsobem dopustil kritiky socialistického zřízení, bylo mu odebráno oprávnění vystupovat a byl sledován Státní bezpečností.

Co by se mohlo hodit:

Všichni hudebníci a divadelníci museli hrát před tzv. přehrávkovou komisí, která rozhodla, zda daná skupina nebo dané dílo dostane povolení. Bez povolení nemohla skupina oficiálně vystupovat.

Evokace: Poslechněte si píseň ze seriálu *Svět pod hlavou*. Na základě ukázky zkuste uvést, co si představíte pod pojmem „angažovaná/politická“ píseň.



Šlo o písně, které svým textem podporovaly socialistické zřízení a komunismus.

Zdroj č. 1: Zhlédněte úryvek ze seriálu *Vyprávěj* a odpovězte na otázky.



Otázky:

- Proč musela kapela zahrát před přehrávkovou komisí? Co komise řešila?

Kapela potřebovala získat povolení, aby mohla hrát před lidmi. Komise řešila, co zpívají.

- Proč nemohla skupina zpívat anglicky?

Protože by tomu československý občan nerozuměl. Navíc šlo o imperialistický jazyk.

- Proč komise řešila, co kapela hraje za písně?

Komise musela vědět, zda kapela nehraje protisocialistické písně.

- Jak kapela obhájila výběr své písně? Proč vybrala zrovna tyto argumenty?

Kritizovala problémy kapitalismu a vyzdvihla plusy socialismu.

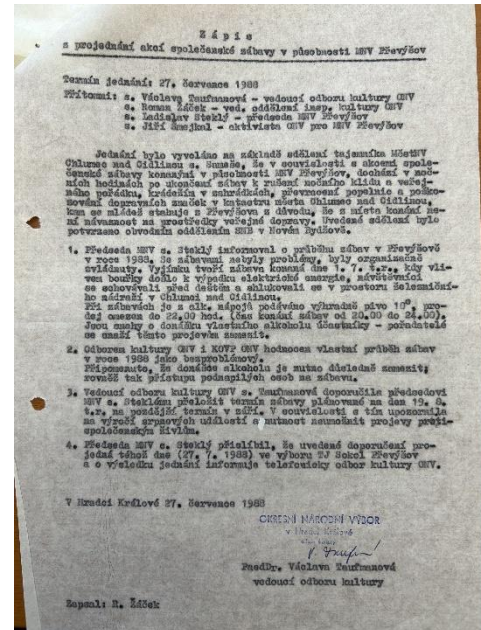
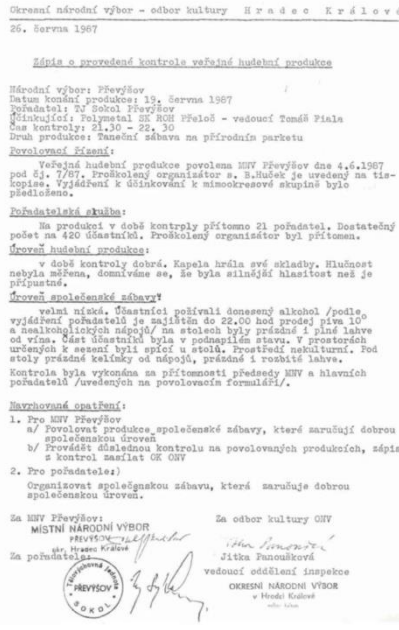
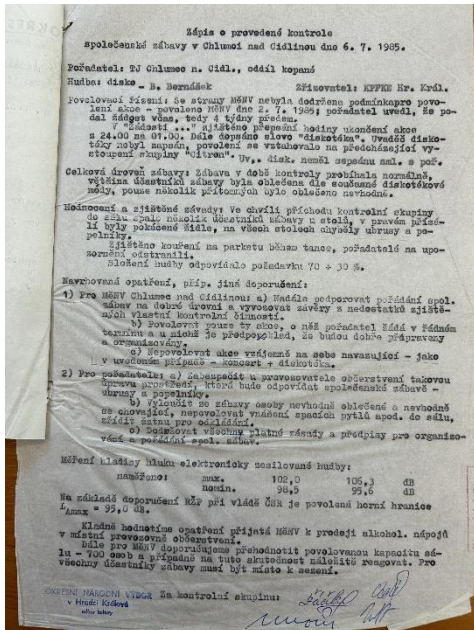
Zdroj č. 2: Podívejte se na úryvek z filmu *Nejistá sezóna*. Jaké byly limity kulturní produkce v 80. letech? Proč musela být premiéra ještě do konce roku? Zamyslete se, co mohl být „Rok dítěte“?



Každý kulturní podnik měl přesný rozpočet na daný rok, který musel vyčerpat. Hra prý nebyla dostatečně angažovaná. Rok dítěte byla roční akce, během níž se připomínala krása dětství. Šlo o propagandistickou akci.

Zdroj č. 3, 4 a 5: Pročtete si příložené zápisy z kontrol hudebních akcí a napište, co všechno ve zprávách kontrolní komise uvádějí. Jaká doporučení uvádějí? Co kontroloři vytýkají? Jak to bylo s alkoholem na zábavách? Probíhají takové kontroly i dnes?

(Zdroj: Státní okresní archiv HK, f. MěNV Chlumec nad Cidlinou, inv. č. 244, kart. 59)



Dokumenty v plné verzi naleznete zde:



Například se ve zprávách uvádělo, jaká byla úroveň zábavy, jak vypadala výzdoba, zda se podávaly alkoholické nápoje nebo v kolik hudební produkce končila. Doporučení se týkala výzdoby, vykazování nevhodných osob, zlepšení kulturní úrovně atd. Zároveň se v jedné zprávě objevila zmínka o nepovolování zábav v době výročí 21. srpna. Dnes již kontroly neprobíhají.

Odpoď na badatelskou otázku

Žáci by do odpovědi měli zahrnout všechny informace, které ze zdrojů získali. Základní úrovní odpovědi je, že se komunisté báli kritiky, proto tvrdě hlídali kulturní vyžití občanů.

Příloha č. 13: vybrané metodické listy k pracovním listům

Metodický list k pracovnímu listu Občané a volby v období normalizace

Anotace:

Pracovní list se věnuje problematice podoby a průběhu voleb, které se uskutečnily v 70. a 80. letech 20. století. Hlavním úkolem žáků je pomocí argumentů odpovědět na položenou badatelskou otázku. K vytvoření komplexní odpovědi se studenti dostanou prostřednictvím vlastní badatelské činnosti, v níž užijí analýzu dobového pramene, odborných textů, pamětnické výpovědi a audiovizuálních zdrojů. Při práci s videi se navíc snaží o definování stěžejních motivů. Nabyté informace aplikují nejenom v rámci závěrečné reflexe, ale také při odpovídání na dílčí otázky, které jsou formulovány u každého zdroje. Vedle analýzy se studující setkávají i s komparací a kritikou předložených pramenů. V závěrečné fázi, tedy při formulaci tvrzení k badatelské otázce, žáci hodnotí získané poznatky a na základě syntézy je třídí do větších myšlenkových celků. Do závěrečné diskuze je dobré zařadit i příklady ze současného volebního systému, pomocí nichž si studující danou problematiku aktualizují.

Klíčová slova: normalizace, volby, každodenní život, KSČ, socialismus, práce s filmovou ukázkou, rozhovor s pamětníkem, metoda orální historie, Vyprávěj, Chlumec nad Cidlinou, Lovčice

Cíle:

Vzdělávací – Žák aplikuje informace získané badatelskou činností při formulování odpovědi na badatelskou otázku. Žák komparuje normalizační podobu voleb se současnou.

Schopnostní a dovednostní – Žák analyzuje úryvek z městské kroniky. Žák efektivně pracuje s videoukázkou. Žák porovnává získané informace o sestavování kandidátních listin.

Výchovný – Žák se zamýšlí nad nedemokratickým průběhem voleb v 70. a 80. letech. Žák uvažuje nad vlivem normalizačních voleb na myšlení občanů.

Věková skupina: od 9. třídy ZŠ až po 4. ročník SS, žáci ve věku 14–19 let

Organizace učební činnosti:

Učitel se nejprve rozhodne, jaké organizační formy výuky a metody pro dané téma zvolí. Výběr je zcela v jeho režii. Následně uvede žáky do období normalizace v ČSSR a současně je seznámí s principem badatelské činnosti a problematikou voleb v 70. a 80. letech. Žáci si

nejprve přečtou průvodní stránku pracovního listu, v níž jsou obsaženy všechny podstatné informace ke zkoumané problematice. Následně žáci realizují své bádání. Pouštění videoukázek je nutné přizpůsobit zvoleným formám a metodám. Jednotlivé zdroje na sebe navazují a směřují k badatelské otázce. Dokumenty a fotografie, které se objevují v pracovním listě, se musí uzpůsobit tak, aby byly dostatečně čitelné. Archiválie se v plné kvalitě nacházejí na *Google Disk*, na něž odkazují přiložené QR kódy či hypertextové odkazy. I na videa odkazují QR kódy a hypertextové odkazy. Při závěrečné reflexi formulují studenti své odpovědi na badatelskou otázku, k nimž mají přiložit i odpovídající argumenty. Následně proběhne společná diskuze, do níž se zapojí i názory žáků na aktuální stav.

Čas potřebný ke zpracování: 45 minut (včetně kontroly + krátké závěrečné diskuze)

Pomůcky: Odvíjí se od zvolených organizačních forem a metod.

Reflexe: společná kontrola v průběhu bádání nebo v reflektivní části, prezentace výsledků badatelské činnosti a osobních názorů žáků

Klíčové kompetence:

- kompetence k učení
- kompetence k řešení problémů
- kompetence komunikativní
- kompetence sociální a personální
- kompetence občanské
- kompetence digitální

Očekávané výstupy:

- žák využívá informace získané z výpovědi pamětníka a videí
- žák efektivně pracuje s výňatkem z odborného textu
- žák komparuje získané informace
- žák formuluje odpověď na badatelskou otázku

Průřezová témata:

- osobnostní a sociální výchova
- výchova demokratického občana
- mediální výchova

Mezioborové vazby: občanská výchova/základy společenský věd, český jazyk a literatura

Metodický list k pracovnímu listu Pracovní morálka v normalizaci

Anotace:

Pracovní list se věnuje problematice přístupu lidí k zaměstnání a správě podnikového majetku. Hlavním úkolem studentů je pomocí argumentů odpovědět na položenou badatelskou otázku. K vytvoření komplexní odpovědi se žáci dostanou prostřednictvím vlastní badatelské činnosti, při níž užívají analýzu audiovizuálních materiálů, archivního pramene, úryvku z odborného textu a vzpomínek pamětníků. Při práci s videi se navíc snaží o definování stěžejních motivů. Nabyté informace aplikují nejenom v rámci závěrečné reflexe, ale také při odpovídání na dílčí otázky, které jsou formulovány u každého zdroje. Vedle analýzy se studující setkávají i s komparací, kritikou a hodnocením předložených pramenů. V závěrečné fázi, tedy při formulaci odpovědi na badatelskou otázku, žáci kriticky hodnotí získané poznatky a na základě syntézy je třídí do větších myšlenkových celků. Do závěrečné diskuze je dobré zařadit i téma akceptace krádeží na pracovištích a příklady ze současného pracovního světa. Zařazením se u žáků docílí aktualizace.

Klíčová slova: normalizace, pracovní život, zaměstnání, krádež, každodenní život, KSČ, socialismus, melouch, klientelismus, práce s filmovou ukázkou, metoda orální historie, Vyprávěj, Svět pod hlavou, Zralé víno, Co je doma, to se počítá, drahoušku, Chlumec nad Cidlinou, Lovčice

Cíle:

Vzdělávací – Žák aplikuje informace získané badatelskou činností při formulování odpovědi na badatelskou otázku. Žák analyzuje pracovní morálku v době normalizace.

Schopnostní a dovednostní – Žák efektivně pracuje s videoukázkou. Žák aplikuje získané poznatky o „melouchaření“ na konkrétní příklady.

Výchovný – Žák se zamýšlí společenskou akceptací krádeží socialistického majetku. Žák uvažuje nad vlivem normalizační doby na současné myšlení občanů.

Věková skupina: od 9. třídy ZŠ až po 4. ročník SŠ, žáci ve věku 14–19 let

Organizace učební činnosti:

Učitel se nejprve rozhodne, jaké organizační formy výuky a metody pro dané téma zvolí. Výběr je zcela v jeho režii. Následně uvede žáky do období normalizace v ČSSR a současně je seznámí s principem badatelské činnosti a problematikou pracovního života a krádeží na

pracovišti. Žáci si nejprve přečtou průvodní stránku pracovního listu, v níž jsou obsaženy všechny podstatné informace ke zkoumané problematice. Následně žáci realizují své bádání. Pouštění videoukázek je nutné přizpůsobit zvoleným formám a metodám. Jednotlivé zdroje na sebe navazují a směřují k badatelské otázce. Na videa odkazují QR kódy a hypertextové odkazy. Při závěrečné reflexi formulují studenti své odpovědi na badatelskou otázku, k nimž mají přiložit i odpovídající argumenty. Následně proběhne společná diskuze, do níž se zapojí i názory žáků na aktuální stav.

Čas potřebný ke zpracování: 45 minut (včetně kontroly + krátké závěrečné diskuze)

Pomůcky: Odvíjí se od zvolených organizačních forem a metod.

Reflexe: společná kontrola v průběhu bádání nebo v reflektivní části, prezentace výsledků badatelské činnosti a osobních názorů žáků

Klíčové kompetence:

- kompetence k učení
- kompetence k řešení problémů
- kompetence komunikativní
- kompetence sociální a personální
- kompetence občanské
- kompetence digitální

Očekávané výstupy:

- žák využívá informace získané z výpovědí pamětníků a videí
- žák efektivně pracuje s výňatkem z odborného textu
- žák komparuje získané informace
- žák formuluje odpověď na badatelskou otázku

Průřezová témata:

- osobnostní a sociální výchova
- výchova demokratického občana
- mediální výchova

Mezioborové vazby: občanská výchova/základy společenský věd, český jazyk a literatura

Metodický list k pracovnímu listu Pracovní morálka v normalizaci

Anotace:

Pracovní list se věnuje problematice nemožného vyjádření tvůrčí svobody. Hlavním úkolem studentů je pomocí argumentů odpovědět na položenou badatelskou otázku. K vytvoření komplexní odpovědi se žáci dostanou prostřednictvím vlastní badatelské činnosti, v níž užívají analýzu videoukázek a archivních pramenů. Při práci s videi se navíc snaží o definování stěžejních motivů. Nabyté informace aplikují nejenom v rámci závěrečné reflexe, ale také při odpovídání na dílčí otázky, které jsou formulovány u každého zdroje. Vedle analýzy se studenti setkávají i s komparací, kritikou a hodnocením předložených pramenů. V závěrečné fázi, tedy při formulaci odpovědi na badatelskou otázku, žáci kriticky hodnotí získané poznatky a na základě syntézy je třídí do větších myšlenkových celků. Do závěrečné diskuze je dobré zařadit i téma tvůrčí svobody současných umělců. Zařazením se u žáků docílí aktualizace.

Klíčová slova: normalizace, kultura, tvůrčí svoboda, každodenní život, KSČ, socialismus, přehrávková komise, práce s filmovou ukázkou, Vyprávěj, Nejistá sezóna, Chlumec nad Cidlinou, Lovčice

Cíle:

Vzdělávací – Žák aplikuje informace získané badatelskou činností při formulování odpovědi na badatelskou otázku. Žák analyzuje přítomnost kontrolních komisí na zábavách.

Schopnostní a dovednostní – Žák efektivně pracuje s videoukázkou. Žák analyzuje archivní dokument.

Výchovný – Žák se zamýšlí nad omezováním svobody tvůrčího ducha.

Věková skupina: od 9. třídy ZŠ až po 4. ročník SŠ, žáci ve věku 14–19 let

Organizace učební činnosti:

Učitel se nejprve rozhodne, jaké organizační formy výuky a metody pro dané téma zvolí. Výběr je zcela v jeho režii. Následně uvede žáky do období normalizace v ČSSR a současně je seznámí s principem badatelské činnosti a problematikou omezování svobody umělecké tvorby. Žáci si nejprve přečtou průvodní stránku pracovního listu, v níž jsou obsaženy všechny podstatné informace ke zkoumané problematice. Následně žáci realizují své bádání. Pouštění videoukázek je nutné přizpůsobit zvoleným formám a metodám. Jednotlivé zdroje

na sebe navazují a směřují k badatelské otázce. Dokumenty, které se objevují v pracovním listě, se musí upůsobit tak, aby byly pro žáky dostatečně čitelné. Archiválie se v plné kvalitě nacházejí na *Google Disk*, na něž odkazují přiložené QR kódy či hypertextový odkaz. Na videa taktéž odkazují QR kódy a hypertextové odkazy. Při závěrečné reflexi formulují studenti své odpovědi na badatelskou otázku, k nimž přikládají i odpovídající argumenty. Následně proběhne společná diskuze, do níž se zapojí i názory žáků na aktuální stav.

Čas potřebný ke zpracování: 45 minut (včetně kontroly + krátké závěrečné diskuze)

Pomůcky: Odvíjí se od zvolených organizačních forem a metod.

Reflexe: společná kontrola v průběhu bádání nebo v reflektivní části, prezentace výsledků badatelské činnosti a osobních názorů žáků

Klíčové kompetence:

- kompetence k učení
- kompetence k řešení problémů
- kompetence komunikativní
- kompetence sociální a personální
- kompetence občanské
- kompetence digitální

Očekávané výstupy:

- žák využívá informace získané z archivních dokumentů a videí
- žák efektivně pracuje se zápisy kontrolních komisí
- žák komparuje získané informace
- žák formuluje odpověď na badatelskou otázku

Průřezová témata:

- osobnostní a sociální výchova
- výchova demokratického občana
- mediální výchova

Mezioborové vazby: občanská výchova/základy společenský věd, český jazyk a literatura